

BENEDEK SZABOLCS
BUDAPEST VŐLEGÉNYEI

regény

Egy

Egy novemberi szombat délután nagyapám kézen fogta a családját, és mint azokban a napokban rendszeresen, átsétált velük Sümegi Jóskaékhoz rádiót hallgatni. Nem kellett messzire menniük, Sümegi Jóskaék pár utcányira laktak tőlük, a Budapest felé vezető főút másik oldalán.

Sümegi Jóska szelíd, halk szavú ember volt, nagyapám helyettese, majd annak nyugdíjba vonulása után utódja a helyi téesz gépjavító állomásán, a Rajcsányi grófék hajdani kastélyának udvarában, az istállókból kialakított szerelőműhelyben. Mikor én a világra eszméltem, addigra ő már megözvegyült, és (bár ebben nyilván nem volt szándékosság) még közelebb költözött nagyapámékhoz, a szomszéd utcába, egy özvegyasszony házába, akivel papírok és templomi eskü nélkül élt egy fedél alatt, ám mert Sümegi Jóska mindenki szerette, nem vette őket szájára a falu. Emlékszem az özvegyasszonyra is: gyakran átjött nyári délutánokon, s olyankor végeláthatatlan beszélgetésekben merültek el nagyanyámmal, ami rendre úgy ért véget, hogy nagy sápirozások közepette észlelték, hogy mennyire elszaladt az idő. Rám és a húgomra addig se ügyelt senki, fenekestül fölforgathattuk az egész házat, én például kedvemre föltúrhattam azt a nagyszobai szekrényt, ahol a nagyapámék a régi iratokat és fényképeket tartották. Már akkor is az efféle dolgok érdekeltek a leginkább.

Sümegi Jóska váratlanul halt meg, épp egy ottani szokásos nyaralásunk idején, egy forró délutánon. Kapált, és egyszer csak összeesett, az élettársa talált rá a veteményesek között. Nagy szalmakalap volt a fején, kizártnak tartották hát, hogy esetleg napszúrást kaphatott. A húgommal kihallgattuk, ahogyan a hírre összefutó asszonyok a nagyanyám verandáján beszélgetnek róla, onnét tudtuk, hogy az orvos állítólag azt mondta: Sümegi Jósának rejtett szívbetegsége volt, amit bizonyára az okozott, hogy évtizedeken át magába temette az olykor-olykor föltörni vágyó érzéseit, s végül ez hirtelen vitte el – de legalább nem szenvedett.

A szalmakalapot az immáron kétszeresen özvegy élettárs a temetés után átvitte nagyapámnak:

– Karcsikám, a drága Jóska nagyon szerette ezt, úgyhogy mostantól legyen a tiedé, hiszen ti is annyira szerettétek egymást – e szavakkal és kisírt szemekkel adta oda neki, azonban nagyapám soha még csak a fejére se tette, és amikor én egyszer levettem az előszobai fogas tetejéről és illegettem magam benne, rám kiabált, hogy azonnal tegyem vissza, s többé föl ne vegyem, mert halott emberé volt. Azóta is furcsállom, hogy ilyet mondott, nagyapámat ugyanis világéletében racionális embernek láttam, aki ha mást nem, legalább a materialista világnézetet a magáévá tette a marxizmus alaptételei közül, és egyszer se adta jelét annak, hogy fogékony lenne bármi olyan iránt, ami a nem evilági dolgokkal összefüggésbe hozható.

Szóval, november volt, szombat délután, és mint azokban a napokban rendszerint, még a korai sötétedés előtt a nagyapám átment a családjával Sümegi Jóskaéhoz, aki akkor még nem özvegy, hanem fiatal házas ember volt, és egy frissen meszelt takaros házikóban élt az ifjú feleségével nagyapáméktól pár utcányira. Hogy a csekély távolság ellenére mégis sokáig tartott az út, annak az volt az oka, hogy anyám minden alkalommal sívítva tiltakozott az ellen, hogy nagyapám a karjaiba vegye, és noha korához mérten nagyon is gyorsan rakosgatta egymás után apró lábait, ez a tempó egy felnőtt számára lassú csoszogással ért föl csupán. Nagyapám minden utcasarkon kísérletet tett arra, hogy fölvegye a kislányt, ő azonban ilyenkor azonnal visítani és rúgkapálni kezdett, és hiába volt a szép szó, hogy „nézd, Klárka, a Karcsi is milyen szépen ül”, anyám legfölbjebb egy goromba pillantást vetett a nagyanyám karjaiban bóbiskoló öccsére, ám nem volt hajlandó a gyaloglásról lemondani. Így esett, hogy világosban keltek útra, és mikor megérkeztek, már szürke volt az ég.

Leszámítva anyám utcasarki hisztijeit, a séta nagyobb része nyugalomban telt. A falu csöndes és békés volt, a hideg és a sötét elől az emberek behúzódtak a házaikba. Aztán amikor már a Sümegi Jóskaék háza közelében jártak, és át kellett kelniük a Budapestre vezető aszfaltozott főúton, nagyapám megtorpant, és ellentmondást nem tűrő határozottsággal megmarkolta az anyám kezét. A főúton tankok vonultak hosszú, végeláthatatlan sorban Budapest felé. Nagyapám egy darabig némán nézte a páncélosokat, majd lehajolt anyámhoz, és azt mondta neki:

– Úgy nézzed, Klárikám, hogy én ezekkel már találkoztam sok-sok évvel ezelőtt.

Anyám megszeppenten pislogott vissza nagyapámra, nem szólt, de kezének szorításából érezni lehetett, hogy fél – a harckocsiknak rettenetes hangjuk volt, recsegett-ropogott-repedezett az aszfalt a lánckerekek alatt. Sokáig úgy tűnt, mintha soha nem akarna a menetnek vége lenni, nagyanyám kérdezni is akarta, ne forduljanak-e inkább vissza, majd amikor már végképp úrrá lett volna rajta a félsz, az utolsó tank is elvonult előttük. Nagyapám még egyszer utánuk nézett, aztán határozott mozdulattal végre a karjaiba vette anyámat, és átment a főúton. Nagyanyám bóbiskoló nagybátyámmal a vállán követte. Az út hátralévő, immáron tényleg igen rövid szakaszán senki nem szólt, még anyám sem sivalkodott.

Nagyapám harmincöt évvel később azt mesélte nekem, hogy érezte, hogy a csizmája alatt, a lánckerekek nyomában a novemberi hideg dacára is átmelegedett az aszfalt.

Sümegi Jóskaék tiszta szobájában békesség és nyugalom várta őket. A házigazda szokás szerint szabadkozott, hogy semmivel nem tud kínálni, nagyapám szokás szerint ráförmedt, hogy nem enni-inni, hanem a hírek végett jöttek. Sümegi Jóska ekkor jól nevelt nebulóként elővette a napközben írott jegyzeteit, és olvasni kezdte azt, amit napközben a rádióban hallott:

– Háromórás vitát folytatott az ENSZ biztonsági tanácsa a magyarországi helyzettel kapcsolatban. Az amerikai küldött azt javasolja, hogy a magyarok küldjenek megbízható képviselőt a tanácskozásra. A szovjet küldött tagadta, hogy újabb katonai egységek érkeznének Magyarországra.

Nagyapám pödört egyet a bajuszán, majd intett, hogy mehet tovább.

– Átalakult a kormány. A külügyi és a honvédelmi minisztériumokon kívül a többi miniszteri tisztséget nem töltik be, a minisztériumokat miniszterhelyettesek vezetik. A kormány tehát az Elnöki Tanács határozata értelmében jelenleg miniszterelnökből, államminiszterekből, külügyminiszterből és honvédelmi miniszterből áll... – Sümegi Jóska fölnézett a papirosból, és sűrű pislogások közepette hozzátette: – A neveket olyan gyorsan mondták, hogy nem tudtam leírni...

– Nem baj – legyintett a nagyapám –, monddad tovább.

– A magyar és a szovjet hadsereg-parancsnokság megbízottai a szovjet csapatok kivonásáról tárgyaltak. A tárgyalást ma este tíz órakor folytatják. A szovjetek megígérték, hogy több csapatuk nem érkezik Magyarországra.

Nagyapám újból rántott egyet a bajuszán, aztán megint szólt, hogy jöhet a következő.

– Ennyi – mondta Sümegi Jóska. – Ennyit jegyeztem föl eddig, Karcsi bátyám. – A hétköznapi életben ugyanis „Karcsi bátyám”-nak szólította a nagyapámat, a munkahelyen viszont „Kató elvtárs”-nak, ez utóbbit én is hallottam, amikor közvetlenül a nyugdíjba menetele előtt a húgommal meglátogattuk nagyapámat a gépjavító állomáson.

– Na jó – biccentett nagyapám. – Akkor halljuk, most mi van.

Sümegi Jóska fölkelt a tiszta szoba hófehér abrosszal letakart asztala mellől, és bekapcsolta a kredencen terpeszkedő méretes rádiót, amely már akkor is régi darabnak számított – tizenöt évvel korábban az apja is ezen hallgatta a háborús híreket. Az idősebbik Sümegi Józsefet a

háború után beköszöntött új világban idejekorán vitte sírba a kulákság bélyege, a készüléket a fia örökölte meg, aki hosszú ideig készséggel állt ismerősei és kollégái rendelkezésére, ha azok olykor-olykor a nagyvilág legújabb híreit akarták hallani, és nem elégedtek meg az újság másnapos frissességével. Ezekben az őszi napokban azonban nagyon sokan voltak kíváncsiak a Sümegi Jóska rádiójára, ő pedig egy idő után megelégtelte a dolgot, onnantól fogva inkább jegyzetelt, és aki kérte, annak felolvasta, amit napközben hallott, azt viszont nem engedte meg, hogy az ismerősök és a kollégák egymásnak adják a tiszta szoba kilincsét. Nagyapámmal, a felettesével természetesen kivételt tett.

Beletelt néhány percbe, mire a rádió megszólalt. Anyám, mint az elmúlt napokban mindig, ezúttal is megbabonázva, tágra nyílt szemekkel bámulta a beszélő dobozt, ami előbb fül-siketítő zúgással és recsegéssel életre kelt – a zajra a nagyanyám ölében szundikáló nagybátyám is kinyitotta a szemeit –, azután a zajok lendületes zenébe folytak át. Nagyapámék nem tudták, hogy amit hallanak, azt egy Brahms nevű zeneszerző írta, aki azt a címet adta eme művének, hogy *Magyar táncok* – nem tudták, de jólesett hallaniuk ezt a zenét. Nagyapám dobolta a ritmust az ujjával az asztalon, közben a tankokra gondolt, ahogy hosszú menetoszlopban dübörögnek Budapest felé. Aztán megkérdezte Sümegi Jóskától, hogy ez melyik adó.

– A Kossuth – felelte Sümegi Jóska.

– S mikor mondanak legközelebb friss híreket?

– Nem tudom... mikor friss híruk érkeznek...

Nagyapám mutatóujjával az öreg rádió felé bökött:

– Át tudod tekerni máshova?

– Sztálinvárosra...

– Az is jó.

Sümegi Jóska csavargatni kezdte a rádió keresőjét. Nem keresgélt sokat, tudta, hová kell tekerni. Épp jókor: alig hogy odaért, egy enyhén hebegő férfihang már hadarta is:

– Dunapentele nemzeti bizottságának elnökhelyettese küldöttséget vezetett a Dunaföldváron túl állomásozó szovjet páncélosok parancsnokságára, ahol neki a következőket mondták: „Minket úgy tájékoztattak, hogy Magyarországon fasiszta ellenforradalmárok nyugati tisztek vezetésével véres ellenforradalomban a rendszer megdöntésére törnek. Úgy tudjuk, hogy a magyar kormány kért a szovjet csapatok beavatkozását a fasiszta ellenforradalom fegyveres leverésére”. Küldötteink elmagyarázták, hogy ez aljas rágalom. Elmondották Rákosi és bandájának hazaárulását, megmagyarázták a szovjet vezetőknek a magyar forradalom jelenlegi helyzetét, népünk függetlenségi és semlegességi akaratát. A szovjet tisztek ezt megértve beleegyeztek abba, hogy egyik fél sem kezdeményez tűzharcot. A szovjet egységek megígérték, hogy nem jönnek be a városba. Megértették, hogy a lakosság nyugalma ezt követeli. Abban maradtak, hogy holnap, 4-én délelőtt tíz órakor a dunaföldvári laktanya hivatalos helyiségében a szovjet csapatok, a Dunapentelei Nemzeti Bizottság, valamint a forradalmi katonai parancsnokság képviselői kompromisszumot kötnek. A megegyezés részleteit holnap 14 órás híreinkben ismertetjük.

A mély férfihangot a *Rákóczi-induló* követte. Nagyapám a Sümegi Jóska hófehér abrosszal leborított asztalára könyökölt, és nem kellett becsuknia a szemét ahhoz, hogy lássa a tankokat. „Ugyanaz a típus – dünnyögte a bajusza alatt –, mint Galíciában.” Ugyanaz a forma, ugyanaz a szín, ugyanaz az ágyúcső, ugyanazok a láncotalpak... Még az is lehet, hogy ugyanazok az emberek ülnek benne.

– Dunaföldvár nagyon közel van – szólalt meg Sümegi Jóska.

– Közel – ismerte el nagyapám, és gondolatban akként folytatta, hogy: „Budapest sincs messzire”. A tankok a maguk lassú tempójával is pár óra alatt a város déli határaihoz odaérnek. Ha több irányból mennek, hajnalra bekerítik Budapestet.

A Sümegi Jóska arcát bámulta, és egyszeriben azt látta, hogy Sümegi Jóskán horpadt páncélisak van, és a feje mindenesetül leválik a testéről. Megcsóválta a fejét és megdörzsölte a szemeit.

– Innék egy kis pálinkát – mondta. – Ha mégis csak volna valahol.

*

Két héttel később nagyanyám ropogásra ébredt. Fölemelte fejét az egymásra tornyozott párnákról, és halálra rémült hangon bejelentette, hogy tűz van. Nagyapám mordult egyet, fölült az ágyban, hallgatózott. Azután azt mondta:

– Nem tűz. Géppisztoly.

Több se kellett nagyanyámnak, azonnal sápítózott-sikoltózott: „Jézusom! Istenem! Mi lesz velünk!” Nem a lövések hangjára, hanem erre riadtak föl a gyerekek – előbb anyám, aki nagyanyámat hallván úgyszintén azonnal bömbölni kezdett, majd rövidesen csatlakozott hozzá a nagybátyám is. Nagyanyám halálra váltan emelte ki nagybátyámat a bölcsőből és vette maga mellé, az átforrósodott dunyhák közé. Anyám a saját lábán érkezett, ő is odakucorgott a meleg anyai testhez. Nagyapám ekkor megunt az óbégatást, és rá mordult nagyanyámra, hogy hagyja abba, mert tényleg belő valaki. Nagyanyám megszeppenten elhallgatott, és igyekezett lecsitítani a gyerekeket is, ami nem ment könnyen, hiszen azok nem értették, hogy ha az előbb még lehetett üvölni, akkor mostantól fogva miért nem. Végül csak megnyugodtak, illetve ha nem is nyugodtak meg, de legalább némán feküdtek a biztonságosnak vélt dunyha alatt, nagybátyám pedig, ha már úgyis ott volt, oda fordult nagyanyám melleihez, és szopni kezdett.

A jajveszékeléssel egy időben a ropogás is elhallgatott. Hosszú percek teltek el anélkül, hogy bármi történt volna, csupán a gyerekek egyre egyenletesebb szuszogását lehetett hallani. Nagyanyám már épp készült visszaaludni, amikor léptek hallatszottak odakint, közvetlenül a hálósobai ablak előtt. Nehéz, komor léptek voltak, csikorgott alattuk a föld – nagyapám, aki az ágyán ülve szemben volt az ablakkal, szinte látta, hogy a redőny túloldalán, a novemberi éjszakában ott áll valaki, és a réseken próbál kandikálni befelé. Lehajolt, és kihúzta az ágy alól a baltát, amit minden este odakészített, és amikor a léptek újra hallatszottak, simogatni kezdte a nyelét.

A balta használatára nem került sor. Aki megpróbált bekukucskálni, az csikorgó léptekkel megfordult és elment az ablaktól. Nagyapám a lépések nehéz ritmusából gondolta, hogy az illető egyenruhát visel: civil nem így lépdél, még akkor se, ha azokban a hetekben sok ember érezte katonának magát azért, mert sikerült valahonnét fegyvert szereznie. Háborúban edzett fülei révén nagyapám abban is biztos volt, hogy a hirtelen beállt csönd a feszült várakozás csöndje: azok, akik géppisztollyal lőttek, és akik közül valaki megpróbált benézni az ablakon, továbbra is itt vannak, figyelnek és várnak valamire. Egyikük bizonyára ott áll a bejárat előtt, lenyomja a kilincset, megállapítja, hogy zárva van, ám tudja, hogy noha minden néma, és fény se szűrődik ki, a háziak idehaza tartózkodnak, csak épp lapulnak. De mert hogy sem ajtót, sem ablakot nem törtek rájuk, nagyapámnak afelől sem volt kétsége, hogy nem miattuk vannak itt. Persze – szövögette tovább gondolatait a szoba sötétjében –, miért is keresnék őket, sem ő, sem a felesége sem csináltak semmit, a lázas, fölbolydult hetekben is a csöndesebbek közé

tartoztak, és habár mostanság mindenféle rémtörténetek keltek szárnyra arról, hogy válogatás nélkül elvisznek mindenkit, aki gyanús, nagyapám nem nagyon hitt ezekben. Életének addig eltelt harmincöt esztendeje arra tanította, hogy leginkább abban higgyen, amit látott is a saját szemeivel.

Azon aztán egyáltalán nem lepődött meg, hogy a feszült csöndet egyszeriben éles pukkanások szakították szét: egy, kettő, három egymás után. Nagyanyám, nehogy a gyerekek fölébredjenek, csak suttogni merte, hogy „jézusmária, jézusmária”, mire nagyapám ugyancsak suttogva közölte vele, hogy:

– Ez már csak pisztoly volt.

Onnantól fogva elcsöndesedett az éjszaka, ám nagyanyám egy szemernyit sem tudott többet aludni: félt, hogy ha elalszik, valami rettenetes történik. Forgolódásával és sóhajaival ébren tartotta nagyapám is, aki amint eléggé kivilágosodott, kiment szemlélődni. Lábnymokat látott, leginkább csizmák nyomát – kincstári csizmákét. Talált néhány töltényhüvelyt is, ezeket mind behajigálta a latrinába, nehogy még jobban megrémísszék a nagyanyám. A ház udvarra néző faláról azonban nem tudta a golyónyomot eltüntetni. Sem akkor, sem később nem értette, ki és miért lőtt; az is lehet, hogy valaki csak úgy vaktában sütött el egy pisztolyt, esetleg a fegyver elsült magától, mivel semmi okot nem talált arra, hogy valaki pont az ő házuk udvari frontját vegye tűz alá, ráadásul úgy, hogy ha tíz centivel följebb ér a találat, beüti az ablakot. A golyót sem találta: a vakolatba nem fúródott bele, és a földön se akadt nyomára. Az is lehet, hogy a falon gellert kapott a lövedék, majd elsüvített az éjszakába.

Már korán reggel tudni lehetett, hogy a Tóth szomszédért jött éjjel az ávó. Ő egyike volt annak a három-négy embernek, akik leverték a falubéli rendőrőrs fegyverraktáráról a lakatot, és az ott talált világháborús karabélyokat megkaparintva a pesti példa nyomán kikiáltották magukat nemzetőröknek. Amikor aztán éjjel bezörgetett a karhatalom, a Tóth szomszéd azonnal kiugrott az ágyból – akkortájt mindig ruhában aludt, gyanította, hogy egyszer érte jönnek –, és a tiltott fegyvert magához véve kiszökött a fürdőszobaablakon. Keresztülvágott nagyapámék udvarán, továbbfutott onnét az amelletti üres telekig, ahol elbújt egy gazdátlanul rothadó szénakazalban. Az ávósok azonban ravaszabbak voltak annál, hogy csak egy helyen, a bejáratnál várják: körbevették a portát, és zseblámpákkal pásztázták a környéket. Egyikük meg is látta, ahogy a Tóth szomszéd átiskol a nagyapámék udvarán. Azt is látni vélte, hogy fegyver van nála, ezért kerepeltek föl a géppisztolyok.

A Tóth szomszédnak az volt a szerencséje, hogy amikor ráakadtak a szénakazalnál, már nem volt nála a karabély – bedobta a nagyapámék veteményese mögött húzódó, föltöltésre váró lápos területe, ahová a falu a háztartási ganéjt hordta, de hogy pontosan hová, az nem derült ki, soha nem találták meg. Így legföljebb a fegyverlopás és -rejtegetés tényállását tudták rábizonyítani, azt már nem, hogy a fegyvert használta volna. Arra se derült fény soha, hogy ki lőtt pisztolyból háromszor, és miként került lövedék a nagyapámék házának falára. Nagyapám nem tartotta kizártnak, hogy a szóbeszéddel ellentétben a Tóth szomszéd mégse dobta el a karabélyt, még az is lehet – mondta nekem harmincöt esztendővel azután az éjszaka után –, hogy az ávósokra lőtt, tehát az ő szerencsétlenkedésének a nyoma éktelenkedett a vakolaton; aztán lehet, hogy volt valakije a bíróságon, aki tett arról, hogy ez másként kerüljön a jegyzőkönyvekbe.

A Tóth szomszéd pár évet lehúzott a kalocsai börtönben, az 1960-as évek elején amnesztiával szabadult, a rendszerváltás után forradalmároknak járó állami kitüntetést és kiemelt nyugdíjat kapott.

Mindezekről persze én már csak majdnem felnőtt fejjel, egyetemista koromban, történész hallgatóként szereztem ilyen részletességgel tudomást, pedig gyerekkoromban is többször

faggattam nagyapámat, hogy mit keres egy lyuk a falon, de ő csupán annyit mondott akkor, hogy ötvenhatban valaki odalőtt. Nem tudtam, mi az az ötvenhat, a családban senki nem beszélt róla, és ha kérdeztem, úgy tettek, mintha ők se tudnák pontosan. Az alapján, amit az akkor föllelhető könyvekből ki tudtam olvasni, olyasmi állt össze róla a szocializmus ideológiáján csiszolt kiskamaszos képzeletemben, hogy ötvenhatban visszatértek a földesurak, és vissza akarták csinálni a régi világot, de ez hálistennek nem sikerült nekik. Mindenesetre ha épp arra vetődtem, bedugtam az ujjam a vakolaton a lyukba, amit nagyapám, ki tudja, miért, soha nem tüntetett el.

*

A második világháború utolsó két esztendejében, amikor az otthoni munkák, na meg a pénz engedték, nagyanyám időnként fölvonatozott Budapestre, a hűgához. Ezen alkalmak általában két-három havonta jöttek el. Nagyanyám akkoriban szegődött házicselédnek a Rajcsányi grófék kastélyába – oda, ahová néhány esztendővel később a helyi téeszkozpont költözött, és amelynek udvarában rendezték be az 1950-es évek elején azt a gépjavító állomást, ahol a nagyapám és Sümegi Jóska dolgozott.

Nagyanyám nemigen találkozott a Rajcsányi grófékkal. Nem lakott a kastélyban: napközben, hajnaltól estig volt ott, és akkor is vagy a konyhában, vagy az épületek mögötti veteményesben végezte a reá kiszabott feladatot. A Rajcsányi grófék nem tartoztak a leggazdagabb arisztokraták közé: a 20. század elejére a nemesi címer erősen megkopott, a földbirtok megfogyatkozott, és az egykor az ország számos pontján álló kúriák közül már csak a nagyanyámék falujában lévő maradt a család kezében – illetőleg az volt egyedül olyan állapotban, hogy egy magára azért valamit még adó arisztokrata família ellakhasson benne. Egyszóval: a régi regények nyelvezetével mondván a Rajcsányiak afféle hétszilvafás nemesek voltak, ami egyebek mellett a kastély méretein is meglátszott. Nemrégiben jártam arra újból sok-sok év után, és láttam, hogy a téesz szétesése után lakatlanná vált, omladozó épületből panziót varázsolt az új tulajdonos. Panziót – azaz nem kastélyszállót, a földszinten étkezővel és irodákkal, az egyetlen emeleten pedig alig tucatnyi vendégszobával.

Nagyanyám hajnalban ébredt, megmosdott, fölöltözött, és átgyalogolt a kastélyba. Nem kellett sokat mennie: dédszüleim háza a kastélykertet a falutól elválasztó kovácsoltvas kerítés mellett állt, a kaputól két-három ködobásnyira. Ahogy a faluban szinte mindenki, a dédszüleim is többnyire a Rajcsányi-birtokon voltak napszámosok, és amikor télen nem akadt munka, abból igyekeztek megélni, amit nyáron összekuporgattak. A háborús években ez egyre nehezebben ment, úgyhogy fölöttébb örültek annak, hogy nagyobbik lányukat sikerült bejutatniuk a kastély konyhájára, a kisebbik pedig állást kapott Budapesten. Nagyanyám – aki egyébként igen szép leány volt, falusi szépségversenyeket nyert – minden valószínűség szerint ott alapozta meg későbbi főzőtudományát; ami nem csak abból állott, hogy minden alkalommal páratlan és különleges ízeket csempészett az ételeibe, hanem abból is, hogy a legszegényesebbnek tűnő és legegyszerűbb alapanyagokból is olyan változatosan főzött, hogy a második világháborút követő vészterhes időkben a szomszédok többször följelentették, mondván, bizonyára élelmiszert rejteget, ahelyett, hogy az előírások szerint beszolgáltatna. A nagyanyám azonban soha nem rejtegetett semmit, és a legvérmesebb szándékkal kiérkező rendőröket is minden alkalommal meg tudta győzni arról, hogy pár szem krumpliból és hagymából, meg néhány tojásból remek eledeleket lehet készíteni. Ha másként nem sikerült, akkor úgy történt a meggyőzés, hogy sebtiben összeütött valamit, ami után a csodálkozó rendőrök nem győzték mind a tíz ujjukat lenyalni.

A hagymás krumplisaláta volt a specialitása. Nem tudom, hogy annak elkészítési módját a Rajcsányi-kastélyban sajátította-e el, vagy esetleg már úgy került a konyhára, hogy el tudta készíteni, azt viszont gyakran emlegette, hogy a grófék igen-igen szerették. Igazuk volt,

tényleg jól csinálta. Nemcsak nagyanyámnál, máshol is ettem hagymás krumplisalátát, ám az ő verziója fölülmúlthatatlannak bizonyult az ízek különleges harmóniája és egysége tekintetében. Úgy volt megcsinálva, hogy sem a krumpli, sem a hagyma, se az ecet, sem az ízesítők nem tűntek ki belőle külön-külön, hanem együtt alkottak egységes kompozíciót. Ilyenformán a hagymát sem lehetett belőle sem akkor, sem utána kiérezni, ezért amikor például a Rajcsányiak meghívták a szomszéd hétszilvafás nemeseket egy esti kártyapartira, nagyanyámék nyugodtan találhattak nekik hagymás krumplisalátát is – annak se íze, se szaga nem zavarta az emelkedett úri társalgást.

Nagyanyám sose járt a kastély emeletén, az étkezőbe is csak akkor jutott be, amikor a grófék már árkon-bokron túl voltak, és az egykori úri konyha helyén a téesz kifőzdéje üzemelt. Mivel hajnalban kelt és este érkezett, a családot is igen ritkán látta, legfőljebb akkor, ha azok a kertben sétáltak, vagy kikocsizni készültek valahová. Nem volt népes família: idős házaspár egy csúnyácska vénkisasszony lánnyal és egy jóvágású, jóképű fiúval, aki gyakran föl járt Pestre „ügyeket intézni”. Később, azokban az évtizedekben, amikor már volt televízió, és elkezdtek vetíteni az 1930-as és az 1940-es évek magyar hangosfilmjeit, nagyanyámban megérlelődött a gyanú, hogy a fiatal gróf pesti ügyintézősei esetleg valamiféle lumpolást, bárlátogatást jelentettek. Sokszor előfordult ugyanis, hogy az uradalmi kocsis éppen akkor hajtott ki a nagykapun és indult a vasútállomásra, amikor nagyanyám megérkezett a kastélyba – az úrfi vagy fölkapaszkodott a hajnali vonatra Pesten, vagy fölrakták rá a cimborák, mindenesetre mikor a kocsi a kastélyhoz ért vele, többnyire aludt, úgy kellett a fogatról leemelni. S olyan is megesett – emlékezett vissza évtizedekkel később nagyanyám –, hogy az idősebb gróf kölcsönkérte a szomszéd arisztokrata família autóját, azzal hajtattott föl a fővárosba a fiáért.

Nagyanyám nagyon szerette a régi magyar filmeket. Az 1980-as években, amikor vasárnap délutánonként gyakran vetítette ezeket a Magyar Televízió, el se lehetett volna rángatni őt a képernyő elől; és később is, ha valamelyik adó műsorra tűzte, újra meg újra megnézte azokat is, amelyeket korábban már többször látott, és amelyek arról szóltak, hogy miféle nevetséges kalandokba keverednek vidéken a botcsinálta budapestiek. Ezeket akár nagyanyámék falujában is forgathatták volna: a kicsiny vidéki kúria, az elszegényedett nemesi család, azok leereszkedően atyafias viselkedése a személyzettel, a romantikus pátosszal ábrázolt hullámszó bűzamezők, a fehéringes napszámosok mind-mind ismerős húrokat pendítettek meg nagyanyám lelkében, és noha az emlékek jócskán megszépültek, ő minden egyes filmnél úgy érezhette, hogy a múlttal – a sajátjával és a faluéval – találkozik. Ha pedig egynémely filmben az ifjú gróf Pestre utazott, ahol csinos és kacér színésznőkkel kokettált, nagyanyám legalább azt gondolhatta, hogy most már van képe és tudása arról, hogy miket csinált az úri nép akkor, amikor fölruccant a fővárosba.

Habár ezeket a filmeket nagyanyám fiatalkorában mutatták be először, ő csak évtizedekkel később, a televízióban látta őket. A faluban nem volt mozi, és amikor Budapestre ment meglátogatni az ott dolgozó húgát, nem volt pénzük az efféle szórakozásra. A húga különben is éjt nappallá téve dolgozott, s legfőljebb csak egy-két órára tudta magát szabaddá tenni: a Szent János-kórházban volt ápoló, napokat és éjszakákat töltött a háború sebesültjei mellett. A kórház nővérszállásán lakott, a látogatások idejére oda csempészte be aludni nagyanyámat is.

A dédszüleim nem mindig örültek nagyanyám pesti kiruccanásainak, ám nem tudtak és nem is akartak ellenük tenni semmit. Nagyanyám az ő küldöncük is volt, az egyetlen kapcsolattartó a család és a kisebbik lányuk között: hozta-vitte a híreket, s amikor lehetett, némi elemózsiát is föl cipelt magával Budapestre. Ebbéli utolsó útja 1944 kora őszére esett.

Eredetileg egy napra készült, megígérte, hogy estére otthon lesz, ám az egy napból végül kettő lett, mivel az odaút a tervezettnél hosszabbra sikeredett. Épp kifelé tartott ugyanis a vonatuk

az egyik állomásról, amikor mind az utasok, mind a vasúti személyzet közelgő repülőgépek zajára lettek figyelmes. (Nagyanyám legalábbis minden alkalommal így mesélte a történetet, én egyszer rákérdeztem, hogy a vonat kattogása mellett hogyan tudták a repülőket meghallani, ám nagyanyám erősködött, hogy tényleg hallották.) A masinista még bevitte a vonatot a falu határán lévő erdőbe, aztán a kalauzzal közösen felszólították az utasokat, hogy szálljanak ki, és menjenek be a fák közé. A repülők ekkor már egész közel jártak. Nagyanyám a többi utassal együtt igyekezett minél messzebb futni az üresen maradt szerelvénytől, a félelem azonban hamar hasra vágta őket. Feküdtek a fűben, az aljnövényzetben, a fák között, és hallgatták, ahogy köröznak a fejük fölött, egész alacsonyan a repülők. Többen imádkozni, mások zokogni-sírni kezdtek, s mindenki meg volt győződve arról, hogy pillanatokon belül lebombázzák őket, vagy rájuk gyújtják az erdőt.

Miután a németek 1944 márciusában megszállták Magyarországot, egyre többször lehetett látni a dél felől érkező és Budapest irányába tartó repülőgéprajokat. „Bombázók” – mondogatták borzongva a környék falvaiban, pedig igazából nem nagyon tudták, mi az a bombázás. Nem hallották a légósziréna hangját, a bombák süvítését és becsapódásának robaját, de látták a Pest felé tartó gépeket, amelyek – legalábbis nagyanyám állítása szerint – időnként olyan alacsonyan röptültek, hogy nem csupán a számukat tudták leolvasni, hanem a pilóták arcvonásait is látni lehetett.

Sem a vonatot nem bombázták le, sem az erdőt nem gyújtották rájuk. Nem is tehették volna, hiszen ezek nagy valószínűséggel nem bombázók voltak, hanem felderítőgépek, fedélzeti fegyverekkel. Az angolszász pilóták megszemlélték az erdő közepén veszteglő vonatot, még az is lehet, hogy láttak egyet-kettőt a fák között lapulós utasok közül, majd miután megállapították, hogy nem katonai szerelvény, följebb rántották a magassági kormányt, és továbbmentek Budapest felé. Hosszú, nagyon hosszú percek teltek el, mikorra az utasok összeszedték a bátorságukat annyira, hogy vissza merjenek szállni a vonatba. Lassan, olykor lépésben, nagy óvatossággal haladt a szerelvény, mintha a masinista azt hitte volna, hogy a vonatot ilyenképpen nem lehet látni a magasból.

Aznap a főváros északi gyárnegyedeit támadták az angolszász bombázók, a vonat így, ha nagy késéssel is, de be tudott futni délről a ferencvárosi pályaudvarba. Nagyanyám akkor már tudta, hogy ha elmegy a Szent János-kórházba, onnét meg vissza, nem éri el az esti vonatot, és a szülei aggódni fognak, amiért nem lesz otthon estére. Azonban háború volt és mindennapos az aggodalom: nem lehetett készpénznek venni, hogy valaki a jelzett időpontban meg is érkezik. Nagyanyám mindenestre azzal a keserű gondolattal vette a nyakába a várost, hogy amennyiben a húgával találkozni akar – márpedig akart, hisz különben mi értelme lett volna a fölutasításának –, úgy a későn érkezés miatt nem tudja teljesíteni a szüleinek tett ígését a korai hazatérésről.

A keserűség az egész napra rányomta bélyegét – szeptember volt, 1944 szeptembere, kelles, napsütéses őszi idő, a város mégis hol nyomottnak, hol feszültnek tűnt. Már a magyar határokon belül húzódott a front, és Budapest népe kábultan beletörődött abba, hogy miután eddig jobbára csak az újságokból, a rádióból, a filmhíradókból és a sebesültek elbeszéléseiből értesülhetett arról, hogy milyen a háború, hamarosan szemtől szembe fogja azt megtapasztalni. A fokozódó bombázások, az egyre gyakoribb légi riadók csupán az előszelei voltak annak, ami az elkövetkező hónapokban várt Budapestre, és lakói, ha nem is mindig mondták ki, gondolataik és lelkük mélyén nagyon is tisztában voltak ezzel.

Hosszú ideig tartott az út a ferencvárosi pályaudvartól a Szent János-kórházig. Nagyanyám hol gyalogolt, kezében a kosárral – abban pár szem krumpli és néhány tojás, rajtuk egy köteg rongy, hogy ha valaki megállítja és beletúr, ne vehesse észre rögtön az élelmiszert –, hol valamelyik Beszkárt-járaton zötykölődött. Amennyire tudta, arcába húzta a fejkendőjét, és

többszörre lesütött szemmel járt, nehogy többszörösen szépségdíjas ábrázata fölkeltsen valamelyik szabadságos katona, vagy bárki más figyelmét, s kikezdjen vele. Lehetett hallani efféle dolgokról, a húga mesélt róla, miként erőszakolták meg elhagyott kapualjakban, sikátorszerű utcákban a vidékről följövő hamvas menyecskéket; ám nagyanyám csak füttyökkel és leszólításokkal találkozott. Mint mindig, ezúttal is a Margit hídon kelt át Budára. Az út utolsó felén már gyalogolt, majd a kórház egyik folyosóján sokáig várt a húgára, aki valamikor késő délután került elő, akkor is fáradt volt és meglehetősen ingerült. Nagyanyám elmondta neki, hogy a vonatot már egész biztosan nem éri el, a húga ezt egy bólintással tudomásul vette, utána kiültette a kórház kertjébe, hogy ott várjon rá, és ismét eltűnt egy-két órára.

Ez volt az a kert, amelynek egyik félreeső zugában tizenöt évvel később, egy forró augusztusi napon Jávor Pál utoljára megidézte azt a világot, amelyet szőröstül-bőröstül, véglegesen elsodort a háború, és amelyről nagyanyám később csak a filmek nyomán álmodozhatott. A színész kivitetett a kertbe egy hófehér lepedővel leborított kórházi asztalt, cigány muzsikusokat hívatott, valamilyen úton-módon bort is szerzett, és még egyszer eljátszotta, hogy egy budapesti kávéházban ül, ezüst tükrök, fehér kabátos pincérek és aranyszínű ruhákban pózoló dívák között – nem most, nem akkor, hanem húsz évvel azelőtt. Csak a cigányok lehettek ott, akik órákon keresztül játszottak Jávornak, a színész pedig hol az asztalra dőlve énekelt, hol pohárral a kezében járkált a zenészek körül, és pár óra erejéig igyekezett elhitetni magával, hogy meg tudja állítani a könyörtelen és kegyetlen időt. Mint mások, úgy nagyanyám húga is a fák között lopózva próbált leskelődni – nem tudtak, de nem is akartak közelebb menni, hagyták, hadd mulasson még egy utolsót a színészkirály. A sírós vigadalom napszálltaig tartott, Jávor akkor fehérre vált arccal rábukott az asztalra, a fák közül pedig előjöttek a lesben álló ápolók, és visszavitték a kórterembe. Nem sokkal később Jávor Pál meghalt.

Mikorra a húga végre letette a műszakot, nagyanyám átadta a hazai küldeményt, aztán lerogytak a hóg keskeny fekhelyére és elaludtak. Pár órával később dörömböltek az ajtón: sebesültvonat érkezett Észak-Erdélyből, a pihenő ápolónőkre is szükség volt. Akkor nagyanyám is fölkel, fölöltözött, és a lassan kivilágosodó utcákon elindult a ferencvárosi pályaudvar felé. Legközelebb a háború után találkozott a húgával.

A visszaúton is a Margit hídon kelt át a Duna másik partjára. Alig két hónappal később a húga egyik váratlan szabad órájában át akart ruccanni Pestre, de amikor a budai hídfőnél készült villamosra szállni, eszébe jutott, hogy nincs nála elegendő pénz. Legyintett egyet, és gyalog visszaindult a Szent János-kórházba. A Margit körút elején járt, amikor földhöz vágta a robbanás okozta légnyomás: a Margit híd Pesthez közelebb eső fele a levegőbe repült. Nem tudni, miért – sokáig azt mondták: a németek robbantották föl, de talán az a valószínűbb, hogy műszaki hiba miatt léptek működésbe a hetekkel korábban odakészített robbanószerek. Szombat délután volt, csúcsforgalom. A robbanás nyomán a Dunába zuhant az a villamos is, amellyel a nagyanyám húga át akart menni Pestre. A halottak között volt Kabos Endre olimpiai bajnok vívó is.

*

Amikor Budapest első állandó köhídja, a Lánchíd 1849-ben elkészült, és építői lábhoz tett kalapáccsal, boldog-kész megnyugvással nézték művüket, valószínűleg egyiküknek sem fordult meg a fejében, hogy a rohamosan fejlődő városnak alig egy emberöltő múltán új dunai átkelőre lesz szüksége. A valóság azonban – mint a történelemben annyiszor máskor – ezúttal is magasabbra szárnyalt az emberi álmoknál: az 1860-as években a Lánchídon megszapordtak a forgalmi dugók, a hídfők előtt éjjel-nappal hosszú sorok vártak az átkelésre, és ez, túl azon, hogy az áruszállítás folyamatát nehezítette, nagy mértékben megterhelte a hidat is. Noha

a láncok és a pillérek meglehetősen erősek voltak, a szakemberek joggal tekintették rossz ómennek, hogy az öntöttvas keresztgerendák közül néhány elrepedt, mi több, pár el is törött.

Bármilyen kiváló munkát végzett tehát a Lánchíd két angol építője, a tervező Tierrey William Clark és a kivitelezést vezető Adam Clark, nem számoltak, de nem is számolhattak azzal a hirtelen és bizonyos tekintetben váratlanul megnövő átkelő forgalommal, amelynek első számú okozója a két testvérváros nagy lépésekkel megindult fejlődése volt. Az 1860-as évek végén Pest és Buda vezetőinek komolyan és sürgetően el kellett gondolkodniuk egy új híd megépítéséről. A gondolkodást rövid időn belül tett követte: az országgyűlés 1870-ben törvényt fogadott el két újabb híd megépítéséről Pest és Buda között, majd az állam kivásárolta a Lánchíd Társulat azon monopóliumát, amely arról szólt, hogy a Lánchídhöz legközelebb egy-egy mérföldre északra és délre lehet hidat építeni.

Már csak az volt a kérdés, hogy a törvényben meghatározott két híd közül melyik épüljön meg előbb: az, amelyik a két testvérváros északi, vagy az, amelyik a déli részeit köti össze? A döntéshozókra több irányból is nagy nyomás nehezedett, végül mégis olyan döntés született, amely nagymértékben figyelembe vette a realitásokat: mivel egy északi híd közvetlen kapcsolatot teremthet a két vasúti indóház között, és mivel a harmadik testvérvárosnak, Óbudának is érdeke volt, hogy közelebbi kapcsolatba kerüljön a pesti oldallal, és mivel fontos szempontként az is számításba került, hogy az új híddal könnyebbé váljon a kedvelt pihenőhely, a Margitsziget megközelítése, ezért az illetékesek elsőként egy olyan híd fölépítését határozták el, amely a Margitsziget déli csücskénél húzódik, és lényegében három hídból áll – egy Budát köti össze a szigettel, egy Pestet, egy pedig a szigetre vezet.

1871 áprilisában a Magyar Királyi Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztérium pályázatot jelentetett meg a híd terveire vonatkozólag. A kiírás nem csupán a figyelembe veendő műszaki adottságokat tartalmazta, hanem arra is fölhevítte a figyelmet, miszerint „a hídterv készítésénél végre az is legyen irányadó, hogy e híd az ország fővárosában állandó, hogy helyénél fogva a díszteljes Lánchíddal szükségképp fog összehasonlíttatni”, mindazonáltal „az arra való törekvésben, hogy e híd nemcsak szilárd, hanem szép is legyen, nem szabad a szintén megkívánt takarékoságot szem elől téveszteni”. Az új híd építését 1872 végén kezdte meg Emile Gouin cége, a Société de Construction des Batignolles. A kivitelezői tervek az építkezés közben a körülmények és a helyszíni adottságok figyelembevételével folyamatosan változtak: a hidat például az eredeti tervekhez képest kiszélesítették, hogy majdan villamosvágányokat fektethessenek rá. Az építkezést a francia cég szakemberei vezették, javarészt francia alapanyagokat használtak. A hídnak az 1944. november 4-i robbanáskor odaveszett szobrai is egy francia szobrász, Thabart mester készítette.

A Margit hidat 1876. április 30-án adták át a forgalomnak. A ceremónián jelen volt Habsburg József főherceg, Péchy Tamás közmunka- és közlekedésügyi miniszter, Perczel Béla igazságügy-miniszter, Trefort Ágoston kultuszminiszter, továbbá az időközben Pest, Buda és Óbuda egyesüléséből megszületett Budapest főpolgármestere, Ráth Károly is.

A új dunai átkelő rövid időn belül, mondhatni, divatos lett az öngyilkosok és az öngyilkosjelöltek körében. Mivel a híd közepén megtörik, nehéz észrevenni, ha valaki onnét veti be magát a Dunába – ezt használták ki az életüket eldobni vágyók, akik onnantól kezdve gyakorta választották öngyilkosságuk helyszínéül az új átkelőt. Egyes megfigyelések szerint e tekintetben valóságos járvány tört ki az újdonsült székesfővárosban. A hirtelen kamaszos növekedésnek indult Budapest ijedt csodálkozással nézett saját váratlan megnyúlására, ám közben nem állt módjában figyelni lakosainak állapotára is. Az emberek az addig ismeretlen nagyvárosi jelenségek elől menekülve tömegesen vetettek véget az életüknek, noha természetesen bőséggel akadtak az öngyilkosok között olyanok is, akik szerelmi bánat, családi tragédia, esetleg betegség miatt választották az önkezü halált. Ugyanakkor az is föltűnő, hogy

igen nagy számban voltak közöttük az alsó és a középső társadalmi rétegekből származók – számukra egy munkaképtelenséggel járó megbetegedés, avagy egy közeli hozzátartozó elhunytá gyakorta egzisztenciális megrendülést is okozott.

A pesti lapok heti rendszeresen tudósítottak arról, hogy kik, és talán hogy miért ugrottak a Margit hídról a Dunába. A *Hon* 1877. július 2-i számának beszámolója szerint például a Pest alatti Tökölnél a Dunából kihúzott halott férfi zsebében egy Margit hídi hídjegyet találtak. Ugyanez a lap négy nappal később már azt tudatta, hogy „tegnap déli 12 órakor a Margit hídról egy ismeretlen, a munkásosztályhoz tartozó egyén, ki 14-15 éves lehetett, a Dunába ugrott, s a habokban nyom nélkül eltűnt”. Július 8-án pedig a *Fővárosi Lapok* azt javasolta, hogy mivel olyan sokan ugrálnak a Margit hídról a vízbe, érdemes volna őrcsónakokat szolgálatba állítani, hogy a beugrottak közül akit lehet, ki lehessen menteni.

A tárgyilagossághoz hozzátartozik, hogy azok, akiket 1877-ben a Margit hídról való öngyilkos ugrásuk vitt a halálba, többnyire férfiak voltak. Abban az esztendőben a hídról mindössze egyetlen nő vetette magát a Dunába: egy Bogdán Mária nevű 17 éves cseléd lány, ám őt – ahogy azt a rendőr-főkapitányi jelentés megállapítja – az épp arra járó *Császár* gőzös személyzete kimentette a habokból, és azonnal beszállították a Rókus-kórházba. Efféle hajós mentőakciókra abból az időszakból bőséggel találunk példát (itt van mindjárt 1877. július 2-án Párvy Irma nevelőnő esete, akit a Bomba téri hajóállomás közelében húztak ki matrózok a Dunából), úgyhogy élhetünk azzal a gyanúval, miszerint a nők inkább figyelemfelkeltés céljából kísérelték meg az öngyilkosságot, s talán már a vízbe ugrásuk pillanatában reménykedtek abban, hogy a véletlenségből épp arra járó hajó személyzete kimenti őket – ezáltal pedig új fordulatot ad az életüknek.

*

Nagyanyámék öten voltak testvérek, négyen érték meg a felnőtt kort. Én már csak hármójukkal találkoztam, az idősebbik báty jóval a születésem előtt meghalt. Nagyanyám nem is nagyon beszélt se nekem, se másnak a legidősebb testvéréről, mi több, fényképet se láttam róla: mintha a halál végérvényesen betemette volna az emlékéit is. Csak sejtem, hogy küllemre olyanfajta lehetett, mint nagyanyám, a húga, meg a fiatalabbik báty: vaskos, robusztus termet, amit vastag, erős csontozat alapoz, s ha az ember nem vigyáz, a csontokra hamar ráépül a hár – ezt a testalkatot örököltam én is. A zsírszövetek először nem a hason és a derékon, hanem a faron és a lábon jelennek meg, mondhatni, ez az első intő jel. Ha érzem, hogy járás közben a két combom egymáshoz dörgölőzik, tudom, hogy fogyókúráznom kell.

Nagyanyám és a húga szintén vaskos alkatúak voltak, leginkább deréktól lefelé. Ma is, ha nagyanyámra gondolok, elsőként a döngő léptei jutnak az eszembe, amint egyik kezében egy nagy késsel, a másikban váglyal halad a veteményes felé. Lépései súlyának egyszer egy pár hónapos kismacska is áldozatául esett: egy csendes őszi délutánon a szerencsétlen pontosan ott napozott az ajtó előtt, ahová nagyanyám a házból való kilépésekor először tette le a jobb lábát.

A fiatalabbik bátynak István volt a neve. Nem tudom, hol, milyen körülmények között, de még a második világháború előtt, vagy annak legelső éveiben megtanult autót vezetni. Ebbéli tudományát elsősorban mezőgazdasági gépeken gyakorolhatta a Rajcsányi-birtokon, viszont időnként abban a kivételes kegyben részesült, hogy amikor az ifjabbik gróf sehogy nem akart (vagy nem tudott) hazajönni Budapestről, ő vezethette azt a kölcsönkért gépkocsit, amellyel az idősebb gróf utazott föl a fiáért a fővárosba.

István bácsi büszke volt autóvezetői tudományára, úgyhogy amikor behívták katonának, majd egy rövid alaki kiképzést követően fölvezényelték Budapestre, első dolga volt jelenteni, hogy ért az autóvezetéshez. Hamar kiderült, hogy jól cselekedett: a kinyilatkoztatásnak véletlenül –

avagy meglehet, István bácsi szempontjait tekintve nagyon is szándékosan – fültanúja volt egy honvédezredes, aki azonnal utasította a szemtelen újoncot, hogy akkor tessék, mutassa be a tudományát. Próbaképpen egy Győrben gyártott, Botond II. típusú, 65 lóerős, kéttengelyes, összerékmeghajtású gépkocsit adtak a feneke alá.

Az ezredes alig titkoltan arra számított, hogy lejárátja ezt a traktorokon edzett parasztyereket, és hencegésért mindjárt meg is bünteti, hadd tudja meg az istenátka, hogy mi az a hadsereg. Amint István bácsi beült az autóba, a jelenlévő őrmesterek már kezdték is a szolgálatkész röhögést. Hamar torkukra akadt azonban a kacaj: István bácsi zökkenőmentesen indított, és lefulladás, meg egyéb galiba nélkül ment pár kört a Károly király-laktanya udvarán. A honvédezredes rögvést a szívébe zárta ezt a derék fiút. Még a büntetés elmaradásáért sem haragudott, és arról is gondoskodott, hogy az őrmesterek se nyaggassák ezért István bácsit.

Aki onnantól fogva sofőrként szolgált a Magyar Királyi Honvédségnél. Katonai pályafutása abból állt, hogy kézről kézre járt a tisztek között. Frontra sose került, ugyanis ha a felettesét kivezenyelték a hadszíntérre, a csillogó fekete tiszti autót elvették tőle (nehogy baja essék) a sofőrrel együtt; és István bácsi attól kezdve valaki mást furikáztatott. Elsősorban Budapesten tartózkodott, laktanyákban és parancsnoksági épületek körül, napjainak nagy részét az autóban ülve, vagy amellet álldogálva töltötte. Időnként levitte az aktuális tisztjét vidékre, megnézni valamelyik frontra induló egység fölkészülését, sőt gyakran az indulásnál is jelen volt – olyankor megpróbálta elképzelni, milyen lehet a háború, amelyből ő a katonai szerelvények kigördülésén és az angolszász bombázókon kívül sokáig nem sokat látott.

Az ország határait ez idő alatt egyszer sem lépte át, sőt azután, hogy a németek megszállták Magyarországot, már vidékre se járt le. Egyre többször unatkozott, és unalmában állandóan a karosszériát törölgette, meg a járművet tisztította, amely ettől a legnagyobb esők és sár idején is úgy nézett ki, mintha most gördült volna ki a gyárból. Amikor kimenőt vagy pihenőidőt kapott, meglátogatta a Szent János-kórházban dolgozó kisebbik húgát. Máskor a városban kalandozott, és boldog örömmel vette tudomásul, hogy milyen könnyedén le tudja venni a lábukról a nőket egy egyenruhás, nyalka tiszti sofőr.

Amikor már Magyarország területén dörögtek a fegyverek, és a Vörös Hadsereg közeledett Budapest felé, István bácsit nem engedték többé a városban kóricálni, a kimenőjét is a főparancsnokságon vagy valamelyik laktanyában kellett eltöltenie. A helyzet folyamatosan romlott. A németek megneszelték a magyar vezetés kiugrási szándékát, úgyhogy azon a napon, amikor az éppen kihirdetette a fegyverszünetet, eltávolították Horthy Miklós kormányzót és embereit a hatalomból, és Szálasi Ferencet ültették a helyére. Szálasi és az immáron teljhatalommal rendelkező magyarországi német hadvezetés se tudta azonban föltartóztatni az egyre nyilvánvalóbb és egyre inkább közelgő katasztrofális vereséget, melynek előszeleit érezvén a magyar tisztek napról napra idegesebbek lettek. Ami István bácsi irányába leginkább abban nyilvánult meg, hogy hol minden apróság miatt magukból kikelve ordibáltak vele, hol órákon át teljes némaságban, magukba zárkozva üldögéltek mellette. Akkor már nem is volt István bácsinak állandó gazdája: ő és az autó egybenőttek, ám az folyton változott, hogy ki használja a kincstári gépkocsit. Hetente ismert meg a hadvezetésből új embereket.

A Vörös Hadsereg 1944 novemberének végén bevonult a Csepel-szigetre, és fől sorakozott Budapest déli határainál. A Szálasi-kormány elhagyta a fővárost – még mielőtt pár nappal szenteste előtt Budapest körül bezárult az ostromgyűrű. A város lakói bunkerekben és légópincékben ünnepelték a karácsonyt; már amennyire ünneplésről lehetett beszélni az egyre erősödő ágyúzás, a mindennapos utcai zsidómészárlás és a növekvő éhezés közepette. Azt csak igen kevesen tudták, hogy Adolf Hitler a magyar vezetők hallgatólagos egyetértésével úgy döntött, hogy Budapestet az utolsó töltényig védeni kell. Igen kevesen tudták, de annál többen sejtették, hogy pokoli hetek következnek.

Néhány nappal újév után István bácsi a Ferenc körút és az Üllői út sarkán, a Katonai Városparancsnokságnak otthont adó Mária Terézia-laktanya főépülete előtt parkolt, és hallgatta a szovjet lövegek hangját. Azokban a napokban egy Szabó nevű százados használta a kocsit – békésebb időkben minden bizonnyal szövőtették volna, hogy századosnak jár-e efféle szolgálati autó, akkortájt azonban már nemigen törődtek ilyesmivel. István bácsi elővigyázatosságából nem az autóban ült, hanem mellette ácsorgott, a környék a lövegek hangjának dacára nyugodtnak tűnt, a fegyverek is távolabb dörögtek – ennek ellenére István bácsi egyáltalán nem lepődött meg azon, hogy egy lövedék éktelen vijjogással becsapódott a Mária Terézia-laktanya déli szárnyába. Át is állt az autóval az Üllői út túloldalára, onnét figyelte, ahogy katonai mentőautók érkeznek a bejáráshoz, és elkezdik kihordani a sebesülteket.

Miközben István bácsi a mentést nézte, egy SS-főhadnagy lépett az autó mellé. Magas, jó kiállású, szőke hajú, szabályos arcú férfi volt, sem tekintete, sem arcvonásai nem árultak el érzelmeket. Jöttére István bácsi kihúzta magát és szalutált neki, a főhadnagy ezt egy biccenéssel tudomásul vette, majd körbejárta néhányszor az autót. Azután megkérdezte István bácsit, hogy kire vár.

István bácsi sose tanult németül, annyira tudott, amennyit a hadseregben fölszedett. Háborúban azonban az ember óhatatlanul eltanulja a leggyakrabban használatos idegen nyelvű fogalmakat, úgyhogy nagyjából megértette, hogy a főhadnagy mit kérdez, és megpróbált válaszolni rá. A főhadnagy megint biccentett, és sietős léptekkel elindult a laktanya felé. Negyedóra múlva visszatért, és utasította István bácsit, hogy indítsa el az autót, mennek Budára.

– De én Szabó századosra várok – makogta István bácsi éktelen rossz akcentussal.

– Ne várj Szabó századosra – mondta a főhadnagy határozott, ám mégis barátságos hangon, azzal beült a sofőr melletti ülésre.

István bácsi még egy pillantást vetett a Mária Terézia-laktanyára, majd ő is beszállt és indított. Már megtanulta, hogy szövetséges haderő ide vagy oda, a német katonának (különösen egy SS-tisztnek) mindig elsőbbsége van a magyarral szemben. A főhadnagy intésére rákanyarodott az Üllői útra. A Horthy Miklós hídon keltek át Budára. Ekkor még lehetett: néhány nappal később szép sorjában egymás után a németek a levegőbe röpítették az összes budapesti hidat.

Hogy Szabó századossal mi történt, azt István bácsi soha nem tudta meg.

Az elkövetkező heteket az SS-főhadnagy mellett töltötte, akinek Hauser volt a neve. Kelleme, jó modorú, csöndes, ám igen határozott ember volt, látszott rajta, hogy noha csupán egy láncszem a Harmadik Birodalom gépezetében, arra roppant módon ügyel, hogy a lánc nehogy miatta szakadjon meg. Mindig egykedvű ábrázatáról soha nem lehetett semmi leolvasni, és igen keveset is beszélt. A hangját egyszer sem emelte föl, István bácsival is a maga módján – és amennyire egy magyar sofőrrel szemben lehetett – udvarias volt, mégis, olyan erő volt a szavaiban, hogy lehetetlenség volt neki ellentmondani.

Azt követően, hogy 1945. január 18-án az utolsó dunai átkelő is a levegőbe repült, István bácsi és Hauser főhadnagy mozgástere Budára korlátozódott. A nap nagy részét a Várban töltötték. István bácsi az ágyúzások, a bombák és a katyuskák hatására folyamatosan pusztuló királyi palota udvarán várakozott az autóval, és ha kellett, Hauser főhadnagy parancsára elhajtott Buda valamelyik pontjára, közvetlenül a frontvonal mögé, ahol általában egy SS-katona várta őket, akinek Hauser zárt borítékban adta át az egység parancsnokának szóló üzenetet. István bácsi tehát továbbra is a frontvonal mögött maradt – bár sokkal közelebb került hozzá, mint addig bármikor –, annak meg különösen örülhetett, hogy a főváros szenvedéseiből és a civil lakosság átélt borzalmaiból közvetlen közélről semmit nem tapasztalt meg: amikor a Vár keleti falairól átnézett a lángokban álló Pestre, csak sejthette, hogy mi

történhet az utcákon és a tereken. A húga gyakran eszébe jutott, olyankor görcs ült a gyomrára, és nagyon, de nagyon remélte, hogy egy kórház többé-kevésbé biztonságos hely lehet az ott-tartózkodóknak.

Azalatt a bő egy hónap alatt, amit együtt töltöttek, Hauserről sem tudott meg lényegében semmit. A főhadnagy egyetlen alkalommal nyílt meg előtte. Ez február 11-én, este hat óra után történt. Akkor már roppant kicsiny területet tudhattak a magukénak, olyan kicsit, hogy autóval nem is volt értelme közlekedni, ráadásul az üzemanyaggal is takarékoskodni kellett. Így hát István bácsinak egyéb dolga nem is akadt, minthogy őrizze a még mindig magyar rendszámot viselő autót, és várja, hogy történjen valami.

Ezen az estén, illetőleg ezen az éjszakán történt is, mégpedig olyan dolog, ami örökre megváltoztatta István bácsi életét.

Hat óra után kijött a főhadiszállás bunkeréből Hauser főhadnagy, és elkezdett beszélni István bácsihoz, aki nagy nehezen kihámozta, hogy Pfeffer-Wildenbruch SS-tábornagy, a Budapestet védő német hadosztály parancsnoka úgy döntött, hogy a Führer parancsával dacolva föladja a magyar fővárost. Megadásról azonban természetesen szó sem lehet, ezért az utolsó megmaradt pár tízezer katona áttöri az ostromgyűrűt, és az innét mintegy 25 kilométerre húzódó frontvonalat elérve csatlakozik a Nyugat-Magyarországon harcoló német és magyar alakulatokhoz.

Hauser főhadnagy azt is igyekezett váratlan őszinteséggel István bácsi tudomására hozni, hogy a vállalkozás roppant veszélyes, és egyáltalán nem biztos, hogy sikerrel jár. Lehet, hogy a szovjetek mindenkit halomra fognak ölni, mint ahogy az is igen könnyen elképzelhető, mi több, bizonyosnak mondható, hogy ők a kémeik révén már tudnak az egészből, és most vállhoz emelt fegyverekkel várják a kitörni készülőket. István bácsi a Magyar Királyi Honvédség katonája, nem német, még kevésbé SS-tag, úgyhogy nyugodtan megteheti azt, amit a bajtársai többsége már eddig is megtett – vagyis hogy fehér zászlóval, magasba emelt kézzel bevárja a szovjeteket; esetleg megpróbál civil ruhát szerezni és elvegyül Budapest lakosai között. Ez utóbbi nem is olyan nehéz – tette hozzá az SS-főhadnagy –, csak pár utcával kell lejjebb menni, és le kell húzni egy polgári hulláról a ruhát.

– Nem kényszerítelek semmire – jelentette ki a röpké őszinteségi hullámot követően immáron szokásos szenvtelen hangján Hauser. – A mi kapcsolatunk ettől a perctől fogva véget ér. Maradhatsz, el is mehatsz, de mert becsülettel és egyetlen rossz szó nélkül szolgáltál, följajánlom neked, hogy velem jöhetsz, és mellettem ülhetsz a kitörési kísérlet során.

István bácsi nem sokat mérlegelt. Korábbi magyar tisztjeitől épp eleget hallott a Vörös Hadseregről, és az a gondolat sem villanyozta föl, hogy a német főhadiszállás közelében egy szál magában várja be a szovjeteket. Habozás nélkül úgy döntött: lesz, ami lesz, marad a főhadnagy mellett. Hauser mindenféle érzelemnyilvánítás nélkül tudomásul vette a döntést, majd közölte, hogy eddigi autójuk az akcióban természetesen nem használható. Ő maga egy páncélozott csapatszállítóban fog ülni, és gondoskodik arról, hogy abban István bácsinak is jusson hely.

Néhány órával később a Vár északi bejáratánál, a Bécsi kapunál összegyűltek azok a német (és kisebb számban magyar) katonák, akik Budapest védői közül még életben maradtak, és elindultak lefelé a hegyről. A Hauser főhadnagyot és István bácsit szállító páncélozott jármű a menetoszlop elején haladt, egyike volt azon kevés gépkocsinak, amelyik át tudott jutni az ostromgyűrűn. A kitörés nagyon keveseknek sikerült (szám szerint 742 embernek a 43 ezerből), legfőképpen azoknak, akik a menet elején voltak, és még el tudtak menekülni a szovjet tüzeinek lövései elől. A Vár északnyugati oldala alatt, a Széll Kálmán térnél már folyamatosan ropogtak a fegyverek; István bácsiék járműve is találatot kapott, ám tovább

tudott haladni az Olasz fasor felé. A benne ülők nem látták, de hallották, hogy a mögöttük jövőket gyilkos ösztűz fogadja: a kitörési kísérlet eredeti terve egy szempillantás alatt szertefoszlott, az előre meghatározott utat csak a menet elején lévők követték, a többiek próbáltak futni, amerre láttak. A nagy többség azonban nem tudott elmenekülni: a Rózsadomb alja, a Mechwart tér, a Margit körút rövid idő alatt elesett német és magyar katonák holttesteinek tízezreivel lett tele.

István bácsi minderről már jóval a háború után, egy pennsylvaniai könyvtár olvasótermében értesült. Az ő járművük többé-kevésbé épségben elhagyta Budapestet, és bejutott a frontvonal mögé. Itt sem álltak meg: Hauser főhadnagy és a járműben ülő SS-tisztek egy újabb parancsnak engedelmeskedve maguk mögött hagyták Magyarországot, és átmentek Ausztriába, azaz a Harmadik Birodalom területére. István bácsi több mint harminc évvel később, az Amerikai Egyesült Államok állampolgáraként lépte át újra a magyar határt.

*

Nagyapám 1947 júliusában járt először Budapesten.

Huszonhat éves volt, de vagy tízzel többnek nézett ki. Arca beesett, a többévi kialvatlanságtól mély barázdák és karikák szabdalják a szeme környékét, csontjain lötyögött, ami izmaiból még megmaradt. Amikor a Keleti pályaudvaron leszállt a vonatról, és a hosszú utazás után végre szilárd talajt érzett a lábai alatt, fogalma se volt arról, hogy a régóta várt szabadságban mihez fog kezdeni. Mentségére legyen mondván: ezzel nem csak ő volt így, hanem a társai is valamennyien.

Senki nem tudta, idehaza mi van – annak ellenére nem, hogy az utolsó hónapokban abból a soványka fizetésből, amit a gyári munkáért kaptak, vehettek egy rádiót, amelyben az egész barakk leírhatatlan örömeire egyik este hosszas csavargatás és antennaforgatás után megszólalt a budapesti rádió. Az adást nem mindig lehetett hallani: volt, amikor tisztán és szépen szólt, de volt, hogy csak bántó recsegés áradt a hangszórókból. Amikor pedig hallották, akkor is többnyire olyan dolgokról beszélt a távoli hírolvasó, amelyeket nagyapámék nemigen értettek. Idegen nevek, idegen fogalmak hangzottak el idegen eseményekről, és az egészből leginkább annyit tudtak leszűrni, hogy Magyarországon nagyon sok minden megváltozott.

Mikor hazaindultak, a rádió a barakkban maradt. Senki nem vette magához: egyrészt közös pénzből vásárolták, úgyhogy egyikük sem érezhette azt, hogy kizárólag az övé; másrészt irdatlan súlya volt, és nem is biztos, hogy épségben kibírta volna a többnapos vonatutat. Szóba került, hogy eladják, konzervekért, vodkáért az öröknek, akik akkor már nem is voltak örök, hanem maguk is tétlenül, dologtalanul tébláboltak körülöttük. Aztán ez is elmaradt. Mikor nagyapám utoljára benézett a barakkba indulás előtt, a készülék magányosan árválkodott a nagyasztalon – ott, ahol az ügyeletes reggelenként a téglalakú fekete kenyeret igyekezett egyenlő darabokra szétosztani.

Rendes körülmények között nagyapám számára minden bizonnyal óriási élmény lett volna Budapest látványa, ezek azonban nem rendes körülmények voltak, sőt általában véve elmondható, hogy a nagyapám ekkor már hosszú esztendőket óta híján volt a rendes körülményeknek.

Huszonegy éves korában hívták be katonának. Nem érte váratlanul, a faluban egyre többen kapták meg a behívót, és a frontról is érkeztek levelek – olyanok is, amelyek hősi halálról tudósítottak. Nagyapám és kortársai körében egyedül az lehetett kérdés, hogy ők mikor kerülnek sorra, és vajon addigra véget ér-e a háború. Amikor elkezdődött, az első hetek és hónapok győzelmi jelentésekről szóltak; olybá tűnt, hogy a Szovjetunió rövidesen megadja magát, és azok a magyar katonák, akik közvetlenül a német támadás mögött haladtak és a háterszág biztosítása volt a feladatuk, rövidesen hazatérnek.

1942 őszén nagyapám szolgálatra jelentkezett a közeli kisváros laktanyájában. A vasútállomásra csak az anyja kísért ki, apjának korán jelenése volt a Rajcsányi-birtokon. Dédanyám zokogva tette föl a vonatra az egy szem fiút – nagyapám is zokogott, talán még akkor is, amikor a laktanya kapujában megmutatta az ügyeletesnek a behívót. Rövid idő alatt ki képezték lovas tűzérnek; s néhány hét után, egy napsütötte fagyos reggelen már a kisváros vasútállomásán állva hallgatta bajtársaival a pattogó katonazenét, és várta a parancsot, hogy fölszálljanak a frontra induló szerelvényre. A peron hátsó oldalán rokonok, szülők, barátok és szeretők sírtak, majd versenyt futottak azért, hogy távozás előtt, a haza védelmére fölszólító lelkesítő beszédek után még egyszer megölelhessék a harcba indulót. A dédszüleim nem tudtak eljönni, se pénzük, se idejük nem volt az utazásra, így hát nagyapámtól nem búcsúzott senki, csöndben és megszeppent arccal figyelte a rokonok utolsó rohamát, azután az elsők között lépett föl a vonatra.

Induláskor még énekszó is hallott, nem csupán a peronon, hanem a szerelvényen is, ahogy az kigördült az állomásról, és elindult északkelet felé. Nagyapám nem énekelt: ült, nézte a katonatársakat, meg az ablak előtt elsuhanó tájat, és igyekezett nem gondolkodni azon, hogy az elkövetkező hónapokban – netán években – mi fog történni vele.

A karácsonyt már megszállt területen, Ukrajnában töltötték. Pár héttel később megérkeztek az első hírek arról, hogy a 2. magyar királyi hadsereget a szovjetek megsemmisítették a Donkanyarnál – akit nem mészároltak le, az hadifogolytáborba került. A Vörös Hadsereg ellentámadásba lendült, és noha a magyar és a német hadi jelentések és napi parancsok folyamatosan az ellenségtől való rugalmas elszakadásról és a frontszakasz lerövidüléséről beszéltek, mindenki számára hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az efféle kifejezések a folyamatos visszavonulást, majd a menekülés kezdetét jelentik.

Nagyapám a frontszolgálat első évében nem vett részt valódi harci cselekményekben. Megszálló haderő kötelékébe tartozott. Tevékenységük főleg abból állt, hogy járőröztek, és igyekeztek távol tartani a katonai létesítményektől a partizánokat. Szabadságot is kaptak, nagyapámra például kerek egy évvel azután került sor, hogy bevonult: ekkor vonatra szállt, és hazament a szülőfalujába. Csupán néhány napot tölthetett otthon, hiszen az oda- és visszautazás sok időt vett igénybe. A pár nap arra volt elég, hogy megölelhesse a szüleit, beszéljen velük, meg hogy föltöltse valamelyest a gyomrát és enyhítse a hasmenését, amely azóta vele volt, amióta elhagyta Magyarországot. Amikor visszatért Ukrajnába, a szovjetektől elvett laktanyában már egy másik osztagot talált, azzal a neki címzett parancssal, hogy haladéktalanul menjen az egysége után Galíciába, lengyelek lakta területre, mivel az alakulatát oda vezényelték át. Ez néhány hónappal azután történt, hogy a történelem legnagyobb tankcsatájában a Vörös Hadsereg Kurszknál nyílt téren első ízben győzte le az addig verhetetlennek tartott német földi hadosztályokat. Onnantól fogva a frontvonal egyre gyorsabban rövidült, a német és a szövetséges csapatok pedig egyre többször szakadtak el rugalmasan az ellenségtől.

Amikor nagyapám elindult megkeresni alakulatát, a Vörös Hadsereg már Ukrajnában járt, és noha a Pripjaty-mocsarak nehezítették előrenyomulását, ez csupán időbeli veszteséget okozott, megállítani nem tudta a szovjeteket. Nagyapám hol német, hol magyar osztagokhoz csapódva igyekezett elérni az új állomáshelyét, útközben mindenütt feszültséggel, idegességgel találkozott. Mindennek tetejében a németek nem bíztak a magyarokban: azt híresztelték róluk, hogy szimpatizálnak a lengyel lakossággal, sőt olykor segítik is őket élelemmel; a magyarok pedig dühösek voltak azért, amiért a németek nemhogy a terveiket nem osztják meg velük, de olykor keresztülhúzzák a számításaikat is. A szovjetek közeledtére ráadásul erősödött a partizántevékenység, mindennaposak voltak a szabotázsakciók és robbantások, olyannyira, hogy az erdőkbe és a lakatlan területekre a megszállók már nem is mertek bemerészkedni.

A java ezután következett.

Alig érkezett meg nagyapám az alakulatához, és alig vette föl újra a szolgálatot, egy fagyos téli hajnalon riadó ébresztette a szenderegőket. Hamar kiderült, hogy ezúttal nem partizánok ostromolják a megszálló parancsnokság tartózkodási helyéül kijelölt falut, hanem a Vörös Hadsereg egyik előőrse bukkant föl tőlük pár kilométerre.

Az alakulat a betanultak (ám addig még nem gyakoroltak) szerint harcállásba helyezkedett, az ágyúk csöveit a falu keleti határai felé irányozták, a katonák fedezékbe bújtak – és vártak. A feszült csöndben hallani lehetett a dér borította faágak fagyos zizegését, a hó roppanásait. A magasban éjszakai álmukból fölvert varjak károgtak, a falu közepén ébresztéssel próbálkozott egy kevésbé fázós kakas. A civil lakosok nem mutatkoztak, pedig nyilvánvalóan fölfigyeltek a hirtelen sürgés-forgásra, ám jobbnak látták elrejtőzni a házak belső zugaiban.

Nagyapámék az ágyúk mögött lapulva kémleltek kelet felé. Az arcokon félelem és izgalom tükröződött. Ez az alakulat még csak partizánokkal és fogoly szovjet katonákkal találkozott. A Vörös Hadsereggel sose.

Azután meglátták őket.

A páncélosok mögül kelt föl a télvégi nap, sárgászörszre festette a reggeli tájat, első sugarai hasra estek a tankok tetején.

– Egy, kettő, három, négy... – nagyapám itt abbahagyta a számolást. Akkor már semmi mást nem lehetett hallani, csak a tankok közelgő dübörgését.

– Tudják, hogy itt vagyunk – jegyezte meg valaki félhangosan egy fedezéknek használt farakás mögött.

Nagyapám arra gondolt, vajon ki fog először löni.

A szovjetek kezdtek.

Nagyapámék már letudták olvasni az első páncélos számát, amikor az feléjük irányozta a csövét, ahonnan a következő pillanatban narancssárga villanás tűnt elő. A lövedék nagyapám mögött csapódott be, egy nagyobb repesz telibe kapta az egyik honvéd őrmestert. Az némán, jajszó nélkül csuklott össze. Horpadt sisakja az arcába csúszott, a feje a nagyapám lába elé gurult. Nagyapám sugárban hányt.

Pár másodperccel utána jött az újabb lövedék.

A fedezékek mögött éktelen jajgatás és kiáltozás kezdődött. Vérszag és füst kavargott. Vége-láthatatlannak tűnő percekbe tellett, mikorra a tiszteknek és a tiszthelyetteseknek valamelyest sikerült rendezniük a sorokat, és eldördülhetett az első ágyúlövés. Pont arra volt elegendő, hogy kicsinyég megállítsa a szovjet tankokat.

Ami azután következett, arról nagyapám évtizedekkel később is rendszeresen álmodott.

Ma is a fülemben vannak éjszakai jajkiáltásai, a nyögések, a reszketeg sóhajok. Nagyanyám megpróbálta ilyenkor fölébreszteni, a rázogatótól azonban csak erősödtek a rémálmok, a remegés csapkodásba és forgolódásba ment át – hogy aztán nagyapám végül egy hosszas jajkiáltással izzadtan, csapzottan fölüljön az ágyon. Talán ez volt az egyetlen alkalom, amikor hálát adott a Teremtőjének – akiben különben sose hitt –, amiért annak, amit a fojtogató álomban megint átélt, évtizedek óta vége van: az őrmester behorpadt sisakú, véres feje a múlté, a hóban heverő karok és a lábak sincsenek már sehol, a jajkiáltások és a hörgések is rég elcsengtek Galícia fái között.

Ám mindez olyan mélyen ivódott beléje, hogy vele maradt egy életen át.

Sokáig nem mondta el, pontosan miről álmodik; sem nagyanyámnak, sem anyámnak, sem másnak nem beszélt róla. Én voltam az első, akit beavatott. Amikor pedig nekem elmesélte, akkor is szűkszavúan, szárazan, jelzők nélkül beszélt.

Forró nyári délután volt, állt és nehéz volt a levegő, nagyapám a délutáni sziesztáját töltötte a legbelső, a leghűvösebb szobában, én pedig – háborúk, katonák, csaták, hadvezérek, a történelem iránt érdeklődő kamasz – újra csak unszolni kezdtem, hogy teljesítse már a régi ígéretét, és meséljen arról, hogy milyen volt a háború. Nagyapám a heverőn feküdt, a mennyezetet nézte; egyetlen egyszer remegett meg a hangja, amikor azt beszélte el, hogy miként esett meg ez a kis ütközet 1944 elején – már ha ütközetnek lehet nevezni azt, hogy egy elcsatangolt szovjet páncélos egység röpke egy óra alatt ízekre szedte az alakulatukat.

– Embert nem öltél? – kérdeztem kamaszos hevülettel azon a forró délutánon, mire nagyapám felém fordult, rám nézett, és azt mondta:

– Nem tudom. De azt hiszem, igen.

Ez már a Kárpátokban történt, ősszel, azután, hogy második, egyben utolsó szabadságáról visszatért az alakulatához. Akkor már az ezeréves határokon belül dörögtek a fegyverek, nagyapámék Kárpátalján igyekeztek tartani az állásokat, egyre reménytelenebbül: amennyiben nagy nehezen sikerült is megvetniük a lábukat az egyik hegyoldalon, a szomszédos hegyoldalt azonnal megszállták a szovjet katonák, és rendre olyan közel jutottak hozzájuk, hogy ha kibújtak a fedezékből, az arcukat lehetett látni akár távcső nélkül is. A kölcsönös lövöldözésnek mindig az lett a vége, hogy a tisztek egy idő után visszavonulót fűjtak, és nagyapámék a felszerelés jelentős részét hátrahagyva egyre nyugatabbra verték fel az újabb táborhelyet.

– S hogy volt, amikor embert öltél? Kilőtted őket? Telitalálat? – vágtam nagyapám szavába izgatottan, s ő bólintott:

– Igen, telitalálat volt.

Az egyik hegyoldalról becélozták a szemben lévő állást; betöltötték és elsütötték az ágyút. Azt is lehetett hallani, ahogy a lövedék becsapódik – recsegték az ágak, a légnyomástól kidőlt néhány fa, majd szemben előbb a süket, halálos csend, azután idegtépő ordítások, a sebesültek fájdalommal teli üvöltései. Az egyik őrmester távcsővel fürkészte, mi lehet a lombok mögött, közben elégedett hangon közölte: „Ez közibük vágott, a muszka kurvaanyjukat”. A sebesültek még jó félóráig jajveszékelték, egyre erőtlenebbül, ám segítség nem érkezett, a lövedék bizonyára elvágta a kommunikációs csatornákat is.

Szép, napsütötte őszi idő volt, kellemes langymeleg. Helyenként már sárgultak a lombok. Az égen fehér bárányszerű felhők úsztak, időnként súrolták a hegycsúcsokat. Kitárt szárnyú sasok köröztek az égbolt kékje alatt, szinte harapni lehetett az illatos hegyi levegőt. Nagyapámék ültek az ágyútálpakon és estig cigarettáztak: ha tudták volna, mi az a „piknik”, minden bizonnyal ez a szó jutott volna az eszükbe.

Másnap délelőtt újabb szovjet egység érkezett a szemközti hegyoldalba, és noha a nagyapámék megint átküldtek pár lövedéket, hamarosan menekülniük kellett. A hátrálás közben rajtuk ütött egy gépfegyveres vadászgép, találmra lövöldözött a lombok alá, az előző napi cigarettázók közül jó néhányat megölt – az egyre fejvesztettebbé váló rohanásban el se tudták őket temetni, ott porladtak el a hegyek között.

Nagyapám ezt is ép bőrrel megúsza.

– Még csak meg se sebesültem a három év alatt – jegyezte meg azon a forró nyári délutánon, mindenféle büszkeség vagy sajnálkozás nélkül. Isten kegyelméből, vagy talán a jó szerencséje végett egyetlen karcolás nélkül megúsza a frontszolgálatot.

Budapest ostromáról vajmi keveset tudott, annyit csupán, amennyit a tisztek és tiszthelyettesek megjegyzéseiből elkapott: hogy a fővárost körbezárta és támadja a Vörös Hadsereg. Azt se tudta, nem is gondolta, hogy szülőfalujából ketten is az ostromgyűrűn belül rekedtek, azt meg végképp nem sejtette, hogy később mindkettejüknek helye lesz az életében. Abban azonban ő és a körötte lévők egyaránt biztosak voltak, hogy a háború hamarosan véget ér – már csak a hátralévő heteket-hónapokat kell túlélni valahogy.

1945. március 15-én az alakulat parancsnoka az 1848-as forradalom évfordulójáról akart volna megemlékezni, egyben lelkesítő hazafias szólamot tartani egyre fogyatkozó létszámú katonái előtt, ám a kis házi ünnepségnek a szovjetek ágyúzása rövid időn belül véget vetett. Győr mellett állomásoztak, a nyugati határ közelében, és néhány nappal később, egy elhagyott tanya udvarán kapták meg az utolsó katonai parancsot: mindenki menjen haza, az alakulat feloszlott.

Nagyapám is megpróbált hazajutni. Egy olyan bajtársával vágott az útnak, aki nagyjából a földije volt, a közeli faluból származott. A környéken élő civilek figyelmeztették őket: vigyázzanak, mert a szovjetek teljes körű kijárási tilalmat rendeltek el, este hat után tilos a szabadban tartózkodni. Nagyapámék igyekeztek ehhez tartani magukat, és amikor elindultak, elhatározták, hogy még hat óra előtt szállást keresnek maguknak valahol. Nem jutottak messzire, alig haladtak a tanyától pár órát, belegyalogoltak egy szovjet járőr karjaiba.

– Hová, hová? – kérdezték a szovjetek kedélyesen.

– Megyünk haza – felelték nagyapámék.

A szovjetek egymást bökdösve, röhögve megszemlélték a Magyar Királyi Honvédség közlegényi egyenruháját, majd azt javasolták nagyapáméknak, hogy sétájuk hátralévő részében tartsanak velük. Ellenvetésre nem volt mód: nagyapámék a tanya udvarán hagyták a fegyvereket, a járőrök viszont géppisztolyokat szegeztek nekik. Nagyapámék mutatták a náluk lévő karórát: pár perc múlva öt, még nincs itt a kijárási tilalom ideje. A szovjetek megint röhögtek, elvették az órát, majd mutatták a sajátjukat: mindjárt hét óra van – moszkvai idő szerint.

Újabb gyaloglás következett a szántóföldeken. Időnként fölbukkant fölöttük egy-egy felderítőgép, a távolból tankok és más járművek zúgását lehetett hallani. Még napszállta előtt eljutottak egy másik tanyához, ahová a környéken összefogdosott magyar katonákat gyűjtötték.

– Innen talán még meg tudtam volna szökni – mondta nagyapám. – Igaz, a tanya körül volt kerítés, de azt simán át lehetett ugrani. Nem is őriztek annyira, pár katona sétálgatott a kerítés mellett, ám őket minden további nélkül ki lehetett volna játszani. Néhányan meg is próbálták talán, bizonyára sikerült is nekik. A többség azonban csak üldögélt a tanya udvarán. Fáradtak voltunk, és azt gondoltuk, ezt a keveset már csak kibírjuk, végtére is mindjárt vége van... Az se nagyon érdekelt senkit, amikor egy ruszki egyenruhás magyar embert hoztak oda terepjáróval, az meg elkezdett agitálni, hogy csatlakozzunk az új magyar hadsereghez, és folytassuk a harcot a német fasiszták ellen, meg se állunk Berlinig... Azt hiszem, senki nem jelentkezett. Ültünk, és vártuk, hogy mikor engednek el. Mert azt mondták, hogy hamarosan mindenki mehet haza.

Két nap elteltével teherautók jöttek értük. Az örök azt híresztelték: mindenkit bevisznek Győrbe, onnét lehet majd hazamenni. Győrben, a vasútállomáson már azt mondták, hogy elviszik az egész társaságot Budapestre, ott lesz egy létszámellenőrzés, akkor papírokat kapnak, és onnét engedik őket haza.

Akkor már többen sejtették, hogy ennek rossz vége lesz.

Mivel a hidakat lerombolták, a vonat nem átlépte, hanem észak felől megkerülte a Dunát. Azon a területen haladtak, amelyet Hitler és Mussolini Csehszlovákia szétszabdalása után Magyarországnak adott, és amelyről egyelőre nem lehetett tudni, a háború után hová tartozik: Érsekújvár, Komárom, Párkány, Kassa, azután Munkács... Ha időnként meg is állt a vonat, a vagonok ajtaját sose nyitották ki. Amikor nagyapám újra meglátta a Kárpátokat, már biztos volt abban, hogy kiviszik őket Oroszországba. Egyesek Szibériát emlegették.

Kijev mellett, Ukrajnában volt az a hadifogolytábor, ahol nagyapám két esztendő t raboskodott. A fogságról azon a nyári délutánon szintén csak szárazon és keveset beszélt – jelzők, minősítések nélkül. Később, amikor Örkény István azon novelláját olvastam, amelyben reggelenként a foglyok elosztják a napi kenyéradagot, és a szeletelés közben elszóródott morzsát senki nem viszi el, az olvasás közben előttem kirajzolódó kép összemosódott azzal, amit nagyapám elbeszélése nyomán képzeltem el: egy nagy alapterületű barakkot láttam, fából összetákolt emeletes ágyakkal, szalmazsákokkal, középen néhány régi, a cári idők munkáskaszárnyáiból származó széssel és asztallal. A falazat deszkái között besüvített a szél, az ablaküvegek itt-ott repedezettek és hiányosak voltak, a réseket a hadifoglyok nejlon- és rongydarabokkal próbálták eltömíteni. Az ajtót kívülről lehetett zárni, éjszakára az örök rá-tolták a reteszt; ha valaki ki akart menni a latrinára, dörömbölni és kiabálni kellett, közben fölverte a társait. (A latrina egyébiránt egy nagy vermet jelentett a barakk mögött, a tetején hézagosan elhelyezett deszkákkal. Reggelenként azon kuporgott a láger népe, és egy idő után már semmi szokatlant nem jelentett, ha az embernek egy másik ember valagához ér a keze vagy a pucér segge.) Volt a barakkban kályha is, hol fűtött, hol nem – azon múlt, tudtak-e venni az öröktől fát vagy szenet.

Az első hónapok voltak igazán gyötrelmesek. Mélán, lustán csordogált az idő. Nyomasztóan vánszorogtak az órák, ahogy álltak az árammal telített vastag drótkerítés mögött, és bámultak arrafelé, amerre esténként a nap lement, és amerre Magyarországot sejtették. Mivel idejük bőven volt, napjában többször is megvizsgálták magukat és egymást, hogy lássák, melyikük tetvesedett, rühesedett el, és melyikükön jelentkeztek a tifusz és más betegségek tünetei. Reggelente a barakk kijelölt vezetője megszámlálta, hányan ébredtek föl – ha valaki éjjel meghalt, a tetemét kivitték az építmény elé; ez persze azzal járt, hogy aznapról kevesebb elosztanivaló fekete kenyeret kaptak, ám inkább ezt választották, mintsem hullával aludjanak egy fedél alatt.

Étkezésre az oroszok, vagyis inkább az ukránok a kenyéren kívül többnyire kását vagy rizst adtak, időnként híg levest.

Nagyapám néhány társával rájött arra, hogy a konyha mögött – ahol nem csak a hadifoglyoknak, de az öröknek is főztek –, a szemétdombon mindig lehet találni krumplihéjakat, olykor tökbelet, paprikavégeket. Onnantól fogva rájártak a szemétdombra. Bizonyára a nyersen megevett krumplihéjnak köszönhatték, hogy őket valamelyest elkerülték a tábori fertőzések, a foguk sem hullott ki, és a hasmenésük is csillapodott valamelyest. (Tartozunk az igazságnak azzal, hogy azt is elmondjuk: a konyhai dolgozók tudták, hogy a foglyok oda-járnak turkálni, és egy idő után elkezdett vastagabban fogni a késük, ügyeltek arra, hogy az eldobott krumplihéjak mögött maradjon egy kevéske tartalom.)

– Voltak a lágerben régi foglyok is – mesélte nagyapám. – Akik már évek óta raboskodtak. Nem csak ott, Kijev mellett, hanem másutt is. Szállígtatták őket ide-oda. Némelyik megjárta Szibériát.

– S mit meséltek Szibériáról?

Nagyapám a plafont nézte, rövid hallgatás után szólt:

– Hogy ott olyan láger volt, ahol nem adtak enni. Annak a húsát ették, aki meghalt.

Amint úgy-ahogy túléltek az első kemény ukrainai telet, és elkezdett fölengedni a földeken a fagy, eljött Kijevből néhány gyári vezető. A Szovjetunió éledezett a háború után: megkezdődött az újjáépítés, beindult a termelés, dolgozni kezdtek a gyárak – ahol nem volt elegendő munkaerő, a hadifoglyok közül pótolták az emberhiányt. Nagyapámék engedtek az invitálásnak, és bár továbbra is fogalmuk se volt arról, mikor keverednek haza, vagy hazajutnak-e egyáltalán, a gyárban való munka sokkal jobb helyzetet teremtett az előző évi állapotokhoz képest. Az üres órák megteltek tartalommal: elmaradtak a kerítés melletti ácsorgások, a tétova kóválygások a barakkok körül, eltűnt a szüntelen várakozás hol a következő étkezésre, hol a latrinára, hol a takarodóidőre. A munkáért csekélyke fizetést is kaptak, amelyért cserében az örök a sajátjukból is adtak ennivalót – sőt, 1946 végén nagyapámék barakkja egy rádiót is tudott vásárolni.

A rádió volt az oka annak is, hogy a kezdeti idők kilátástalansága után nem érte őket váratlanul a hazamenetel. Egyre többet lehetett arról hallani, hogy zajlanak a tárgyalások a hadifoglyok sorsáról Magyarország és a Szovjetunió között, sőt a beteg és munkaképtelen rabok közül jó párat már haza is szállítottak. A második lágeri tél már bizakodással telt, és a változásokat az is jelezte, hogy örök elnézőbbek, sőt olykor barátságosabbá váltak. Miután kitavaszkodott, lényegében az őrzés is elmaradt – ennek persze semmi jelentősége nem volt, hiszen aki nekivágott volna, az ukrán pusztán úgyse jutott volna messzire, és a bizonytalanul akadozó vasúti közlekedés mellett is ésszerűbb volt kívánni azt, amikor mindenkit vonatra ültetnek.

Ez nyár elején be is következett.

Nagyapáméké már a sokadik hadifogoly-szerelvény volt, amelyik begördült a Keleti pályaudvarra – ideges és fáradt hivatalnokok fogadták a bizonytalan léptekkel lekászálódó foglyokat. No meg rokonok és hozzátartozók: sokuk hónapok óta nap mint nap kijárt az állomásra, leste a fogolyszállítmányokat, és reménykedett, hogy valamelyiken rajta lesz a keresett és hazavárt személy – vagy legalábbis hall róla valamit. Nagyapámat is többen megállították, fényképeket dugdostak az orra alá, beléakaszkodtak, és hadaró beszéddel érdeklődtek Kiss János honvéd, Nagy István törzsszászlós, meg mások holléte és hogyléte felől, olyanokéről, akik nem tértek vissza a frontról, ám nem érkezett levél sem, amely a hősi halálukról tudósított. Nagyapám egy darabig igyekezett minden kérdésre megfelelni, azután belefáradt a nyüstölésbe, és ha legközelebb megállította valaki, csupán szomorúan ingatta a fejét. Így jutott el nagy nehezen, lassú léptekkel a szerelvény elejénél fölállított hivatalnoki asztalhoz, ahol miután megválaszolta a frontszolgálatára, a beosztására és a hadifogságának időtartamára vonatkozó pattogó kérdéseket, ideiglenes okmányokat és némi készpénzt kapott, majd mehetett Isten hírével.

Nagyon sokat kellett kérdezősködni, mikorra a Keleti pályaudvarról eljutott a ferencvárosi pályaudvarra. Végig gyalogolt, nem mert villamosra szállni, nem tudta, melyik hova megy. Barangolt a még mindig romos utcák és házak között, és sorra szólígtatta meg az embereket. Volt, aki készségesen elmutogatta, merre kell mennie, volt, aki meg se állt a fölszólításra, és volt, aki beszédbe elegyedett vele.

– Maga zsidó? – kérdezte ideges fitymálódással a hangjában egy alacsony, köpcös férfi az Üllői út és a Ferenc körút sarkán, a Mária Terézia-laktanya előtt, ott, ahol nem egészen három évvel korábban István bácsi szolgálati gépkocsijába beült Hauser SS-főhadnagy.

– Nem vagyok zsidó – felelte megszeppenten a nagyapám, és csodálkozott a kérdésen.

A köpcös férfi végigmérte a nagyapámat, megszemlélte a rajta lévő kopott ukrán munkaruhát, a fityegő, lapos, leselejtezett katonazsákot, majd azt mondta:

– Magam is csodálkoztam volna. Nem úgy néz ki – enyhültebb hangon azt tette hozzá: – Már megbocsásson, csak azért kérdeztem, mert egy időben ők jöttek nagy számban hazafelé, és ugyanúgy bolyongtak az utcákon, mint most maga.

– Hazajöttek? Honnét? – nagyapám egyik ámulatból a másikba esett.

A férfi kurtán fölnevetett:

– Igaza van, ki tudja azt, hogy honnét... Amúgy is, van már annak is vagy egy éve, hogy utoljára ilyenrel találkoztam.

Nem kérdezett többet, megmutatta az útírányt.

Hiába aznap járt először Budapesten, nagyapám csak az embereket látta belőle, a mogorva, düh és tragédiák szabdalta arcokat, meg a koszos utcákat, amelyek még mindig halottakról, golyózáporoktól és bombákról meséltek. Nem is igazán érdekelte Budapest, az dobogott benne folyamatosan, hogy minél előbb jusson haza. Több óra kavardás után érkezett meg a ferencvárosi pályaudvarra, ahol a Keletiben kezébe nyomott szokatlan új pénzért megvette a menetjegyet, és felszállt az első vonatra, amely a szülőfalujába indult. Útközben nagyon vigyázott, nehogy elaludjék – félt, hogy a vonaton marad –, ám az elcsigázottságtól mégis el-elbóbiskolt. Akkor tért igazán magához, amikor meglátta az ismerős tájakat.

Nem haza ment egyből: Sümegi Józsefhez kopogott be, a zsírosgazdához, aki annak idején, ha a Rajcsányi-birtokon nem volt tennivaló, olykor-olykor napszámba fogadta. Sümegi József ekkor nem volt már zsírosgazda, sőt meglehetősen szegény ember lett belőle, tele keserűséggel és félelemmel. Amikor a nagyapám bezörgetett, egyből megismerte, semmit nem kérdezett, csupán bólintott, és annyit mondott:

– Hát hazajöttél te is.

– Haza – mondta a nagyapám, majd előadta idejövetele célját, miszerint nem akarja az ő szegény édesanyját a látványával mindjárt fölizzgatni, ezért úgy gondolta, előbb menjen hozzá küldönc, az tudassa, hogy megérkezett.

– Bölcsen beszélsz, fiam – bólogatott megint Sümegi József, és a siheder Jóska fiát küldte el a dédanyámhoz, hogy vigye a hírért annak, hogy a Karcsi hazajött a Szovjetunióból.

– Hát mik történtek idehaza, Jóska bátyám? – kérdezte nagyapám, miközben arra vártak, hogy a fiatalabbik Sümegi Jóska visszanyargaljon a futárszolgálatból.

Sümegi József előbb legyintett, aztán mordult egyet, azután megint legyintett.

Ebben pedig benne volt minden, amit egy ilyen kérdésre röviden felelni lehetett.

*

Nem sokkal azután, hogy nagyanyám hazaérkezett a hosszú ideig utolsó pesti útjáról, a Rajcsányi grófék elhagyták a falut.

Egyáltalán nem váratlanul.

A szovjetek már nem jártak messzire. A falu fölött mindennaposak voltak az angolszász repülők.

Sejthető volt, hogy a Rajcsányi família hamarosan távozik. Az utolsó nyáron már keveset mutatkoztak. Vendégséget se nagyon csaptak, nagyanyámnak se kellett annyiszor a hagymás krumplisalátával előrukkolnia. A fiatalabbik gróf se járt föl Budapestre, megelégedett a zsellérlányokkal a színésznők és a bárénekesnők helyett.

Egy esős őszi reggelen, amikor a nagyanyám, mint rendesen, szolgálatra érkezett, a kastély előtt, a kocsiföljárón két teherautó várakozott. Nagyanyám egyből tudta, hogy ez mit jelent. Meg se lepődött, hogy a konyhában nem serceg a zsír, és nem fő a reggelihez a tojás. A szakácsné kenyeret darabolt, kolbászt szeletelt, úti csomagot készített.

– Elmennek – mondta inkább csak magának, megerősítés végett nagyanyám, mire a szakácsné elsírta magát. Kivételes alkalom volt: ezúttal nem a hagymától potyogtak a könnyei. Nagyanyám se előbb, se utóbb nem látta őt sírni. Kemény, erős asszony volt a szakácsné, később a téveszkonyhán is fegyelmet és tisztaságot tartott, akkor se lehetett tőle panaszt, netán jajszót hallani, amikor azért vették elő, mert a gróféknak dolgozott.

– Ne sírjon, Mancsi néni – ölelte át a nagyanyám, de ő se tudta visszatartani a könnyeit.

Így zokogtak pár percen át, egymást átölelve. Siratták a grófék elmenetelét. Siratták azt a régi világot, amely visszavonhatatlanul véget ért. Siratták az eljövendő újat, amelyről nem tudták, miből fog állni.

– No – mondta egy idő után Mancsi néni, azzal a kötényéből előhúzott kendővel megtörölte a könnyeit, és visszafordult az elemózsiás csomaghoz.

Ahogy a nap teljesen fölkelt, hordani kezdték a teherautókra a bútorokat.

A kocsikat Dunaföldvárról hozatta a Rajcsányi gróf. Nem tudni, pontosan hogyan zajlott a költözés. Egyedül Ecsődy, az inas volt beavatva ebbe, de ő nem beszélt róla senkinek. Sem akkor, sem évekkel később. Hajthatatlan elszántsággal őrizte a gazdái által rábízott titkokat. Úgyhogy Mancsi néni csupán annyit tudott mondani a kíváncsi érdeklődőknek, hogy a dunaföldvári szállítmányozók elvitték egy dunántúli vasútállomásra a családot, ahonnan biztonságosan továbbmehettek a Harmadik Birodalomba. Az állomáson vonatra pakoltak mindent és mindenkit, aztán hogy mi történt, hol vannak a Rajcsányiak, arról évtizedekkel később sem lehetett hallani. Az öregek szerint sem az ifiúrnak, sem a csúnyácska vénkisasszonynak nem született gyermeke, a család kihalt, azért nem jelentkeztek az új időkben sem a kastélyért.

Valamikor az 1980-as évek közepén hallottam, amint a Sümegi Jóska élettársa mesélte nagyanyámnak, hogy a szomszédja kint volt Bécsben, és látott ott egy embert, aki szakasztott úgy nézett ki, mint a Rajcsányi gróf.

– Érted, Julikám, azt mondja a koma, hogy szakasztott olyan volt: az arca, a vonása, a nézése, de még a járása is...

– Na, de az már hogy lehet? – tamáskodott nagyanyám. – Az öreg gróf már annak idején is hatvan körül járt. Most meg százéves lenne 'tán?

– Hát nem is az öreg gróf volt! – magyarázta a barátné. – Hanem annak a fia. Az most épp korunkbéli lehet, vagy valamivel idősebb nálunk. Aztán most éppen úgy néz ki, mint az apja annak idején.

– Meglehet – ismerte el nagyanyám, és elgondolkodott azon, hogy vajon az ifjabbik Rajcsányi jártában-keltében az ő fenekét is megpaskolta-e, vagy csupán másoktól hallotta, hogy egyes lányokkal megesett az ilyen.

Mancsi néni megnézte, a nagyanyám helyére rakott-e mindent, majd miután mindent rendben lévőnek talált, megölelte nagyanyámat.

– Hát, jányom – szólt, közben gondosan ügyelt arra, hogy elpárasodott szeme ellenére nehogy ellágyuljék a hangja –, neked itt most véget ért a dolog. Köszönöm, hogy ilyen szorgalmas és szolgálatkész voltál.

Nagyanyám meghajtotta egy pillanatra a térdét, és azt kérdezte:

– Manci néni mit fog csinálni?

– Mit csinálnék? – vont vállat Manci néni. – Az Ecsődy azt mondta, zárjam le a konyhát, és költözzem haza. Kérdeztem tőle, hova, mert nincs sehova mennem. Több mint huszonöt éve szolgálom a méltóságos úrakat, amióta az uram elesett az előző háborúban, majdhogynem az esküvőnkől vitték el, még gyereket se volt ideje csinálni nekem... Az Ecsődy mégis kifundálta, hogy van nekem egy nagynéném, menjek hozzá lakni. Igaz, hogy nálamnál is rozogább vénasszony, de csak elleszünk kettecskén.

Így hát Manci néni beköltözött a nagynénjéhez. Egy darabig szépen ment minden – amikor a kastélyból téesszözpont lett, visszahívták, hogy csinálja megint a konyhát, csak most ne négy emberre és a személyzetre főzzön, hanem több tucatnyira. Akkor támadtak gondjai, amikor a nagynéni meghalt, és a hatóság elkezdte firtatni, hogy milyen jogcímen lakik ő abban a házban. A rendőrségen később már arról is faggatóztak, hogy miként és miért dolgozott az arisztokrata reakciónak. Csak jó félévvel később engedték haza, Manci néni nem sokkal azután összepakolta a holmiját – épp belefért az egész egy közepes méretű zsákba –, vonatra szállt, és elment a faluból. Senki nem köszönt el tőle, ő se köszönt el senkitől. Később azt híresztelték róla, hogy Ecsődy, az inas, megsúgta neki, hová mentek a grófék, Manci néni utánuk ment, és valahol Németországban vagy Ausztriában újra szolgált nekik.

Ecsődyvel én is találkoztam. Akkorra már töpörödött, sovány öregember lett az egykor állítólag fess férfiból. Pedig hajdanában a faluban a grófék után közvetlenül ő következett. Nem az előjáróság, nem a plébános, hanem Ecsődy, az inas. Akit soha senki nem látott nevetni. Aki mindig fegyelmet tartott maga körül. Aki csak akkor beszélt, ha nagyon kellett. Akiről azt suttozták, hogy az ávó sem tudta kiverni belőle, hová mentek a Rajcsányiak, és hová lettek a kincsek.

A kincsek mellesleg soha nem kerültek elő. Már ha voltak egyáltalán. Illetve előkerült valami, csak egészen másként, mint ahogyan azt sokan várták. S amikor előkerült, nem gondolták róla, hogy a kincs került elő.

Miután a grófék távoztak, Ecsődy elküldte a személyzetet, bezárta a kertkaput és egyedül maradt a kastélyban. Nem félt senkitől: betörőktől, kóborló németektől, elszőkött magyar bakáktól – bár egyedül volt az épületben, tudta, hogy a falu védi őt, árgus szemek figyelik, ha valaki a kastélyhoz közelít. Akkor nyitotta ki a kaput, amikor megérkeztek a szovjetek. Akik egyébként nem csináltak galibát. Beállítottak a faluba, megnézték, mi van itt, és miután úgy találták, hogy semmi, ami számukra fontos és érdekes lehet, továbbmentek. Nagyanyám úgy emlékezett, hogy nem erőszakoltak meg senkit, és nem is nagyon loptak. Sőt: olykor kenyeret osztogattak. A tiszték a kastélyban laktak, nem bántották Ecsődyt sem, bár az később panaszkodott, hogy sáros lábbal mászkáltak az emeleten, és összekoszolták a bútorokat. Pár nap után elmentek, maradtak helyettük az embereik, akik magyarok voltak, ők lettek az új előjáróság. Ki tudja, honnét, de kerítették Ecsődynek egy házat, be is rendezték neki szépen, jobbra a kastély bútorából, majd megmondták neki, hogy költözzön oda, mert a kastélyt mostantól fogva a népgazdaság szolgálatába állítják.

Olyan helyen volt az a ház, ahonnan nem esett rálátás a kastélyra. Bizonyára nem akarták fájdtatni az Ecsődy szívét. Évtizedekkel később én is ott találkoztam vele. Már meglett férfiként elvett egy helybéli asszonyt, akinek nem jött haza az ura Oroszországból. Kettecskén éldegéltek, gyermekük nem született. A bútorokat sem cserélték le, itt-ott már kiálltak belőlük

a csavarok, és a ragasztás is több helyen elengedett, de a grófi bútorokat használták negyven évvel később is.

Miután kilakoltatták a kastélyból, az egykori inasnak az új közigazgatási szerveknél ajánlottak papírmunkát. Ecsődy gondolkodás és indoklás nélkül visszautasította. Később Dunaföldvárra járt át, egy üzembe, kétkezi melósnak, hajnalban indult, buszozott, este érkezett haza. Noha gyerekkora óta a reakciónak szolgált, és a Rajcsányiak bizalmas belső embereként sokkal több dolgot tudhatott, mint amennyit bárkinek elmesélt, a hatóság állítólag kesztyűs kézzel bánt vele. A kincsek ügyében is mindössze egyszer verték meg, de elzárni már nem zárták el, mint például a Manci nénit. Nagyapám szerint azért volt ez így, mert Ecsődy határozott és karakán fellépésével tiszteletet keltett mindenkinben. Soha nem mondott senkiről egy rossz szót, az új rendszert se szidta, a régi iránt sem mutatott nosztalgiát. Személyének viszonylagos érinthetlenségében pedig a letűnt világot tisztelték meg valamiképpen az új világ képviselői.

Az 1960-as években nyugdíjazták, akkor kezdett el festeni. Kisméretű tájképeket festett olajjal, farostlemezre. A festmények rendre valamiféle északi tájat ábrázoltak, hólepte bércekkel, fenyvesekkel, ragadozó madarakkal, szarvasokkal. Némi hümmögéssel azt is lehetett talán rájuk mondani, hogy Oroszország vadregényes erdei és pusztái vannak a képeken – legalábbis aki akarta, ráfoghatta ezt. Nagyapámék is vettek tőle kettőt, az egyik a vendégszobában lógott, ahol mi aludtunk a húgommal nyaranként. A másik az előszobában, a bejárat mellett.

Annak, hogy nagyapám egyszer elvitt Ecsődyhez, az én korán kibontakozó történelmi érdeklődésem volt az oka. Ami akkoriban éppen a régi pénzek gyűjtésében nyilvánult meg. Ecsődy viszont nem egyszerűen gyűjtötte a régi pénzt – amatőr numizmatikus volt. Az ország legnevesebb amatőr numizmatikusai közé tartozott. Gyűjteményét az két nagy láda alapozta meg, amit pár nappal a család elutazása előtt az idősebbik Rajcsányi gróf utasítására a kastély kerítésének tövében, már a kerten kívül ástott el. Az idősebbik gróf bölcsen rendelkezett: sejtette, hogy a család kincseit keresők fölássák majd a kertet. Ezt tették a szovjetek és a magyarok is. Ám a kerítésen kívül senki nem kutakodott. Mikor lecsöndesült a kincsek utáni hajsza, egy éjjel Ecsődy kiásta és hazatalicskázta új otthonába a két ládát. Mind a kettő pénzzel volt tele. Pengővel, koronával, meg mindenféle egyéb pénznemekkel, olyanokkal is, ami még az előző Rajcsányi-nemzedékektől maradt a családi pénztárban. Arany- és ezüst-holmi, egyéb ingóság egy szál se volt.

Ez volt az oka az Ecsődy numizmatikusságának. A sok régi pénz. A háború utolsó szakaszában meredeken zuhanni kezdett a pengő árfolyama. Egy évvel a háború után pedig a pengő helyett bevezették a forintot. Az egykori inasnál viszont ott volt két ládányi, értékét elvesztett pénz, amellyel nem tudott egyebet kezdeni, minthogy fölcsapott régipénz-gyűjtőnek.

Nekem is volt egy kis gyűjteményem. A forgalomból már kivont lyukas kétfilléresekből, régi kétforintosokból állt. Nagyapám adott melléje régi kabátokban talált alumínium egy- és kétpengősöket. Amikor átmentünk Ecsődyhez, az volt a látogatásunk kimondott célja, hogy megnézzük a gyűjteményét – a kimondatlan pedig az, hátha ad az én gyűjteményembe valamit.

Ecsődy keveset mosolygott. A kívánságnak megfelelően előszedte a gyűjteményét, és hagyta, hogy álmélkodó szemekkel és epekedő fölkiáltásokkal átlapozzam az éremalbumokat, és megfogdossam a papírpénzeket.

– Ecsődy bácsi – mondta ki végül a nagyapám a kellő tiszteletköröket követően nyíltan, kerekperec –, aztán nem ad ennek a kislegénynek valamit a gyűjteményébe? Hadd legyen már valamije az Ecsődy bácsitól is.

Mohón fölcillant a szemem és vágyakozóan néztem Ecsődyre. Amaz látta rajtam a várakozással teli izgalmat, és nem akart csalódást okozni: némi gondolkodás után elővett egy régi desszertes dobozt.

– Ebben van a csere – magyarázta. – Ebben tartom azt, amiből több van, és amivel másokkal cserélek.

A desszertes doboz papír százpengősökkel, papír kétkoronasokkal és némi fémpénzzel volt tele. A legszívesebben hazavittem volna az egészet. Apám azonban, aki úgyszintén eljött velünk, rám szól: ne nyúljak bele, várjam meg, mit ad a Ecsődy bácsi.

Ecsődy bácsi néhány százpengőt adott Mátyás király arcképével. Meg néhány piros kétkoronást 1920-ból. Meg egy másik kétkoronást, még a Monarchia idejéből, egyik oldalán német, másik oldalán magyar felirattal.

Mielőtt becsukta volna a dobozt, sunyin kiemelttem egy tenyérnyi méretű alumíniumpénzt.

– Ez itt Horthy Miklós, ugye? – mutattam Ecsődy bácsi felé, fitogtatva tudásomat.

Apám összeresztette. Mintha ezt a nevet nem lett volna szabad kimondani.

– Az, Horthy Miklós – bólintott Ecsődy bácsi. – A születése hetvenötödik évfordulójára verték. Elteheted.

Repeső szívvel dugtam azt is a zsebembe.

Mikor az előszobában búcsúzkodtunk, azt mondta Ecsődy bácsi nagyapámnak:

– Van egy-két új festmény. Nem nézed meg, Karcsi?

Nagyapám nyelt egyet.

– Most menni kell, de legközelebb föltétlen megnézem, Ecsődy bácsi.

– Csak mert a múltkor mondtad, lehet, hogy veszel megint. Igaz, volt annak már jó pár éve, hogy ezt mondtad...

Hogy nagyapám vett-e még festményt, azt nem tudom – de mert nem rémlik, hogy újabb Ecsődy-kép került volna a házba, úgy vélem, hogy valahogy sikerült kimagyaráznia a dolgot. Ecsődy pár évre rá meghalt. A felesége elköltözött. A házat lebontották, élelmiszerbolt áll most a helyén.

*

István bácsi az 1950-es évek elején adott először életjelet. Éppen abban az időben, amikor nem tartozott a legszerencsésebb dolgok közé az Amerikai Egyesült Államokból levelet kapni. Az ilyesmire fölfigyeltek a hatóságok. Nagyanyám is belevörösödött, amikor a postás dörmögések közepette átadta neki a küldeményt. Persze, nem lehetett tudni a dörmögés pontos okát, lehet, hogy a postás csupán az esőre és a csaholó kutyákra panaszkodott, mindenestre az aktuális hatalom iránt mindig készséggel lojális nagyanyám neheztelést vélt belőle kihallani. Úgyhogy csak azt követően kezdett el örülni, hogy a postás arrébb állt egy házzal. Beszaladt a konyhába, és föltépte a levelet. Nem került nagy vesződésébe, hiszen már mások is fölbontották és elolvasták. Sőt, ahogy az első sorokból kiderült, nem is ez volt az első haza írott levele István bácsinak. Még csak nem is a második. A többi szórén-szálán eltűnt az idevezető hosszú út alatt. Vagy talán annak vége felé.

Onnantól fogva rendszeresen érkeztek levelek. Nagyanyám külön polcokat nyitott nekik a nappali szekrény sorában, az egyik lehajtható ajtó mögött, közvetlenül az italok és a kicsi, keserű szagú poharak mellett. Többnyire kisméretű kék borítékok voltak, benne hártyavékony, zizegő papírral, rajta István bácsinak a nagyanyáméhoz, mi több – a két világháború

közötti magyar iskolarendszer egységes pedagógiai módszereinek köszönhetően –, kortársaik többségének írásképehez erősen hasonlító, jobbra dőlő, szálkás kézírása. A borítékon mindig egy kis sötétkék öntapadós matrica, azon fehér betűkkel: STEVEN SZEKERES, alatta a cím (PA, azaz Pennsylvania, végül: UNITED STATES OF AMERICA, a helyszűke ellenére sem U.S.A.-ként, röviden, hanem hazafias büszkeséggel végigírva). S persze nem hiányozhatott a másik kis vignetta sem: BY AIR MAIL.

Kamaszkoromban, amikor már ugatni kezdtem az angol nyelvet, egyszer, talán épp egy ilyen, Amerikából frissen érkezett boríték tanulmányozásakor megpendítettem nagyapámnak, hogy István bácsi akár a családnevét is lefordíthatná angolra, milyen érdekes lenne.

– Már miért lenne érdekes? – kérdezte nagyapám.

– Mert a Szekeres angolul úgy szól: Carter... Tudod, volt nemrég egy ilyen amerikai elnök is...

– Hogyne tudnám – nagyapám a konyhai sezlondon feküdt délutáni szunyókálás címén, de most hirtelen föl pattantak a szemei. – Milyen kár, hogy ezt csak most mondd, nem akkor, amikor az a Carter volt az elnök.

– Akkor még nem tudtam angolul – jegyeztem meg epésen, és nem kellett nagy fantázia ahhoz, hogy elképzeljem, amint nagyapám a Sümegi Jóskának meg másoknak azzal dicsekszik, hogy neki az Egyesült Államok elnöke a távoli rokona.

István bácsi egyébként mindvégig kizárólag a nagyanyámmal levelezett. Amíg az élt, nem írt a bátyjának se, legfőljebb a nagyanyámnak címzett levelek végén csókolgatta. Ugyanígy volt a kisebbik húgával is: vele később, magyarországi látogatásai alatt hébe-hóba találkozott, de akkor is nagyanyáménál szállt meg. Nem kell e mögött családi titkot vagy viszályt sejteni. Ahol többen vannak testvérek, óhatatlanul kialakulnak az egymás iránt jobban vonzó párok. Ebben a családban István bácsi és a nagyanyám alkották ezt a párt.

Az 1950-es évek végétől az addigi fél-egy éves periódusoknál gyakrabban kapott nagyanyám István bácsitól levelet. Vagyis: több levél érkezett meg hozzá, mint addig. Némelyekhez fényképet is csatolt – illetőleg onnantól kezdve nem vették ki a hatóságok a fotókat a borítékból. A képeken István bácsi többnyire a családjával mutatkozott: ő is, a felesége is szélesen mosolygott, fogaik zománcán megcsillantak az Atlanti-óceán felől fölkelő nap sugarai, csak úgy, mint a mögöttük álló hatalmas, sötétbordó autó tükörfényes karosszériáján. Előttük a három gyerek, akik a későbbi képeken egyetemi talárt viseltek, esetleg elegánsan szabott öltönyt, máskor hippy módra megnövesztett haját, szakállt, virágmintás ruhákat. Még később pedig félig kigombolt fehér ing, farmer, jellegzetes vidéki táj, lapos és széles autók, akár a *Dallas* című filmsorozat képsoraiban. Olyanok voltak István bácsi fotói, mint egy történelmi tabló a 20. század második felének Amerikájáról.

A leveleknél persze sokkal nagyobb szenzációt keltettek a látogatásai. A család mindig kíváncsian, izgatottan, furcsa büszkeséggel várta az amerikai nagybácsit.

1979-ben jött először. Amint leszállt a repülőgépről, elsírta magát. Utána újabb hosszú percekig zokogott a nagyanyámmal összeborulva az érkezési oldal várótermében. Magával hozta a feleségét is: egy Patricia nevű kövér, szemüveges amerikai nőt. Megjelenésben tökéletesen passzoltak egymáshoz.

A test- és a bőrröndméretek voltak az okai annak, hogy alig fértek bele nagyapám drapp színű Zsigulijába. Hosszasan időztek azzal, hogy mi a legkényelmesebb verzió, melyikük hová üljön úgy, hogy egy-két csomagnak még muszáj volt a lábaknál is helyet keríteni. Patricia ajkairól ez idő alatt egy pillanatra nem hervadt le a mosoly, ám egy idő után érezhetően kezdte elveszíteni a türelmét. A nagyszüleim szülőfalujába vezető út különösen megerőltető

volt a számára: nem elég, hogy István bácsiból és nagyanyámból ömlött a szó, amiből egy kukkot nem értett, még az autó is olyan szűk volt, hogy ahhoz hasonlót ő a tengerentúlon elképzelni se bírt, nemhogy valaha is látott volna.

Mindennek dacára türelmes és szelíd asszony volt, soha panasz nem hagyta el a száját, legalábbis előttünk nem. István bácsi későbbi látogatásaikor mind anyám, mind én értettünk valamelyest angolul, úgyhogy onnantól kezdve Patricia nem menekülhetett a nyelv rejtekébe sem, és ha valami gondja volt a vendégeskedéssel, az többé nem közölhette a férjével nyilvánosan. Ám a mosoly mindvégig rendületlenül megmaradt.

István bácsi első ízben egy hétig tartózkodott Magyarországon. Mondanom sem kell: nagyanyáméknál szálltak meg. (Nagyapám egyébként, természetesen, ismerte fiatal korából István bácsit, bár nem fűzte hozzá semmiféle élmény, amit esetleg felidézhetek volna közösen; mindazonáltal ez alatt az egy hét alatt igencsak összebarátkozott a sógorával, és a későbbiekben is ugyanolyan lelkesedéssel várta a látogatásokat, mint nagyanyám.) Az idő nagy részét azzal töltötték, hogy körbejárták a falut, megnézték, mi változott az elmúlt harmincöt évben, és találkoztak a régi ismerősökkel.

Egy napon pedig megint beszuszakolták magukat a drapp Zsiguliba, és elautóztak abba a városba, ahol mi laktunk – anyám, apám, én, valamint egyéves húgom. Én hatéves múltam, akkoriban költöztünk egy frissen fölhúzott, sokemeletes panelházban lévő lakótelepi sokszobás lakásba, hosszú évek albérletezései és szolgálati lakásai után. István bácsi már érkezésükkor összeszűkülő szemekkel bámulta a betonépítményeket, közöttük a lebetonozott térrel és a vashálós játszóterekkel, azon viszont végképp elkomorult, ahogy az én büszke szüleim megmutogatták neki új szerzeményüket.

– Klárka – faggatta frissiben megismert unokahúgát –, mi is a te foglalkozásod?

– Orvos vagyok – vágta rá csillogó szemekkel anyám.

– S a férjed micsoda?

– Mérnök.

– Mérnökember – bólogatott István bácsi. – Te meg doktornő vagy – megcsóválta a fejét.

Még egyszer alaposan körbejárta és megszemlélte a lakást, majd kinézett az ablakon, és megbámulta a mélységet, meg a távolban húzódó gyárkéményeket.

– Kiviszlek benneteket Amerikába – jelentette ki hirtelen.

Nagyanyám fölkapta a fejét, és azonnal ellenséges pillantásokat kezdett lövellni István bácsira.

– Minálunk egy doktornő és egy mérnökember nem egy ilyen magaslati kutyaólban lakik – tette hozzá váratlan szabotossággal István bácsi.

Erre senki nem szólt semmit. Anyám összehajtogatta az amerikai ruhákat, apám pedig elmélyült az ugyancsak István bácsitól kapott Beach Boys-lemezek tanulmányozásában. Nagyapámék a pohárban fölszolgált kávéjukkal voltak elfoglalva.

Természetesen nem mentünk ki Amerikába. István bácsi többet nem is forszírozta a kérdést. Sem akkor, sem később. Azt persze nem tudhatta, hogy a megérkezése előtt anyámnak csak nagy nehezen sikerült lebeszélnie nagyanyámat arról, hogy a *Szívet cseréljen, aki hazát cserél* című dalt ajándékozza a fivérének lemezen.

Egy másik napon a pesti rokonokat látogatták meg. Több rokon nem is volt, az elmúlt években szűkült a család: meghalt nagyanyámék idősebbik fivére, valamint anyám öccse, az én nagybátyám is. Egyedüli lehetséges úti célként Budapest maradt, közelebbről nézve nagyanyámék Magdi nevű húga és az övéi.

Miután ott is megvolt a könnyes összeborulás, István bácsi a Várba vitette magát. Látni akarta azt a helyet, ahonnan 1945 februárjában elindult.

*

Langymeleg, szemerkélős április volt. Nagypám nem szeretett Budapesten vezetni – ez hosszú évtizedeken keresztül afféle védjegye volt a családnak, én törtem meg a hagyományt –, különösen Budán nem, ahol nem csupán jobbra meg balra, hanem olykor fölfelé és lefelé visz az út. Ám István bácsi kedvéért összeszorított fogakkal vállalta a nehézségeket, és sógornője lágymányosi lakásából elverekedte magát a Várhegy északi lábáig.

A Várhegyet azért hívják így, hogy szép elnevezése legyen, egyébként alig hatvan méterrel emelkedik a Duna szintje fölé, tengerszint fölötti magassága pedig mindössze 160 méter körüli. Igazából még csak dombnak se lehetne tekinteni, a geográfusok leginkább fennsíknak mondanák, ahogyan másfél kilométer hosszan északnyugat-délkeleti irányban elnyúlik a Duna jobb partja mellett. A közepén, a Szentháromság-tér és a Mátyás-templom körül emelkedik a legmagasabbra, déli része azonban erősen lejt. Mindebből az a sajátosság fakad, hogy a hajdani Buda városa magasabban állt, mint a királyi vár, melynek védelmét ráadásképpen még jobban megnehezítették a környező, ugyancsak hegynék nevezett dombok, és amelyek nem csak a vár, hanem a teljes hajdani Buda fölé magasodnak, miáltal csúcsukról és oldalukról kiváló lehetőség nyílt a vár és város ágyúzására. Mindennek dacára Buda vára csupán három ízben cserélt ostrom útján gazdát: először 1686-ban, amikor az egyesült keresztény erők évszázados kísérletezés után végre nagy kínok árán vissza tudták foglalni a töröktől; másodszor 1849-ben, amikor a forradalmi magyar honvédsereg vette vissza az osztrákoktól; harmadszor pedig 1945-ben. A többi alkalmakkor vagy csellel került idegen kézbe, vagy úgy, hogy védelem nélkül, gazdátlanul maradt. Sikertelen ostromokat ellenben szép számmal föl tudunk sorolni, azoknál hiábavalónak bizonyultak a körös-körül magasodó dombok, Buda mégis ellenállt.

A Várhegyen már az őskorban éltek emberek. A magyarok először mégis a Duna bal partján találtak szállást, ott alapították meg Pest városát, amely nem sokkal létrejötte után már fontos kereskedelmi központnak számított: muzulmán vallású bolgár kalmároknak is otthont adott. A bolgárokat később elűzték, helyükre német kereskedők és iparosok települtek, ők kezdtek el először átszivárogni a folyó másik oldalára, lévén, hogy Pest rövid idő alatt elérte terjeszkedésének akkori korlátait: a város a Duna mocsarainak szigeteire épült, ahol a szigetek véget értek, következett a láp, azt követően a Rákos-mező homokja. Amikor tehát Pest kezdte kinőni magát, az egyetlen lehetséges terjeszkedési útvonalat a folyó túlsó partja, elsősorban pedig a Várhegy jelentette.

Az ott felépített első viskókat és házakat Pest épületeivel együtt 1241-42 fordulóján elpusztították a mongolok, akiket tatárként őrzött meg az emlékezet. Miután a mongolok elhagyták az országot, a Várhegy és vele szemben Pest városa rövid idő alatt újra benépesült. IV. Béla király nem csak kiváltságokat adott az ittenieknek – beleértve a Duna jobb és bal partján élőket egyaránt –, hanem elhatározta, hogy a Várhegyen építi föl új székhelyét.

Ma már nem tudjuk, hogy IV. Béla falakkal alaposan megerősített királyi palotája pontosan merre állt: ott, ahol a későbbi királyoké, vagy esetleg a Várhegy északkeleti csücskénél, ahogyan azt egyes régészek és történészek föltételezik. Az azonban bizonyos, hogy tíz esztendővel a mongol támadás után Buda már kellően benépesült ahhoz, hogy városnak lehessen

tekinteni: magyar, német és zsidó polgárai voltak, saját piaca, vámolási és árumegállítási joga. Fontosságán és központi szerepén igen sokat lendített az is, hogy a király 1249-ben az esztergomi érseknek adományozta addigi esztergomi palotáját – ami azt bizonyítja, hogy onnantól végérvényesen Budára tette át székhelyét.

*

István bácsi ragaszkodott ahhoz, hogy ott lépjen be a Vár területére, ahol elhagyta azt: a Bécsi kapun keresztül. A nagyapámnak viszont nem akarózott autóval fölhajtani a Várhegyre, úgyhogy rövid tanakodást követően leparkolt az Ostrom utca elején. Amikor kiszálltak az autóból, István bácsi megmutatta Patriciának az alattuk elterülő Széna teret, a Mártírok útját és a Szilágyi Erzsébet fasor elejét. „Itt volt a nagy mézszárlás” – jegyezte meg angolul. A felesége értőn bólogatott, közben aggodalmasan tekintgetett fölfelé, és már előre tartott attól, hogy hamarosan hegyet kell másznia.

Pedig az emelkedő arrafelé egyáltalán nem vészes. A Várhegy északi lejtője lankásan ível lefelé, hogy aztán eltűnjön a közeli hegyek (dombok) lábainál. István bácsi végigjáratta tekintetét az alanti látványon és még egyszer próbálta fölidézni magában, hogy miként is volt azon az éjszakán – nem igazán sikerült neki, mivel akkor csak a lövedékek okozta robbanások adtak némi fényt, István bácsi ráadásul egy páncélozott járműben ült, ahonnan végképp nem látott semmit. Elindultak. Lassú, csoszogó, öreges léptekkel haladtak fölfelé: István bácsi, Patricia Szekeres, a nagyanyám és a nagyapám. (Magdi néni, nagyanyám húga, illetve a férje, Vilmos nem vállalkozott a kirándulásra, azt mondták, otthon maradnak ebédet készíteni.)

A Bécsi kapun léptek be a Várnegyed területére.

Ezt sokáig Szombati kapunak hívták, majd miután a törökök elfoglalták Budát, a helyiek át keresztelték, nem kis vágyódással utalva arra, hogy bejárata Bécs és a keresztény világ felé mutat. A Bécsi kapun szállingóztak be a megszálló törökök 1541-ben a budai várba. Ez nem sokkal azután történt, hogy János, a magyarok egyik királya meghalt, Ferdinándot, a magyarok másik királyát pedig a török szultán (akit sokáig II. Szulejmánként emlegetett a magyar történetírás, holott első volt e néven az Oszmán-uralkodók között) elűzte Buda falai alól.

Miután a magyar nemesség egyik fele által királlyá emelt Szapolyai János halála után annak szépséges, fiatal, lengyel felesége a kisdéd trónörökössel egyedül maradt az országlás terheivel a budai várban, Habsburg Ferdinánd, a magyar nemesség másik felének választott királya úgy érezte, hogy itt az alkalom végre pontot tenni az immáron tizenöt éve tartó vitára: beveszi Buda várát és városát, elűzi néhai ellenfelének híveit, és egyedül ül Magyarország jó hírű, bár az utóbbi időben módfelett megrogyadozott trónjára. Az ötlet nem tűnt kivitelezhetetlennek, Budán rengeteg német kalmár és polgár élt, akik nem csináltak titkot abból, hogy mennyire örülnének, ha Magyarország nem csupán felerészben, hanem teljes egészében csatlakozna a Habsburgok birodalmához. Az ő támogatásukra bizton számíthatott Ferdinánd, és az is az elgondolás kivitelezhetősége mellett szólt, hogy János király elhunytával alaposan megfogyatkoztak a Szapolyai család hívei: sorra pártoltak el tőle azok az urak, akik többet reméltek egy ereje teljében lévő uralkodótól, mint egy gyönyörű, ám szeszélyes fiatal királynétól és annak csecsszóó gyermekétől.

Könnyed sétagaloppnak tűnt hát Buda bevétele. Ferdinánd előre küldte magyar és német katonákból álló csapatait, ő maga pedig a Duna mentén Esztergomig merészkedett, egy darabig onnét figyelte a fejleményeket. Aztán hogy a szóbeszédnek szerint nehezen védhető Buda ostromának csak nem akart vége szakadni, megunt a várakozást, és visszament Bécsbe, gondolván, hogy Buda lakói előbb-utóbb megúnják a blokádot, és maguk nyitják meg a kapukat a Habsburg-birodalom hadereje előtt.

Még akár ebben is igaza lehetett volna: a budai bíró, Szabó Péter néhány esküdttársával egy csillagfényes, meleg nyári éjszakán tényleg megnyitotta Buda városának egyik kapuját – Szerémi György kortárs krónikás szerint egy „Duna felőli kis ajtót a Boldogságos Szűz Mária templomával szemben” –, és beengedett rajta kétszáz Habsburg-párti fegyverest. Behatolásukat azonban valamiképp megneszelték a várkapitány szerepében tetszelgő György barát fegyveresei, akik egy részüket mindjárt a kapunál fölkoncolták, a többüket visszaszorították a Duna felé. Szabó Péter bíró pedig azzal a tanulsággal a tarsolyában, hogy minden oldalon akad áruló, a felelősségre vonás elől esküdttársaival együtt elszökött Budáról.

Azzal viszont egyáltalán nem számolt Ferdinánd király, hogy a várban tartózkodó magyar urak a fölszabadításhoz I. Szulejmánt hívják segítségül.

Amikor ennek híre ment, egy Habsburg-párti nemes, Perényi Péter fölindultságában az ostromlók soraiból bekérdzkedett a várba, és hazafias beszédet tartott a Szapolyai-párti bárók előtt: miszerint az még csak-csak rendjén van, hogy ők itt egymással marakodnak, ám az már mindennél nagyobb böszmeség, hogy a törökök segítségét kérik. Azok ugyanis – érvelt Perényi – örömmel jönnek majd segíteni, és nyájas igyekezetükben bizonyára meghátrálásra készítetik Ferdinánd csapatait. A nyájasságnak azonban ára van: Buda várát és városát kérik cserébe érte. Az pedig végképp nem helyénvaló, hogy a magyar királyok ősi székhelyén a törökök verjenek tanyát, és pogány ének szőljon annak keresztény templomaiban. Ha már választania kell az országnak, válasszák hát Ferdinándot és a keresztény országokat a törökök helyett. Ám a Szapolyai-párti bárók és nemesek azt választották, hogy kihajították Perényi Pétert, s utána kiáltották: örüljön, hogy ennyivel megúsza, és nem ütötték le a fejét a szépséges Buda valamelyik terén. Perényi Péter értett a beszédből: ahogy jött, úgy távozott, egy sajkán visszaevezett a Duna másik oldalára.

Szulejmán szultán segítőkész török serege elűzte Habsburg Ferdinánd katonáit, majd félkörívben szétterült Buda városa körül. Ha a budaiak fölkapaszkodtak a vár és a város falaira, amerre el lehetett látni, nem láttak mást, mint a törökök színpompás sátoztengere. A török had mindazonáltal nem mozdult, békésen várakozott, és azt is megengedte, hogy a budaiak és a környező települések lakói és kereskedői ki-be járkáljanak Buda kapuin. Mint rendesen, békeidőben bármikor. Csak éppen kiterjesztették szárnyaikat Buda vára és városa fölé.

A magyar urak nap mint nap a várban tanakodtak a megoldás lehetőségeiről. Örültek, hogy elment a német, ám annak az idő múlásával már egyre kevésbé, sőt egyáltalán nem örültek, hogy itt van helyette a török. Szerették volna hálás szavakkal elküldeni Szulejmánt a falak alól, csak épp azt nem tudták, hogyan lehetne ezt megtenni anélkül, hogy az oroszánt magukra haragítanák.

A legmerészebb ötlettel a krónikaíró, Szerémi György, a néhai János király udvari káplánja állt elő:

– Amondó vagyok, urak – mondta az egyik tanácskozáson –, hogy hívjuk meg Szulejmánt ebédelni. Ide, hozzánk, a királyi palotába. Aztán állítassunk tíz ágyút a Szombati kapu elé, és amikor a szultán belép, egyszerre süssük el őket.

Ez olyan vérmes ötlet volt, hogy az urak hosszú pillanatokig szóhoz sem tudtak jutni. György barát szólalt meg végül nagy hallgatás után:

– Mi a biztosíték arra, Szerémi uram, hogy elgondolásod sikerrel járhat? Fölteszem, ha Szulejmán el is fogadja az ajánlatot és bejön Budára, nem ő fog elsőként áthaladni a kapun. Azok pedig, akik elől mennek, észre fogják venni az ágyúinkat. Abból viszont nagy harag és vérengzés lesz...

Az urak nagyot sóhajtottak abbéli megnyugvásukban, hogy György barát gondolkodott helyettük is, és nem nekik kellett billogot ütniük Szerémi ötletére.

A krónikás káplán azonban kötötte az ebet a karóhoz:

– Én amondó vagyok, uraim, hogy ha már valamit tennünk kellene, akkor errefelé érdemes gondolkodnunk. Ha a német nem kellett, akkor a török se kelljen. A német alól fölszabadított bennünket a török, a török alól azonban nekünk kell magunkat fölszabadítani.

– Egy szavadban se kételkedünk, Szerémi uram – csóválta a fejét a barát –, csak épp azt nem szabad felednünk, hogy mi roppant kevesen vagyunk, a törökök meg roppant sokan. Pusztán a saját erőnk szerint nem bírunk velük. Nincs más megoldás, mint hogy mézes-mázos szavakat mondunk Szulejmánnak, hízelkedünk neki, és reménykedünk az irgalmában. Kétszer már megkegyelmezett Budának, hátha harmadjára is így lesz.

– Lassan már kezdem azt érezni – jegyezte meg erre Szerémi keserűen –, hogy ott tartunk, hogy Perényinek igaza volt: inkább választottuk volna Ferdinánd királyt meg a Habsburgokat, mint a törököt. Csak az a baj, hogy mindig későn tudunk okosok lenni.

Erre megint nem mondott senki semmit, abban azonban szavak nélkül is egyetértettek az urak, hogy Szerémi helyettük is kimondta az igazságot.

György barát egyébiránt arra célzott, hogy tizenöt esztendővel korábban, mohácsi győzelme után Szulejmán járt már Budán. Előbb megcsodálta a szépségeit, aztán beköltözött a királyi palotába, és azokban a szobákban hált, ahol azelőtt a magyar királyok aludtak. Utóbb azt gondolta: ami megtetszett neki, azt haza is viszi. Hajóra pakoltatta a város és a vár legszebb értékeit, és leúsztotta őket a Dunán Nándorfehérvár felé. Legvégül pedig úgy döntött, hogy amit nem tud magával vinni, az ne legyen senkié, és fölgyújtotta a várost.

Három évvel később, miközben Szulejmán Bécs alá készült, egy kisebb török had egyetlen rohammal bevette a kiürült és védelem nélkül maradt Budát. Amikor se maradtak sokat: egy darabig elidőztek a várban és a városban, megint összeszedtek mindent, ami mozgatható volt, majd odébbálltak.

Azóta mondogatták, hogy a török kinézte magának Budát, idő kérdése csupán, hogy mikor teszi rá végleg a kezét. Sőt – tették hozzá azok, akik jártasak voltak a török szokásokban –, ők úgy vannak ezzel, hogy ahol egyszer már aludt a szultán, az onnantól fogva az övé. Márpedig Szulejmán már aludt a magyar királyok palotájában. Igaz, most még engedi, hogy a magyaroké legyen Buda, ám ez olyan, mint amikor a macska játszik az egérrel, mielőtt fölfalná véglegesen.

György barát vállalkozott arra egyedülként, hogy fölkeresse a szultánt a táborában. Szulejmán Budától északra, annak testvérvárosában, Óbudán tartózkodott. Személyesen és szinte azonnal fogadta sátrában a magyarok követét. Aki nem üres kézzel jött: a mézes-mázos szavakon túl azt ajánlotta, hogy amennyiben a szultán nem bántja Budát, úgy a magyarok ezentúl évi egymillió tallér adót fizetnek neki, továbbá megadnak neki minden földi jót, amit kér, és amire neki Magyarországról szüksége van. Azt is megígérik – tette hozzá György barát –, hogy a magyarok ezentúl nem háborgatják a törököket, a török hadak bármikor átvonulhatnak Magyarországon akár Bécs felé, akár ahová menni akarnak. Az ellenségeskedésnek a magyarok részéről immáron vége van, és Magyarország soha nem fogja feledni Szulejmánnak, hogy megszabadította Ferdinánd királytól.

A szultán sokáig nem szólt semmit a barát áradozására. Végül pár szót csak dünnyögött a hegyes orra alatt. Miután befejezte, egy török főúr lépett György barát elé, és közölte vele:

– A dicsőséges és fényes szultán meghallgatta és jó szívvel vette üzeneteket. Elgondolkodik az ajánlatokon, és hamarosan értesít döntése felől. Addig is fogadják ezt az ajándékot azért, hogy még szebben tudjátok gyászolni uratokat, a jó János királyt, akit a szultán fivéréként szeretett.

Azzal a főúr tapsolt, a szolgák pedig behoztak és átadtak György barátának egy vég gyönyörű fekete bársonyt.

Amikor a barát visszaért a várba és megmutatta az ajándékot, azt mondta valaki az urak közül:

– Meglássátok, nem János királyt kell gyászolnunk ezzel, hanem saját magunkat, és nem-sokára Budát.

Senki nem merte azt mondani, hogy bizonyára igazat beszél.

A szultán napokon keresztül nem üzent. A körülményekben ezalatt annyi változás történt, hogy a Budára érkező kalmárok kezdtek arról beszámolni, hogy a város kapui előtt török fegyveresek kutatják át a befelé igyekvőket, elveszik az áru egy részét, sőt olyan kereskedő is akadt, akit annyira kifosztottak, hogy végül nem volt értelme bemennie Budára piacolni. A Duna másik oldaláról, Pestről is érkezett panasz, hogy a törökök egyre nagyobb számban kelnek át a folyón, és kezdik ott is abajgatni a lakosságot.

– Szorul a hurok – mondta a hírek hallatán György barátának Szerémi.

Amaz nem felelt semmit, csak dacosan összeszorította az ajkait. Szerémi látta az arcán, hogy belülről mardossa az indulat.

Végül megjött a szultán válasza. Meglepte és megijesztette a magyarokat: vendégségbe hívta őket óbudai szállására – valamennyi magyar bárót, urat és elöljárót, sőt, a magyarok királyát, a csecsemő II. Jánost is. „Egyedül a királyné maradjon a várban” – adta tovább a szultán óhaját a török követ, azt azonban már nem árulta el, hogy Izabellát miért nem érinti a meghívás. Azt azért hozzátette, hogy a fényességes padisah hazakészül, emiatt szeretné megvendégtelni az ő kedves barátait, valamint megcsókolni szeretett fivérének, János királynak a gyermekét.

– A vendégség mégiscsak összejön – fordult György barát a követ távozása után keserű mosollyal Szerémi krónikáshoz. – Csak éppen mi megyünk, s nem a szultán jön hozzánk.

– Nem szabad mennünk – rázta meg nagy sörényét az egyik magyar főúr, Török Bálint, aki hol János király, hol Ferdinánd király hívének mondta magát, aszerint, hogy mikor melyik ígért neki többet. – Nem szabad itt hagynunk Budát védtelenül. Mi lesz, ha míg mi vendégeskedünk, megtámadja a várost a török, bennünket meg a nagy evészet közben rabul ejt?

– Már miért akarna bennünket a szultán vendégül látni, ha meg akarja támadni Budát? – kérdezte György barát. – Azt anélkül is megtehetné, hogy nekünk ebédet ad. Az ágyúi itt állnak a falak előtt, csupán el kell süttetnie.

– Én gonosz furfangot sejtek e mögött, urak – Török Bálint továbbra is ingatta a fejét. – A török csak akkor megy el valahonnét dolga végezetlenül, ha kergetik. Itt pedig még nem végezte el azt, amiért idejött.

– De elvégezte. Elűzte innét Ferdinánd hadait. Mi ezért hívtuk ide. Megtörtént, most már indulhat haza. Hosszú az út Konstantinápolyig, és még az ős beállta előtt át akar kelni a déli hegyeken.

Török Bálint nem hagyta magát:

– Ha valaki el akar menni a szultán ebédjére, az menjen. De maradjon olyan ember a várban, aki tud parancsolni a fegyvereseknek. Van még vagy kétezer katonánk idebent, ha a török megtámadja Budát, legalább látja, hogy nem adjuk ingyen oda.

– Csodálkozom rajtad, Török Bálint – szólt közbe egy másik főúr, Werbőczy István. – Nem azt mondtad te is nem sokkal ezelőtt, amikor a németek lőtték a falakat, hogy hívjuk ide a törököt fölszabadítani? S amikor azt kérdeztük tőled, hogy de vajon megbízhatunk-e Szulejmánban, nem azt bizonygattad-e, hogy bizony úgy bízhatunk benne, mint az evangélium szavában? Vagy te ezek szerint abban sem bízol?

Néhányan fölszisszentek: Werbőczy utolsó megjegyzésével már vallási kérdéseket feszegetett, amely akkor, alig huszonöt évvel az új hit fölbukkanása után véresen komoly dolognak számított.

Török Bálint annyit mondott végül:

– Jó. Menjen a szultánhoz ebédre, aki akar. Én maradok.

Valaki azonban a magyar udvarból (ne lepődjünk meg rajta) megsúgta a szultánnak, hogy Török Bálint a várban akar maradni, úgyhogy Szulejmán újabb futárt küldött Budára, ezúttal már egyenesen a főúrhoz, és mézes-mázos szavakkal előadta, hogy a fényességes padisah külön számít reá, mivel meg akarja ajándékozni őt a nagy vitézségeért. Török Bálint nem kérdezett vissza, hogy ugyan pontosan milyen vitézségre céloz a szultán, ellenben tudomásul vette, hogy országos ügyekben – a politikában – nem minden az ember szándéka szerint történik. Lemondó sóhajjal visszaüzent, hogy ezek után természetesen számíthat reá a fényességes padisah.

Arról nem szól a fáma, hogy az özvegy ifjú királynét megkérdezte-e valaki, hogy elvihetik-e a török szultánhoz a fiát.

Augusztus utolsó vasárnapjára szólt az ebédmeghívás. Az urak korán reggeltől fogva készülődtek: ruhát válogattak, borbélyt hívtak, kardot fényesítettek – Szerémi krónikájából az is kiolvasható, hogy Török Bálint hosszasan, könnyek között búcsúzott el legkedvesebb vitézeitől –, és csak amikor már kilovagoltak a Szombati kapun és elindultak a török sátrak között észak felé, akkor jutott eszébe valakinek:

– Urak, augusztus huszonkilencedike van.

Ezen megint csak fölszisszentek néhányan, a borúlátók pedig mindjárt elkezdtek azon püsmogni, hogy a szultánnak milyen jó érzéke van a dátumok kiválasztásához: kerekén húsz éve ezen a napon foglalta el Nándorfehérvárt; öt esztendővel azután Mohács mezején legyőzte Lajos király seregét; 1529. augusztus 29-én pedig ugyanazon a csatamezőn csókoltatott kezét az előtte fekvő János királlyal.

A magyar urakat elsőre egy hatalmas sátorhoz vezették, amely előtt egy díszes ruhába öltözött természetes férfiú állt. Többen mondogatni kezdték, hogy itt a szultán, ám Werbőczy István, aki ott volt János király kézcsókjánál, gyorsan rájuk mordult, hogy ez nem Szulejmán. Egy közelben tartózkodó török főúr erre magyarul megjegyezte, hogy a fényességes padisahhoz futár érkezett Konstantinápolyból sürgős üzenettel, úgyhogy egy kis időre félrevonult intézkedni, de az urak rövidesen találkozhatnak vele. Akkor mindenki visszaült a lovára, és immáron török fölvezetéssel mentek tovább.

Elértek a szultán sátrához. Ott kisebb diplomáciai bonyodalom történt: amikor Szulejmán atyai mosollyal kezébe vette a kisdedit, egy papírt talált a pólyájában. Mivel a rajta lévő szöveg magyarul volt, fölolvastatta az egyik tolmácsával – kiderült, hogy a csecsemő dajkája csempészte oda, és azt panaszolta benne, hogy immáron egy esztendeje táplálja a gyermeket

hol a saját tejével, hol mással, ám szolgálataiért cserében semmiféle ellátmányt nem kapott, sőt elemózsiát is úgy kellett a konyhából lopkodnia. Az urak megint fölszisszentek és a fejüket csóválták, a dajka ellenben dacosan állta a feléje küldött dühös pillantásokat, és átszellemült mosollyal fogadta a szultán ajándékát, száz forintot, melynek átadásakor Szulejmán meghagyta neki, hogy ebből a pénzből táplálja az ő szeretett fivérének gyermekét és saját magát is, és amennyiben többre van szüksége, ezután nyugodtan folyamodjék őhozzá.

A szultán azután még egyszer megcsókolta II. Jánost, megcsókoltatta a saját fiaival is, majd visszaengedte őt Budára.

Az urak valamelyest megkönnyebbültek: a kis királynak nem esett baja.

Miközben a magyar főurak a szultán sátrában vendégeskedtek, a törökök hármásával-négyesével besétáltak a nyitott kapukon át Budára, hogy – szavaik szerint – megtekintsék a várost és a várat. Az őrség hagyta ezt, mondván, most jó barátság van a törökkel, lám, az ő uraik meg a mieink egymást ölelgetik, miért lenne hát baj abból, hogy a kíváncsi janicsárok megnézik a magyarok büszkeségét, Magyarország messze földön híres gyönyörű fővárosát? Senkinek nem volt szava ellene, némán, lábhoz tett fegyverrel nézték, ahogyan a színes ruhákba öltözött törökök szájátva, álmélkodó kiáltások közepette sétálgatnak föl és alá, és elismerő hümmögéssel bámulják az épületeket. Akkor se tudtak mit szólni, amikor a janicsárok egyszer csak azt mondták a budaiaknak, hogy hordják össze egy helyre a fegyvereiket, és bízzák rájuk mindet. Ők ekkor már kivont kardokkal és előreszegezett lándzsákkal mászkáltak Buda utcáin, és amerre jártak, fölszólították a magyar katonákat, hogy tegyék le a fegyvert.

Mire az urak estefelé visszavágtattak Budára – Török Bálint nélkül, akit a szultán rögvest a vacsora után vasra veretett –, török zászló lengett a falakon. Azonnal kijózanodtak a napszálltaig tartó mulatozás után. Ellenállásra azonban nem volt esély: Budát körös-körül átölelte a török had, melynek legharcosabb egységei immáron a kapukon belül voltak. Az a pár száz magyar fegyveres, akiket Török Bálint akart parancsnokolni, míg a többiek megmutatják II. Jánost Szulejmánnak, fegyvertelenül, megadóan várta a keserű fejleményeket.

Az este sötétjében nem látszott az urak orcájának szégyenpírja, sem a borvirágos orruk, csupán György barát arca világított, akár a Hold.

A törökök első dolga volt, hogy összeszedték a Boldogasszony-templom kincseit – az értékesebbjét azonnal hajóra rakták és elindították Nándorfehérvár felé, az értéktelenebbjét elégették a templom előtt. Szeptember másodikán már Buda legszebb templomának tornyából hívott muszlim imára a müezzín éneke: török szóval hirdették, hogy Isten hatalmas.

Ugyanezen a napon lovagolt be Szulejmán szultán a városba, akinek díszes sátrát addig, amíg a magyarok végképp ki nem takarodnak a királyi palotából, a Szent György téren ütötték föl.

Akkor még nyitva álltak a kapuk a távozók előtt. Egymás után hagyták el a várost polgárai – többségében a németek, akik azt remélték, van hová menniük. Megrakodva, bérelt vagy sebtiben megvásárolt társzekerekkel vágtak neki az útnak, ám röviddel indulásuk után kiderült, hogy fölösleges volt annyira pakolniuk: hiába ígérték ugyanis az ellenkezőjét, a törökök a kapuknál minden értéket elszedtek tőlük. Sokan voltak hát – főként a magyarok és a rácok –, akik eme hírek hallatán jobbnak látták maradni. A bizonytalanságot választották a koldusbot helyett.

Három nappal azután, hogy Szulejmán sátrát fölverték Buda főterén, elhagyták a várat és a várost a magyar urak: Izabella királyné, valamint a csecsemő II. János, és kíséretük. Lementek a Duna-partra, ahol az ott állomásozó török naszádok voltak olyan kedvesek és segítőkészek, hogy átszállították őket a folyó bal partjára. Pesten addigra már úgyszintén a török volt az úr:

marcona janicsárok járkáltak a poros utcákon. A város ott maradt lakosai behúzódtak házaikba, a bedeszkázott ablakok résein pislogtak kifelé, hallgatták, ahogy, akárcsak a folyó túlsópartján, úgy itt is, Pest plébániatemplomában, ahol Szent Gellért püspök földi maradványai nyugszanak, fölhangzik az imára szólító ének: „*Allah akbar!* Isten hatalmas!”

Izabella királyné és kísérete még egy pillantást vetettek Budára a vízpartról, majd végleg hátat fordítottak, és elindultak az ország keleti része, Erdély felé. Szulejmán azt az országrészt jelölte ki új otthonuknak.

A szultán szeptember 15-én távozott Budáról. Hátrahagyott benne ötezer válogatott török katonát, számtalan újonnan beköltöző török, rác és bosnyák lakost, valamint Werbőczy Istvánt, akit Buda magyar helytartójának nevezett ki. Ám ez afféle látszatisztség volt csupán, kegyes címzetes adomány. Buda első számú parancsnoka Juszuf szandzsákbég lett, aki 1542 őszén be is bizonyíthatta alkalmasságát erre a tisztségre. A Szapolyai-párttal ellentétben ugyanis Ferdinánd király nem törődött bele Buda elvesztésébe, és egy esztendővel később sereget küldött a város felszabadítására. A hadművelet azonban csak növelte Buda sikertelen ostromainak a számát, Juszuf bég harcosai visszaverték Joachim brandenburgi örgróf 60 ezer fős, válogatott német, olasz és magyar katonákból álló seregét.

*

A Bécsi kapu közelében magasodik a Mária Magdolna-torony. Nagypámék errefelé vették az irányt.

A kitörést megelőző percekben több német tiszt kiszállt a járművéből, és megálltak néhány percre a súlyosan megsérült templom előtt, hogy keresztet vessenek és elmormogjanak egy rövid imát. Hauser főhadnagy valószínűleg ugyanúgy félt, mint a többi német tiszt, ám mindaddig sem ő, sem társai nem engedték meg maguknak ezt kimutatni. Ennek következtében ez a röpké kis idő drámai képként maradt meg István bácsi emlékezetében: jártak a motorok, a járművek mögött fősorakozott a védősereg maradéka, szemben velük, a Várhegy északi lábánál pedig szovjet tüzei várták őket töltött fegyverrel, miközben néhány tiszt – akiken korábban semmi jelét nem lehetett látni az efféle dolgoknak – a rommá lőtt templom előtt térdepelve imádkozott. István bácsi sem akkor, sem később nem érzett rokonszenvet a németek iránt; a háború idején, magyar katonaként kényszerű szövetségesnek tekintette őket, a háborút követően pedig az amerikai könyvtárakban olvasottak valósággal sokkolták abban a tekintetben, hogy szövetségeseiknek a háborúban viselt dolgairól mennyire nem tudott sem ő, sem katonatársai; ám mégis, amikor évekkel, évtizedekkel később fölidézte magában ezt a jelenetet, nehezen tudta legyűrni a hullámokban rátörő fájdalmas érzelmeket.

– Nincs itt – jelentette ki elképedve a templom előtt. Levette a szemüvegét, mintha azt gondolná, a dioptriák okozzák a délibábot. Ám nem délibáb volt: a Mária Magdolna-templom nem volt sehol. Jobban mondva csupán a torony és néhány alacsony faldarab állt belőle.

– Kellene itt lennie valaminek? – érdeklődött nagypám, aki egyáltalán nem volt járatos Buda történetében.

– Úgy látszik, lebontották – mondta István bácsi, és visszatette a szemüvegét.

*

István bácsi hallgatása már a Bécsi kapu felé föltűnt nagypámának, aki először ezt annak tudta be, hogy a hegyen való fölfelé menet fojtotta a bátyjába a szót, ám amikor Patricia kérésére pár perc pihenőt tartottak a háború után lebontott Mária Magdolna-templom maradványánál, és István bácsi továbbra sem beszélt, csak némán tekintgetett körbe-körbe, nagy-

anyám anyáskodóan megsimogatta a homlokát, és megkérdezte tőle, hogy mi a baj, fáj-e esetleg valamije, vagy elfáradt talán. István bácsi, mióta kiszálltak a Zsiguliból, először mosolyodott el, elkapta és csókot lehelt nagyanyám simító kezére, majd megnyugtatta, hogy ne aggódjék, semmi baja, csupán jólesik most csöndben szemlélődnie egy kicsit. Ennyiben maradtak, és onnantól fogva az egész kirándulás alatt csak akkor szóltak István bácsihoz, ha az beszélgetést kezdeményezett.

Nagyapám ugyancsak átélte a háborút, megjárta a frontot, látott füstöt, bombákat és vért, és tudta, hogy ezekről a dolgokról egyszerűen nem lehet beszélni. Ha ő is eljutott volna évtizedekkel később azokra a helyekre, ahol harcolt, az emlékek ugyanúgy beléfojtották volna a szót, mint István bácsiba. Nagyapám viszont a háborút követően még Győr környékén, azaz azon a helyen se járt, ahol fogságba esett, nemhogy Galíciában vagy Ukrajnában, az emlékek azonban természetesen vele éltek, ott lapultak a csöndes hétköznapiak felszíne alatt, így hát rögtön észrevette sógora szótlanúsága mögött a múlt árnyait. Azokban az órákban, amelyeket a Várban együtt töltöttek, bajtársának érezte István bácsit, és noha talán szívesen szót váltott volna vele a régi katonadolgokról, nem ő akarta felszakítani az emlékek varratát. Tudta, hogy ha úgy alakul, a sógora nyilván beszélni fog erről-arról, és akkor talán ő is szóba hozna egyet s mást. Mint ahogy előre tudta azt is, hogy mindketten úgy döntenek: jobb, ha (legalábbis egy darabig) marad a lepel, és nem veszik elő azt, ami egy kívülálló számára már elmúlt, aki azonban benne élt, abban örökre ott marad a nyoma. A hallgatást a Mária Magdolna-torony után is csönd követte, István bácsi magára maradt az ostromlott Vár emlékeivel.

A némaság leginkább Patriciának esett rosszul, hiszen ő szeretett volna pár dolgot megtudni arról, amit maga körül lát, ám a férjére most nem számíthatott. Jobb híján egy amerikai kiadású színes útikönyvet lapozgatott, az abban lévő képek és a térkép alapján igyekezett az épületeket és a helyszínt beazonosítani. Nagyapám időnként megpróbált előzékenyen segíteni, Patricia pedig jól nevelt úrasszony módjára hálálkodó pillantásokkal és bólogatásokkal fogadta sógora igyekezetét. Megjegyzem: annyira azért nem kellett sajnálni Patriciát, volt már utazói tapasztalata, járt a férjével korábban is Európában, ahol bédékkerrel a kezében ismerkedett a látnivalókkal, és az Egyesült Államokban született nőként újra meg újra lenyűgözte a történelem olykor nehézkességében is mámorító levegője. Most is látható csodálattal szemlélte az Országház utca középkori házait, és gyerekes örömmel nyugtázta, ha sikerült valamit az útikönyv alapján beazonosítani.

Azt is kiolvasta a kötetből, hogy az Országház utcát a középkori magyar királyság fénykora, Zsigmond és Mátyás uralkodása idején Olasz utcának nevezték, mivel többségében itáliai kalmárok lakták, valamint itt álltak a firenzei kereskedőházak kirendeltségei. A Tárnok utcával kiegészülve a régi Buda fő közlekedési útvonalának számított, a város északi peremétől, a magyar polgárok által használt Mária Magdolna-templomtól egészen a Szent György térig tartott (ennek ma Dísz tér a neve), és elvezetett a német polgárok temploma előtt, amelyet, noha a Vörös Hadsereg ostroma idején ugyancsak súlyos károkat szenvedett, szerencsére nem kellett lebontani.

István bácsi emlékeibe burkolózva természetesen azonnal ráismert az épületre: a Mátyás-templomot a második világháború után a 19. század végén elnyert formája szerint állították helyre. Szűz Mária tiszteletére emelték a 13. század derekán, a város német polgárai használták évszázadokon keresztül. Később Boldogasszony-templom lett a neve, ám a köznyelv régóta Mátyás-templomként ismeri – talán azért, mert Mátyás király idején fejeződtek be a templomépítés két évszázaddal korábban elkezdődött munkálatai, talán a templom déli, magasabbik tornyán lévő Mátyás-címer miatt, de az is lehet, hogy amiatt, hogy ezen falak között játszódtak Mátyás király uralkodásának fontosabb eseményei: 1458-as királlyá választása után itt tartottak hálaadó misét, és itt zajlott mindkét esküvője is.

Miközben nagyapámék a Bécsi kaputól gyalogoltak a Mária Magdolna-torony felé, bizonyára nem figyeltek föl arra, hogy közben áthaladnak a Petermann utcán. Az utca névadója Buda bírása volt a 14. század elején: határozott, kemény férfiú, éveken át mindenki megalégedésére irányította a várost. Az emberek hallgattak rá, németek, magyarok, zsidók egyaránt, és hogy minden nációval szót tudott érteni, azt mi sem bizonyítja jobban, hogy bár a német ajkú lakossághoz tartozott, a magyarok is a maguk közé valónak érezték, olyannyira, hogy elkeresztelték Kárásznak – ami nem eme derék előljáró esetleges szakmájára utalt, hanem arra, hogy Petermann bíró azokban a zavaros időkben olyan magabiztos kézzel irányította Budát, ahogyan egy kárász viszi át ladikját az ingoványoson.

Merthogy zavaros idők voltak. Királyok jöttek-mentek, és úgy adogatták egymásnak, jobban mondván szedték ki egymás kezéből a magyar koronát, mintha az valamiféle viseltes sapka lenne. Az urak és a bárók úgy játszottak az országgal, akár a gyerekek a labdával: mindig annak a királyjelöltnek dobták oda, aki a legszebbeket ígérte. Buda városa azonban Petermann bíró irányításával kitartott Vencel király mellett.

Már abban az időben is az íratlan törvények közé tartozott, hogy akié Buda, azé az ország. Az egyik trónkövetelő, Károly Róbert minden lehetséges eszközt latba vetett hát, hogy Budát a magáénak tudja. Először diplomáciai úton, megfélemlítéssel próbálkozott, és elérte, hogy a pápa Magyarországon tartózkodó követe a szentatya nevében kiátkozza Budát, és kizárja a várost az egyház szent kötelékéből. Indokként azt az ürügyet rángatták elő, hogy Buda nem fizeti meg az egyháznak a szükséges járulékokat. A budaiak erre kijelentették, hogy ők bizony soha nem is hallottak a pápai követ által emlegetett járulékokról, úgyhogy míg Pest plébánosa, ahogyan kellett, engedelmesen kihirdette a pápai átkot, addig Petermann bíró és a városi előljáróság a leghatározottabban megtiltotta a budai papságnak, hogy e téren intézkedéseket fogantasson.

A tiltás eredményeképpen perpatvar keletkezett a város világi és egyházi vezetése között, a kötélfűzés azonban csak rövid ideig tartott, mivel a bíró a nyugalom megőrzése végett, az erősebb jogán távozásra szólította föl azokat a papokat, akik ragaszkodtak a pápai átkhoz, ezáltal pedig – ahogyan Petermann, a Kárász fogalmazott: – ellenségeivé váltak Buda népének. A világi előljáróság erre rögvest aggodalmaskodni kezdett, mondván, mi lesz, ha egyháziak nélkül marad Buda, hová lesznek akkor a szentségek, meg a polgárok lelki üdve. Válaszul a következő előljárósági gyűlésen Petermann elővezetett egy Lajos nevű papot, aki mindenki előtt kijelentette, hogy őt a legkevésbé sem érdeklik a pápa üzelmei, szívesen miséznek, temet, esket, bármit, amit kell, ezután is.

Senki nem tudta, ez a Lajos kicsoda és honnét érkezett. Nem látták azelőtt Budán. Némelyek azt föltelezték, hogy talán Pestre vagy Óbudára való, mások inkább egy távolabbi településről származtatták, s voltak olyan suttogások is, hogy ez az ember nem fölszentelt pap, mindössze egy deák, aki ért latinul. Egyesek szerint Lajost valamikor mégis csak pap volt, ám paráznság bűnébe keveredett, emiatt kizárták az egyházból. Végül, midőn már egyre több helyről lehetett hallani a kétségeket, az egyik esküdt, Tóth Márton, aki mellékesen Petermann bíró veje volt, azt kérdezte az elégedetlenkedőktől:

– Polgártársaim, van-e okunk kételkedni Lajos atya kilétében akkor, ha a pápa is úgy táncol, ahogyan a francia király fütyül neki? Különben is: hagyjuk, hogy a pápa olyan királyt ültessen a nyakunkra, aki nem kedvünkre való?

Az elégedetlenkedők pusmogtak még egy darabig, azután elhallgattak. Onnantól fogva Lajos pap misézett, esketett, gyóntatott és temetett a városban.

Miután Károly Róbert kénytelen-kelletlen rájött arra, hogy diplomáciai nyomással és fenyítéssel nem tudja a várost uralma alá keríteni, fegyverrel indult ellene: érsekekkel, püspökökkel, valamint világi méltóságokkal színesített hada 1302 szeptemberében megjelent a város falai alatt – jobban mondva fölött, mivel északról, Óbuda irányából érkeztek.

Károly Róbert küldöttet menesztett Budára, és követelte, hogy a város adja át neki a kulcsait, egyfelől, másfelől pedig adja ki a léha Vencelt is, hogy a trónbitorló elnyerhesse méltó büntetését.

– Már miért lenne a mi királyunk trónbitorló? – érdeklődött a küldöttet hallgatván Petermann, a Kárász. – Fölkent uralkodó, az ország koronás feje, és népe szívvel-lélekkel mellette áll.

A küldöttet nem képezték ki diplomáciai érvelésre, nem tudta hát megmagyarázni, hogy miért Vencelt kell trónbitorlónak tekinteni, és miért nem Károly Róbertet. A bíró egy darabig hallgatta még a makogását, azután visszazavarta táborába.

Se kulcsok, se Vencel.

Károly Róbert értett a szóból. Haditanácsot tartott, amelyen kimondták, hogy egyetlen rohammal beveszik Budát, és kirángatják Vencelt az akoljából.

Csak hogy Buda már akkor sem volt rozzant akol: Károly Róbert dédapja, IV. Béla jó vastag falakat építtetett, nem csak a vár, hanem a város köré is. A nápolyi trónkövetelő lovagai és katonái megrohanták ugyan a várost, ám a falakról érkező kő- és lándzsazápor nyomán hamar kénytelenek voltak visszakozni. Ahol pedig valamivel beljebb tudtak merészkedni, ott kézitűsében kerekedtek felül Buda német és magyar polgárai. A bajokat tetézte, hogy a főurak közül volt, aki elesett, volt, akit fogságba ejtettek a védők. Utóbbiakkal se teketóriáztak sokat: mindjárt a fejüket vették Buda főterén, a Boldogasszony-templom előtt.

Míg Károly Róbert maradék híveivel arról tanácskozott, hogy mi legyen a következő teendő, a ravasz Petermann, a Kárász, néhány embert kiküldött a trónkövetelő táborába, akik elkezdtek híresztelni, hogy hamarosan nagy fölmentő sereg érkezik Buda védelmére – akkor pedig jaj lesz az ostromlóknak.

Károly Róbert visszavonult hadával Fehérvár felé. Előtte azonban alaposan földúlta Buda környékét, nem kímélvén a polgárok nagy gonddal ápolt és kezelt szőlőültetvényeit.

Ez volt az utolsó csepp a pohárban. Amint az ostromlók eltakarodtak a város falaitól (jegyezzük meg: ez volt Buda első ostroma, és mindjárt sikertelenül végződött), az előljárási gyűlést hirdetett a Boldogasszony-templom elé. A gyűlésnek egyetlen napirendi pontja volt: becsmérlni és káromlani a szőlőgyilkos Károly Róbertet.

Petermann bíró beszélt, a polgárság helyeselt, majd hirtelen fölállt a bíró veje, Tóth Márton, és azt javasolta, hogy ha már ilyen dolgok történtek, mondják ki azt is, hogy semmis a trónkövetelő által kizsárolt egyházi átok.

– Már hogy ne lenne semmis, kedves vőm? – fordult az esküdt felé a bíró após. – E téren eddig sem volt vita.

– Akkor is – erősködött Tóth Márton –: adjuk ország-világ tudtára, hogy hiába minden fenyegetőzés, Budára nem érvényes semmiféle egyházi tilalom.

– Hát persze, hogy nem érvényes – helyeselt Petermann. – Nem érdekel bennünket ez a nápolyi ficsúr, de még maga a pápa sem. Éljen Vencel király!

– Éljen! – zúgta német-magyar keveréknyelven a tömeg.

A polgárgyűlésen percről percre forrósodott a forradalmi levegő: addig ócsárolták Károly Róbertet a pápával együtt, hogy Tóth Mártonnak újabb ötlete támadt – ha már a pápa arra vetemedett, hogy egyházi átok alá helyezte a gyönyörű Budát, akkor ezt a város ne hagyja megtorolatlanul, és átkozza ki a pápát.

A javaslat csak első hallásra tűnt meghökkentőnek, Petermann, a Kárász is csupán rövid ideig tűnődött felette, majd megkérdezte a mellette álldogáló Lajos papot, lehetséges-e az ilyen.

– Hogyne volna lehetséges – felelte Lajos pap komor tömörséggel.

Petermann ekkor kinyitatta a Boldogasszony-templom kapuit, a sokaság legott bevonult, Lajos pap fölhangzott a szószékre, és még azon melegében kimondta, hogy Buda városa kiátkozza a pápát.

A történet úgy kerek, ha elmondjuk: néhány esztendővel később Károly Róbert mégis csak bevette Budát, és végérvényesen Magyarország királya lett. Petermann bíró a vejeével és Lajos pappal együtt elmenekült a városból. Hogy hová, azt se ma, se akkor nem tudta senki.

*

Patricia azt is elolvashatta majdhogynem naprakész útikönyvében, hogy a Mátyás-templom Budapest 1944–45-ös ostroma idején súlyosan megsérült. „Az épület azalatt a három hónap alatt nagyobb károkat szenvedett, mint története során addig bármikor – tájékoztatta a bédekker avatott szerzője. – Egy karcolás nélkül túlélte a török megszállást (beleértve azt, hogy a törökök ebből alakították ki Buda első számú dzsámiját, melyben maga a szultán is járt), valamint a város 1686-os fölszabadítását is. Ám az oroszok támadása idején rommá lőtték.” Patricia tudta, mi az a dzsámi, járt Steve-vel Isztambulban is, és ott látott olyat, most azonban hiába meresztgette a szemét, sehogy nem tudta elképzelni a Mátyás-templomot ebben a formában: nem tudta hová tenni a kupolát, és túl vastagnak találta a Mátyás királyról elnevezett déli tornyot is.

A bédekkernek tökéletesen igaza volt: noha a „karcolás nélkül” erős túlzás, ám a Boldogasszony-templom valóban épségben megúszta azt, hogy száznegyvenöt esztendőn keresztül Bűjük dzsámiként működött, és olyannyira jó bőrből vészelte át Buda 1686-os visszafoglalását, hogy négy évvel később Esterházy Pál nádor már nem a templom újjáépítéséről rendelkezett, hanem arról, hogy a főbejárat elé építsenek egy előcsarnokot, a meglévő oltár helyére pedig egy annál sokkal nagyobbat. A templom ezek után átért tűzvész, villámcsapást, majd a 19. század végén Schulek Frigyes munkája nyomán nyerte el mai formáját – a derék építész, azt követően, hogy Ferenc József egy elejtett megjegyzésében kissé kopárnak nevezte koronázásának helyszínét, Buda előljáróságának utasítására mellékszentélyeket és oldal-kápolnákat csatolt a főhajóhoz, a Mátyás-tornyot pedig csúcsos kősipkával látta el.

Patricia, kezében továbbra is az útikönyvvel, tett egy sétát a templom körül, majd férje mögött lépkedve fölkapaszkodott az épület mellett álló Halászbástyára, hogy amíg István bácsi fölidézi magában a füstölgő Budapest ágyúzajos látképét a Dunába robbantott csonka hidakkal és a város fölött köröző repülőgépekkel, addig ő a város mesés panorámájában gyönyörködhessen. Nagyanyám és nagyapám nem tartottak velük, leültek pihenni egy padra, szemben a templom Schulek-féle előcsarnokával, egy csordogáló kút mellé, amely Illés próféta nevét viseli.

Amikor a Budapest történetéről szól PhD-dolgozatomban írtam, és evégett kerestem föl a város történelmi nevezetességeit, ittam annak a kútnak vizéből. Az is április volt, ám egy jóval melegebb április. Hétágra süttött a nap, ingujjban és térdnadrágban is izzadtak az emberek.

Ittam, aztán leültem egy közeli padra. Meglehet, a tűző napon el is bóbiskoltam valamelyest, mindenesetre arra ocsúdtam, hogy árnyék borul fölem, és azt mondja:

– Vedd meg a versemet.

Megigazítottam vászonsapkámat, és megpróbáltam szemügyre venni a fölém tornyosuló árnyék vonásait.

Meghatározhatatlan korú férfi volt. Arcát piros foltok és csíkok éktelenítették, tekintete akaratosan villogott, hosszú, seshínű haja összetapadt csomókban állt. A hőség ellenére több réteg ruhát viselt. Szigorúan összevonta szemöldökét, egy papírlapot dugott az orrom alá, szakálláról és bajuszáról a cipőmre csöpögött a víz – ő is az előbb ivott az Illés-kútból.

Megijesztett. Megrémültem arcvonásaitól, görnyedt testtartásától, a ruhájától, a lába mellé dobott hatalmas tömött műanyag szatyortól, a szagától, a baljósan komor tekintetétől, de leginkább a hangjától, ahogy újra rám förmedt:

– Vedd meg a versemet, különben éhen halok... Magyar vagy?

– Igen – nyögtem nagy nehezen.

A férfi a tömött műanyag szatyorba nyúlt, újabb papírlapokat húzott elő.

– Van több is. Olvasd el őket, és vedd meg, amelyik tetszik.

Az ölembe dobta őket.

A vászonsapka pántja alatt égette tarkómat a déli nap. Remegő kézzel vettem kézbe a lapokat. Isten tudja, a férfi honnét szerezte őket: A4-es irodai papírok voltak, csúf sötét foltok éktelenítették, mindegyiken apró, ákombákom betűkkel több bekezdésnyi, ceruzával írott, nehezen olvasható sorok. Még csak bele se tudtam olvasni egyikbe se, annyira zavart a szituáció.

Lomhán teltek a percek. Idegesen zörgettem a papírokat, a férfi közben mindvégig előttem állt és engem figyelt. Végül találomra ráböktem egyre:

– Ezt...

– Elolvastad mindet?

Kitérem a válasz elől.

– Ezt megveszem...

– Tetszik?

– Igen.

– Mert ha nem tetszik, nem kell megvenned.

– Tetszik. Megveszem.

A pénztárcám után nyúltam.

– A többi nem tetszett?

– De, tetszettek azok is...

– Akkor vegyél többet is.

Kettőt magamnál tartottam, a többi visszaadtam. Nem emlékszem, mennyi pénzt nyomtam a férfi kezébe, azt se tudtam, mennyit szokás. Nem volt vele elégedett. Megszemlélte a tenyerében lévő érméket, és közölte:

– Pár zsömlét tudok rajta venni. De nem itt. Ez a bolt baromi drága. Majd lemegyek a Moszkva térre.

Elvette az ölemből az egyik papírt. Ahogy odahajolt hozzám, fejbe kólintott leheletének penetráns szaga.

Mielőbb továbbment volna, ráhajolt a kifolyócsőre, és megint ivott az Illés-kútról.

Bementem a Mátyás-templomba, ott hagytam a férfi verseit az egyik imapadon. Megnéztem a templomot, a gótikus oszlopokat, a történelmi zászlókat, a hatalmas főhajót, III. Béla magyar király és feleségének sírját (ami az is lehet, hogy Könyves Kálmáné), a kincstárban a Szent Korona másolatát, az altemplomban a magyar királyok Fehérváron talált, a törökök által összedűlt és összekevert, most egyetlen urnában pihenő csontjait, majd visszamentem a napsütésre.

A férfit nem láttam sehol. De csak a Dísz tér felé menet lélegeztem föl igazán.

*

A Tárnok utcán sétálva István bácsi úgy döntött, egy időre feledi háborús emlékeket, és a múltból visszatér a jelenbe: átkarolta nagyanyám vállát, rámosolygott, és családi dolgokról kezdett cseverészni vele. Nagyapám mögöttük lépdelt, félszemmel Patriciát figyelte, aki egyik kezében az útikönyvet tartotta, a másikban az időközben kinyitott esernyőt, mivel a szemer-kelésből lassacskán kerek cseppekké bontakozott az eső. Csöndes és üres volt a tér, néhány andalgó szerelmespáron és a baráti szocialista országokból érkezett csoportos kirándulókon kívül senkivel nem találkoztak.

Manapság persze egészen más errefelé a helyzet: a Tárnok utcától a Dísz téren át a királyi vár bejáratáig kora tavasztól késő őszig áruspultok sorakoznak egymás mellett, és nyüzsgőnek körülöttük a földgolyó minden szegletéből érkezett turisták. A forró nyári hónapokban a fagyaltnak és a műanyag rekeszekben hűtött ásványvíznek van a legnagyobb keletje, de bőven akad vevő a magyar népviseletbe öltöztetett műanyag babákra, a különféle méretekben föllelhető fókókra és kulacsokra, illetve a *Budapest* és *Hungary* fölíratú pólókra és bézből-sapkákra is. Eme napokon középkori zsúfoltságot idéz az utca meg a tér.

Az árusok ma is ugyanott kínálják portékáikat, ahol elődeik évszázadokkal ezelőtt. Az egykori Szent György (a mai Dísz) tér volt Buda városának főtere: itt zajlott a piac, legalábbis szerdánként, amikor a német kereskedők és iparosok árultak többségében német polgártársaik számára (a magyarok heti piacát pénteken tartották, a Szombati kapunál, a Mária Magdolna-templom körül), de a Budán tartandó évi négy országos vásár közül a legnagyobb, a Kisasszony-napi (szeptember 8.) ugyancsak a Szent György térre esett.

A heti vásárokon leginkább élelmiszer cserélt gazdát. Közülük is elsősorban a pékek készítményei, amelyeket valóságos kasztrendszerben helyeztek el a pultokon. A legolcsóbb fekete kenyereket a földről, gyékényről árulták. Ami ennél egy kicsivel jobb minőséget jelentett, de még ugyanúgy kovásztalan lepényből készült, az már fapadokra került. Azok a pékek azonban, akiknek fölvitte Isten és a jó szerencse a dolgát, már nem foglalkoztak a pórnép eledeleivel, hanem a pultokról, esetleg bódékban kínálták a Mátyás király idejében elterjedt és a legkülönbélebb formákba kisütött kovászos kenyeret. Amikor pedig a király nápolyi felesége, Beatrix behozta magyar földre a kerek fehér zsemlyéket, annak a fényes palota közelében hamar divatja lett, és a pékek tömegével álltak rá a készítésére. A följegyzések szerint a legjobban egy Gáspár nevűnek futott a szekér, ő annyira tökélyre fejlesztette a zsemlyesütés módját, hogy rövid idő alatt megvagyonosodott: előbb házat vett Budán, majd az előljáróságba is bekerült.

A piacon a kenyerek, a zsemlyék, a perecek és a kalácsok mellett a hús is szép mennyiségben fogyott. Némelyiket nyersen, némelyiket sültén adták. A helyben kisütött húsnak ugyancsak nagy keletje volt, olyannyira, hogy megesett, hogy a királyi palotát is innen élelmezték.

Legalábbis a Mátyást követő Ulászló király idején biztosan. Az ötlet egy Bradács nevű lengyel szolgától ered, aki egyszer a fültanúja volt annak, hogy Ulászló arról panaszkodik,

hogy nem sütnék-főznek rendesen a szakácsai, amit elébe tesznek, azt alig lehet megenni, ha pedig ehető, akkor olyan kevés, az embernek utána is korog a gyomra. Bradács régóta szolgálta a királyt, már azokban az években is az udvartartásához tartozott, amikor Ulászló csak a cseh trónust mondhatta a magáénak, a magyar még Mátyásé volt. Derék és lojális szolgaként elhatározta, hogy utánajár a dolognak. Amikor azonban azzal a szándékkal, hogy majd alaposan lepirítja őket, faggatózni kezdett a szakácsoknál, azok a királyt kezdték szidni, hogy a fogához veri a garast, miközben elvárja a fényes udvartartást.

– Ennyiért nem lehet jobbat és többet csinálni – foglalta össze a lényeget egy Miklós névre hallgató bajuszos magyar kukta, akinek testméretein meglátszott, hogy garasoskodás ide vagy oda, ő azért általában végig tudja kóstolni a királyi menü minden fogását.

Bradács nem akart perlekedni a szakácsokkal, különben se értette annyira a magyar nyelvet, hogy vitába merészkedjen. Lement a Szent György téri piacra, és a zsebében lévő aprópénzből kenyeret, sült húst és friss zöldséget vett. A kenyeret felszelte, húsdarabokat karikázott rá, az egészet zöldséggel hintette meg, majd tányérra pakolta, és vitte a király elé. Ulászlónak annyira ízlett, hogy mind a tíz ujját megnyalta utána. Amikor pedig megkérdezte Bradácsot, hogy mi ez, teljesen elképedt, hogy eme csuda finomság a szomszédos piacról származik. A későbbiekben is rendszeresen onnét kosztolt.

Ha mindennek akkoriban nemzetközi híre kélt volna, akkor a szolga találmányát ma szerte a világon *bradácsnak* neveznék. Esetleg *ulászlónak*. Annak azonban egy angol nemes után *szendvics* lett a neve. Ellenben a vásári konyhát, ahol a régi Budán és Pesten a magyarok egykor sült húst, a szlovákok krumplilevest és kását, a cigányok pacalt, a németek tésztát ettek, az éhező Ulászló király emlékére *lacikonyhának* keresztelték el.

*

Mivel nagyapámék észak felől léptek be az egykori királyi palota területére, csak messziről látták a Várhegy keleti csücskénél magasodó Turul-szobrot. Azért István bácsi a nagyanyámmal folytatott csevely közepette vetett rá egy pillantást, és konstataulta, hogy a szobor áll, hatméteres kiterjesztett szárnyával, karddal a karmai között ugyanúgy örködik a kovácsoltvas kapu fölött, mint amikor az ostrom során a szovjetek szétlőtték a kaput, ám a Turul a csodával határos módon a helyén maradt.

Patricia az útikönyvben azt olvasta, hogy a Turul-szobor az 1896-os millenniumi ünnepségek során került a helyére, abban az évben, amikor az ország a honfoglalás ezeréves évfordulójára emlékezett. Feszty Árpád festőművész kezdeményezte, hogy a millennium alkalmából Magyarország hét pontján állítsanak föl hatalmas turulszobrokat, lehetőleg ott, ahol a honfoglalás idején a hét magyar törzs szállást vert (az amerikai szerző nem felejtette el Patriciával közölni, hogy a turul a magyar mondavilágban szereplő mitikus madár, eredetileg az ország első uralkodóházának, az Árpádoknak a totemállata). A terv kivitelezéséhez külön bizottság jelölte ki a helyszíneket: Dévény, Nyitra, Munkács, Brassó, Pannonhalma, Zimony, Pusztaszer, ezekhez jött ráadásként Buda vára. A szobrok végül anyagi okok miatt csak részben készültek el, volt, ahol föl se állították őket, ahol meg igen, ott többéves késéssel – a budai például 1905-ben került a helyére. A trianoni békét követően az ország új határain kívülre esett emlékműveket lebontották, de a határokon belül is csupán egy áll már a budain kívül, az, amelyik Tatabánya fölött, a Kő-hegyen magasodik.

Az ostrom hónapjai alatt a Turul-szobor környékét teljesen szétlőtték. A bédekkerbe temetkezett Patricia nem győzött csodálkozni azon, hogy több mint harminc évvel a háború után még mindig mennyi itt a törmelék és a félig összedőlt épület. Azt különösen furcsának tartotta, hogy azt a romjaiban is különlegesnek tűnő palotát, amelyet az útikönyv a magyar kormányok egykori székhelyének nevezett, még mindig nem állították helyre. Sőt: a felső szinten és a

hézagos tetőn kívül semmi nem látszott belőle, a nagyját összetákolt deszkakerítés takarta el a nézelődők elől. Az épületre István bácsi is jól emlékezett, szolgálat idején sokszor parkolt előtte az éppen aktuális tisztjére várva, időnként a 19. századi testőrruhába öltözött kormányőrökkel is beszédbe elegyedett. Azokban az időkben sűrűn váltogatták egymást a kormányok és a miniszterelnökök, majd miután a Vörös Hadsereg közeledtével a legutolsó kiköltözött, egy darabig német tisztek állomásoztak a palotában. Végül annyi találatot kapott, hogy úgy nézett már ki, mint egy érett ementáli sajt, félő is volt, hogy bármikor összedől, úgyhogy a sorsára hagyták, és e tekintetben láthatóan semmi nem változott körülötte az elmúlt jó harminc évben.

– Ezek szerint nem ez most a kormányotok székhelye – szakította félbe István bácsi nagyanyám áradozását nagyapám felé fordulva.

Nagyapám tanácstalanul nézte azt, ami az épületből – nevezzük nevén: a Sándor-palotából kilátszódott a deszkakerítés mögül, és vállat vont.

– Ezek szerint nem – mondta rövid tünődés után.

– Hát akkor hol ülésezik a kormányotok?

Nagyapám a bajuszát morzsolgatta, végül újabb vállrándítással jelezte, hogy fogalma nincs.

Szerette volna hozzátenni, hogy ő a maga részéről azt se tudja, hogy van-e igazából mostanság olyan, hogy kormány, ő csupán annyit tud, hogy Kádár János a párt és az ország vezetője, és még vannak rajta kívül más elvtársak is, akik a pártért és az országért dolgoznak, de hogy közülük kik alkotják a kormányt, és kik nem, az legalábbis az ő számára nemigen derül ki. Utoljára huszonhárom éve, azon a bizonyos őszön, amelyről mostanában már nem is beszélnek, volt lényeges, hogy ki a miniszterelnök, ám aki akkor volt, az ő nevét ma már nem szokták emlegetni – talán nem is emlékeznek már rá, meg talán igaz sem volt az egész, csak úgy álmodtuk közösen, mindannyian. Az a lényeg – morfondírozott magában a nagyapám –, hogy Kádár elvtárs volt, van, és lesz, míg a világ egyben van.

Mindezeket a gondolatokat azonban megtartotta magának, és hagyta, hogy sógora ismét elmerüljön nagyanyámmal a családi ügyekben.

„A palota gróf Sándor Vince megrendelésére épült, 1806-ban készült el – tudatta a bédekker Patriciával. – Harminc évvel később a Pallavicini család vásárolta meg, tőlük pedig a magyar állam 1867-ben. Onnantól fogva egészen 1944-ig ez volt a mindenkori magyar kormány rezidenciája. A világháborút követően nem állították helyre.”

A palotával szemben, egészen a várudvarig ugyancsak hosszú deszkakerítés húzódott, olyan szorosan összetoldozva, hogy nem lehetett mögéje pillantani. István bácsi, látván nagyapám tájékozatlanságát Budapest-ügyekben, meg se kísérelte megkérdezni, hogy a palánk mit takar. Az is csak nagyon halványan derengett neki, hogy annak idején, a kormányrezidenciával szemközt egy park állt, fák, padok, kisebb pavilonok, egészen a palotaépületekig, amit az ostrom hónapjaiban járműparkolóként használtak. Patricia sem tudta kihámozni a bédekkeréből, hogy mi lehet a kerítés mögött, a kicsiny térkép egy üres területet jelölt, sem fényképet, sem rajzot nem mutatott hozzá. „Kommunizmus” – ez a szó jutott ekkor Patricia eszébe, aminek a pontos jelentését nem ismerte, de mert az 1950-es évek Amerikájában volt leány és ifjú asszony, ehhez a szóhoz az ő tudatában valamiféle sötét és gonosz titok tapadt. A sok deszkakerítés láttán megint eszébe jutott, hogy kommunista országban jár, melynek pontos mibenlétéről nem igazán tudott volna mit mondani, ám az elkerített területek láttán balsejtelmek fogták el.

Egyikük se tudta, hogy ettől az ártatlan palánktól senkinek nem kell tartania. Ásatási területet vettek körbe, amely a várudvartól a Várhegy nyugati széléig húzódott. Az immáron harminc esztendeje tartó újjáépítésekkel párhuzamosan a történelem folyamán először nyílt lehetőség

alaposan föltárni a Vár régészeti emlékeit. Ott, ahol Patricia sötét kommunizmust vélt fölfedezni, az egyre élénkebb áprilisi esőben munkások lapátolták és talicskázták a földet, de csak apránként, hogy szerteszét hasaló és guggoló régészek lássák, hogy mit fordított ki az ásó és a csákány az évszázados rétegek alól.

*

Patricia az utazás előtt pusztán attól a gondolattól izgalomba jött, hogy egy kommunista országot fog meglátogatni, és bepillanthat a Vasfüggöny mögé. Mivel azonban a többiek meglehetősen apátiával viszonyultak Buda látványosságai iránt, kénytelen volt beérni a több helyütt pontatlan útikönyvvvel. Emiatt azonban még csak föl se merült benne a harag vagy a megsértődés gondolata, tisztában volt ugyanis azzal, hogy a magyarországi kiruccanás nem róla szól, és nem is afféle turistaút, mint amikor megnézték a dzsámikat Isztambulban. A férje a családjával akart találkozni, emlékeket akart felidézni, és látni kívánta (már amennyit a röpké egy hét során látni lehet), hogy mi történt Magyarországon a több mint három évtizednyi távolléte alatt. Úgyhogy amikor ő séta közben körbejárta a tekintetét, nem a középkori házakat és az egykori királyi palota épp akkor feltárandó maradványait látta, hanem a géppuskafészket a Halászbástyán, a légvédelmi ágyút a sikló fönti állomása mellett, a palota szétlőtt és folyton füstölgő kupoláját, valamint a temetetlen, mésszel leöntött holttesteket szerteszét.

Nagyanyám ezalatt gyakorlatias ember lévén a közelgő ebédidőre gondolt, és arra, hogy hűga az ígéretéhez híven vajon tényleg főz-e nekik valamit: ha igen, akkor elkészül-e időben vele, és ha elkészül, úgy az elegendő és jó is lesz-e mindnyájuknak; amennyiben pedig a fenti kérdések közül bármelyikre „nem” a válasz, akkor melyik vendéglőbe fognak menni, illetve ami még fontosabb: kinek a költségén. „Talán az volna a legjobb – morfondírozott, miközben a régészeket és az ásatásokat az avatatlan szemek elől elrejtő deszkapalánk mellett lépdelt –, ha az autóban mindenki enne abból a pogácsából, amit tegnap este sütöttem, aztán hazamenénk, és vacsorára kirántanék egy csirkét. Vagy kettőt.” Nagypám fejében ugyanekkor már a következő hét várható eseményei jártak, amikor véget ér a rokoni látogatás miatt kivett szabadság, visszamegy a gépjavító üzembe, és első megnyilvánulásaként, pusztán azért, hogy újra fölvegye a hétköznapiak ritmusát, veszekedni fog Sümegi Jósikával azon, hogy mit rontottak és mit nem végeztek el a távolléte alatt. Valószínűleg ment minden rendben a maga útján, nagypám azonban arany szívűsége és jámborsága mellett időnként rettenetesen zsémbes tudott lenni, és amennyiben nem az ő elképzelése szerint alakultak a dolgok, képes volt irtózatossá válni minden útjába tévedőkkel. Egynémely ilyen alkalomnak fűtanúja voltam magam is – az áldozat rendszerint nagypám volt, és nagypám nem ritkán olyasmikért dühöngött, amit nem is föltétlen kellett volna szóvá tenni: például hogy az egész hétre vásárolt ötkilós kenyér (mely ma már elképzelhetetlen módon a hét második felében ugyanolyan friss volt, mint az első felében) miért hevenyészve volt becsomagolva a nejlonzacskóba. Ha a zacskó sarkainak hajtásszöge és módja nem felelt meg nagypám e téren szilárdan pedáns elvárásainak, annak veszekedés lett a következménye, aminek az adta témáját, hogy nagypám szerint így egyrészt a kelleténél hamarabb kiszárad a kenyér, másrészt a slendrián hajtogatás miatt nem lehet a polcon melléje tenni semmit. Természetesen egyik sem volt igaz, ám az embernek nem árt időnként kiengednie a fejéből a gőzt, és ez a máskor csendes és békés nagypámnál ilyen körülmények között ment végbe. Nagypámot nem zavarta különösképpen a dolog, a rend kedvéért perelt egyet a férjével ilyenkor, azután ment minden a maga útján, a következő percben már megint olyan békében voltak egymás mellett, mint azelőtt.

Amikor kamasz koromban nagypámot történelmi kérdésekről faggattam, ő a részéről gyakran letudta azzal a dologgal, miszerint Magyarország története egy félmondattal elintézhető, mégpedig akként, hogy „az Árpád-háziaktól a szarháziakig”. Amin én persze gurgulázva

nevettem, és csak később, már a halála után jöttem rá, hogy ebben bizony nagyapám rendszerkritikája is vaskosan benne volt. Nem háborgott ő soha, nem adta jelét az elégedetlenkedésének, és ha sógora, Csatáry Vilmos ilyesmivel provokálta, akkor is csupán afféle félszeg kijelentések hagyták el az ajkát, melyek inkább beillettek egy, a maga módján világéletében rebellis öregember polgárpukkasztó megjegyzéseinek, mint esetleg reakciós és ellenforradalmi nézetek megnyilvánulásainak. Nagyapám számára elsősorban abból állt a történelem paradoxona, hogy ő éveken át igyekezett föltartani a Vörös Hadsereg nyugat felé történő előrenyomulását – a hitelesség kedvéért tegyük hozzá, hogy a dolgot nem a Vörös Hadsereg kezdte, nagyapám eleinte a támadó, illetve a megszálló haderő kötelékébe tartozott –, majd nagyot fordultak a dolgok, és kiderült, hogy az ellenség igazából jó barát, és akit addig jó barátnak mondtak, valójában az volt az ellenség. Ezt persze nem volt egyszerű megemésztienie annak, aki két évet lehúzott az ellenségből lett barát hadifogoly-táborában, különösen azt követően nem, hogy tíz esztendővel később a jó barát pár napra újfent ellenség lett, majd megint jó barát. Azokban a percekben, amikor 1956. november 3-án kora este a falu főútján Pest felé nyomuló szovjet tankok végtelennek tűnő menetét nézte, nagyapám végleg szakított a történelemmel, és legfőlőbb arra volt hajlandó, hogy meghallgassa az én gyerek- és kamaszkori okoskodásaimat szőlőmetszés vagy kapálás közben. Azok végtére is ártalmatlan és ártatlan témákról szóltak: leginkább a középkori magyar királyok tettei és a török-magyar összecsapások körül forogtak, igazán kényes kérdések legfőlőbb abban a formában jelentkeztek, hogy például a tordai hasadék – ami állítólag akkor keletkezett, amikor Szent László királyt üldözték a kunok –, ma Romániához tartozik, mint ahogy az erdélyi fejedelmek is manapság mind román állampolgárok lennének; ám mert én ezt olyan természetességgel közöltem nagyapámmal, ahogyan azt csak az internacionalizmus szellemében megírt történelemkönyvek jelentette olvasmányélményeim nyomán lehetett, nagyapám is józan hümmögéssel és bólogatással tudomásul vette, de sem magában, sem hangos szóval nem firtatta különösképpen a dolgot.

Egészen biztos vagyok abban, hogy nagyapám akkor, 1979 áprilisában, István bácsiék társaságában járt utoljára a budai Várban. Ugyanakkor nem tartom elképzelhetetlennek azt sem, hogy az akkori rövidke séta volt az első ottani látogatása is. Láta más alkalmakkor távolról a Várat, hiszen rokonlátogatások és hasonló dolgok ürügyén följárogatott hébe-hóba Budapestre, de erős a gyanúm, hogy a Várnegyedbe és a hajdani királyi palota területére azon a csepergős tavaszi napon tette először a lábát – utoljára pedig bizonyosan. Nem mintha ez valamiféle fölindulást vagy bármilyen különösebb érzést keltett volna benne: miután szakított vele, nagyapám számára a történelem díszlet maradt, egy kosztümös film, amit vasárnap délután megnéz az ember a tévében, ám amikor a „Vége” főcím után kimegy, hogy vacsorát adjon a malacoknak, már csak gondolatainak hátsó zugában szerepel. Ekképpen viszonyult az én hadarva elmondott, innen-onnan olvasott történelmi históriáimhoz is: csattogtatta a metszőollót, járt a kezében a kapa, és a tisztesség kedvéért időnként hümmögött, miközben én kis-kamaszos átéléssel valamelyik király vagy fejedelem tetteit ecseteltem. Odafigyelt a mondanómra, csak éppen annyira hatott reá, amennyire a tévében látott film, vagy Rinaldo Rinaldini, a nemes lelkű itáliai rablóvezér kalandjai, amit gyerekkorában füzetes ponyvában olvasott, és egyes epizódjaira hat évtizeddel később is világosan emlékezett, mégis, az egészből a kaland és az élmény maradt meg benne leginkább; továbbá az a történelmi históriákból és élményekből együttesen leszűrt tapasztalat, hogy hiába telnek az évszázadok, régebben is olyanok voltak az emberek, mint manapság, és józan számítással nézve ugyanolyanok lesznek ezután is.

Ha mondjuk tíz esztendővel később esik meg ez a budavári séta, a szokásos idegesítő lelkenkezésémmel bizonyára elmondtam volna a nagyapámnak, hogy annak a palotaépületnek, ami mostanság látható, semmi köze nincs a középkori királyi palotához. Zsigmond és Mátyás lakhelye ma már csak romjaiban létezik: egy része a jelenlegi épületegyüttes alatt, más része

ott, ahol a régészek munkája nyomán rövidke faldarabok formájában a felszínre került. Holott Luxemburgi Zsigmond a 15. század elején addig bővítette és csinosította elődei reziden-ciáját, mígnem az építészek egyszer csak vadonatúj királyi palotát varázsoltak elő, amelynek, hogy megkülönböztethessék elődjétől, Friss-palota volt a neve. Ezt építtette és fejlesztette tovább Mátyás olasz mintára messze földön híres reneszánsz udvarrá, annak kézzel fogható, tárgyi emlékei azonban ma már ugyancsak szobortorzók, ablakkeret-maradványok, fajansz-edények, mázas csempék, faragott téglák, valamint korlát- és szökőkúttöredékek formájában léteznek a budavári múzeumban. Leírások persze fönnyaradtak róla, hiszen nem csak a hazai krónikások beszéltek elismerő elragadtatással a budai palotáról, hanem a külföldiek is. Mátyás udvarának pompája ráadásul nem csak külsőségekben nyilvánult meg, fényét és hírnevét nagyban emelte a máig legendás könyvtár, a csillagvizsgáló, valamint a király körül nyüzsgő tudósok és művészek sora – de hát mindezeket jól ismerjük iskolai tanulmányainkból is.

Ma már nincs meg a Friss-palota. Nincs meg a díszes Római-terem, ahol Mátyás a lakodalmát ülte a nápolyi királylánnyal, Beatrixszal. Nincs meg a Bársonyudvarnak nevezett belső udvar, és nincs meg a nyugati várkertekben felhúzott nyaralóépület, a Márványudvar sem. Maradtak hírmondó gyanánt a faltöredékek, illetve a délkeleti palotaszárnyból egyetlen nagyobb helyiség, ami manapság „Lovagterem” néven látogatható. A romlás mindjárt Mátyás halála után elkezdődött: utódai – közvetlenül Mátyást követően a lacikonyhás Ulászló – semmit nem fordítottak nemhogy a csinosításra és a bővítésre, de az épületek állagának megőrzésére sem. Buda hanyatlása az ezt követő évtizedekben az ország zuhanásának látványos szimbólumává vált, és ezzel párhuzamosan világlott föl az is, hogy az, amit a nagy reneszánsz király fölépített, egyszemélyes mutatvány volt, véget is ért, amint Mátyás lehunyta a szemét. Persze, a pusztulás nem ment egyik napról a másikra, tizenegy évvel Mátyás halála után a ferrarai herceg követe, Thomas Dainerius még látta a csodákat, és elragadtatva számolt be a budai udvarban meglévő pompás csillagászati és mechanikai szerkezetekről – amelyeket akkoriban már nemigen használt senki –, továbbá a város és a vár szépségéről, azt azonban már ő is minden bizonnyal sejtette, hogy a csillogás pergő vakolat csupán, és hamarosan marad a pucér fal, vagy még azt sem, mert előbb-utóbb azt is betörik.

Nem is olyan soká. Dainerius úti leveleiben beszámolt az 1501. évi budai farsangról, midőn a Mátyás-templom előtti téren II. Ulászló király jelenlétében folyóújtották Mohamed próféta koporsóját. A kardcsörtetés azonban ennyiben maradt, sem pénz nem volt a déli határokat ostromló török visszaszorítására, sem ember nem akadt, aki rálépett volna a haláltáncot járó magyar nemesség tökeire, mondván: „Uraim, szedjük össze magunkat, mert akármennyire is nem akarjuk észrevenni, attól még kívülről annyira nyomják a falat, hogy rögvést ránk omlik a ház!” Nem, Magyarország farsangokkal és tivornyákkal, énekelve, díszlépésben menetelt az összeomlásba, míg végül 1526 szeptemberében a török szultán is eltöltött néhány (legalábbis számára) felhőtlen napot a budai királyi palotában, és az olyannyira megtetszett neki, hogy elhatározta, hogy birodalma részévé tenni.

– S azt tudtad, papa – kérdeztem volna nagyapámtól a mai Vár udvarában, az Országos Széchényi Könyvtár előtt –, hogy hiába volt olyan ragyogó Mátyás palotája, mégse kellett a török pasáknak?

– Nem tudtam – felelte volna ő a bajuszát pödörve, közben pedig megszemlélte volna a „Mátyás kútja” elnevezésű, a reneszánsz fénykort idéző, 1904-ben elkészült szoborenteriőrt a palota egyik oldalszárnyának falán.

– Lehet, hogy azért nem, mert pár éjszakán a szultán benne aludt a mohácsi ütközet után, és úgy tartották, hogy ott onnantól fogva alacsonyabb rangú személy nem hajthatja álomra a fejét... Mindenesetre Buda elfoglalása után a pasák nem költöztek be a magyar királyok egy-

kori lakhelyére, hanem lent, a Duna-parton, a vár alatt építtettek maguknak saját rezidenciát. Mátyás palotáját élelmiszer- és fegyverraktárnak, meg istállónak használták.

– Nofene – mondta volna nagyapám.

*

Alig öt évvel azután, hogy István bácsi az SS-főhadnagyával együtt elhagyta Magyarországot, Zolnay László régész a kollégáival együtt az egykori várudvar északnyugati részénél ásta a romokat, amikor az ásók egyszer csak bilincsmaradványokat és vagy húsz ember tetemét forgatták ki a föld alól. Amin akkoriban nem kellett csodálkozni: még javában tartottak a háborút követő helyreállítási munkák Budapesten, és előfordult, hogy egy-egy szétlőtt épület köveinek elhordásakor emberi maradványokra bukkantak. Ezek azonban már első pillantásra is sokkal régebbi csontoknak látszottak, afelől ugyanakkor nem lehetett kétség, hogy gazdáik valaha egyszerre haltak meg. Zolnay Lászlót viszont a leginkább egy ugyancsak akkor talált kőbe karcolt felirat rendítette meg, mely latin nyelven íródott, és így szólt: „Tebenned bízam, Istenem”, mellette a felíró neve: *Georgius presbiter* – György pap.

Korántsem bizonyos, hogy az üzenet gazdájáé volt a húsz csontváz egyike. De az is lehet, hogy igen. Egy 1661-ből fölmaradt levél tanulsága szerint abban az időben kétszázharmincöt magyar rab élt a budavári Csonkatoronyban – ennek a maradványait ásták ki a csontok megtalálásakor Zolnayék –, és azoknak egy bizonyos Szolnai György volt a lelki pásztoruk. Bár a kor és különösen egy börtön viszonyait ismerve nehéz elképzelni, ám az se kizárt, hogy György pap megélte Buda huszonöt esztendővel későbbi ostromát, és akkor halt meg tizenkilenc társával egyetemben, amikor az egyesült keresztény sereg ágyúzásától a Csonkatorony is találatot kapott, és a leszakadó falak maguk alá temették az évek, vagy talán évtizedek óta ott raboskodó foglyokat.

A törökök száznegyvenöt esztendőn keresztül uralták Budát. Ez idő alatt öt kísérlet történt Magyarország fővárosának felszabadítására, a legtöbb a 16-17. század fordulóján, mikor is pár éven belül háromszor próbálkoztak a vár és a város megvívásával a keresztény seregek. Az ostromokról természetesen a rabok is tudtak, hiszen hallották a reménykeltő ágyúzást, látták öreik izgatottságát, és annál nagyobb csalódottsággal vették tudomásul a csatazaj elültével beköszönő, számukra gyászos némaságot. A hódítók elszánt védekezésének és a támadók állandó hibáinak és teszetoszaságának köszönhető, hogy a diadal csak hatodik alkalomra következett be: 1686. szeptember 2-án, másfél hónap után a Miksa Emanuel és Lotharingiai Károly vezette egyesült keresztény seregek (benne magyar, német, vallon, flamand, olasz, skót és spanyol katonákkal) végre visszahódították Budát a töröktől.

A mai királyi palota keleti oldalánál magasodik egy impozáns lovas szobor. A kiváló hadvezért, Savoyai Jenőt ábrázolja, aki Franciaországból érkezvén ajánlotta föl kardját a török elleni felszabadító háború idején a hazájában ösellenségnek számító Habsburgoknak. A hírhedetten csúnya külsővel megáldott ifjú herceget családja papi pályára szánta, Savoyai Jenő azonban nem akart abbénak állni, a könyveknél és a lélek ápolásánál sokkal jobban érdekelte a katonáskodás. Húszesztendő volt, mikor végre egy rokona, akinek bejárása volt a versaillesi udvarba, bemutatta XIV. Lajosnak, és arra kérte a királyt, vegye föl ez azt ifjút a seregébe. A Napkirály azonban – pedig szegről-végről rokonságban állt a Savoyai családdal – megvetően végigmérte a csúf arcú, csenevész ifjút, és annyit mondott:

– Soha.

Ez a kis francia szócska (*jamais*) megpecsételte a herceg és vele együtt az Oszmán Birodalom sorsát.

Savoyai Jenőt nem olyan fából faragták, hogy az első nehézségektől megfutamodjék. Azonnal útra kelt, és kudarcot, bánatot, továbbá nem kevés adóságot maga mögött hagyva távozott Franciaországból. Nyilván a sértettsége is közrejátszott abban, hogy a Habsburgoknak ajánlotta föl szolgálatait. Na meg az is, hogy arrafelé már erősen puskaporos volt a levegő, és tudni lehetett, hogy nagy háború készül. Amit éppenséggel a török kezdeményezett, Bécs 1683. évi ostromával. Itt, a védőseregben szorítottak először helyet Savoyainak, és ő rögvest annyira kitűnt elszántságával és leleményességével, hogy Bécs felszabadítása után ezredesi rangot kapott. Innentől egyenes út vitte fölfelé – még akkor is, ha hosszú éveket kellett várnia ahhoz, hogy végre megkaphassa a tehetségének méltó rangot. Addig azonban ott volt minden lehetséges helyen, ahol megmutathatta képességeit. Végül I. Lipót császár 1697-ben a magyarországi hadak főparancsnokává nevezte ki. Ebbéli minőségében győzte le Zentánál a török főerőt, pontot téve ezzel a másfél évszázados magyarországi török megszállásra.

A diadal kétszázadik évfordulóján Zenta városa Savoyai-émlékművet rendelt Róna József szobrászművésztől. El is készült a barokkos kivitelű, csataképeket ábrázoló talapzaton nyugvó lovas szobor – csak épp a város nem tudta a költségeit kifizetni. Némi huzavonát követően Budán, a királyi palota középszárnya előtt állították föl, a kiváló hadvezér (aki egyébként igen rossz véleménnyel volt a magyarokról) azóta nézi a Várból Pestet és a Dunát.

Természetesen az ifjú Savoyai Jenő ott volt Buda visszavívásakor. Az ostromról szóló beszámolókból többször is találkozhatunk a nevével. Azt is tudjuk, hogy a mindent eldöntő 1686. szeptember 2-i küzdelemben az volt a feladata, hogy az alája rendelt bajor lovasokkal őrizze a Fehérvári-kaput, nehogy a török arrafelé próbáljon meg kitörni. Savoyai azonban – dacára nemrégiben szerzett sebesülésének – képtelen volt egy helyben álldogálva várni a történésekre, ráadásul egyre hevítette a várfalak mögül jövő csatazaj, úgyhogy egyszer csak kinyitatta a kaput, és kivont a karddal a kezében, „Nincs kegyelem!” ordítással emberei élén benyomult a vár belsejébe. Egyes szemtanúk szerint ekkor kezdődött az a rettenetes mészárlás, amelynek törökökön kívül egyaránt áldozatául estek budai magyarok, bosnyákok és rácok, valamint a zsidók, akik a keresztények betörésének hírére sem futottak el a mai Táncsics Mihály utca környékén lévő otthonaikból, hanem inkább bementek a zsinagógába imádkozni, hogy ott várják meg a vész elmúltát. Az ostromlók először nem is törődtek velük, miután benyomultak a városba, továbbhaladtak az egykori királyi palota felé, ahol a török főerőt sejtették. Csak órákkal később, amikor már megtört a védők ellenállása, tértek vissza a zsidónegyedbe fosztogatni és gyilkolni. Betörték a zsinagógába is, sokakat ott, annak falai között gyilkoltak meg. Nem kíméltek senkit, aki az útjukba került: férfi, asszony, gyerek, mind egyre ment, mint ahogyan az is, hogy ki milyen nációhoz tartozott. Hiába könyörögtek életükért a Budán élő magyarok, hiába mutatták, hogy ők keresztények, a magyar nyelvet nem ismerő zsoldosok velük is ugyanúgy bántak, mint a város többi lakójával: aki nem bújta el idejében, azt kegyetlenül lemészárolták. A fosztogatás és a gyilkolás csak estére ért véget, amikor napszálltakor a parancsnokok igyekeztek visszafogni az öldökléstől megmámorosodott katonáikat. Ekkorra jószerivel Buda összes épülete égett, Lotharingiai Károly pedig azt jegyezte föl a naplójába, hogy sokkal nagyobb lehetett volna a zsákmány és a diadal, ha az ostromlók nem kezdenek bele az esztelen pusztításba.

A város utolsó török pasája karddal a kezében esett el. Abdi-Arnaut volt a neve, törökösen Abdurrahmannak hívták; nem tudjuk, pontosan hányadik életévét taposta Buda visszavívásakor, de hogy elmúlt hetven esztendő, az egészen bizonyos. Albán parasztfiúként került a janicsárok közé, onnét kapaszkodott föl a magas katonai posztokig, és a többszöri beüzemelés ellenére hallani sem akart a város föladásáról. Még néhány nappal a mindent eldöntő roham előtt is azzal küldte vissza a keresztény követeket táborukba, hogy az ostromlók annyira felfuvalkodtak és annyira gögösek, hogy éppen itt az ideje annak, hogy Allah megbüntesse őket. Szeptember 2-án ősz fejével, lobogó fehér szakállával ott volt a tűzvonalban, a

Mátyás-templomtól kicsit északabbra, a mai Hess András téren, a törökök által Hüszrev pasa piacaként ismert területen esett el. Holtteste társaiéval egyetemben napokig feküdt az utcán temetetlenül.

Ahogy száznegyvenöt esztendővel korábban a törökök, úgy a keresztények is hálaadó istentisztelettel ünnepelték Buda elfoglalását. Azonban a szétlőtt Mátyás-templom ennek helyszínéül ezúttal szóba se jöhetett, helyette az ostromlók táborában, a főparancsnokok sátrai körül csendült föl szeptember 3-án a *Te Deum*. Már amennyit lehetett belőle hallani: a többség ugyanis fegyverropogással, ágyúzással ünnepelt, sokan újabb fosztogatásba kezdtek.

Egyszóval: Savoyai Jenő ott volt Buda visszavételekor, akkor azonban még nem az övé volt a főszerep. Mégse a fővezér Lotharingiai Károlyé, hanem az ő szobra magasodik a palota keleti szárnya előtt, ott, ahol István bácsi, Patricia, nagyapám és nagyanyám megálltak a várfalnál, és lenéztek a méltóságosan hömpölygő Dunára, meg az alattuk elterülő városra.

– *Beautiful* – szakadt ki egyszeriben Patriciából, és abban a pillanatban őszintén és komolyan gondolta ezt. Még élénken éltek benne az 1950-es évek emlékei, amikor az Amerikai Egyesült Államokban hajtóvadászat zajlott a vélt vagy valós kommunisták után, és az akkori propaganda nyomán az amerikaiak többségében olyan kép alakult ki a kommunizmusról és a szocialista országokról, mintha az legalábbis a Pokol tornáca lenne – lássuk be: igazság ebben is van –; nem véletlen hát, hogy amikor Patricia igent mondott a férje invitálásának, és úgy döntött, hogy elkíséri őt szülőhazájába, a kalandvágy mellé némi izgalommal vegyes félelem is párosult. Sok minden fura és idegen volt a számára ebben az országban, azt azonban még a legnagyobb rossz indulattal sem tudta volna mondani, hogy a fenséges budapesti panoráma nem nyűgözte le. Lenyűgözte. Nagyon is. Percek teltek el, mire újra meg tudott szólalni.

– Az mi? – kérdezte, és a Duna túl oldalára, bal kéz felé mutatott.

– A Parlament. – felelte István bácsi, és a sógorára pillantott. Nagyapám nem szólt semmit, István bácsi megismételte magyarul is a mondatot, mire nagyapám bizonytalanul bólintott. – Nem mai épület – folytatta István bácsi angolul. – Emlékszem, amikor utoljára láttam, akkor is ugyanígy nézett ki.

István bácsinak megint csak be se kellett csuknia a szemét ahhoz, hogy az előtte kitárulkozó kép hirtelen változzék, és ő máris füstfelhőket lásson Pest felett, lángokat az épületek tetején, Dunába omlott hidakat, folyton morajló repülőgépeket. Megrázta a fejét.

– Amikor utoljára láttad – szólalt meg nagyapám, mintha értette volna István bácsi legutóbbi mondatát, és a Parlamentre mutatott –, még biztos nem volt a tetején vörös csillag.

István bácsi megszemlélte a vörös csillagot, és bólintott. Aztán megfordult, és a királyi palotát nézte.

Nem a régit, a középkorit. Azt már eltemette a föld, elbontotta az enyészet, köveit széthordták a történelem viharai. Azt az épületet nézte, amelyre ő is emlékezett, ahol harmincöt évvel azelőtt Magyarország kormányzója, Horthy Miklós lakott, majd lemondása és a Szálasi-kormány elmenekülése után ide rendezkedett be a Budapestet védő német parancsnokság.

– Azt hiszem, végeztünk – mondta István bácsi, és fölhajtotta a gallérját. Csípős, hideg szél fúj a Duna felől, arcukba verte az esőt.

– Mehetünk? – kérdezte nagyapám.

– Menjünk – felelte István bácsi, és hogy szavainak nyomatékot adjon, elindult visszafelé.

Kettő

Míg Kató nagyszüleimnél nyaranta heteket töltöttünk el a húgommal, évközben pedig minden harmadik, olykor második hétvégét, addig a Tóth nagyszüleim házában nem éjszakáztunk soha. Se gyerekként, se felnőttként. Legalábbis nem emlékszem ilyesmire. Apám szülei azonban egész biztos, hogy nem nehezteltek emiatt. Ők a régi paraszti gondolkodás szerint úgy voltak vele: megtették kötelességüket, amit rájuk szabott a Teremtő (meg a fajfenntartás ösztöne), gyerekeket nemzettek és szültek, azok pedig unokákat. Innentől kezdve mindenki járja a maga útját. Nem is igényelték olyan nagy gyakorisággal a társaságunkat. Holott nem laktak messze tőlünk, autóval alig egy órányira, félúton Budapest felé.

Alföldi tanyavilág: futóhomok, melyen a szőlőn, a krumplin és a gyümölcsfákon kívül alig terem meg valami. Jó száz esztendeje fenyőkkel igyekeztek megkötni az állandóan mozgásban lévő talajt, kisebb erdők sorakoztak az egymástól nagyjából negyedóra sétára lévő házak között, ám azon már nem tudtak segíteni, hogy ne ez legyen az ország legszárazabb területe. Amikor országos esőről beszéltek a rádióban, és a tanyavilághoz legközelebb lévő kisvárosban is esett, nagyapám kiállt az udvarra, és nézte, hogy keringenek körös-körül az esőfelhők – csak épp hozzájuk nem jöttek közelebb. Mikor meg nagy ritkán mégis megkönnyörültek a tanyasi gazdákon, a felhőszakadás percek alatt eláztatott mindent, a homok sártengerré változott, és amíg föl nem száradt valamelyest, még annyira se lehetett kimozdulni, mint azelőtt.

Az ott élő emberekre amúgy se jellemző a mászkálás. Nagyapámékra se volt az. Évente talán kétszer ha elhagyták a tanyát, akkor is apám vagy a nővérei hosszas nógatására, mondván, ne üljenek állandóan odahaza, jöjjenek el látogatóba valamelyikükhöz. (Megfelelő alkalomnak rendszerint az én vagy a húgom születésnapja bizonyult, mikor is összegyűlt nálunk a család, Kató nagyszüleim olyankor találkoztak Tóth nagyszüleimmel.) Igaz, nagyanyám sűrűn emlegetett két kirándulást az 1970-es évek első feléből: az egyik egy kiruccanás volt Dalmáciába, a néhai Jugoszlávia tengerpartjára, a helyi termelőszövetkezet szervezte; a másik egy cirkuszlátogatás Budapesten, ahol nagyanyám számára az jelentette a legnagyobb élményt, hogy magyar és szovjet mezbe öltöztetett kutyák fociztak egymással a porondon, és a közönség lelkes biztatása és ovációja közepette a magyar kutyák nyertek. Nagyanyám egyébiránt ezt a jugoszláv utat is leginkább avégett hozta szóba, mert mind az oda-, mind a visszaút alatt látták a Balatont. Elmentek mellette, ám nem szálltak ki a buszból. Apám azt a tanulságot szűrte le a gyakori emlegetésekből, hogy az anyja szeretné közelebbről is megnézni a magyar tengert, úgyhogy éveken keresztül tervezgetett egy balatoni kirándulást, ám akárhányszor szóba hozta, avagy próbált olykor konkrét időpontban is gondolkodni, szófukar nagyapám olyankor mordult egyet, hogy minek ez az egész, s onnantól fogva nagyanyám is inkább hallgatott róla egy darabig.

Az ember – legalábbis ezt mutatja nagyszüleim példája – könnyen rabjává válik a tanyának. Hozzászokik ahhoz, hogy a legtöbb dologban magára van utalva, úgyhogy amennyire teheti, önellátásra rendezkedik be, ami aztán odáig fajul, hogy egyre kevésbé van igénye és szüksége mások közreműködésére. Én már a kései szocializmus idején találkoztam a tanyavilággal, ám gyanítom, hogy korábban sem volt másképp: a szomszéd városkából kifelé vezető úton, ahol a bekötőút elindult a dűlők felé, állt egy bolt, oda járt nagyapám (motorral) hetente egyszer – legfőljebb kétszer – bevásárolni, de akkor is csupán azokat a dolgokat szerezte be, amelyek odahaza nem teremtek meg, avagy amiket nagyanyám nem tudott házilag előállítani, avagy az előállítható élelmiszerekhez szolgáltak alapanyagként. A bolt mellett sorakoztak a postaládák, a postás csupán odáig biciklizett, ott szétdobálta a leveleket, lehetett hetente egyszer (kétszer)

begyűjteni. A bolton kívül nyugdíjas éveiben nagyapám nem is nagyon ment sehova, azelőtt is legfőljebb a téeszírodába, adminisztrációt intézni. Nagyanyámnak pedig még a boltba menetel se jutott.

Nagyjából félúton nagyapámék dülője és a bolt között, a bekötőút mentén volt az általános iskola, egy földszintes, kicsiny épület, odajárt apám és a nővérei, ám csak alsó tagozatba, a felső tagozathoz már a kisvárosba kellett menniük – többnyire biciklivel vagy gyalog, illetve ha jól jött ki a lépés, föl lehetett kéredzkedni egy traktorra vagy egy szekérre. Később annak a pár gyereknek, akik a tanyavilágban egyre fogyatkozóbb számban éltek, már nem tartottak fenn külön iskolát, az épületet bezárták, magányosan omladozott, én pedig, akárhányszor elhaladtunk előtte nagyapámékhoz menet, minduntalan megcsodáltam a ház mellett sorakozó udvari fabudikat, amelyeket egykor méregzöldre festettek, ám akkor már csak foltokban volt meg rajtuk a máz, egyébként néma szürkességbe burkolózva várták, hogy végleg elenyéssze őket az idő.

Az 1980-as évek végén, amikor már lehetett ilyenekről beszélni, és nem kellett félni attól, hogy ezeket illetéktelen helyen – leginkább az iskolában – kifecsegem, apám elmesélte, hogy 1956-ban egy egészen kicsit ő is forradalmárkodott. Nyolcéves elmúlt, és a tornasor legszélén állt, úgy értem, a magasabbik végén, így hát egy verőfényes októberi reggelen a tanító néni őt kérte meg, hogy szedje le az épület homlokzatáról a szovjet mintára készült kalászos címert, mielőtt valaki egy darab kővel vagy fél téglával beüti az ablakot. (A pedellus a rádióban hallottakra bement a kisvárosba, és többedmagával megostromolta a pártbizottság épületét. Többet a tanyavilágban nem is látták, november elejéig a városban nemzetőrködött, majd Nyugatra szökött.) A méregzöld budik mögött, a szarszagú fűben hevert egy foghíjas létra, apám és egy másik srác azt támasztották a nemrégiben vakolt épületnek (a tanító néni sikongott is a heveség láttán, amit apámék nem igazán értettek: most akkor leverjék, vagy ne verjék le?); apám fölkapaszkodott, de így is alig érte el a zománcozott, festett bádoglemezt, végül egy seprű nyelét kellett segítségül hozni, hogy a tákolmányt kimozdítsa a helyéről – aki annak idején a homlokzatra tette, bizonyára úgy volt vele: stabilan kell a címernek állnia, jó darabig ott marad.

– Ügyes vagy, Kálmánka – simogatta meg apám buksi fejét a tanító néni, mire apám csillogó szemekkel megkérdezte, hogy a zománcozott, festett bádoglemezt hazaviheti-e.

A tanító néni kérdőn felettesére, az igazgatói posztban lévő másik tanító nénire pillantott, aki bólintott. Kálmánka eminens tanuló, megérdemli, ha már ennyit fáradozott vele.

Így hát Kálmánka a tanítás után hazavitte a bádoglemezt, és napnyugtáig játszott vele az udvaron – természetesen azután, hogy megírta a leckét. Akkor hazajött a téeszírodából nagyapám, és amint meglátta a gyerek kezében a Rákosi-címert, falfehérré vált az arca, majd elvette tőle, és behajította az udvari budi gödrébe.

– Még csak az kéne, hogy valaki meglássa és rálőjön a házra – fűzte hozzá magyarázat-képpen.

Apám hüppögött egy darabig, azt azonban tudta, hogy nagyapámmal se vitatkozni, se neki ellentmondani nem lehet, így hát csöndesen megbékélt a helyzettel, és igyekezett nem gondolni a budi alatt fekvő kalászos címerre.

Az árnyékszéken ülve egy darabig még hallatszott, ahogy csattog odalent a bádoglemez, aztán a Rákosi-címert végképp elnyelte az enyészet. Azt is lehet mondani, hogy belefulladt a szarba.

*

A tanyán nem volt angolvéce, az udvar végében volt egy budi, a hátsó kertre nyíló kiskapu mellett közvetlenül. Ebben önmagában véve nincsen semmi különös, hiszen egy budi hol máshol legyen, mint az udvar végében, így van ez másutt is. Ami a dologban mégis szokatlanak volt mondható, az, hogy a kerítésnek támasztva, a budi kifelé eső oldala mellett – diszkréten elrejtve avatatlan szemek előtt – állt egy hosszú fanyél, annak a végén egy rozsdás, öblös vasfazék, ami pontosan úgy nézett ki, akár egy katonai sisak a háborús filmekben.

– Persze, hogy úgy néz ki, mert hogy az is – nevetett apám, amikor először tettem neki szóvá a dolgot. – Nézd csak meg jobban, de vigyázz, ne nyúlj hozzá.

Óvatosan, hogy ne lépjek csirkeszarba, odamentem és megkerültem a budit, és változatlanul tisztas távolságból, ám immáron az addiginál nagyobb alapossággal megszemléltem a tárgyat. Valóban, most már látszott, hogy amit én addig rozsdás vasfazéknak néztem, az nyilvánvalóan egy katonai sisak. Az iskolában, amikor háborús filmekről beszélgettünk – akkortájt bőszséggel vetített efféléket a televízió –, úgy hívtuk ezeket, hogy „rohambili”. Találó elnevezés volt, részint mert a formája tényleg bilire emlékeztet (habár annak meglehetősen billegős lenne), másrészt meg a filmekben leginkább akkor lehetett látni, amikor egymásnak rontott a két sereg.

– Német vagy orosz? – faggattam apámat, a magyarokról teljesen megfeledkezvén, valószínűleg azért, mert azokról nemigen vetítettek háborús filmeket – vagy ha mégis, nem láttam a magyar katonákon rohambilit.

– Szerintem német.

– S miért van nyélre szerelve?

Apám elmagyarázta, hogy az eszköz arra való, hogy amikor megtelik a budi alatt a gödör, nagyapám egy külön erre a célra rendszeresített talicskára kimeri vele a tartalmat, és hátraviszi a gyümölcsöskert végébe, vagy talán még azon is túl. Ezt használja akkor is, amikor a karámban már majdnem térdig állnak a szarban a disznók. Hogy aztán a gyümölcsöskerten túl mi történik a szállítmánnyal, arra apám nem tért ki, én pedig nem faggatóztam.

Ezek után természetesen letettem arról, hogy leszereltessem a fanyélról a sisakot és háborúsdit játsszak vele. Azért odamentem hozzá megint, és újból megszemléltem – dacára annak, amire használták, egészen tisztának találtam, a rozsdán kívül nem nagyon láttam rajta egyéb foltokat, nagyapám nyilván mindig leáztatta róla a leáztatnivalót. Erősen furdalta az oldalamat a kíváncsiság, így hát ismervén nagyapám csendes, hallgatag természetét, ismét apámnál tudakolóztam, hogy ugyan mondja már meg, miért van itt, egyáltalán, hogy került ide egy rohambili. Amit apám akkor elmesélt, arról nagyapám egyszer sem beszélt nekem; egyrészt azért nem, mert nem volt bőbeszédű alkat; másrészt talán úgy vélte, hogy engem az ilyesmi nem érdekel; harmadrészt pedig soha nem voltunk olyan viszonyban, hogy efféléket megbeszéljünk.

Amit tehát a rohambili eredetéről megtudtam, az mind apámtól származik.

Eszerint egy csendesnek látszó 1945. kora tavaszi reggelen, amikor az utolsó koszlott hófoltok is eltűntek, és már jószerivel sehol nem cuppogott a gumicsizma az ember lába alatt, nagyapám azt mondta nagyanyámnak:

– Bemegyek a városba. Hozok ezt-azt.

Hogy pontosan mit értett „ez-az” alatt, nem részletezte. Nagyanyám se firtatta: megtanulta már, hogy ha nagyapám elszánja magát valamire, azt végbe is viszi. Amúgy se ártott hozni valamit: a krumpli erősen fogytán volt, ami megmaradt, az rohadt, a liszt, a cukor, a tojás is megsínylették a rejtegetést (eláztak és földszaguk volt), az a pár girhes tyúk meg, amelyik

túlélte a hadak átvonulását, tojást csak mértékkel adott, arról nem beszélve, hogy olyan öregek voltak, hogy naphosszat lehetett volna főzni őket, még azután is kérdéses lett volna, hogy lett volna-e belőlük fogyasztható eledel (nem csoda, hogy nem kellett senkinek). Egyszóval tényleg jól jött, hogy nagyapám hozni akart valamit, és hát – ismerte be magában nagyanyám – ahhoz valóban a városba kellett menni, mert a szomszédokkal való cserebere sem vezetett már semmire. (Világéletükben szomszédoknak hívták a legközelebb lakókat, noha beletelt negyedórába, mire átért hozzájuk az ember.)

– Aztán vigyázzon magára – mondta nagyanyám, és valódi aggodalom csengett a hangjában.

Jó parasztasszonyként akkor még magázta az urát. Kellett pár évnyi szocializmus ahhoz, hogy az elvtársi emancipáció szerint átváltson tegezésbe.

Nagyapám olyasmit dörmögött a bajusza alatt, hogy természetesen vigyáz magára, de anélkül is ezt tenné, ha nem hívnák föl külön rá a figyelmet – aztán harapott párat abból a kenyérnek nevezett valamiből, amit nagyanyám süített pár napja abból, amit odahaza talált, meg amit a szomszédsággal csereberélt, gumicsizmát húzott, a fejébe csapta a kalapját, fölvette a felöltőjét, és közölte:

– Majd jövök.

– Mikor? – pattant elébe a nagyanyám, és talán maga is csodálkozott, hogy egyszeriben könnybe lábadt a szeme.

– Majd – ismételte nagyapám, azzal egy pillantást vetett a konyhai sezlonon néma megszepsentségben ülő lányaira (apám akkor még nem született meg), és kifordult az ajtón.

Pár pillanattal később nagyanyám utánaszaladt, és nézte, ahogy nagyapám beteszi maga mögött a kaput, és öles léptekkel elindul a város felé. Egy zsákot vetett a hátára, nagyanyám nem is vette észre, mikor pakolta meg: belerakott pár olyan krumplit, amelyen nem látszott a rohadás, meg néhány gondosan becsomagolt tojást. A felöltőjébe belegyűrt egy kevéske pénzt is, noha arról maga se gondolta, hogy komoly csereértékként szóba jöhet: jószerivel már követni se lehetett, hogy melyik napon mit adnak azért, amit az ember nem is olyan régen még komoly összegnek velt.

Apám elbeszélése nem tért ki az olyan részletekre, hogy miként és mennyi idő alatt ért be a városba nagyapám, úgyhogy csak gyanítom, hogy gyalog ment: akkor még nem volt motorja (ahhoz megint csak kellett némi szocializmus), mint ahogy azt se hiszem, hogy lett volna biciklijük (az meg akkor még nem terjedt el arrafelé, de a homok miatt később se nagyon használták). Egyébként ha lett is volna bármelyik, biztos elrekvirálják az átvonuló hadak. Az persze megtörténhetett, hogy amint kiért a tanyavilágból a főútra, nagyapám fölkérdzkedett valami járműre, de az is elképzelhető, hogy nem.

– Végül is, amikor én felső tagozatba jártam – mondta apám –, megesett párszor, hogy gyalog jöttem haza. Néhány óra alatt megfelelő tempóban meg lehet járni az utat.

A történet nagyjából úgy rekonstruálható – legalábbis aszerint, amit ha nem is egyszerre, de szakaszonként apámnak elbeszél – , hogy nagyapám dél felé, esetleg a kora délutáni órákban beért a városba. Mint már említettem, békésnek tűnő tavaszi nap volt: csendes langymeleg, pont az az idő, amelynek a tél elmúltával örülhet az ember. Más kérdés, hogy abban az évben igen kevesen tudtak felhőtlenül örülni a tavasz érkezésének – részint azért, mert az elmúlt időszakból bőven maradt búsulni való, részint meg azért, mert a dolgok állása szerint a jövőtől is inkább tartani lehetett, mint reménykedni benne. Csendesen mélabús volt tehát a kisváros, amikor nagyapám, vállán a zsák krumplival és szalmába csomagolt tojással, megérkezett: az utcákon igen kevesen voltak, akik kimerészkedtek a biztonságosnak remélt házaikból, azok is sietősre fogták a lépteiket, hogy minél előbb elvégezhessék a dolgaikat, és

minél hamarabb újra a portájukon legyenek. Hiába lófrált nagyapám késő délutánig a városban, senkire nem tudta rászózni a portékáját, de még vásárolni se tudott: akit megszólított, az vagy tanácstalanul megcsóválta a fejét, vagy úgy tett, mintha nem hallotta volna meg, esetleg mogorván arrébb lökte. Ami voltaképpen nem csoda, lévén, hogy mindenki félt, vagy legalábbis igyekezett óvatos lenni, az új hatóságok – akikről még nem is nagyon lehetett tudni, hogy kifélék – ugyanis keményen büntették a feketekereskedelmet. Az persze ettől még zavartalanul folyt, csak épp nem ott, és nem olyan módon történt, ahogyan azt nagyapám elképzelte.

Ő különben világeletemben nyugodt természetű, hallgatag ember volt, ám a sikertelenség ezúttal ingerültté és óvatlanná tette. Türelmetlenségében kiment a vasútállomásra, gondolván, tesz még ott egy próbát, aztán onnét hazafelé veszi az irányt, hiszen lassan sötétedik.

A vasútállomáson egyetlen szerelvény álldogált, marhavagonokkal. Csakhogy azokban a vagonokban ezúttal nem marhák utaztak, hanem emberek. Némelyik vagon résznyire kinyitották, hogy várakozás közben bemenjen egy kis friss levegő, azokon a réseken kandikáltak kifelé a bentlévők. Szökésről szó nem lehetett, mindegyik kocsi előtt vágott szemű, kurta lábú katonák posztoltak, szovjet egyenruhában, dobtáras géppisztollyal. Egyébiránt kihalt volt a pályaudvar, nagyapámon és a katonákon kívül nem volt ott egy teremtet lélek sem. Nagyapám se akart sokat nézelődni: gondolta, itt se terem számára babér, mindjárt sarkon fordul és indul haza. Csak még egy kicsit bámulta, ahogyan egy tányérsapkás tiszt papirosokkal a kezében, gondterhelt arccal járkál az egyik vagon előtt, valamit firkál a papirosokra, és csóválja a fejét.

A tiszt arca akkor derült föl, amikor két katona megragadta nagyapámat és odacipelte eléje. Egy hirtelen ott termett harmadik közlegénnyel kinyitották a vagon, majd föllökdösték a kocsira nagyapámat, és a helyére tolták a nehéz vagonajtót. Egyúttal megszabadították a zsákjától is.

– Na – mondta egy hang a vagon belsejében –, kivan a létszám, mehetünk.

Nagyapám szemének még szoknia kellett a benti sötétet, beletelt kis időbe, mire fölmérte a helyzetet. Mikor már látott valamit, azt látta, hogy a vagon teli van beesett arcú, sovány és bűdös emberekkel. A többségük magyar katonai egyenruhát viselt.

– Hová mennek? – érdeklődött nagyapám, és egy csöppet félni kezdett.

– Hová mennénk? – kérdezett vissza az előbbi hang. – Szibériába. Vagy még messzibbre. De ne féljen, jön maga is. Most, hogy magát idehozták, egyezik a létszám a papíron lévővel, úgyhogy mindjárt indulunk.

A hang tulajdonosának igaza volt. A vonat rándult egyet és elindult.

Nagyapám a vagon résein át figyelte, hogy épp a tanyavilág felé mennek. Tudta, hogy az ő portájától merre haladnak a sínek. Arra gondolt, hogy most kellene leugrani.

Megrázta a vagonajtót, azonban az állt, mint a cövek.

Valaki a vagon belsejében keserűen fölnevetett.

Ám alig mentek pár percig, a vonat hirtelen megállt. Egy darabig eseménytelenül ácsorgott a síneken, aztán a katonák kinyitották a vagonokat. A nagyapámék kocsiját is föltépte két géppisztolyos, és a foglyokra rivalltak, hogy szálljanak kifelé.

Sorra mindenki kitámolygott és fölsorakozott a szerelvény mellett. Nagyapám végigtekintett rajtuk: a többség baka volt, de azért akadt pár civil.

A sínektől nem messze állt egy elhagyatott urasági major. Nagyapám jól ismerte, zsellérkedett ott nyaranta párszor. Mióta megkezdődött a hadak vonulása, a major üresen állt. A szovjetek most oda terelték az embereket. Valahol, valamiért az a döntés született, hogy egyelőre nem utaznak tovább, hanem ott töltik az éjszakát.

Ahogy elindultak a vasúti töltés mellől, nagyapám látta, hogy az egyik fogoly egy fölfelé fordított katonai sisakot tart a kezében, és abból valamit a sínek mellé önt. Látván nagyapám érdeklődését, a férfi odaszólt neki:

– Ebbe szartunk az út alatt.

A sisakot azonban nem dobta el, vitte magával a majorig.

Csillagos volt az ég, amikor odaértek. Már várták őket: a kerítésen belül álldogált pár katona. Nagyapám csodálkozott, nem hallott róla, hogy megszállták a majort. Persze, nem kötnék mindent az ember orrára.

A szovjetek szigorúan tartották a rendet: aki egyazon vagonból volt, azokat a majorban is egymás közelében, egy kupacban helyezték el. Nagyapámat is együtt tartották újdonsült ismerőseivel, az egyik tehénistálló oldalsó fertályában kaptak elszállásolást. Az emberek egyáltalán nem morogtak, sőt a rothadó szalmák láttán még örültek is, hogy lesz fekhelyük, és nem állva kell aludniuk. Bár még csak kora este volt, a foglyok azonnal álomba zuhantak, csupán a szovjetek dajdajoztak az istállók és a gazdasági épületek körül.

Nagyapám nem tudott aludni. Ült a száraz, tehénszaros szalmán, és azon gondolkodott, mit szólhatnak ehhez odahaza a többiek.

Nem messze tőle feküdt az az ember, aki a sisakot cipelte. Nagyapám nézte egy darabig, majd odament hozzá, és elvette mellőle a sisakot. Az ember nem reagált semmit, békésen hortyogott. Nagyapám fogta a sisakot – a rohambilit –, és elindult kifelé.

Egyetlen ór posztolt az istálló előtt. A dobtáras géppisztolyt a falnak támasztotta, nagyapám mintha üveget látott volna a kezében megcsillanni. Félszeg mozdulattal elébe tartotta a fölfelé fordított német sisakot. Az ór fölmordult, undorodva félrerántotta a fejét.

Nagyapám továbbhaladt a sisakkal a kezében, majd az istálló sarkánál elfordult, és ahogy csak bírta, futni kezdett. Olyan lendülettel futott, hogy átugrotta a major kerítését, nem is kellett másznia.

Várta, hogy utánalőnek, hogy süvítenek a feje körül a golyók, de még csak nem is kiáltott utána senki. Biztos, ami biztos, nem állt meg, és nem is lassított: futott, futott szakadatlanul, mígnem a portájukhoz ért.

Kinyitotta a kerítéskaput, gondosan a helyére tolta maga mögött a reteszt, azután bement a házba. Ott kezdett csak lihegni. Azt hitte, mindjárt kiesik a helyéről a szíve.

A konyhában sötét volt, de amint nagyapám belépett, nagyanyám meggyújtott egy mécsest.

– Csakhogy megjött – mondta reszketeg hangon. – Mit hozott?

Nagyapám ekkor vette észre, hogy még mindig a kezében van a sisak. Kinyitotta az ajtót, és kidobta a rohambilit az udvarra. Majd visszament a konyhába, és megállt a reszkető nagyanyám előtt.

– Itt vagyok – mondta, és sírni kezdett.

*

Keskeny, kanyargós földút vezetett a dűlők felé. A bolt elől, a főútról indult – ami egyébként hivatalosan nem volt főút, csupán azért nevezték így, mert az vitt a kisvárosba, a bekötőúttal ellentétben le volt betonozva, és a tanyavilág viszonylatában elég sűrűn közlekedtek rajta járművek: jobbára traktorok, biciklik és mezőgazdasági gépek.

Tizenöt dűlőből állt a tanyavilág. Nagyapámék a tizennegyedikben laktak. Dűlő alatt az értendő, hogy ment az ember a bekötőúton, és azon bizonyos idő- és távközönként jobbra is, balra is egy-egy még keskenyebb úttal találkozott. Az volt az adott számot viselő dűlő útja. A dűlő pedig (egymást kölcsönösen erősítő axiómával) azokat a tanyákat jelentette, amelyek a dűlőút mentén, illetve annak közelében helyezkedtek el. Egymástól olykor nagyobb, olykor kisebb távolságra: volt, hogy dűlőút két oldalán, egymással szemben álltak a házak, és olyan is volt – mint nagyapámék esetében –, hogy a legközelebbi szomszéd negyedóra sétára lakott. (Egyébiránt a szocializmus évtizedei nem csak arról voltak nevezeteseek, hogy Tóth nagyanyám tegezni kezdte Tóth nagyapámat, hanem arról is, hogy az idő alatt valamelyest megszorodtak a házak a tanyavilágban. A városi ember könnyűszerrel és örömmel szerzett akkortájt hobbitelket, amire hamar föl is húzott egy vályogházat. Az is gyakran megesett, hogy később föladta a városi lakást, és kiköltözött a tanyára. A szocializmus vége felé aztán a folyamat megállt, majd visszájára fordult: egyre több lett az elhagyatott, üres ház, melynek kihaltak a lakói, az örökösök pedig nem tudtak mit kezdeni vele.)

A tizennegyedik dűlő azt jelentette, hogy amikor Kádár János uralkodásának utolsó évtizedében a főútnak nevezett aszfaltozott útról apám okkersárga Daciaja bekanyarodott a tanyavilágba, tizenhárom dűlőt kellett átszelnie, mire a tizennegyediknél balra fordulhatott. Onnantól fogva már nem kellett sokáig menni ahhoz, hogy látszódjék a nagyszüleim rikító sárgára vakolt háza a körülötte lévő kerttel, meg a mögötte lévő szőlővel és gyümölcsössel. A bekötőúton haladni viszont korántsem volt autósáalom: olyan keskeny volt, hogy csupán egy jármű fért el rajta, ha szembejött egy másik autó, az egyiknek majdhogynem teljes terjedelmével le kellett húzódnia róla. Ami azzal a veszéllyel járt, hogy elmerül a homokban; forró nyári hónapokban, amikor heteken át nem esett az eső, a talaj mindenütt olyan süppedőssé vált, mintha a Szaharában járnánk. Eső után sem volt jobb a helyzet, olyankor meg a sárban lehetett nyakig merülni. Ma se értem, hogy tudtak például az ott lakók egyáltalán biciklizni – egyszer tettem egy próbát, azonban nem jutottam messzire: a homok ellenállásától alig bírtam a kerékpárt hajtani, és azt a pár méternyit is, amennyit haladtam, irtózatossággal izommunka árán tudtam csak megtenni. Gyanítom, hogy hasonlóképpen birkózott a feladattal a Dacia motorja is. Ellenben megértettem, hogy miért cserélte le nagyapám a biciklit motorkerékpárra, és hogy nagyanyám miért nem használta a neki szánt kerékpárt, miért bízta mindig a bevásárlást nagyapámra.

A bekötőutat pár évvel azelőtt betonozták le, hogy nagyapámék engedtek az unszolásnak, és úgy döntöttek, hogy nyolcvanéves fejjel inkább már nem gazdálkodnak, és nem maradnak egyedül a tanyán (melynek közbiztonsága a rendszerváltást követően rohamosan romlott), hanem beköltöznek a kisváros vadonatúj nyugdíjasotthonába. Onnantól fogva valamivel könnyebben lehetett elvergődni a tizennegyedik dűlőig, bár a kockázatok száma csak részben csökkent: szembejövő autó esetén az egyiknek továbbra is le kellett húzódnia az útról a homokba – hogy melyiknek, azt mindig az adott pillanat döntötte el –, változatlanul szalozni kellett a tyúkok között, illetve figyelni kellett arra, hogy mikor hajt ki valamelyik dűlőútról egy kerékpáros, aki nem ismeri a közlekedési szabályokat, vagy ha ismeri is, fittyet hány arra, hogy az mit ír az elsőbbségről.

Nagyapámék háza a tizennegyedik dűlőnek a bekötőútról balra eső végénél állt, a tanyavilág határát jelentő fenyőerdő szomszédságában. A fenyőerdő telepítés révén került oda, valamikor a 19. század folyamán, és azt a szerepet szánták neki, hogy amennyire tőle telik, megkösse a folyton vándorló homokot. A fák fölött gyakran nagy testű, kitárt szárnyú madarak köröztek,

amelyeket én kiskamaszos fantáziálásaimban sokáig sasoknak véltem, később utánanéztem, és csalódottan vettem tudomásul, hogy közönséges héják. A telepített erdő mindazonáltal sokáig afféle misztikus helyként élt a képzeletemben, különösen azután, hogy egy napon, amikor nagyapám rózsét szedni ment, egy kölyökkutyával tért vissza – mégpedig olyan kölyökkutyával, amely a megszólalásig hasonlított az állatkertben látható farkasokra. Akkoriban a betyárregényekben és az ifjúsági könyvekben sokat olvastam a magyar pusztá egykor volt legendás állatáról, a toportyánról – amit egyes források nádi farkasnak neveznek – ahhoz, hogy a kölyökkutya láttán arra a meggyőződésre jussak, hogy ezek a hajdani ragadozók talán mégse haltak ki, és ahogyan a Kongó mocsarainál a dzsungel, úgy talán ez a 19. századi erdő is egykorvolt állatokat rejt, amelyeket természetesen én fogok egy expedíció során fölfedezni.

Az expedícióra sose került sor, leginkább azért nem, mert nem akadt hozzá társam. Egyszer egyszer eljátszottam a gondolattal, miszerint ha fordítva lenne a helyzet, és Kató nagyapámék laknának a tanyán, akkor Kató nagyapámmal biztos meg tudnám ezt a dolgot beszélni, ám Tóth nagyapám egészen más karakter, és részben ebből kifolyólag a viszonyunk is egészen más jellegű. A két, de az is lehet, hogy akár az egy kezemen is meg tudnám számolni, hogy milyen témákról esett szó közöttünk az elmúlt évtizedek során, mint ahogy kapcsolatunk minőségéről az is sokat árulkodik, hogy soha nem beszélgettem négyszemközt vele. Azonban ez egyáltalán nem valamiféle szemrehányásként vagy elmarasztalásként értendő. Az egyik ember ilyen, a másik ember amolyan. A tanya amúgy is elzár bizonyos dolgokat. Aki tanyán él, megszokja, hogy napokon keresztül csak a vele egy fedél alatt élőkkel érintkezik, így hát azokkal, akik a tanya határain kívülről jönnek, nem is nagyon bizalmaskodik. Márpedig én – a vér szava ide vagy oda – a tanya határain kívülről jöttem, akár csak anyám, sőt: egy bizonyos idő elteltével apám is.

Kicsiny, de jól megépített ház volt a Tóth nagyapáméké. Vályogból emelték az 1930-as évek végén, közvetlenül azelőtt, hogy nagyapám elvette nagyanyámat. Tudtommal ma is áll, különösebb megrázkódtatás vagy hiba nélkül. Emlékszem, ajtajai olyan alacsonyok voltak, hogy amikor az ember belépett a házba – az udvarról közvetlenül a konyhába –, le kellett hajtania a fejét. (Ez különösen a nagyapámra igaz, aki a családból a legmagasabb, ám az ajtókeret készítésénél nem ezt, hanem a helyi szokásokat vették figyelembe.) A három szűkös, jobbára hálófülkének alkalmas szoba számomra nem sok érdekességet nyújtott, legföljebb annyit, hogy akárhányszor láttam, minduntalan megcsodáltam a méteresre púpozott dunyhákat és takarókat a vetett ágyon, és folyton azon gondolkodtam, hogyan lehet ezekre fölkapaszkodni. Az egyetlen izgalmas kincset odabent a nagyapám tárogatója jelentette. Soha nem hallottam a hangját: amikor először találkoztam vele, a sípja már megkopott, és hiába emlegette többször is apám, hogy majd hoz másikat, erre nem került sor. Ám mind ő, mind a nővérei gyakran mesélték, hogy langyos és csöndes nyári estéken nagyapám olykor fölkapaszkodott a padlásfeljáró tetejére, és bús magyar nótákat játszott a tárogatón, de olyan szívfacsaróan, hogy nem csupán nagyanyámnak, de a negyedőrai távolságra lakó szomszédasszonynak is le kellett tennie a mosogatónivalót, és meg kellett törölgetnie a szemét.

Apám egyszer a tisztaszoba családi irattárként is funkcionáló ruhásszekrényéből előkeresett egy régi, megsárgult fotót: nagyjából a kiegyezés idejében, a közeli kisváros vendéglőjében készülhetett, és egy tucatnyi Bocskai-ruhás, nagybajuszú férfi feszített rajta, akik közül az egyik az én ősöm volt, kezében – legalábbis apám elmondása szerint – ugyanazzal a tárogatóval. Hogy miért szorongatta a kezében a hangszert, azt apám nem tudta megmondani – a többieknél semmi efféle nem volt. Mindenesetre a fénykép erősen elgondolkodtatott a családom származását illetően. Mert ugyanis amíg apám minduntalan arról beszélt, hogy a Tóthok egyszerű zsellércsalád, és ameddig a családi emlékezet képes visszanézni, azt látja, hogy ősünk a környékbeli nemesek rendelése szerint és azok kedvére túrták az alföldi homokot, addig ez a fotó derék kisvárosi polgárokat ábrázolt fehér ingben, fekete pantallóban és

felöltőben, némelyiket pörgekalapban. A képen látható jelenet már kiskamasz koromban is a *Hypolit, a lakáj* című film bevezető epizódjára emlékeztetett, amit Kató nagyanyám jóvoltából volt szerencsém megismerni, és amely ugyancsak egy vendéglői terasz fehér asztalánál játszódott, nagybajuszú férfiak között, csak éppen jó fél évszázaddal később. Persze, a fénykép elkészítésének idejében sem lehetek biztos, mivel arról most csupán emlékezetből írok: mióta apám megmutatta, nem láttam, hosszú évekkal később jutott az eszembe, hogy megnézném megint, akkor viszont apám nem tudta, hogy miről is volna szó. (A rejtélyt továbbá fokozza, hogy apám azt se tudta megmondani, hogy az a bizonyos tárogatós ős vajon az ő dédapja, esetleg inkább az ükapja lehet-e.)

Egy másik fényképről ellenben jóval közelebbi értesüléseim vannak. Ez is a tisztaszobai irattárból került elő, apám zsebre vágta és hazavitte. Ma is őrzi a többi családi fotó között. Dédapámat, apám nagyapját, nagyapám apját ábrázolja első világháborús katonai egyenruhában. Egy rogyant térdű, megszeppent arcú, bávatag tekintetű férfit látható rajta, akinek hiába van kard az oldalán, tekintetéből látszik, hogy a kép készülte előtt megjárta Doberdót és Dél-Tirolt. A kép készülte után pedig visszament a frontra, ahonnét ugyan ismét hazajött, ám ezúttal tifusszal. Nem sokkal később meghalt. Nagyapám ekkor hároméves volt. Semmire nem emlékszik az apjáról. Kálmánnak hívták, csakúgy, mint apámat és nagyapámat. Azonban az ő nevében volt egy M betű is, a vezetéknév és a keresztnév között. Kérdeztem apámat, hogy az mit jelent és hová lett, de nem tudta megmondani. Egy időben kacérkodtam a gondolattal, hogy visszaveszem, és Tóth M. Bencének kereszteltetem magam, aztán hagytam a fenébe a dolgot.

A padlásra kívülről lehetett bemenni: a ház egyik oldalában széles, jól megcsinált fagrádics vezetett a bejáratához, az ajtóba nagyapám lyukat vágott, hogy a macska bármikor bebújhaszon egerészni. Ez volt az a padlásfeljáró, amelynek tetején, a lyukas ajtó előtt nagyapám a családi legendárium szerint sokat tárogatózott. Én már nem hallottam őt tárogatózni, azonban amikor olykor-olykor elővette a házban föllelhető másik hangszert, egy citerát, akkor (többnyire a ház udvarán, egy fölfelé fordított teknőn) igen virtuózan játszott rajta – noha a saját hangját nem szerette kiengedni, soha nem énekelt. (Muzikalitásából apám is jócskán örökölt, ő az 1960-as években azt tervezgette, hogy készít saját kezűleg egy gitárt, erre azonban – mint sok minden másra – nem került sor.)

S ugyanez a padlásfeljáró volt az is, ahonnét – ezt már nagyanyám elbeszéléséből tudom – nagyapám 1944-45 fordulóján Budapest lángjait nézte.

Csak úgy, mint száz kilométerrel arrébb, a Kató nagyszüleim szülőfalujánál, a tanyavilág fölött is lehetett látni a dél felől, az olaszországi és dalmáciai támaszpontokról érkező bombázókat, amelyek itt már erősen ereszkedően repültek Budapest felé. A tanyavilágban nem volt bombariadó, a légi veszélyből először csak egy zümmögést lehetett hallani, amely aztán motorzúgássá erősödött, de olyannyira, hogy az állatok rémülten menekültek az ólakba, a nagynénéim kétségbeesetten sivalkodni kezdtek, nagyanyám pedig aggódva figyelte, nem reped-e szét a ház vályogfala. Nagyapám ilyenkor – ezúttal tárogató nélkül – fölkapaszkodott a padlásfeljáróra, és figyelte a repülőket. Amennyiben kora este támadtak (gyakran megesett), nem sokkal sötétedést követően, tiszta időben, északi irányban, a látóhatár szélén kivörösölt az ég. Ott lobogtak Budapest lángjai. Nagyapám mindig megnézte, de soha nem mondott róla semmit, a véleményét mind a mai napig megtartotta magának. (Egyébiránt nem gondolom, hogy Tóth és Kató nagyszüleim tudtak a repülőkkal kapcsolatos közös élményeikről. A párhuzamra én is csak mostanában döbbsentem rá. Ritkán találkoztak, és akkor ilyenekről nem esett szó. Az ilyen alkalmakkor, miközben nagyanyáim kedélyesen elbeszélgettek egymással mindenféle háztartási dolgokról – Tóth nagyanyám örült, hogy társasága van, és roppant mód megeredt a nyelve –, Kató nagyapámra is átragadt valami Tóth nagyapám csöndes zárkózottságából. Üldögéltek egymás mellett, előttük vastag falú üvegpothárban házibor, s

hosszú perceken keresztül nem szóltak egy szót sem. Csak nézték, ahogy én vagy a húgom – a születésnapjára ünnepelt – eljátszozunk az ajándékba kapott új játékokkal.)

Ha a ház nem is, a padlás azért jelentett számomra izgalmakat. Egész pontosan azokra a ládákra és dobozokra gondolok, amelyek könyveket rejtettek magukban. Leginkább apám kamaszkori könyveit. Csoda, hogy abban a kicsiny házban elérték annak idején, hiszen éveken keresztül, amikor újra meg újra fölmentünk a padlásra, újabb doboz vagy ládika került elő – ebben persze apámnak is szerepe volt, aki szisztematikusan és taktikusan adagolta nekem a könyveket, és nem hagyta, hogy egyszerre találjam meg mindegyiket. A kötetek többsége az 1950-es és 1960-as évek Olcsó Könyvtár-sorozatából származott: zsebben is elférő, strapabíró kiadások, olyan klasszikusokkal, mint a *Tom Sawyer* és a *Huckleberry Finn kalandjai*, vagy Thomas Mayne-Reid és Stevenson ifjúsági regényei. De megvolt ebben a kiadásban kiskamasz korom legnagyobb favoritja is, a szovjet író, Obruscsev opusza egy, az őszállatok föld alatti birodalmában, Plútóniában tett utazásról; csak úgy, mint Jókai és Mikszáth egyes művei. Apám szigorú felügyelete mellett és engedélyével túrhattam föl ezeket a könyveket, és azt is ő mondta meg, hogy melyiket vihetem magammal. S miközben én lázas izgalommal csaptam a hónom alá vagy gyűrtem a zsebembe a sárga papírú, egérszarszagú köteteket, mindig láttam a csendes mosolygást az arcán. A büszkeséget, hogy én, a fia, az ő egykorvolt könyvtárának darabjait olvasom.

A tároгатónak egyébként végül a bús magyar nóták lettek a végzete. Már néhány esztendeje elhamvadtak Budapest tüzei (bár még javában megvoltak helyükben a romok), amikor egy nyári este két, a meleg ellenére meglehetősen zártan öltözött férfiú lépett be az udvarra. Nagyapám, aki éppen készült fölmenni a tároгатóval a padlásfeljáróra, az egyiket futólag ismerte, tudta róla, hogy a tanyaközpontban dolgozik, a másiknak ellenben soha nem látta még a mogorva ábrázatát. Az érkezők őt keresték, és amint meglátták nagyapám kezében a hangszert, azonnal rátértek jövetelük okára, miszerint bejelentés érkezett, hogy itt esténként bús tároгатózene szól, és ugyan mondja már meg az elvtárs, hogy mi a fészkes fenén kéne búsulni, amikor a magyar paraszt annyi borongós évszázad után végre saját magának gazdálkodhat, ha pedig valaminek híján van, arra ott a téeszbe beadott közös vagyron. Szelíden, de határozottan kérdezte ezt a tanyaközponti alkalmazott, a másik nem szólt semmit, csak komoran állt, s nagyapám tudta, hogy ez egy olyan kérdés, amire nem kell, nem ildomos válaszolni. Biccentett, hogy mindent értett, azzal mindjárt a látogatók előtt újságpapírba csomagolta a tároгатót, bevitte a tisztaszobába és fölvette a nemrégiben vásárolt nagy lakkozott gardrób tetejére. Azt követően csak igen kivételes alkalmakkor került onnét elő. Ahhoz azonban néhány évtizeddel később ragaszkodott, hogy magával vigye a hangszert a nyugdíjasotthonba. A fényképek, a cselédkönyv és az iskolai papírok nem kellettek, a tároгатó igen.

A történet úgy kerek, ha azt is elmesélem, hogy nem sokkal a két férfi látogatása után nagyapám elkészítette a fentebb említett citerát, és onnantól fogva langyos nyári estéken azon zenélt. Arra már senki nem emelt panaszt.

*

Apám gyerekként és kamaszként igen sokat olvasott. Persze, mindig csak azután, hogy megcsinálta az iskolai leckéjét és elvégezte a rászabott ház körüli teendőket. Barátai, avagy a kor szóhasználatával élve: pajtásai az iskolán kívül nemigen voltak, a tanyai homok és a távolság házhoz kötötte a gyerekeket is, akik nem jártak át egymáshoz, hanem jobbára otthon játszottak. S mivel nővérei sem jelenthettek számára játszótársat, így hát apám – néha jobb híján, de főként a maga öröme – amikor nem volt feladata, mindig olvasott.

A padláson föllett könyvekből könnyen beazonosíthatóak apám olvasmányélményei. Ugyanakkor azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a könyvek kiválasztása és beszerzése

meglehetősen behatárolt keretek között történt – abból választhattak, amit a közeli kisváros egyetlen kicsiny könyvkereskedésében lehetett kapni, és amiről az eladó úgy gondolta, hogy érdekelhet egy 10–14 éves kamasz fiút: kalandregények, útbeszámolók, indiántörténetek. Olyasmik, amelyek engem és a kortársaimat is lebilincseltek huszonöt évvel később, és bizonyára érdekelné a mai srácokat is, ha a világ hagyná, hogy fölfedezzék ezeket maguknak.

Egyszóval apám igen sokat olvasott. Télen a konyhában, a sparhert mellett, nyáron meg a nevezetes padlásfeljárón, miközben fél füllel azt hallgatta, miként évődnek a kerítésen kívül nővéreivel a környékbéli legények.

Eközben persze apám jól tanult. Mi több: kiválóan. Okos, eszes fiúcska volt, ráadásul szorgalmas is. Ízig-vérig jó diák, aki mindig tudta és teljesítette a kötelességét, akivel soha senkinek gondja vagy problémája nem akadt, mígnem...

... Az egész úgy kezdődött, hogy apám egy napon azzal ment haza, hogy:

– Anyukának be kell mennie az iskolába.

Nagyanyám letette a fakanalat, de csak addig, hogy összezsapja a két tenyerét, a következő pillanatban már ismét a kezében tartotta, hogy ha szükséges, elnászpángolhassa a nevetlen kölyköt.

– Aztán miért, mit csináltál?

Volt némi kétely nagyanyám hangjában, merthogy apám soha nem csinált semmi olyat, ami nem volt szabad. Így hát az erőltetett fölfortyanás mögött nagyanyám gyanította, hogy nem valami rosszaság lehet a behívás oka.

– Nem csináltam semmit. A tanár néni szólt a tanítás után, hogy küldjem be anyukát, beszéde van vele.

– S azt nem mondta, mikor menjek?

– Nem.

Nagyanyám persze rögtön indult volna, azt se bánta, hogy a boltig gyalog kell mennie – akkor már végérvényesen lemondott a homokban való biciklizésről –, ám mégse akart anélkül nekiindulni, hogy megbeszélte volna az ügyet nagyapámmal. Aki viszont napközben hol a téveszben, hol a szőlő és gyümölcsös legvégében dolgozott, csak kevéssel vacsora előtt érkezett haza, és noha ő is sejtette, hogy nem lehet rosszaságról szó, előlegképpen megcsavarta apám fülét.

– Miért nem mondod meg, hogy mit csináltál?

– Mert nem is csináltam semmit – zihálta apám könnybe lábadt szemmel. – Tessék elhinni. A tanár néni kérte, hogy anyuka menjen be, de én tényleg nem csináltam semmit.

Nagyapám elengedte apám fülét, és tudta, hogy a kölyök igazat beszél.

Másnap elvitte nagyanyámat motorral a boltig („Úgyis be kell vásárolni, és legalább megnézem a postát”). Nagyanyám erre az alkalomra fölvette a városba menő ruháját, kendőt sem kötött a kabát fölé, nem akarta, hogy jöttment parasztasszonynak nézzék a városi népek. Egy félórát didergett a bolttal szembeni megálló előtt, aztán a végre-valahára érkező járattal bebuszozott a városba.

Jó régen járt már az iskolában. Utoljára talán valamelyik évnyitón vagy évvárón. Túl messze volt ahhoz, hogy gyakrabban menjen.

A tanárnő roppant előzékenyen fogadta. Az a fajta nő volt, aki nehezen tud kedvességet mutatni. Férfias megjelenéséhez jobban illett a vastag keretes szemüveg mögül kiharcoló szigor.

Üdvözlésképpen megropogtatta nagyanyám ujjait.

– Nagyon köszönöm, hogy bejött az elvtársnő. Mindenképpen szükségesnek éreztem, hogy beszéljünk egy kicsit a Kálmán jövőjéről.

A tanári szobában ültek. „Dolgozni csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdemes” – nagyanyám elolvasta a piros betűs feliratot a tanárnő feje fölött, azután bólintott. Kicsit feszengett a plüssborításos, háttámlás széken, na nem nagyon, csak éppen annyira, amennyire hivatalos helyeken szokott.

– Tehát Tóth Kálmán – a tanárnő fölállt, megigazította férfiás nadrágját, megfordult és a mögötte lévő szekrényhez lépett. Nem kellett sokáig keresgélnie, ott volt a többi tetején a napló. Hangos puffanással leejtette az asztalra, és mielőtt fölnyitotta, nagyanyámnak épp annyi ideje maradt, hogy elolvassa a tetején lévő feliratot: „VIII. B. 1961/62”.

A tanárnő a T betűhöz lapozott, majd nagyanyám elé fordította a nyitott oldalt:

– Nézze meg az elvtársnő.

Nagyanyám közelebb hajolt és nézte. Nem tudta, pontosan mit kell néznie, de bámulta derekasan. Biztos, ami biztos, azt is elolvasta, hogy „Apa neve és foglalkozása id. Tóth Kálmán termelőszövetkezeti dolgozó. Anya neve és foglalkozása Tóth Kálmánné szül. Détári Erzsébet háztartásbeli”. Idáig jutott, amikor megint a tanárnő szigorú hangját hallotta:

– Látja?

Nagyanyám bizonytalanul bólogatott.

– Látom...

– Színjeles.

Nagyanyám megkönnyebbülten sóhajtott. Ezt eddig is tudta. Tényleg csak erről volna szó?

– S a többiek? Nézze csak meg azokat is. Csak, tessék, bátran, nézze meg az elvtársnő.

A tanárnő végighúzta a kezét a T betűsök oldalán. Vaskos, csontos keze volt. Nagyanyám nem látott rajta gyűrűt. Engedelmesen böngészni kezdte a többi gyerek osztályzatait. Ott bizony sokkal változatosabb volt a kép.

Mielőtt azonban jobban elmélyülhetett volna a VIII. B. osztály tanulmányi előmenetelének vizsgálatában, a tanárnő hirtelen becsukta a naplót és visszatette a helyére. Megint leült, levette a szemüvegét, és rövidlátón pislogva nagyanyám tekintetét kereste.

– Hát az a helyzet, elvtársnő, hogy Tóth Kálmán osztályelső. Mi több: évfolyamelső. De még akkor se mondok sokat, ha azt mondom, hogy az iskola legjobb tanulója.

Nagyanyám először dőlt hátra a székben.

– Ennek nagyon örülök – mosolygott.

– Mit akarnak vele kezdeni?

Nagyanyám meghökkent.

– Ezt hogy tetszik érteni?

– Bizonyára tudja az elvtársnő – magyarázta atyailag a tanárnő –, hogy most intézzük a nyolcadikosok pályaválasztási ügyeit. Nemsokára itt a határideje annak, hogy be kell adni a továbbtanulási papírokat. Gondolkoztak már azon, hogy Kálmán hol tanul tovább?

– Nem – felelte őszintén nagyanyám.

Valóban nem gondolkoztak. Eszük be se jutott az efféle. Természetesen tudták, hogy apám hamarosan befejezi az iskolát, de úgy számoltak, hogy ez nagyjából annyi változást jelent, hogy nem kell minden nap bemennie a városba, és nem kell délutánonként könyvek fölött görnyednie.

A két nővér akkortájt ment férjhez. Mindketten betanított munkásként dolgoztak egy gyárban – az egyik kicsit közelebb, a másik kicsit távolabb. Nagyapám úgy volt vele: ez így van rendjén. A lánygyermeknek férjhez mennek és elkerülnek a háztól. A fiúgyerek itthon marad, asszonyt hoz a házhoz, és folytatja azt, amit az ősei dolgoztak ugyanitt, évszázadokon keresztül. Az meg úgy van rendjén.

– Remélem, az elvtársnő is egyetért velem abban, hogy Kálmánnak tovább kell tanulnia – jelentette ki a tanárnő a szemüveg nélkül is nagy szigorral. – Nagy kár lenne, ha nem tanulna tovább. Ha elkallódna. Neki is nagy veszteség lenne, és nekünk, mindannyiunk számára is. A népgazdaság számára. Az országnak szüksége van okos és jól képzett szakemberekre.

Nagyanyám erőltlenül bólintott, és nagyapámra gondolt.

– Tudja, milyen lehetőségek vannak? – a tanárnő megint föltette a szemüvegét.

Nagyanyám nemet intett.

A tanárnő a fiókból egy stencilezett füzetet húzott elő.

– Ebben föl van sorolva az ország középiskolája. Le van írva mindegyikről, hogy melyikben milyen képzés folyik. Tanulmányozza át odahaza otthon a férjével az elvtársnő. Remélem, sikerül megfelelőt találni Kálmán számára.

A tanárnő fölállt és kezét nyújtott. Nagyanyám követte a példáját.

– Tudja – mondta pár másodperccel később a tanári ajtajában a tanárnő –, mifelénk ritkaságszámba megy az ilyen jól tanuló gyerek, akivel az égedta világon semmi probléma nincs... Jómagam nem is emlékszem arra, hogy találkoztam volna ilyen tehetséges gyerekekkel. Mindnyájunknak nagyon jó lenne, ha Kálmán továbbtanulna. Azután ha befejezte az iskolát, átadhatja nekünk a megszerzett tudást... Majd nézze át alaposan a füzetet az elvtársnő. Meglátja, a megyeszékhelyen is van pár iskola. De én azt se tartanám rossz döntésnek, ha Kálmán egyenest Budapestre menne.

– Budapestre? – hökkent meg sokadjára nagyanyám.

– Budapestre – bólintott a tanárnő. – Végére is nincs annyira messze.

*

Nagyapám először nem szólt rá semmit. Végighallgatta nagyanyám részletes beszámolóját, megsimogatta mindkét oldalán a bajuszát, és azt mondta:

– Vacsorázzunk. Éhes vagyok.

Nagyanyám éles, sivító hangon bekiáltott a belső szobába: „Kálmán!” Apám Nyekraszov *Linkóci kapitány kalandjai* című regényét olvasta az íróasztala fölött, ám amint a nevét meghallotta, letette a könyvet, és futott a konyhába. Ő is kíváncsi volt nagyanyám beszámolójára – mióta megjött, csak annyit érzékelt, hogy baj nincs, illetve ha van is, az nem olyan természetű, ami miatt neki ki kéne kapnia.

Csöndben ették a héjában sült krumplit, kevéske tejföllel. Apám szokásával ellentétben lassan rágott meg minden falatot, nehogy még azelőtt, hogy bármi fontos történt volna, engedelmes gyermekként föl kelljen állnia és be kelljen mennie a szobába. Sikerült is elérnie, hogy nagyjából egyszerre végeztek nagyapámmal. Aki megtörölte a száját, ránézett apámra, és azt kérdezte:

– Aztán milyen iskolába szeretnél menni?

Apám, noha csupán sejtette a kérdés okát, fülig elpirult.

– Amott van az a füzet – bökött nagyanyám a konyhaszekrény felé –, azt mondta a tanárnő, hogy abból kell kiválasztani. Benne van az összes középiskola.

Apám a tányérjára meredt, hogy ne lássák a somolygását.

– Mikorra kell megmondani?

– Azt nem mondta a tanárnő. Annyit mondott, hogy mindjárt itt a határidő.

Nagyapám fölállt az asztaltól.

– Na, akkor majd megnézzük – azzal kiment megetetni a malacokat.

Aznap nem nézték meg. Reggel viszont azt mondta nagyapám apámnak:

– Aztán idefigyeljél. Olyan iskolába menjél, ahol szakmát tanulhatsz. Hogy tényleg értsél valamihez, ne csak koptasd a padot.

Apám mosolyogva bólintott. Neki majdhogynem mindegy volt, hová jelentkezik. A lényeg, hogy középiskolába mehet.

Nagyapám javaslatára választották ki azt a villamosipari technikumot Budapesten. Nagyanyám szíve szerint gimnáziumba küldte volna a fiát, és egy következő találkozásjuk alkalmával erre hajlott volna a tanárnő is, mondván: ifjabb Tóth Kálmán olyan okos, hogy minden tantárgyhoz ért, nehezen lehetne számára egyet kijelölni, hogy melyikben volna igazán jó; az ilyen esetekre pedig a gimnázium a megfelelő, mert akkor ráér négy év múlva is eldönteni, hogy mi legyen vele. Abba azonban nagyanyám bele se mert gondolni, hogy négy év múlva újra elővegyék a kérdést. Nagyapám így is szükséges rosszként tekintett az egészre, miszerint amennyiben a népgazdaság és az épülő szocializmus érdeke azt kívánja, hogy ifjabb Tóth Kálmán tanult ember legyen, akkor rendben, történjék ez; annak ellenére, hogy neki, idősebb Tóth Kálmánnak ebből egyelőre semmi haszna nincs, mi több, a fia négy évig távol lesz, ekképpen pedig négy éven keresztül odahaza senki nem fog neki segíteni.

„Na de – gondolta nagyapám –, négy év múlva hazajön, s legalább tanult szakemberként veszi át a tanyát. A téessnél is jó szívvvel fogadnak egy olyan embert, aki pesti iskolát végzett.”

*

Nagyanyám és apám a beiratkozás idején jártak először Budapesten. Nagyapám legénykorában már megfordult ott valami hivatalos ügyben, sőt a háború idején behívót is kapott, mi több, állandó gyomorgörcsei ellenére be is kellett vonulnia. Csak közvetlenül a frontra indulás előtt, Budán, a Károly király-laktanyában derült ki, hogy olyan gyomorbaja van, ami frontszolgálatra még háborús időben is alkalmatlanná teszi. Így aztán megúsza a viláégést azzal, hogy nézte Budapest lángjait, és egyszer majdnem elvitték a szovjetek Szibériába.

A laktanyához hasonlóan a Bláthy Ottóról elnevezett villamosipari technikum is Budán volt, csak éppen annak a másik végiben, Óbuda déli csücskében, a Nagyszombat utcában – bár a teljes igazság úgy szól, hogy az épület valójában az Árpád Gimnáziumé volt, és csak az 1950-es évek végén költöztették be a gimnázium mellé a technikumot, a terv szerint pár évre, amiből

egy egész évtized lett, és amikor a technikum végre kiköltözött, az Árpád Gimnázium akkor se járt jobban, jött ugyanis helyette egy másik nagy villamosmérnök, Kandó Kálmán nevét viselő főiskola.

Tűzvár volt az állítani, hogy a technikumosok és a gimnazisták utálták egymást. De nem is kedvelték. Mindkettőben volt némi lenézés a másik iránt: az egyikben azért, mert amazok csak technikumosok, a másikban azért, mert amazok nagyképű, fakezű gimnazisták. Arról nem beszélve, hogy az egyik jöttment bevándorlónak tekintette a másikat, amire válaszul a másik úgy tekintett az egyikre, hogy azok a nagyképűek azt hiszik, hogy itt minden egyedül az övék. Az épületen belül ugyanakkor többé-kevésbé el voltak szeparálva, érintkezési felületként leginkább a menza maradt, ahol viszont az acsarkodásnak a szigorú tanári jelenlét igyekezett elejét venni.

S ott volt még a katonai amfiteátrum. Oda jártak mind a technikumosok, mind a gimnazisták testnevelésórákra, meg focizni. Az amfiteátrum gyepén küzdöttek meg egymással, akár a régi gladiátorok.

Óbuda minden bizonnyal a legrégebben lakott része Budapestnek. Az őskori és a kora ókori településeken túl akkor nőtt meg a jelentősége, amikor a rómaiak elfoglalták a Dunántúlt, létrehozták Pannónia provinciát, és itt, a Duna jobb partján fölépítették Aquincum városát. Ami a maga idejében a környék legjelentősebb települése volt: fénykorában negyvenötvenezer lakott. Közülük mintegy nyolc-tízezer katonák, akik részint Pannónia rendjét hivatottak biztosítani, részint a birodalom keleti határszakaszát védték a nomád betörésektől. Övék volt a város déli része: ott álltak a laktanyák és a kiszolgáló épületek, és az ő szórakoztatásukra épült – kőből és földből, egy felirat tanúsága szerint Antonius Pius császár uralkodása idején, a Krisztus utáni 2. században – a Nagyszombat utcai amfiteátrum, amely jóval nagyobb annál a másik hasonló célzatú létesítménynél, amit Aquincum északi, polgári részén emeltek – mi több, ha nézőtere nem is, ám küzdőtere a római Colosseuménál is tágasabb, úgyhogy egyes történészek ennek okán azt feltételezik, hogy nem csupán cirkuszi játékokat, hanem katonai gyakorlatokat is tartottak benne. Amikor megtelt szórakozni vágyókkal, elért a lelátóin Aquincum lakosságának a fele.

A rómaiakat elsodorta a történelem, jöttek helyettük a nomád népek, akik a nagy ellenségnek járó tisztelettel, azonban a maguk életmódja szerint vették birtokba a dolyfős elődök hagyatékát: amennyire lehetett, ellaktak a régi épületekben, ám nem tettek hozzájuk semmit, és ha valami tönkrement vagy összedőlt, a sorsára hagyták. Az amfiteátrum viszont, noha lassan átadta magát az enyészetnek, még évszázadokon keresztül fennmaradt. Amikor a nomád magyarok Árpád és Kurszán vezetésével a 9–10. század fordulóján Óbudára értek, a hunokhoz és az avarokhoz hasonlóan ámulattal vegyes csodálkozással szemléltek a százados romokat, és azon meggyőződésüknek adtak hangot, hogy amit itt látnak, az Attila, a nagy hun király városának maradványai.

A középkor végére az egykori küzdőteret és a nézőtér alsó szintjeit jócskán ellepte a századok során ráakódott földréteg – olyannyira, hogy az amfiteátrumból már alig látszott ki valami, házak magasodtak fölötté. Ezeket idővel lebontották, a földet elhordták, úgyhogy a 20. század első felében újra láthatóvá vált a rómaiak hajdani cirkusza. Kívülről vasráccsal kerítették körbe, a köztes részeket befűvesítették. Ideális tereppé vált ahhoz, hogy jó idő esetén helyet adjon a Bláthy Ottó nevét viselő villamosipari technikum és az Árpád Gimnázium testnevelésóráinak.

Apám nem igazán volt jó a labdajátékokban. Ezen tulajdonságát én is megörököltem: az iskolában soha nem tudtam a labdával mit kezdeni – ha felém dobták, alig tudtam visszadobni, illetve képtelen voltam egy egyeneset rúgni bele. Amikor testnevelésórákon kötelező jelleggel fociznom kellett, először jobb híján beállítottak kapusnak, ám miután látták, hogy

nem jó megoldás, mivel furtonfurt félreugrok a labda elől, hátvéd lettem. Az se bizonyult sokkal szerencsésebbnek: a cseleket rendre megettem, legföljebb az ellenfél játékosainak bokáit tudtam összerugdosni. Nem bántam különösebben, nem is érdekelt a dolog.

Velem ellentétben apám a sport megszállottja mind a mai napig. Ha a tévében futball- vagy a kézilabda-mérkőzést közvetítenek, azt rendre végignézi. Amennyiben rajta múlt volna, bizonyára üzte is volna ezeket a sportágakat. De nem rajta múlt. Jelentkezett például a technikum kézilabdacsapatába, azonban az első meccsen rendre lépéshibát vétett, majd amikor hazadobta a labdát a kapusának, Bagó tanár úr leparancsolta a pályáról, és közölte vele: mielőtt ilyen játékokra jelentkezik, legalább ismerkedjen meg a szabályaival. Apám később megismerkedett velük, ám ezután már nem mert játékokra jelentkezni.

Focizni azért engedte őt Bagó tanár úr. Na, nem a technikum csapatában, amelyik az iskolák egymás közti bajnokságában indult, hanem csak úgy, testnevelésórákon, az amfiteátrum küzdőterén, a gladiátorok és a legionáriusok lábnyomai fölött. Apám nem tudott jól focizni – de nem is játszott annyira rosszul. A cselezés és a góllövés nem ment neki, ellenben gyors volt és szívós, a tanyáról hozott erős testalkatának köszönhetően minden mérkőzést az első perctől az utolsóig végigrobotolt.

– Tóth – szólította meg az egyik focizós testnevelésóra végén Bagó tanár úr –, érdekli magát az atlétika?

– Igen – válaszolta apám, noha jószerivel annyit tudott az atlétikáról, hogy az is egy sportág.

– Szeretne atletizálni?

Apám nem tudta, mire megy ki a kérdezősködés, mindenesetre bólintott.

– Akkor menjen el Kispestre, a Honvéd-pályára, és keresse meg Sallai Tibort, az ifi atléták edzőjét. Mondja meg, hogy a Bagó tanár úr küldte.

Még egyszer végignézett apám tornagatyás-trikós testén, majd biccentett:

– Maga nagyon jó lenne nekik, Tóth. S szerintem menne is magának.

*

A kollégium meglehetősen távol esett a technikumtól. Jó félórás, de nem ritkán hosszabb út volt, mire apámék a Nagyszombat utcából eljutottak Terézváros déli határaihoz. Persze, a távolság és az ezzel járó hosszú utazóidő nem is annyira az iskolából a kollégiumba menet jelentett problémát, hanem fordítva, a reggelenkénti rohanásban.

Egy háromszintes, komor, dísztelen épületben kapott helyet a kollégium a hatodik kerület szélén, a Hegedű utcában, a terézvárosi plébániatemplom mögött. Ez a terület a belváros részének számított már százötven évvel ezelőtt is. S hogy mennyire fiatal nagyváros Budapest, azt többek között Terézváros példája mutatja ékesen. Ott, ahol manapság keskeny és szűk utcák kanyarognak, és a sűrűn beépült háztömbök közé alig süt be a nap, évszázadokon keresztül hol jobban, hol rosszabbul megművelt ültetvények sorakoztak. Pest csupán a török hódítást követően kezdett el a középkori városfalakon kívülre terjeszkedni, ám akkor olyan ütemben, hogy a hirtelenjében kiépülő új városrész 1777-ben már fölvehette Mária Terézia császár- és királynő nevét. A lankadatlan növekedés folytán Terézvárosnak a következő két évszázadban kétszer is osztódnia kellett: előbb a déli része vált le róla, hogy 1882-től Erzsébetváros néven új életet kezdjen (a névadó ezúttal a magyarok kedvence, Ferenc József császár hitvese volt), 1935-ben pedig a Zuglóként ismert keleti vége önállósult új kerületként.

A Hegedű utca magán viseli Terézváros utcáinak jellegzetességeit: sötét és keskeny, mindkét oldalán százévesnél régebbi házak magasodnak, az arra sétáló azonban jobban teszi, ha a régi

épületek tanulmányozása helyett inkább a lába elé néz, mivel a járdán lépten-nyomon tenyészik a kutyaszar. Amikor a PhD-dolgozatom írásakor a Hegedű utcában jártam, azt tapasztaltam, hogy az egyedüli különbség más utcákhoz képest talán az, hogy a többenél valamivel csendesebb: kevesebb autó jár benne. Jóval zajosabb nála a szomszédos Király utca (ezt apámék idejében Majakovszkij utcaként emlegették), valamint pár háztömbbel arrébb a Nagykörút és az Andrássy út (utóbbit apámék Népköztársaság újaként ismerték meg).

A kollégium épülete hosszú időn keresztül apácáknak adott otthont. Amikor a második világháborút követően föloszlatták az apácarendeket, kiköltöztették belőle az addigi lakókat, az egykori hálófülkék válaszfalait kiveték, és helyettük nagy, 10–15 ágyas lakószobákat alakítottak ki. Hiába azonban az újrafestés, meg az egykori díszek levétele, bizonyos nyomokat és emlékeket nem tudtak eltüntetni. Az egyik ilyen emlék Dunkl bácsi volt, aki állítása szerint évtizedeken keresztül egyedüli férfiként lakott az apácák között: ő volt a rendház gondnoka és javító mindenese, ha valami elromlott, az ő feladata volt helyrehozni.

Sötét bőrű, villogó tekintetű ember volt Dunkl bácsi: dacára annak, hogy elmúlt hatvanéves, kurta-kerek lábaival fürgén szedte a lépcsőket – közeledését az esetek többségében jó előre jelezte a folyton nála lévő szerszámotáska messze hangzó zörgése. Egykor koromfekete, dús haja addigra már megritkult és kifehéredett, csak úgy, mint tömött bajusza. S noha évtizedeken át apácák között lakott, bizony nem válogatta meg a szavait: időnként ömlött a szájából a pikáns trágárság, aminek persze, meglehet, épp az volt az oka, hogy évtizedeken keresztül mindezt vissza kellett fojtania.

– Láttam én itt már cifra dolgokat – hunyorított egyetlen meglévő szemével (a másikat az első világháborúban Galíciában hagyta), amikor maszturbáláson kapott valakit a vécében. Szokása volt ugyanis, hogy a szerszámotáskát olykor a szobájában felejtette, majd razziaszerűen végigjárta a mosdókat, és benyitott a fülkébe is (az ajtókon sehol nem volt zár). Sőt: noha nem volt felügyelő tanári jogköre, villanyoltás után zseblámpával bevilágított a lakószobákba – avagy nevezzük inkább lakóteremnek őket –, ellenőrizendő, mi folyik odabent.

– Láttam én itt már cifra dolgokat – mondta akkor is, ha cigarettacsikkeket látott a vécében úszkálni. Ám hogy pontosan miket látott, arról nemigen beszélt. Az egyetlen ehhez köthető dolog, amire apám Dunkl bácsival kapcsolatban emlékszik, az, hogy egy alkalommal le kellett menniük néhány deszkáért a pincébe. Ez is amolyan dohos, sötét és patkányokkal teli pince volt, a környék házaiban lévőkhöz hasonlóan a háború idején óvóhelyként funkcionált. Légítamadáskor ide jöttek le az apácák, és itt törték rájuk az ajtót 1945 elején a Vörös Hadsereg katonái, akik igencsak megörültek a sok nő láttán, a néhány perccel később érkező tisztek alig tudták róluk lerángatni a közlegényeiket.

Elég nehezen találta meg Dunkl bácsi azokat a deszkákat – egyébiránt Dunkl bácsi szerette magát „Dunkl úr”-nak szólítani, nyilván ezzel akarta csillapítani azon belső hiányérzetét, hogy őrá évtizedeken keresztül nem hogy úrként, de igazából férfiként sem tekintettek ebben az épületben, legalábbis a falakon belül nem számított annak, szimplán csak Dunkl volt, esetleg „Dunklkám”. Miután az apácákat elzavarták, elhatározta, hogy erősít az önbecsülésén, csakhogy az új világ nem tűrte se az urakat, se az urazást, így legföljebb Dunkl elvtárs lehetett belőle, ám mivel a tanuló ifjúság amúgy is bácsizta, a „Dunkl bácsi” végképp ráragadt, ekképpen szólították a kollégium nevelő tanárai is. Ő azért néha megpróbálkozott a „Dunkl úr”-ral. Például akkor, amikor az épület valamely félreeső részében, persze, azután, hogy segítettek neki cipelni ezt-azt, cigarettával kínálta a negyedikeseket.

– Na – mondta ilyenkor haveri hangon –, de aztán rajta ne kapjanak benneteket a tanarak. – (Nem elírás: „tanarak”, ami a „szamarak”-ra rímel. Illett is vihogni hozzá.) – Ha pedig rajtakapnak, akkor el ne áruljátok, hogy tőlem van.

– Köszönjük, Dunkl bácsi – mondták a negyedikesek a kellő vihogás után.

A rítus záróakkordjaként ekkor az öreg fölemelte jobb kezének vaskos mutatóujját, és megfenyegette a tanulóifjúságot:

– Dunkl úr, srácok, Dunkl úr. De csak nektek...

Egyszóval, elég nehezen találta meg Dunkl bácsi (úr) azokat a deszkákat – elfelejtette, hogy előzőleg hová tette őket, úgyhogy apám és a másik két diák közreműködésével alaposan föltúrta a pincét. Irdatlan nagy pincéje volt az épületnek, egy komplett alagútrendszer. Külön helyiségekben őrizték a rendház azon egykori tárgyait, amelyeket az új rendszer képviselőinek sem volt szívük kidobni, így hát a kutakodás közben apámék megcsodálhatták egy alig húsz éve letűnt világ számukra már ismeretlen holmijait: asztali szobrokat, szentképeket, fészületeket, edényeket, de leginkább régi imádságos és olvasókönyveket, bennük a kincses Erdély sűrű fölemlegetésével (valaki merész annak idején meghagyott egy nagy falitérképet is a történelmi Magyarországról, arra Dunkl bácsi diszkrétén rádobott egy lepedőt). Közben elvetődtek a pince legszéléig, ahol végre megtalálták a deszkákat. Tovább nem is mehettek volna: az alagútrendszer itt véget ért, noha a gyöngén pislákoló lámpák fényében is látszott, hogy nem volt ez mindig így – egy boltíves átjárót valamikor befalaztak.

– Mi ez itt, Dunkl bácsi? – érdeklődött apám, aki a kalandregények okán különösen fogékony volt a befalazások és a hozzájuk kapcsolódó rejtélyek iránt.

Dunkl bácsinak átfutott az agyán, hogy rászól a kis suttyóra, hogy ő nem Dunkl bácsi, hanem Dunkl úr, de hagyta a fenébe a dolgot – ezek itt még nagyon gyerekek, félő, hogy elkotyogják a felettesek előtt.

– Átjáró – felelte kedélyesen, és apámra kacsintott.

Apám értetlenül nézett vissza reá, úgyhogy Dunkl bácsi mindjárt hozzátette:

– A templomba.

– A templomba? Miért kell a templomba átjáró?

– Helyesebben: a templomból ide – Dunkl bácsi a földre sercintett. – A papoknak.

– De hát – makacskodott apám – miért kellene a papoknak itt bejönniük? Ha akarnak valamit, jöhetnek az utcán, a főbejáraton keresztül.

– Hát persze, hogy jöhetnek. Jöttek is, amikor olyan dolguk volt. Hanem amikor meg amolyan dolguk volt, akkor meg itt jöttek. Akkor még nem volt befalazva.

Apámék már sejtették, miről van szó, de Dunkl bácsi a tisztánlátás végett meg is magyarázta:

– Szóval, amikor baszni akartak. Akkor itt jöttek át – és nagyot vihogott. Pontosan olyanformán, ahogy a negyedikesekkel szokott vihogni.

*

Apám mindjárt elsőosztályos korától fogva havonta egyszer járt haza. Pedig (legalábbis egy erős fiatalember számára) egyáltalán nem volt megerőltető út – a távolság nem nagy, a vonatok már akkor is sűrűn jártak, és igaz, hogy a vasút csupán a tanyavilág közelében lévő kisvárosig vitt, onnét viszont lehetett buszozni, utána meg gyalogolni. A pesti közlekedés sem jelenthetett akadályt, hiszen a Nyugati pályaudvar másfél villamosmegállónyira volt a kollégiumtól. Ennek ellenére soha szóba se került, hogy apám sűrűbben járjon haza. A havonkénti egy alkalom mindjárt az első őszi fixálódott, és ez nem változott a későbbiekben sem.

Amikor ennek pontos okát firtattam, apám nem tudott konkrétumot mondani, csupán annyit:

– Így alakult – és megvonta a vállait.

Lehet, hogy nem is kell okot keresni, a többi vidéki fiú is ilyen gyakorisággal utazgatott. Egyszerűen ez volt a trend: aki eljött otthonról a nagyvárosba tanulni, az vegye tudomásul, hogy onnantól fogva pesti gyerek, és felejtse el a kétlaki életet. Különben is: a hétvégék mindjárt az első szeptembertől kezdve jobbára műszaki rajzok és kapcsolóábrák elkészítésével teltek. A hatalmas rajztáblákkal és a szénceruzákkal pedig nem lehetett vonatra szállni, még kevésbé a homokban gyalogolni.

A havi egy alkalmakon túl időnként megesett, hogy nagyanyám fölvonatozott Budapestre meglátogatni a fiát. Nem sűrűn – időnként. Nagyapám nem tartott vele. Nagyanyám az elején párszor még megkérdezte tőle, akar-e esetleg jönni, ám ő indulatosan megrázta a fejét, és közölte, hogy tömérdek munka van a ház körül, nem hagyhatja magára a földet. Annyit azért megtett, hogy elvitte nagyanyámat motorral a boltig, sőt, olykor bevitte egészen a kisvárosba a vasútállomásig, visszafelé jövet viszont már buszozni és gyalogolnia kellett. Ami végtére is nem volt baj, hiszen akkor már üres volt a kosara, és legalább elgondolkodhatott a friss pesti élményeken.

Amelyek amúgy meglehetősen behatárolt helyszínre estek. Nagyanyám Terézváros egy szeletén kívül nem látott semmit Budapestből a technikum négy éve idején. Apám a megbeszélte időben várta őt a Nyugati pályaudvar várócsarnokának vasszerkezete alatt, aztán bementek a kollégiumba, kipakolták a kosarat – apámnak kicsit mindjárt sajogni is kezdett a szíve, hogy a tojást, a tepertőt és a házikolbászt meg kell majd osztania a többiekkel –, a vonat indulása előtt pedig sétáltak még egyet a Népköztársaság útján és a November 7. téren. Az anyai látogatás néhány órával később ugyancsak a Nyugati pályaudvaron ért véget. Ami különben ugyanoda épült, ahol az első pesti indóház állt, és ahonnét 1846. július 15-én elindult az első magyar vonat Vácra. A forgalom azonban olyan tempóban növekedett, hogy alig másfél évtizeddel később a kicsi indóházat ki kellett bővíteni, majd rá újabb évtizeddel az egészet lebontani, és fölé építeni a ma is álló vasszerkezetes csarnokot, amelyről tévesen az a hiedelem járja, hogy maga Eiffel tervezte. Ebből annyi igaz, hogy a kivitelezést Eiffel cége végezte 1874 és 1877 között, a tervek viszont a francia August de Serres és a franciás nevű Bernardt Győző mérnökök nevéhez fűződnek.

A Hegedű utcai kollégium tehát másfél villamosmegállónyira volt a Nyugati pályaudvartól. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy apámék reggelente azzal a dilemmával szembesültek, hogy a November 7. téri, vagy a Majakovszkij utcai megállót válasszák-e iskolába menet. Ha sietni kellett, akkor nem volt értelme tanakodni, hiszen utóbbi valamivel közelebb esett. Ám ha nem voltak késésben, lényegesen kellemesebb érzeteket keltett a villamos felé történő reggeli séta, amennyiben azt a Hegedű fákkal és bokrokkal teleültetett macskaköves Liszt Ferenc téren keresztül tették meg, és nem a kutyaszaros Majakovszkij utcán. A tér északi végénél apámék jobbra fordultak, majd még azelőtt, hogy elérték volna az egykori legendás Abbázia Kávéház épületét – amelyről a város- és a kultúrtörténészek rendre „Budapest legdemokratikusabb kávéháza”-ként emlékeznek meg, vélekedésüket pedig mi sem igazolja ékeesebben, mint hogy a demokrata érzelmű újságírók hajdani törzshelye 1944-ben zárta be kapuit: akkor, amikor a demokrácia utolsó foszlányait is elsöpörte a vihar Magyarországon –, átkeltek a Népköztársaság útja másik oldalára, onnantól már csupán néhány lépés volt a November 7. téren lévő villamosmegálló.

A mai járókelő már egészen más utcaneveket talál errefelé: Majakovszkij szovjet költő elköltözött, és a Király utca visszakapta régi nevét; a November 7. tér pedig ma újra Oktogon. A legtöbb névváltoztatáson Budapest talán legszebb főútja, az Andrássy út esett át. Eredetileg szimplán Sugárútnak hívták, abból a célból készült, hogy a már a 19. század derekán igen zsúfolt Király utca forgalmát csillapítsa. Az 1848-as forradalmat megelőzően Kossuth Lajos és Széchenyi István szorgalmazták elkészültét, ennek ellenére a munkálatok megkezdéséről csak negyedszázaddal később, 1870-ben rendelkezett törvény. Az útvonal és látványképe

megtervezésére pályázatot írtak ki, végül aztán az első három helyezett egyikének sem valósultak meg a tervei, hanem a győztes pályamunkákból kombinálták össze a véglegesnek minősített változatot. A Sugárutat 1876-ban adták át a pestieknek, innentől fogva folyamatosan épültek a két oldalán – a belvárostól kifelé haladva, sorrendben – a bérházak, a villák és a paloták. 1885-ben fölvette Andrassy Gyula miniszterelnök nevét, majd az első világháborút követően lecserélte azt Horthy Miklós kormányzóéra. Az újabb világegyezés után Horthy Miklós távozott, a hajdani Sugárút akkor néhány évtizeden keresztül Népköztársaság újaként szerepelt a térképeken, végül 1989-ben visszatért Andrassy Gyula gróf, Magyarország második miniszterelnöke.

A sugárút kettészeli Terézvárost, s az eredeti elképzelésen mit sem változtatva ma is az az egyik fő funkciója, hogy összeköti a belvárost a Városligettel, azon túl pedig a Zuglóként ismert városrésszel. Olyannyira jól sikerült, hogy mindjárt kiépülését követően többen szorgalmazni kezdték, hogy szépségét és kellemességét kár volna az egyre növekvő városi forgalommal elcsúfítani: amennyit lehet, le kell abból vinni a föld alá. Pontosan húsz évvel az Andrassy út átadása után, a Millennium évében, amikor az ország népe Habsburg-császárostul együtt a magyar honfoglalás ezredik évfordulóját ünnepelte, a sugárút felszíni kerge alatt elindult a kontinens első föld alatti villamosvasútja, amely ma is ugyanott dübörög, ugyanolyan állomásokkal, és jószerivel ugyanolyan szerelvényekkel, mint jó száz évvel ezelőtt.

Kató nagyanyám Magdi nevű húgát egészen speciális emlékek fűzik az Andrassy úthoz, abból az időből, amikor még Horthy Miklós sugárútnak hívták, ám erősen lehetett gyanítani, hogy már nem sokáig lesz ez a neve.

1945 februárjában történt, nem sokkal azután, hogy Budapesten elhallgattak a fegyverek, és a város lakossága, amennyire jócskán megfogyatkozott erejéből tellett, nekilátott a helyreállításnak. Ez természetesen nem ment egyik napról a másikra, mi több, először nem is az újraépítés volt a sürgetőbb, hanem a még vérző sebeket kellett betapasztani. A romok alatt, de gyakran a nyílt utcákon is százával feküdtek az emberi és állati tetemek, a kórházak sebesültekkel voltak tele, és hiába vonult el a front, Budapesten még heteken át a halál volt az úr.

Nagyanyám húga a Szent János-kórházban nap mint nap szembenézett vele. Azután kezdett el nővérként dolgozni, hogy a háború kitört, hamar beleszokott hát a harctérről érkező roncsolt emberek és az élet-halál között lebegő sebesültek látványába. Ahogy a hadak közeledtek, egyre gyakrabban találkozott velük, és kénytelen-kelletlen megtanulta, hogy a fegyverek erősödő ropogásával az emberélet is egyre olcsóbbá válik. Amikor pedig már Budapesten is harcok folytak, hiába ugrott meg hirtelen a számuk, a sebesültek és a halottak látványa immáron alig okozott a kórház személyzete számára megrendülést. Tették a dolgukat, és amennyire lehetett, igyekeztek nem gondolni a borzalmak mögé.

Magdi néni testalkatát és arcát tekintve kiköpött nagyanyám, csakhogy míg utóbbi világegyezésben megmaradt egyszerű és jóhiszemű falusi parasztasszonynak, a húga kitanulta és magáévá tette a pesti csibészséget. A „kurva”, a „fasz” és a „seggfej” szavak öregkorában is olyan rendszerességgel hagyták el vaskos ajkait, ahogyan az a pesti flaszteren nap mint nap tapasztalható. Hangját elmélyítette és rekedtté tette a napi egy doboz cigaretta, a kevés mozgástól pedig még inkább elhízott, úgyhogy amint egy-egy rokoni találkozók alkalmával betelepedett a legnagyobb fotelba, és füstkarikákat eregetve hangoztatta káromkodásokkal tarkított életbölcsségeit, nem kellett nagy képzelőerő ahhoz, hogy Gobbi Hilda jusson róla az ember eszébe. Én legalábbis minden bizonnyal emígyen fogom megőrizni Magdi nénit az emlékeim között. 1945 elején azonban vonzó ifjú hölgy volt, nemrég került föl Budapestre, és bár volt már módja mit kitanulni, még őrzött valamit a vidéki lányok romlatlan naivitásából. Nem csoda hát, hogy amikor a főnővér az egyik kötözésre váló jajveszékkelő beteg láttán először mondta azt neki, hogy „Megharapta az oroszlán”, Magdi néni – akkor még Magdi nővér – azt

gondolta, hogy ez valami tréfás megjegyzés csupán, noha a sebek kétségkívül harapásból származtak. Nyilván kutyaharapásból – vélte Magdi nővér, hiszen a romos utcákon elszaporodtak a gazda nélkül maradt kóbor ebek.

Másnap reggel azonban megint behoztak egy hasonló sebesültet, akinek a bal karján és a bal combján látszódtak jókora harapásnyomok. A főnővér ismét Magdi nővérrre bízta a kötözést, és amikor újra oroszlánt emlegetett, nagyanyám húga úgy gondolta, most már csak rákérdez: valamit netán félreért ebből az oroszlanos dologból, vagy mit jelentsen ez az egész?

– Nem hallottál róla? – csodálkozott a főnővér. – A Horthy Miklós sugárúton oroszlán garázdálkodik. A környéken lakók sötétedés után már nem is mernek az utcára menni.

Magdi nővérek egészen addig nem volt tudomása a dologról. Első hallásra jócskán meg is lepődött, hamar rájött azonban, hogy végtére is nincs ezen olyan nagy csodálkoznivaló. Az ostrom nyomán alig maradt a városban sértetlen épület, miért pont az Állatkertet kímélték volna meg a lövedékek és a bombák? Amennyiben pedig szétlőtték a ketrecek, akkor magától értetődik, hogy a bennük lévő állatok vagy elpusztultak, vagy kiszabadultak. S ha kiszabadultak, akkor nyilván első útjuk az Állatkert melletti, fákkal és bokrokkal teli Városligetbe vezetett. Onnét pedig már nincs messze a Horthy Miklós sugárút.

Ebbéli eszmefuttatását megerősítette az a frissen kötözött, harmincas éveiben járó férfi is, aki a sebeinek ellátása és az orosz eredetű fájdalomcsillapító bevétele után el tudta mondani, hogy azt követően, hogy a bombázások közepette az Állatkert jelentős része megsemmisült, a környéken valóban megjelentek a különféle egzotikus állatok. A Városliget fái között remegő zsiráfok és zebrák várták sorsuk jobbra fordulását – hiába, a tél és az éhség ugyanis hamar végzett velük. Na meg a környéken lakók, akik a lövöldözések szünetében előmerészkedtek az óvóhelyekről, és kövekkel meg vasdorongokkal terítették le a már járni is alig tudó jószágokat.

– Nekem csak halak jutottak – nevetett a férfi, miközben a karján lévő kötést tapogatta. – De a szomszédom egy szép zsiráfcombot vitt haza. Arról bezzeg nem számolt be, hogy milyen íze volt.

– Halak? Honnét? – csodálkozott Magdi nővér, és a városligeti tó jutott eszébe, ami télvíz idején be szokott fagyni.

– Onnét, hogy bementünk az Állatkertbe és kiüttük az akváriumok oldalát. Aztán csak össze kellett szedni a sok tarka, színes halat. Meg kell hogy mondjam, többségének nagyon pocsek íze volt.

Ám az ebbéli jólét nem tartott sokáig, az élőhús gyorsan elfogyott – részint az emberek hordták szét, részint a nagyvadak falták föl a még megmaradt állatokat és maradványaikat. Miután a ketrecek között nem maradt ennivaló, a ragadozók kijöttek a romok közül, és bevetették magukat a Városligetbe, ahol levadászták az utolsó életben maradt zebrákat is.

– Tigrisek és oroszlanok – mesélte a férfi. – Éjszakánként hallottuk az üvöltésüket. Tisztára mintha Afrikában lettünk volna, csak épp baromira hideg volt. A ruszkek végül egyenként lötték le őket.

Csak az az egy oroszlán maradt, amelyik beköltözött a föld alatti villamosvasút alagútjába. Heteken keresztül rettegésben tartotta a környéket. Nem is mert senki bemenni az alagútba, soha nem lehetett tudni, melyik állomáson rejtőzik. Napszállta után följött az utcára, és elhagyott lovakra, kutyákra és macskára vadászott.

Továbbá megtámadott néhány embert. Hogy megölt-e valakit közülük, azt senki nem tudta megmondani, mindenesetre sebesültek akadtak páran.

Magdi nővér ezt követően nem találkozott oroszán harapta sérülten, sőt miután bekötözte a férfit és meghallgatta a beszámolóját, nem is hallott többé a fenevadról. Azt már csak én teszem hozzá, hogy az oroszánt szovjet katonák fogták be a földalatti egyik állomásánál. Mivel alig pár állat élte túl az ostromot, az Állatkert igazgatója azt kérte a megszálló hatóságoktól, hogy ha lehet, ne lőjék ki a Horthy Miklós sugárút rémét, hanem próbálják meg élve elfogni. A szovjetek teljesítették a kérést, s egy egész napos hajtóvadászat után élve adták át az állatot az igazgatónak. Az akciót maga Zamercev városparancsnok szervezte meg.

*

Nyilvánvaló, hogy a sport iránti rajongás a középiskolás évei alatt kezdődött apámnál, hiszen a tanyavilágban nemigen foglalkoztak sporttal, talán még azt se tudta mindenki beazonosítani, hogy az mi fán terem. Így hát apám életéből kimaradtak az olyan legendás és regényes momentumok, hogy az egészen kicsi gyerek még nem érti, miről van szó, de odahaza szól a rádió, és a szülők meg a szomszédság hol lélegzet-visszafojtva, hol diadalittas kiáltások közepette figyelik, ahogyan egy ködös november végi napon a magyar labdarúgó-válogatott Londonban, a Wembley-stadion gyepszőnyegén legyőzi a saját hazájában addig verhetetlennek tartott Angliát... Nem, szó nincs arról, hogy apámba ekképpen ivódott volna bele a futball és a sport szeretete. Náluk akkoriban nem volt rádió, és Tóth nagyapám mind a mai napig nem tudja, ki az a Puskás – ebben persze nem lehetek teljesen bizonyos, hiszen soha nem kérdeztem tőle –, meg úgy általában, ha vannak is valamelyest fogalmai arról, hogy miről szól egy olimpia vagy labdarúgó-világbajnokság, nevekhez vagy konkrét eseményekhez nem tudja azokat kötni.

Egyszóval a sport Budapesten köszönt be apám életében majdnem egy évtizeddel a 6:3 és az 1954-es elvesztett berni világbajnoki döntő után. Ekkor már az Aranycsapatnak nevezett legendás nemzeti tizenegy sem létezett: három kulcsjátékosa 1956-ban külföldön maradt, a többiek pedig vagy eltűntek, vagy kiöregedtek a játékból, és átadták a helyet a fiatalabbaknak. Sőt, nem is nagyon lehetett hallani róla. Az Aranycsapat és vele együtt a magyar labdarúgás történetének legsikeresebb fejezete 1956-ban véget ért, és amikor apám az 1960-as évek elején Budapesten kezdett ráeszmélni, hogy mi az a futball, Puskás, Kocsis és Czibor nevét már a lelátókon sem emlegették. Abban az időben engedték ki a forradalom után börtönbe zártak egy részét, akik döbbsen csodálkozással tapasztalták, hogy odakint a kutya se akar emlékezni arra, hogy mi történt 1956 októberében, senkit nem érdekel, hogy ők mit csináltak, miért fogtak fegyvert, miért végezték ki a társaikat, és miért ültek éveken keresztül cellában, rácsok mögött. Az 1956 novemberében hatalomra jutott új rezsim rácsapta az ajtót a múltra, és sikerült rávennie az országot arra, hogy ne azon málázzon, hogy mi van amögött, egyáltalán, ne is foglalkozzon azzal az ajtóval, nézzen előre, és azzal törődjön inkább, hogy mi vár rá.

Így került az Aranycsapat a forradalom eseményeivel együtt a bezárt ajtó mögé. Persze, mindent nem lehetett zárra mögé tenni, hiszen – hogy most konkrétan a futballnál maradjunk – egyes játékosok, akik valamikor Puskásokkal együtt rúgták a labdát, továbbra is ott voltak a pályán. Arról pedig, hogy apámnak és az osztálytársainak legyen Aranycsapat-élménye, Bagó tanár úr gondoskodott. Ő ugyanis sport- és futbalszerető ember lévén már tíz évvel korábban is ott ült a lelátókon, látta többek között azt, ahogyan 1954 májusában, a londoni 6:3 budapesti visszavágóján a magyar csapat 7:1-re veri az angolokat, pár héttel később pedig ugyanúgy zokogott és átkozódott a rádió mellett az elvesztett világbajnoki döntő hallatán, mint sokmillió magyar az országban – mi több, azok között volt, akik aznap este kimentek a pesti utcákra, hogy kollektíven éljék át az elkeseredettségüket, mely közösségi élmény aztán néhány óra erejéig az első, ám elhallgatott rendszerellenes tüntetéssé fajult. Bagó tanár úr mindezekről sokáig nem beszélt a tanítványainak (lehet: gyávaságból, ám ez esetben az egész országot gyávasággal kellene vádolni: maradjunk inkább a sebek elfedésének és el nem

vakarásának metaforája mellett), azonban egy borongós késő őszi délutánon, amikor odakint szemetelt az eső és köd fedte nem csak a budai lankákat, de a Nagyszombat utcai amfiteátrum küzdőterét is, beparancsolta a fiúkat a tornaszertárba, leültette őket a földre, és elindította azt a kis vetítőgépet, amit a fizikatanártól kért kölcsön.

Nem tudni, honnét sikerült megszereznie a 6:3 kópiáját – talán valami tévés vagy filmhíradós ismeretség révén? Korántsem a teljes mérkőzés volt, hanem egy bő összefoglaló, elsősorban a gólokkal, meg az elképedt angolokkal, és a magyar kapus örömtias cigánykerekeivel. Bagó tanár úr nem fűzött hozzá kommentárt, bevezetésképpen is csupán annyit mondott a fiúknak, hogy tíz esztendővel azelőtt a magyar futballválogatott az évszázad mérkőzésén legyőzte Angliát, s ez azért volt az évszázad mérkőzése, mert az angol futball történetének addigi 90 éve alatt első ízben fordult elő, hogy egy másik nemzet labdarúgó-válogatottja saját hazájában cibálja meg a brit oroszán bajuszát. Aztán lekapcsolta a villanyt, elindította a vetítést, majd a végén megkérdezte, hogy van-e valakinek kérdése.

Nem volt senkinek (halkan jegyezzük meg: Bagó tanár úr öröme, akinek így nem kellett tartania attól, hogy válaszáds közben ingoványos talajra téved), úgyhogy a kurta-furcsa testnevelésóra ezzel véget is ért. A fiúk azonban nem azért nem kérdeztek, mert nem érdekelte őket a dolog – nagyon is érdekelte, csak éppen nem tudták egyszeriben hová tenni, és furcsállták, hogy erről itt és most kell először hallaniuk. Illetve voltak, akikben a film láttán egyszeriben derengeni kezdtek a kora gyerekkorban hallott rádióközvetítések, és csodálkozva döbbsentek rá, hogy hát persze, itt van a Bozsik, aki nemrégiben akasztotta szögére a futballcipőt, na de hol van például a Puskás, akinek a nevét annak idején olyan sokat lehetett hallani, azóta viszont mintha a föld nyelte volna el, holott tíz év nem is olyan hosszú idő.

Bagó tanár úr nem csak az Aranycsapat idején, hanem később is eljárta futballmérkőzésekre. Nem véletlen, hogy a tanítványait rendszeresen fociztatta, mint ahogy az sem véletlen, hogy apámat a kispesti pályára küldte atletizálni. Szíve szerint bizonyára futballistának adta volna, hiszen neki is a labdarúgás volt a mindene, és ahhoz is megvoltak a kapcsolatai, hogy az amfiteátrum küzdőterén fölbukkanó tehetséges srácokra fölhívja egyik-másik futballedző figyelmét – csak hogy apám bármennyire is igyekezett, nem volt tehetséges labdarúgó, legalábbis Bagó tanár úr meglátása szerint nem. Kitűnt rajta, hogy tizennégy éves koráig nem igazán focizott; persze, a tanyasi meg a kisvárosi iskola udvarán időnként rúgták a bőrt, azaz inkább a rongylabdát, de csak hébe-hóba, és az is jobbra szervezetlen rohangászás volt, nem komoly játék. Az alapok hiányoztak apámnál a valódi labdarúgáshoz: a technika, a rafinéria, a cselek, a labda finommozgatása, és hiába volt gyors és erős, hiába tudta végigzakatolni az amfiteátrumban a meccseket, mi több, hiába volt meg az esze és a szeme is ahhoz, hogy lásson a játékban, kapura törésnél nem tudott egyetlen védő mellett sem elmenni, és amikor ő próbálta megállítani a támadókat, megette a legócskább cselet is.

Bagó tanár úr fölhívásának engedelmeskedve megkereste Kispesten Sallai Tibort. Hosszú ideig tartott az út, három különféle villamoson zötykölődött, míg Terézváros széléről eljutott a kispesti temetőig. Az a városrész akkor még friss szerzeménye volt Budapestnek, hiába nőttek össze korábban is az utcák, csak a második világháború után lett önálló településből a főváros tizenkilencedik kerületévé. Ezzel egyidőben, 1949-ben az addig Kispesti Athletikai Club néven működő sportkör beleolvadt az ország legnagyobb sportegyesületébe, a gigászi méretű Budapesti Honvédba, amelynek felügyeleti szerve – szovjet mintára – a hadsereg és a honvédelmi minisztérium volt. Ebben a minőségben aztán a Kispest-játékosokból Honvéd-játékosokká avanszált focisták jelentős része – akiket apám válogatott mezben, Bagó tanár úr filmvetítésén láthatott – katonatisztként futballozott; Puskás például az őrnagyi rangig vitte, aminek az lett az eredménye, hogy 1956 után már csak azért sem mert hazajönni, mert tartott attól, hogy katonaszökevényként vonják felelőségre, esetleg halálra ítélik.

Amikor apám a kispesti pályán atletizált, már jelentősen elhalványodott a Bp. Honvéd futball-csapatának tíz évvel azelőtt még olyan fényesen ragyogó csillaga. Persze, amennyire én meg tudom ítélni, az sem volt rossz csapat, csak épp nem nyert bajnokságot. A játékosok közül néhányan fiatal éveikben Puskásékkal együtt rúgták a labdát. Ilyen volt például a csapat legnagyobb sztárja, a szőke Tichy Lajos, aki azzal, hogy elvett egy országos hírű balerínát, nem csak labdarúgóként került a lapok címlapjára – mindez persze az akkori viszonyok, a szocialista médiaerkölcsei keretei között értendő –, hanem feleségével közösen *celebrity*ként is, mint az ország első álom párja. (Egyébként ahogyan az álom pároknál gyakorta lenni szokott, a házasság idejekorán véget ért.)

Apám mind a mai napig Tichyről beszél a futballmérkőzések közben. Ül a tévé előtt, a fotelban, és amikor valamelyik játékos a kapu közelébe kerül, és ahelyett, hogy lövésre szánná magát, toszogatja ide-oda a labdát, paprikavörössé mérgeli magát, és Tichyt emlegetve szórja rá a dühét, hogy bezzeg a Lajos nem zavartatta magát, ilyenkor már rég kitakarította a hálót... Tichy ugyanis a nagy lövéseiről volt híres. A családi legendáriumba pedig úgy került bele, hogy egyszer beszélt apámmal.

Aki alig pár hónapig atletizált. Nem volt semmi baja sem a sportággal, sem Sallai Tibor edző bácsival, sem az egyesülettel – egyes-egyedül azzal volt baja, hogy nem izgatta különösebben a dolog, nem akart atléta lenni, hanem, csakúgy, mint abban az időben szinte minden fiú, ő is inkább rúgta volna a bőrt. Egy ideig azzal áltatta magát, hogy végtére is nincs veszve minden, a válogatottban épp akkortájt játszott egy jobbhátvéd, aki atlétaként kezdte sportpályafutását, onnét nyergelt át a futballra. Azután belátta, hogy ez egyfelől igen hosszú idő is lehet, másfelől semmi garancia nincs arra, hogy vele is ez történik. Ráadásul a tévében elkezdtek közvetíteni a futballmeccseket – a kollégiumban volt televízió –, úgyhogy apám, ha lehet, még inkább a labdarúgás rabja lett, amelyhez viszonyítva az atletizálás legfőljebb pótszer gyanánt jöhet szóba.

Arról nem beszélve, hogy a kispesti pálya irdatlan messze volt, és arrafelé, a külvárosban, a Határ úton túl ritkán járt a villamos.

De hogy a Tichy Lajos-legendára visszakanyarodjak, a dolog úgy esett, hogy rövid atléta-pályafutása során apám az egyik edzésen épp rőtta szorgalmasan a köröket a futballpálya körül, amikor a labdarúgók a gyepen gyakoroltak. Egy labda kigurult a salakra, apám utánament, és visszadobta. Az egyik játékos megköszönte, majd azt kérdezte apámtól:

– Öcsi, hány óra van?

Apám kétszeresen is összereszt a kérdés hallatán. Egyrészt azért, mert odahaza is rendre Öcsinek szólították, másrészt pedig azért, mert a kérdezőben a nagy Tichyt ismerte fel, akit az előző szombaton látott a tévében a Bp. Honvéd soros mérkőzésén bombagólt rúgni. Zavarában annyit tudott csak mondani, hogy:

– Nem tudom – s csak később kezdett el gondolkodni azon, hogy ugyan miért is kérdezte tőle az időt a nagy Tichy, amikor egyetlen sportoló sem hord edzés közben órát.

Mindenesetre a Bp. Honvédot örökre a szívébe zárta.

Jó huszonöt évvel később én is láttam a legendás Tichyt, igaz, messziről, és apámmal ellentétben nem beszéltem vele. 1989 ősze volt, a negyvenedik évfordulója annak, hogy a Bp. Honvéd bekebelezte a Kispesti AC-t. Apám megint tett egy kísérletet arra, hogy megszerettesse velem a futballt. Ezúttal sem sikerült neki. A mérkőzésre egyáltalán nem emlékszem, sem az eredményre, sem arra, hogy kivel játszott a Honvéd. Arra emlékszem, hogy álltam apám mellett a lelátón, fújt a szél, fáztam, és halálra untam magam, és miközben apám a Tichy-utódok teszetoszaságán bosszankodott, én annak szurkoltam, hogy minél előbb befejeződjék

ez az egész, és beülhessünk az autóba és mehessünk haza, magunk mögött hagyva ezt a koszos-szutykos szombat délutáni Budapestet. S arra is emlékszem, hogy a mérkőzés elején nagy ováció közepette fölbukkant a pályán Tichy, valamint az Aranycsapat egykori csatára, Czibor, aki 1956-ban szintén a külföldet választotta (állítólag fegyveresen vett részt a forradalomban), ám 1989 őszén, a rendszerváltás küszöbén már szabadon hazalátogatható. Tichy fiatalabb volt Czibornál, mégis, kettejük közül ő nézett ki idősebbnek és meggyötörtebbnek; na persze, ő itthon élte végig az elmúlt évtizedeket, miközben a másikat éltették a katalán borok, a napsütés és a tengeri levegő.

*

Aztán – pestiesen szólva – egyszer csak kiborult a bili. Már négy évvel korábban is erősen megbillent, utána viszont avval senki nem foglalkozott, hogy telik-e valamivel, vagy egyáltalán, bármi is történik-e vele. Legalábbis a kimondott szavak szintjén nem. A téma, pontosabban mondván a probléma a szőnyeg alá lett söpörve, én pedig, mint a történet avatott elbeszélője, itt és most elmerenghetnék azon, hogy ama bizonyos, évtizedekkel később nálunk is jelenlévő családi attitűd, miszerint ha a gondról nem beszélünk, akkor az nem is létezik, vajon nem innét, az alföldi tanyavilágból, a vándorló homokbuckák, a száraz szőlőtőkék és a mesterségesen betelepített fenyvesek közül ered-e... Merengés nélkül is az a válaszom, hogy nagy valószínűséggel igen.

Nagyanyám gyanította, hogy lesz valami. Hogy ennek a pestezésnek, legalábbis nagyapám szempontjából nézvést, nem lesz jó vége. Mert ha egyszer valami elkezdődik, és az ember egy biztosnak látszó útra rálép, onnantól fogva csak nagyon különleges és kényszerítő körülmények hatására lép le arról. Egy-egy pesti látogatása után, miközben hazafelé zötykölődött a személyvonaton, rendszerint el is gondolkodott a várható következményeken. Aztán amikor a boltnál leszállt az autóbusról, és elgyalogolt a dülőig, már igyekezett úgy intézni magában az egészséget, hogy ne jussanak eszébe a fenyegető árnyak. Odahaza azonnal elmerült a mindennapos teendőkhöz, és nagyapám kurta faggatózására Öcsi hogylétéről hasonló rövidséggel felelt: „Jól van, jól viselkedik, szorgalmas, jól tanul”. Egyszóval minden ugyanúgy megy, mint az általános iskolában. Csak éppen a színhely ezúttal Budapest.

Amikor apám havonta egyszer hazautazott, akkor se változott látszólag semmi. Lerakta az utazókoffert, és egyből ment nagyapámmal kapálni, horolni, metszeni, tűzifát pakolni, kukoricát morzsolni, disznóólat takarítani. Ahhoz voltak hozzászokva, hogy munka közben nemigen beszél az ember, csak a legszükségesebbeket mondja és kérdezi, így hát nagyapám se nagyon hozta olyankor szóba Pestet és a technikumot, legföljebb a szusszanásnyi pihenők közben pendítette meg, hogy miként mennek a dolgok az iskolában, van-e valami érdekes, apám válaszaiból pedig rendre azt szűrte ki, hogy nincsen semmi különös. Úgyhogy ezen napirendre térve végezték tovább a tennivalót.

Mindez így ment három és fél éven át. Ezalatt apám tette a kötelességét: tanult, egy darabig eljárt Kispestre atlétikaedzésekre, majd ugyancsak a tanulásra hivatkozva feladta azt, havonta egyszer pedig paraszti gúnyába öltözött, és odahaza túrta a földet szorgalmasan. Nem beszélve a nyarokról: otthon, a tanyán vakációzott, és derekasan besegített az akkori teendőkhöz. Erős, izmos, ügyes gyerek lett belőle, sok mindenhez értett, nagyapám roppant mód meg volt elégedve vele, s hamar rájött, hogy nem kell minden nagyobb munkához elhívni a vejeit, ő és Öcsi is el tudják ugyanazt végezni, amit más esetleg négy embernek szánna.

Apám az évek során a tanulás terén is egyre megizmosodott, és a kezdeti bukdácsolásokat követően – pontosítsunk: nem voltak ezek a szó szoros értelmében vett bukdácsolások, egyszerűen idő kellett az akklimatizálódáshoz, és egy darabig meglátszódtak a jegyein a kisvárosi és a budapesti iskola közötti különbségek; szóval, mondjuk inkább úgy: a kezdeti nehézségeket követően egyre jobban belelendült, és hamarosan évfolyamának legjobb diákjai

közepette találta magát. Ezek után egyáltalán nem volt meglepő, hogy amikor a negyedik osztály feléve előtt szóba került a továbbtanulás, tanárai természetesnek vették, hogy ifj. Tóth Kálmán is jelentkezik valahova, sőt biztatták is, hogy adja be a jelentkezési lapját, kár lenne abbahagynia a tanulmányait, ő többre hivatott annál, hogy erősáramú technikai végzettséggel valahol művezető legyen.

Nagyapám számára azonban ez egyáltalán nem volt természetes. Pedig ha idejében belegondolt volna – úgy, ahogy nagyanyám a maga módján hébe-hóba belegondolt –, nem érthette volna meglepetésként az események ilyen fordulatát. Csakhogy ő úgy döntött, inkább nem gondol az effélékre. Ennek következtében megállt a szájában a falat, amikor 1966 elején, egy péntek estén, vacsora közben, nem sokkal a hazaérkezését követően apám mintegy mellékesen bejelentette, hogy jelentkezett a műszaki egyetemre.

„Mintegy mellékesen” – ami azt jelentette, hogy apám igyekezett úgy csomagolni a dolgot, hogy az minél kevésbé legyen lehangoló. Számított ugyanis arra, hogy a kimondatlanság, illetőleg nagyapám éveken át zajló bele nem gondolása nehézségeket fog szülni.

Január volt, hideg és fagy. Odakinn metsző szél rázta a homokban kapaszkodó gyümölcsfák üres ágait. Az égen egy szem felhő nem volt, a Hold sem látszódott, akár valami mesében, ragyogtak a csillagok. A tanyavilág nyugodt sötétjében a Tejút is fölbukkant az égbolt tetején – az a gyönyörű csillagösvény, amely Budapestről nézvést legföljebb a külső kerületekben, de inkább egyáltalán nem látható.

A sparherben duruzsolt a tűz, meleg öntötte el a konyhát, és a tanyák villamosítása keretében nemrég felszerelt csupasz izzó is barátságosan hunyorgott a fagerendák alatt. Tepertő és krumpli volt a szokványos menü, ráadásképpen nagyapám a délután folyamán Öcsi érkezésére friss kenyeret is hozott (nagyanyám addigra már leszokott a kenyérsütésről, mondván, ha lehet venni a boltban, minek fárassza magát vele, van még a ház körül elegendő tennivaló).

– A műszaki egyetemre – felelte apám nagyapám azon horkantására, amiből azt lehetett kiérteni: „Hova?” – Tudja, apu, az is ott van Budán, csak néhány híddal lejjebb. Egy nagy, vöröstéglás épület.

Nagyanyám úgy érezte, hogy egyszeriben hideg lett a konyhában, föl is kelt, hogy dobjon a tűzre pár kukoricacsutkát.

Nagyapám letette a kést. A fiára nézett, de nem mondott semmit. A fejében a hosszú évek némasága után végre zakatolni kezdtek a gondolatok. Először is azon kezdett el morfondírozni, hogy mennyi ideig tart az az egyetem. Aztán gyorsan rájött, hogy fölösleges ezen tűnődnie, ha elvégzi, ifjabb Tóth Kálmán nem fog hazajönni és horolót meg metszőollót venni a kezébe. Öltönyt fog viselni, esetleg fehér munkaköpenyt, s onnantól fogva tervezőasztalok és folyamatábrák fölött görnyedezik. Mindezek tetejében pedig feleségül vesz egy városi lányt, akinek a mozi és a tánczene lesz a mindene, és fogalma sincs arról, hogy milyen az, amikor a kapa alatt harsan a föld. Szép lassan el is feledteti azt Öcsivel.

Ha a lányai férjhez mennek és odébb költöznek néhány házzal, esetleg faluval, azt a parasztember egy biccentéssel tudomásul veszi. Még helyesli is, merthogy ez a helyénvaló. Még az is a dolgok megszokott menetébe tartozik, hogy a fiúgyermek vándorbotot vesz a kezébe, és megnézi, mi újság odakinn a világban, nem beszélve arról, hogy egyet s mást jártában-keltében megtanul. Azonban rendes esetben utána hazajön, menyecskét hoz a házhoz, és kiveszi a kapát az apja kezéből, akinek onnantól fogva nem lesz más dolga, mint pipázgatni az eresz alatt, és bölcs megjegyzésekkel és okításokkal egyengetni a fiatalság útját.

Hát ez most egyszeriben veszni látszott. Nem csak hogy veszni látszott – talán nem keltek meglepetést, ha elárulom: el is vezett.

– Kimegyek, megnézem a jószágokat – mondta nagyapám, mikor végre levette a tekintetét apám városiasan sápadt ábrázatáról, és fölkelt az asztal mellől. Bekecsét, kucsmát húzott, kiment az udvarra.

A tepertő és a krumpli a vastag karéj kenyérrel a tányérján maradt.

Odagyalogolt a disznóól mellé, a kerítésen át hunyorgott bele a sötétbe. A malacok megérezték, hogy itt a gazda, s noha ők már túl voltak a vacsorán, kijöttek az ólból, és előbb elszórt, aztán egyre sűrűbb horkantásokkal hangot adtak értetlenséggel vegyes kíváncsiságuknak. Mielőtt a rőfögés üvöltésbe csapott volna, nagyapám otthagya őket, és megállt kicsit arrébb, a fagy és a tisztasága ellenére is enyhén szarszagú német rohambili mellett. Miközben csizmája talpával a jeges göröngyöket lapogatta, jobb kezével benyúlt a kucsmája alá, és jó egy percen át vakargatta a feje tetejét. Miután a viszketés nem akart elmúlni, odébb lépdelt, próbált nem foglalkozni vele. Ingerülten belerúgott a lába alatt sertepertélő zsemleszínű, meghatározhatatlan eredetű kutyába, majd megmarkolta a padlásfeljáró korlátját, és a jégtől csúszós lépcsőn fölkapaszkodott egészen a padlásajtóig. Ott megint megállt, és csak úgy, mint huszonegy évvel azelőtt, elnézett északra, Budapest felé. Lángokat most nem látott, ellenben a tekintete – ha képes lett volna rá – a bombák helyett is tudott volna a sötétbe burkolózó távoli nagyvárosra tüzeket küldeni.

Hideg volt ahhoz, hogy sokáig elmélkedjen odakinn, és amúgy se akarta magát átadni az érzelmeinek, az soha nem volt szokása, nem tartotta rendes dolognak. Lelépdelt a fagyottan recsegő grádicsra, a kicsiny ablakon át besandított a kivilágított konyhába: nagyanyám a sparhert körül matatott valamivel, apám, mint aki karót nyelt, ült az asztalnál az üres tányérja előtt, a másik tányér ellenben érintetlen maradt, továbbra is ott volt rajta a krumpli meg a tepertő. Nagyapám megrázta magát – nyilván csak a faágakról és a kerítés tetejéről a bekecsére pergett havat akarta leverni –, aztán nagy lendülettel bement a házba. Az ajtó akkorát döndült mögötte, hogy nagyanyám és apám összerezzenek, a macska pedig sértődött nyávogással besietett a konyhai sezlón alá. Nagyapám ledobta a bekecsét és a kucsmát, majd visszaült az asztal mellé befejezni a vacsorát.

Mikor végzett, azt kérdezte:

– Beadtad-e már a papírt?

– Be – felelte alig hallhatóan apám.

Nagyapám bólintott, és többet nem hozta szóba az egyetemi fölvételit. Nem beszélt róla nyíltan senkinek. A maga csöndes, szótlán módján azonban még hosszú éveken keresztül igyekezett apám tudomására hozni, hogy mit gondol a dologról. Beletelt néhány esztendőbe, mire úgy-ahogy megbékélt, és elfogadta a helyzetet.

Amit szemtől szemben nem tudott a fiának elmondani, azt jóval később elmondta egy újságírónak.

Ez már az új évezredben történt, két-három évvel a millennium után. Az egyik napilap riportot készített az alföldi tanyavilág utolsó romjairól, és amikor e kapcsán megkeresték azt a derék férfiút, aki polgármesteri minőségben igyekezett felügyelni a közigazgatási egységként csak papíron létező, egyébként önálló tanyák életét, a Tóthékat ajánlotta a sajtó figyelmébe: „Tóth bácsi mindjárt kilencvenéves – mondta a csinos újságíró nőnek. – A Monarchiában született, ám egész életében alig tette ki a lábát innét. A leghosszabb időre is csak akkor, amikor egy hétre a téesz szervezésében elutaztak a friss nyugdíjasok a jugoszláv tengerpartra. Még a szocializmus idején.”

Az újságíró megfogadta a tanácsot, és fotósával együtt elgyalogolt a tizennégyes dűlőig. Nagyapámék meglepődtek valamelyest, ám – mert ugyan valóban alig tették ki a lábukat a

tanyáról, azért már átéltek ott egyet s mást, és megtanulták, hogy mindenben csodálkozni nem érdemes – készséggel szoba elegyedtek a sajtóval. Akkortájt már bérlők művelték a kertet, sőt apám sűrűn emlegette azt a nyugdíjasotthont, ahová a szüleit készült elszállásolni. Nagyapámék, csak úgy, mint annyi mindent az évtizedek alatt, ezt is azzal a befelé fordult rezignáltsággal vették tudomásul, amellyel a gyorsan változó világ számukra érthetetlen rezdüléseit fogadták.

Az újságíró természetesen arról érdeklődött, hogy milyen az élet egyedül, itt, a tanyán, ennyi idősen, és hogy bírják még mindig az itteni munkát.

– Nem bírjuk mi már ezt sehogy – jelentette ki a szóvivő szerepét azonnal magára vállaló nagyanyám. – El is költözünk innét hamarosan. – Látva az újságíró meglepett arcát, a félreértések elkerülése végett sietve hozzátette: – A fiunk már kinézte nekünk az idősök otthonát. Vadonatúj, még most épül, de nem sokára befejezik.

– Eszerint van család, aki segítsen – vetette közbe a sajtó.

– Van család, van – sóhajtott nagyanyám –, de hát azok messze vannak, meg hát ki tudja, mikor érnek rá, a mai világban mindenki olyan elfoglalt, időnként azt se tudja, hol áll a feje.

S ekkor közbevágtott nagyapám. Röviden, velősen, lényegre törően:

– Van egy fiunk. Egyetemet végzett Budapesten. Több diplomája van. Gyárigazgató. Roppant okos és világlátott ember. Mindig külföldre jár üzletelni. Sokan kikérik a tanácsait – közben pedig kihúzta magát.

A „gyárigazgató” erős túlzás volt, apám egy kisebb üzemet vezetett a városunkban, ám nem is ez a lényeg, hanem az, hogy mindezt olyan hévvel, olyan büszkeséggel mondta nagyapám, hogy a felesége döbbenetesen pislogott mellette. Soha nem hallotta még az urát az Öcsiről így beszélni.

A cikk meg is jelent hamarosan, azzal a felhanggal, miszerint kollektív családi magány ide, fogva tartó homok amoda, lám-lám, a tanyavilágból indulást is tud karriert csinálni az, akinek megvan a tehetsége és a szorgalma ehhez. Egyedül a nagynénémék sértődtek meg, őket ugyanis se nagyapám, se nagyanyám nem említette meg. Mintha nem is léteznének. Illetve: mintha nem volna miért beszélni róluk.

*

A színes-szagos, pompás 1960-as évtizedben Magyarország (vezetése és népe karöltve) kitalálta, hogy igazából nincs is szükség ideológiákra, egyedül azzal kell törődni, hogy az ember jó oldalon álljon, viszont hogy melyik a jó oldal, azt az arra rendelt okosok úgyis megmondják, szóval, ha csupán odafigyelünk arra, hogy merre megy a többi, és igyekszünk nem lemaradni tőlük, máris megtettük a magunkét. Az 1960-as években az országnak, vezetésének és népének egyaránt az volt a legfontosabb, hogy modern legyen. A modernség volt az a jelszó, amelyet örömmel tűzött zászlajára a pártállam csak úgy, mint a lakosság, és amelynek égisze alatt a szavakon túl is egységbe forrott az egyeduralkodó és magát megfellebbezhetetlennek nevező párt és a nép.

Miközben a Budapest történetéről szóló dolgozatomat írtam, megnéztem néhány korabeli filmfelvételt (filmhíradós tudósításokat, reklámokat és ismeretterjesztő filmcskéket a magyar televíziózás hőskorából), föllapoztam néhány évfolyamnyi korabeli újságot, valamint elolvastam-meghallgattam pár, a korral foglalkozó visszaemlékezést. Utóbbiak nosztalgikus lelkesedése csak tovább erősítette bennem azt a meggyőződést, amely már a források és dokumentumok tanulmányozása alatt kikristályosodott bennem, nevezetesen, hogy az 1960-as volt a legvidámabb és legfelhőtlenebb évtized a 20. századi magyar történelemben. Ami pedig

– alig néhány esztendővel a jéghideg ötvenes évek, az 1956-os forradalom, majd annak véres eltiprása és megtorlása után – igencsak elismerésre méltó bűvészműtárgy a regnáló hatalomtól.

Mert hát mi is tartotta izgalomban akkortájt az ország népét?

Például az, hogy tisztábbak lettek-e, és ha igen, mennyivel, az elmúlt időszakban a pesti utcák. S hogy miként kovácsolódnak össze a járókelők egy perc alatt valódi közösséggé a renitens szemetelővel szemben. S hogy az új találmányt, a pálcikás jégkrémet hogyan kell kultúráltnan elfogyasztani, és ki hol dobálja el a fagyalt lenyalása után a megmaradt fapálcikát. S hogy milyen érdekes, új, egyúttal pedig hátborzongató jelenség, hogy egyes joviális, család-szerető, pontosan és megbízhatóan dolgozó, nyugodt férfiak az autó vezetőülésébe ülve egy-szeriben megbokrosodnak és agresszívvá válnak. S hogy mit tehet ez ellen a mindig alapos és megbízható rendőrség.

Mindezekon felül az 1960-as években az ország megszabadult régi bútoraitól: nehézkes, nagy helyet elfoglaló szülői és nagyszülői örökségét az enyészetre (na meg a lomtalanítókra) bízta, és legfőbb vágya az volt, hogy minél hamarébb modern elemes bútorokra tegyen szert. Merthogy – harsogták reklámok és komoly újságok egyaránt – az elemes bútor teszi a modern embert.

A modernséget azonban – emelték föl jobb kezük mutatóujját intón azok, akik az ideológia-mentes pragmatikus élet szabályrendszerét hivatottak megalkotni – nem szabad össze-téveszteni a tunyasággal, az életszerűtlen lazasággal és a pökhendiséggel. Nem beszélve a nyugati életstílust majmoló cinizmusról és szarkazmusról. A modern ember színes, modern szabású ruhákat visel, ám szigorúan a jó ízlés határain belül. A haját is meg lehet növeszteni, de ápolása akkor is elengedhetetlen. („Nem baj, ha hosszú a hajuk, csak tartsák tisztán” – jelentette ki a párt és az ország első számú vezetője.) S ha már a beatzene önmagában is hangos műfaj, művelői és kedvelői legalább legyenek tiszteltudó, okos gyerekek, és ne húzzák ki a szüleiknél a gyufát – se az otthoni szülőknél, se mindenki közös szülőjénél, az állampárti vezetésnél. Mely utóbbi oly sikeresen kaparta a mélybe a veszélyes parazsakat, hogy az akkor felnövő nemzedék évtizedekkel később is édeskésen könnyes nosztalgiával beszélt az 1960-as évekről, egy magát később nagynak tituláló generáció ifjúságáról, egy olyan nemzedék bohókásan komoly napjairól, amely mind akkor, mind utána meg volt győződve arról, hogy ő írta, ő írja a jövőt.

Apám is ennek az önmagát nagynak föltüntetni szerető generációnak a tagja, ám ő a színes-szagos csillogásból vajmi keveset vett észre. Illetve amit észrevett, az nem tett rá akkora benyomást, hogy később akár nekem, akár másnak nemzedéktársaihoz hasonlóan rajongó lelkesedéssel beszéljen róla. Természetesen tudott a falrengető bulikról, és a hol kollégiumokban, hol albérletekben, hol pedig egyetemi fórumokon, sőt a Magyar Televízió ifjúsági műsoraiban lefolytatott nagy világmegváltó beszélgetésekről, mi több, talán részt is vett egyikben-másikban; az ő számára azonban az a bizonyos Hatvanas Évek leginkább rajztáblákat, szénecruzákat, órákon át tartó aprólékos szöszözéseket és vérrel-verejtékkel kikínlódott osztályzatokat jelentett. Miközben esténként a különféle klubokban, illetve táncdalfesztiválok idején a televízió képernyőjén szólt a beat meg a rock – a pártállam akkoriban még vállvergetően biztató mosollyal fogadta az új ifjúsági kultúrát, mondván, ez is a modernség része, csak persze, mint annyi minden más, szigorú keretek között kezelendő –, apám és évfolyam-társai tervrajzok és folyamatábrák fölött görnyedeztek, s végigtanulták lázadó és mámoros éveiket. Ezzel kapcsolatban pedig, legalábbis én úgy tapasztaltam, a Nagy Generáció külön-féle végzettséggel rendelkező fiai és lányai manapság is képesek egymásnak esni, ugyanis amíg az egyik fátyolos tekintettel arról beszél, hogy micsoda fergeteges programok voltak a Metró Klubban, addig a másik a kimaradottság ma is tartó sértettségével visszatromfol, hogy

neki ilyesmire nem volt ideje, hiszen lehet, hogy a bölcészek és a jogászok efféle könnyed dolgokkal mulatták az időt, a mérnököknek azonban éjt nappallá téve kellett tanulniuk és rajzolniuk.

Apámat soha nem hallottam erről panaszkodni. Pedig a beatzene neki – velem ellentétben – egyáltalán nem maradt ki az életéből. A műszaki egyetemnek saját egyetemi klubja volt, ráadásul a korszak neves beatzenekarainak tagjai közül többen is a műszaki egyetemen tanultak, apámat egyiket-másikat ismerte is – ha nem is személyesen, ám látásból, a menzáról, a könyvtárból. Szóval, mivel a világ általában úgy szokott kerek lenni, hogy a homlokegyenest ellenkező vélemények nagyjából közepén válnak igazgá, ez esetben is nagy a valószínűsége annak, hogy aki akart az idejéből és az energiájából áldozni rá, az műegyetemistaként is nyugodtan eljárhatott az E-klubba az Omega együttes föllépésére. Apám azonban nem akart – vagy legalábbis nem mindenáron és mértékek nélkül. Úgy gondolta, ő már épp eléggé kihúzta odahaza a gyufát azzal, hogy átírta, illetve semmissé tette idősebb Tóth Kálmán számításait, így hát ha már ezt tette, akkor kutyakötelessége megfeszülve tanulni, és mind magának, mind a szüleinek megmutatni, hogy helyesen döntött, igenis a diplomát kellett választania a kapanyél helyett. A bulikat és a világmegváltó dumákat javarészt tehát kihagyta az életéből, maradtak helyettük a Honvéd-mecsek szombat délutánonként (a nagy Tichy még mindig játszott!), valamint a rádió, ahol a Szabad Európa beatzenei kívánságműsorait épp úgy be lehetett fogni, mint az egyéb nyugati adók hasonló adásait.

Ám ezeket is csak módján, pianóban. Apám soha nem hallgatott úgy beatzenét, hogy közben zörögtek az ablakok. Egy szekrény aljában ma is őrzí azt a csehszlovák gyártmányú nagy orsós magnetofont, amit egyik első fizetéséből vásárolt. Gyerekkori emlékképeim között gyakorta fölbukkan, ahogy ül az asztalra tett magnó mellett, a tekerics forog, ám hogy mi van rajta, abból a külvilág semmit nem érzékel, mivel apám minden alkalommal fülhallgatóval hallgatott zenét. Erre a kollégiumban szokott rá, ahol alkalmazkodni kellett a szobatársakhoz, amiben persze már nagy rutinja volt a Hegedű utcai négy év nyomán. (A kollégium egy nagy, többszintes épület a Petőfi híd budai hídfőjénél, a Műszaki Egyetem mellett, apám egyik legemlékezetesebb élménye onnét az, hogy egyszer a tantusszal működő nyilvános telefonállomást villamosmérnök-hallgatók lévén rákötötték a kollégium fővonalára, s onnantól kezdve hónapokon át ingyen lehetett használni a készüléket.)

Szóval, apám szerette a beatzenét, mint ahogy lényegében szereti ma is, legalábbis szívesen hallgatja azokat az előadókat, akiket az egyetemi éve alatt megszeretett, és akiknek a CD-ivel mindig meg lehet ajándékozni születésnap vagy karácsony alkalmából. Már a középiskola alatt tudomást szerzett arról az új műfajról, a vele való első komolyabb találkozása azonban 1967 nyarára esett. Egy külföldi építőtáborban történt meg ez a dolog, a Német Demokratikus Köztársaságban, a száz nagyváros, Lipcse mellett.

Nem egészen húsz évvel később egy általános iskolai csereprogram keretében én is eltöltöttem néhány napot Lipcsében. Túl sokra nem emlékszem belőle, leginkább benyomások maradt meg bennem, főképpen az, hogy a város barna színben pompázott. Barna volt minden: a házak, az aszfalt, a padok, az emberek ruhái, de még az utcákon nyüzsgő Trabantok és Wartburgok is. Amire még vissza tudok emlékezni, az egyrészt a hosszú vonatút (Csehszlovákián át – ma már ez az ország sem létezik), másrészt a *Berliner TT-Bahnen* nevű játékvasútmodell boltjai, harmadrészt pedig a nagyfenekű, fiatal helyi idegenvezetőnő, aki természetes hátsóját rendre sárga nadrágba bújtatta (hogy végig ugyanaz a nadrág volt-e róla, azt nem tudom), aki megmutatta nekünk a Tamás-templomot meg a lipcsei ütközet emlékművét, s akivel – bár erről kisgyerekként pontos tudomásunk nem lehetett – a velünk tartó ugyancsak ifjú technikatanár röpke és könnyed viszonyba keveredett. (Itt és most lehetne szólni a legendás NDK-s lányokról is, csak hogy az egy másik, nálamnál idősebb generáció élménykörébe tartozik; amikor én abba a korba értem, hogy egyáltalán szó lehetne ilyesmiről, az

NDK-s lányok szerte Európában azzal voltak elfoglalva, hogy miként juthatnának be a Német Szövetségi Köztársaság nagykövetségeire – röviddel ezután megszűnt az országuk.)

Apám három hetet ügködött egy Lipcse melletti raktárépület fölállítása körül. Az építő-táborba meglepődő módon nem csak a szocialista tábor országaiból érkeztek szorgoskodni vágyó fiatalok, hanem az imperialista államokból is – persze, alaposan megsűrve, és kiválogatva közülük azokat, akik a vietnami agresszió és De Gaulle elnök ellenében Che Guevaráért és az internacionalista eszmeiségért lelkesedtek. Azonban hamar kitűnt, hogy a baloldali szív másként dobog Nyugaton, mint Keleten. Az Amerikai Egyesült Államokból érkezett, magukat kommunista érzelműnek valló ifjak ugyanis leplezetlen megdöbbenéssel fogadták, hogy a szovjet diákok az első két napon a közös tábori étkezések folyamán egy Lenin-beszédek tartalmazó hanglemezt recsegetnek az erősítőkön keresztül az egész táborban, és hogy Vlagyimir Iljics Uljanov pattogó szavainak ritmusára kell a szájukhoz emelni a falatot. A harmadik napon ezért azzal a kéréssel fordultak a tábor vezetéséhez, hogy ebédidő alatt ezúttal az ő lemezüket hallgassák az építkezésben megfáradt és fölfrissülni vágyó táborlakók. A táborvezetés némi tanakodás után a nemzetközi enyhülés és az általános leszerelés érdekében helyt adott a kérésnek, így hát két nap Lenin után a harmadik ebéd alkalmával következett az amerikaiak lemeze: megint csak pattogó ritmus, csak éppen egészen más módon pattogott, mint Vlagyimir Iljics.

Apám és a többi kelet-európai ifjú döbbsen nézte az amerikaiak eksztázisát, ahogyan a harsogó zenére dőlnek és vonaglanak, rázzák a hosszú hajukat, és az énekessel együtt üvöltik a dalt.

– Beatles – magyarázták idült mosollyal, határtalan lelkesedéssel a meglepetten tátogó szocialista tábornak, és közös nyelvi nevező híján azt is megpróbálták kézzel-lábbal a tudtukra adni, hogy ez a különös muzsika az új Beatles-lemez, még különösebb címmel: *Bors őrmester*.

A nagylemeznek csak az egyik oldalát hallgatták meg, ugyanis annak vége felé a kór máris továbbterjedt, néhány kelet-európai is bekeveredett az őrzöngő amerikai korpa közé, úgyhogy a táborvezetés gyorsan befejezettnak nyilvánította az ebédet, és elrendelte a csendes pihenőt. A negyedik napon ismét Lenin következett, majd végső kompromisszumként valami ártalmatlan tánczene – a táborvezetés úgy döntött, hogy sem Leninnel, sem a Beatlesszel nem borzolja a különböző helyekről érkezett táborlakók idegeit. Elkéstek. Az amerikaiak véglegesen megfertőzték a beatzenével a szocialista táborbéli ifjakat. Ha az étkezések alatt, mindenki füle hallatára immáron nem lehetett, kerestek rá alkalmat máskor. Esténként tömegével gyűltek a magyar, a szovjet, a csehszlovák és az endékás fiatalok az amerikai elvtársak sátraiba, és ott hallgatták az innen-onnan szerzett lemezjátszókon és magnetofonokon a beatzenét.

Azt pedig végképp nem tudta megakadályozni a táborvezetés, hogy a tábor végére a kelet-európai fiatalok is ugyanúgy tudtak vonaglani ezekre a ritmusokra, mint azok, akik az óceán túloldaláról érkeztek. Eközben azt is ösztönösen megérezték, hogy ennek a zenének ereje és hatalma van. Az viszont már más lapra tartozik, hogy odahaza ezzel az erővel és hatalommal vajmi keveset tudtak kezdeni.

*

Alig száradt meg a diplomáján a tinta és lépett ki a műszaki egyetem hatalmas, barnászörös Duna-parti épületének a kapuján, apám mindjárt munkát talált. Nem esett nehezére, sem neki, sem az évfolyamtársainak. A gyárak és a tervezőirodák két kézzel kapdostak a fiatal, frissen végzett mérnökök iránt. Ezzel egy időben apám másodjára is megúsza a sorkatonai szolgálatot: első ízben az egyetem megkezdése előtt, amikor a betegeskedő gyomra miatt kapott fölmentést, és ugyanez volt az indok az egyetem elvégzése után is. Mellesleg, én soha nem vettem észre, hogy apámnak bármi baja lenne a gyomrával, ugyanakkor az se igaz, hogy

valamiféle humbug van a dolog mögött. Inkább arról lehet szó, hogy bármennyire is az ő választása volt, azért Budapest – legalábbis tudat alatt, pestiesen mondván: – kiidegelte egy kicsit. Nem nagyon, csak éppen annyira, hogy elkerülje miatta a hadsereget, ám amint elköltözött a fővárosból, a probléma rögvést el is tűnt. Vidékről érkezett ember számára ugyanis egy darabig tényleg gyomorszorító, sőt gyomorforogató lehet ez a város, ám az ezzel járó gondok az esetek jó részében megszűnnek előbb-utóbb. Mi apámmal abba a kategóriába tartoztunk, akiknél utóbb szűntek meg. Nálam egy jó évtizedbe telt, apám pedig egyszerűen nem várta meg, hogy végleg megszeressék egymást Budapesttel, előbb költözött le vidékre. Nem volt különösebb problémájuk egymással, csak az a bizonyos gyomorgörcs szorongatott idegi alapon jelentkező fekély formájában. Apám ráadásul nem is tudta a mögötte húzódozó, valószínűleg számára is ismeretlen lelki folyamatokat megbeszélni senkivel, hiszen amikor havonta, sőt aztán inkább kéthavonta hazautazott, idősebb Tóth Kálmán és hitvese mindig ügyeltek arra, hogy a fiukkal való társalgás a pragmatikus napi teendőkre szorítkozzék, és véletlenül se hozzák szóba a kellemetlen dolgokat.

Egyszóval: apám kilépett a műszaki egyetem óriási kapuján, lesétált a neogótikus oszlopok között a neogótikus lépcsőn, és máris ott találta magát a Vörös Csepelen, füstölgő gyárkémények és teherautó-alkatrészek között. Frissen végzett villamosmérnökként a Csepel teherautók és egyéb járgányok villamos berendezéseinek működtetésével és fejlesztésével kellett foglalkoznia. Kilenc év után a Duna jobb partjától is elszakadt, és túl azon, hogy napjainak nagy részét onnantól fogva az Árpád fejedelem egykori lovászáról elnevezett délbudapesti szigeten töltötte, Pestre is átköltözött. Persze, a történelmi díszletekbe öltözött testvérvárosok (Buda és Óbuda) után sem volt számára ismeretlen a maszatos és neveletlen kisöcs (Pest), hiszen négy évig lakott egy terézvárosi kollégiumban. Józsefvárosnak a Nagykörúton kívül eső részén talált albérletet.

Józsefváros kialakulása és előtörténete szinte szóról szóra megegyezik azon pesti kerületekkel, amelyek kívül esnek a középkori városmag egykori, ma a Kiskörút által jelzett határain: előbb láp és Duna-mocsár, azután gazdasági épületek, istállók, raktárak, majd a 18. századtól az addig különálló tanyák és majorságok összesűrűsödtek. Az újonnan kialakult városrész névválasztásban az idősebb szomszédvár, Terézváros példáját követte, ám mivel a császárnő, Mária Terézia neve már foglalt volt, annak fiáét és egyben utódjáét vette föl. A folyamat pár évtizedes késéssel továbbhaladt a Duna felé, ahol is az ott létrejövő új kerület nem sokkal ezután egy másik Habsburg-uralkodó, Ferenc császár után kereszteltette el magát.

Az újonnan kiépülő pesti kerületek fejlődésében máig ható vízválasztó szerepet töltött be a Nagykörút, amelynek nyomvonalát 1871-ben húzták meg, azt követően, hogy a városatyák urbanisztikai és szennyvízelvezetési okokból elvetették Reitter Ferenc azon terveit, miszerint az eredetileg ott lévő Duna-holtágat hajózható csatornává alakítsák át. A klasszikus értelemben vett polgári miliő csupán Észak-Pesten, a Nagykörút Szent Istvánról elnevezett szakaszán jutott át a körút másik oldalára, a több mint 4 km hosszan húzódozó útvonal nagyobbik részénél nem. Ez talán a legszembetűnőbben Józsefvárosban nyilvánul meg, amelynek a Nagykörút belülre eső szakasza, ha helyenként kicsit puritánabbul is, de beillik a polgári Budapest képébe – a Nagykörúton kívülre azonban a 19. század folyamán gyárak és kereskedőházak települtek, azok köré munkásnegyedek, nem ritkán kimondott nyomortanyák. Az eltérés ma is érzékelhető Józsefváros két Janus-arca között.

Apám a Nagykörúton kívül, az egykori munkásnegyedben, egy omladozó vakolatú, szegényes küllemű bérházban talált albérletet. Hiába a diploma és az azonnali biztos állás, addig, amíg némi megtakarításra nem tett szert, be kellett érnie egy józsefvárosi szobával, benne egy ócska ágygal és egy szétesőfélben lévő ódon ruhásszekrénnel, amelynek méretei arra engedtek következtetni, hogy a bútordarab valamikor szebb napokat látott egy szebb helyen, és amelyet mellel apám saját kezűleg reparált meg annyira, hogy úgy-ahogy használni lehessen.

Vele egy fedél alatt laktak a főbérlok is: Gáspár bácsi és Sára néni, az egyformán vékonydongájú, mindig szomorú és ijedt ábrázatú házaspár, akiknek beesett arca és ráncaik sejtetni engedték, hogy nagyjából egyidősek lehetnek apám szüleivel. Halk szavú, bizalmatlan és csöndes emberek voltak, minden ajtócsapódásra összerezzentek, és ha nem szorultak volna rá, lakatlan szobájukat sem adták volna ki, annyira tartottak az idegenektől. Apámmal azonban jól jártak, hiszen az új albérló maga is csöndes, békés ember volt, hétköznapiaknak csak reggel és este volt odahaza, hétvégén pedig vagy olvasott, vagy rádiózott, utóbbit is kizárólag úgy, hogy föltette a fejére a fülhallgatót.

Nem sokkal azután, hogy beköltözött, egy óvatlan pillanatban a konyhában, közös kávéfőzés közepette apám meglátott Gáspár bácsi karján, az inge alól kivillanni egy B betűvel kezdődő tetovált számot. Azon a környéken sok férfi viselt tetovált felíratot – főleg nők és futballcsapatok neveit – a karján, úgyhogy egészen addig nem tulajdonított jelentőséget neki, amíg egy másik alkalommal véletlenül észre nem vette, hogy Sára néni karján is szám van. Akkoriban nem nagyon beszéltek erről, az iskolában is csupán futólag, érintőlegesen említették meg, ám az ilyen-olyan hallomások nyomán apám mégis hamar megértette, hogy a főbérloői Auschwitzot megjárt zsidók. Hogy ez közelebbről mit jelentett, arról mindössze sejtései voltak. Odahaza, vidéken a holokauszt egyáltalán nem szerepelt a tananyagban, nem is lehetett róla hallani, pedig csak úgy, mint szerte az országban, arrafelé is éltek zsidók, akiket ugyanúgy összegyűjtöttek és deportáltak, mint mindazon sorstársaikat, akik nem leltek menedékre. Csak épp kevesen voltak, és még kevesebben tértek vissza ahhoz, hogy a velük történekekről hallassák a hangjukat. Már ha akarták egyáltalán hallatni – a gettókról, a halálvonatokról és a koncentrációs táborokról ugyanis a szocialista Magyarországon nem beszélt szinte senki. Benne volt a köztudatban, leginkább a pestiben, hogy a zsidókkal valami rettenetes történt, ám miután a hazatérő zsidók látták, hogy amikor erről beszélnének, az emberek inkább elfordítják a fejüket, csendben maradtak, és onnantól fogva a túlélők és a nem zsidók együtt építették az emlékezet köré a hallgatás falát. Nem kerültek hát szóba a deportálások és a lágerek az erőssáramú ipari technikumban sem – a műszaki egyetem villamosmérnöki karán még kevésbé.

Gáspár bácsi és Sára néni nem voltak józsefvárosi őslakosok. Egy utcában születtek és ugyanabban az utcában nőttek föl, úgyhogy kora gyermekkoruktól ismerték egymást. Ez az utca az István utca, Erzsébetváros szélén, a Keleti pályaudvartól nem messze, Budapest Csikágóként emlegetett részén (az elnevezés nem a gengszterekre utal, hanem arra a mérnöki tervezettségre, amely nyomán a 19. század második felében az a környék fölépült és benépesült, hasonló módon ahhoz a folyamathoz, ahogyan ez az amerikai nagyváros esetében történt). Gáspár bácsi apja suszter volt, Sára néni apja a Garay téri piacon árult. Nem voltak jómódúak, nem vetette föl egyik famíliát se a pénz, de a kor feltételei szerint meg tudtak élni, úgyhogy nem is panaszkodtak. Vallásuk parancsainak engedelmeskedve gyakorta eljártak Erzsébetváros Nagykörúton belülre eső részére, ahol megmártóztak a Kazinczy utcai rituális fürdőben, és fölkeresték az ottani (a kisebbik) zsinagógát. Így hát amikor egy napon kilakoltatták mindkét családot az István utcából, és átvezényelték mindnyájukat a Wesselényi, a Dohány és a Dob utca környékén létesült gettóba, ismerősként üdvözölhették azt a környéket.

A magyarországi zsidókérdés „végső megoldását” személyesen Adolf Eichmann SS-alezredes irányította, aki éppen azon a napon, 1944. március 19-én ünnepelte 38. születésnapját, amikor a Harmadik Birodalom megszállta utolsó hű szövetségesét, a Magyar Királyságot. Eichmann korábbi működése nyomán munkatársai „Mester”-ként emlegették, és ő maga is szívesen vette, ha így szólítják, noha Magyarország volt pályafutásának első és egyben utolsó állomása, ahol a helyszínen, személyesen irányította az akciót. A német külügyminisztérium már 1942-ben fölszólította, hogy készítse el Magyarország „zsidótalanításának” (*sic!*) a tervét, ám Eichmann ezt akkor elutasította, mondván, addig nincs értelme ilyenekkel foglalkozni, amíg a

Birodalom nem ura minden téren a helyzetnek a Magyar Királyságban. Aztán 1944 márciusában, amikor az idő végre megérett rá, Müller, a Gestapo parancsnoka éppen azért küldte őt Budapestre, hogy – miként azt Eichmann 1961-ben a jeruzsálemi bíróság előtt elmondta – a német vezetés biztos lehessen abban, hogy a magyar zsidók nem fognak úgy föllázadni, mint lengyel hittársaik.

Hamar kiderült, hogy nem kell ilyesmitől tartani. Eichmann maga is meglepődött a magyar hatóságok készséges együttműködésén, és azon a precizitáson, amelyhez hasonlóval csak a németországi deportálások során találkozott. Tervei és utasításai szerint előbb a vidéki zsidókat gyűjtötték össze, közülük is elsőként azokat, akik a közeledő front nyomvonalán laktak: Erdélyben és a Felvidéken. Innét haladtak az ország belseje felé, egy darabig azt a látszatot keltve, hogy a budapesti zsidók biztonságban vannak – úgyhogy aki vidéken megmenekült, az kétségbeesett reményében följött Budapestre, ahol már (legalábbis Eichmann elképzelései szerint) nemigen kerülhetett el sorsát: a gettósítást, majd a deportálást. Vitéz Jaross Andor magyar királyi belügyminisztériuma még arról is gondoskodott, hogy kellő propagandával meggyőzzék a nem zsidó lakosságot, hogy a zsidókérdés végső megoldása a Harmadik Birodalom és a Magyar Királyság közös érdeke, és a győzelem kivívása felé tett fontos lépés. Túl nagy meggyőzésre nem is volt szükség, a lakosság ha nem is föltétlen egyetértőn, de közönyösen fogadta a zsidósággal kapcsolatos intézkedéseket, és faarccal nézte végig, ahogy korábbi szomszédjaikat (így a Csikágóban Gáspár bácsi és Sára néni családját) csendőrok rángatják ki a lakásaikból és ellökdösik a gettó felé.

Miután elhajtották őket az István utcából, Gáspár bácsi és Sára néni jó egy évig nem látták egymást. A gettó külön részein szállásolták el őket, és külön napon, külön vonattal vitték őket Auschwitzba. Egyikőjük sem tudta, hogy a másik is a tábor lakója, és az is csak később derült ki számukra, hogy szüleik mindjárt a táborba történő megérkezés napján, a rámpán való szétválogatást követően a krematóriumban végezték. Amikor 1945. január 27-én az I. Ukrán Front 100. gyalogos hadosztálya katonáinak fölszólítására hétezredmagukkal – közülük párszázan magyarok – csontsoványan előtámolyogtak a barakkokból, csak sejtették, hogy mekkora szerencsájuk volt, hogy túléltek. Ugyanis ez esetben legfőljebb szerencséről lehet beszélni, isteni gondviselésről nem, különösen ha arra gondolunk, hogy az Auschwitzba való szállítás során, továbbá a táborban, illetve a táborból más táborokba való áthurcolás nyomán meghalt magyar zsidók száma eléri a négyszázezret – a többi nemzetről és lágerről nem is beszélve.

Orvosi vizsgálatok híján, gyanítom, arról is legfőljebb sejtésük lehetett, hogy az, hogy nem született gyermekük, összefüggésben lehet azzal, hogy Sára néni egyike volt azon kiválasztott nőknek, akiken az Auschwitzben működő náci orvoscsoport Dr. Josef Mengele vezetésével kísérleteket folytatott. Sára néni az úgynevezett 10. blokk „pacientúrájába” került, ahol egy magát ginekológus professzornak címző szörnyeteg, bizonyos Dr. Carl Clauberg a sterilizációval és a meddőséggel kapcsolatban kísérletezett. A felügyelete alá tartozó 20 és 40 év közötti zsidó nők valamivel jobb ellátást kaptak társaiknál, de csupán azért, amiért a fehér egereket is etetni-itatni szokták a kísérletek előtt. S megint csak pokoli szerencséről beszélhetünk akkor, amikor azt mondjuk, hogy Sára néni a körülményekhez és a többi nőhöz képest egész olcsón megúszta a dolgot azzal, hogy Dr. Claubergtől mindössze úgynevezett „vitamininjekciókat” kapott, ám neki a „professzor” sem a méhébe, sem a petevezetékébe nem fecskendezett érzéstelenítés nélkül maró anyagot. Mivel így közvetlenül, legalábbis látványos módon egyik szerve sem roncsolódott, nem kellett azt kioperálni sem. Évekkel később, amikor Gáspár bácsival utód létrehozásán szorgoskodtak, eredménytelenül, Sára néni sejteni vélte, hogy Dr. Clauberg vitamininjekciói nem azt a célt szolgálták, amire állítólag kapta, hanem sterilizálták, igaz – ha lehet ebben a kontextusban ilyet mondani –, valamivel humánusabban, mint ahogy az mondjuk azoknál a nőknél történt, akiket egyszerűen fölfek-

tettek a koszos és véres műtőasztalra, és altatás vagy érzéstelenítés nélkül, pár kontár met-széssel kivették a petefészkeket. (Igen, lehet, hogy az injekciók, de az is lehet, hogy egy ki nem kezelt és szövődeményekkel járó nemi baj, amit azon SS-legények valamelyikétől kapott el Sára néni, akiknek az volt a feladatuk, hogy a kísérleti alanyokat rendszeresen megerőszo-kolják, hogy Dr. Clauberg lássa, vajon sikerült-e a kísérlet, és páciensei tényleg nem esnek teherbe.)

Pedig Gáspár bácsi nagyon szeretett volna gyermeket, lévén, hogy ő azon túlélők közé tartozott, akik úgy gondolták, hogy a haláltáborban csakis a gyermekek tudják feledtetni (már amennyire), és éppen ők az ékes bizonyítékai annak, hogy a borzalmak után is tovább lehet, sőt kell élni. Amikor hazakerült a lágerből, Budapesten tavasz volt, langymeleg és szikrázó napsütés. Gáspár bácsi sétált a verőfényes utcákon, amennyire tőle tellett, mosolygott, és úgy gondolta, hiába a zavart bémészkodás meg a fogak közül kisziszegett megjegyzések, amelyekkel a járókelők a kopaszságát, a soványságát, a beesett arcát, meg a lógó adomány-ruháját illetik, mostantól kezdve igenis mindig az lesz, hogy sütni fog a nap, egyetlen füst-felhő sem lesz a gyönyörű kék égen, és az aszfalt ezután kizárólag a járdát jelenti majd, ahol sétálni lehet, nem pedig az *appell* helyszínét. Gáspár bácsi a felszabadulás fűtötte optimiz-mussal érkezett haza, és optimista akart továbbra is maradni, s noha az István utcában azzal kellett szembesülnie, hogy egykori lakásukat szétlőtték, a családjáról senki nem tud semmit, illetve hogy házuk lakói, akik egy évvel azelőtt a gangon könyökölve nézték, amint a kakas-tollas csendőrök elvezetik őket a gettóba, most többnyire lehajtott fejjel, köszönés nélkül mennek el mellette, mindezek dacára úgy gondolta: a lényeg és a legfontosabb, hogy ő él – a halottakat természetesen megsiratja, ám a táborban egyedül úgy lehet némiképp elfeledni, ha az ember fölemelt fejjel és derült arccal megy a jövő felé.

Az István utcában összetalálkozott Sára nénivel, aki ugyanúgy a családját kereste, és ugyanúgy nem találta sehol. Az összetalálkozásnak összeborulás, majd házasság lett a vége. A vissza nem jöttöket meggyászolták, és Gáspár bácsi ösztökélésére elhatározták, hogy innentől fogva nem azzal fognak foglalkozni, ami volt, hanem azzal, ami lesz. Hosszas keresgélés után Józsefváros Nagykörúton kívülre eső részén, a Lujza utcában találtak egy olyan lakást, amelynek lakói meghaltak az ostrom alatt. S csak az odaköltözés után, egyebek mellett akkor, amikor a sarkon posztoló rendőrben fölismerni vélte azon csendőrök egyikét, akik a gettóba kísérték-ráncigálták-taszigálták, kezdte el gyanítani Gáspár bácsi, hogy a napsütés és a színek dacára a világ természete alapján véve nem változik, és olykor a mosoly, meg a fölemelt fej is legföljebb ideig-óráig segít.

*

Míg Budapest becenevei közül mi, magyarok főként azt szeretjük emlegetni, amelyik úgy szól, hogy ez itten „Kelet-Európa Párizsa”, addig a hozzánk vetődő nyugatiak nem ritkán inkább „Európa Bangkok”-jaként ismerik Magyarországot fővárosát. Ez utóbbi kifejezést jómagam első ízben egy történészkonferencián hallottam, az 1990-es évek végén, egy csinos középkorú svéd kolléganő szájából, akivel az előadásokat lezáró állófogadáson, amennyire tőlem tellett, megpróbáltam könnyed csevelybe bocsátkozni, melynek bevezetőjeként föl-tettem a szokásos udvariaskodó kérdést:

– Na és hogy tetszik Budapest? – amire ő azt az udvariasnak szánt, mindenesetre engem fölöttébb mehökkentő választ adta, hogy:

– Ahhoz képest, hogy odahaza mindenki arra figyelmeztetett, hogy Európa Bangkokjába megyek, roppant kedves hely, sokkal kulturáltabb a vártnál.

Nem kérdeztem rá, hogy mit ért az „Európa Bangkok”-ja kifejezés alatt, de mindjárt sejt-tettem, sőt tudtam, hogy nem valamiféle egzotikumra gondol.

Első találkozásom a szexiparral rögvest azokra a hetekre esett, amikor minden tekintetben zöldfülű vidéki fiúként fölkerültem Budapestre, és miközben szorongó szívvel igyekeztem fölmérni első fővárosi albérletem, az úgynevezett proletár Váci utca környékét – az Erzsébet hídtól délre eső szakaszát azért hívták így, mert az akkor még nem volt sétálóutca, és összképe alapján is sokkal szegényesebb benyomást keltett, mint a csillogó kirakatoktól zsúfolt második fele –, az egyik legelső dolog, amibe belebotlottam, egy peep-show volt. Nem tudtam pontosan, hogy ez micsoda, az angol szavakat természetesen le tudtam fordítani, és ez alapján el tudtam képzelni, hogy a pirosan villogó cégér mit takar, ám a dolog többi részéről sokáig csak sejtésem volt. Alig pár házra működött az albérlettől, az akkor még autóktól zsúfolt utca ugyanazon oldalán, az Angolkisasszonyok barokk temploma közelében. Noha számomra egyáltalán nem esett útba sem az egyetem, sem az élelmiszerbolt, sem a metróállomás, egyszerűen semmi felé, izgalom fűtötte kíváncsiságom mégis gyakran arra kényszerített, hogy elsétáljak előtte – leginkább este, amikor látszódtak a villódzó fények, és messzire világított a nagy, vörös cégér. Napközben mintha nem is létezett volna, legalábbis senki ügyet sem vetett rá, az ajtaja is zárva volt, ám alig hogy lement a nap és világítani kezdtek a bejárat fölötti piros betűk, egyszeriben lehajtott fejű férfiak vették sietős léptekkel arrafelé az irányt. Én látszólag céltalan lődörgőként lófráltam a peep-show-val szemben, az utca másik oldalán, esetleg megálltam egy kapualjban, vagy egy parkoló autó mögött, s onnét próbáltam kilesni, hogy mi folyik odabent. Máskor odáig merészkedtem, hogy ellépdeltem előtte, és azon igyekeztem, hogy épp akkor érjek a bejárata elé, amikor valaki be- vagy kilép. Ám ilyenkor se láttam semmit, csak a sejtelmes fényeket, és hallottam a kiáramló diszkózenét.

Nem sokkal az albérletbe való beköltözésünk után probléma támadt a bojlerral. Fölhívtam a lakás tulajdonosát, ő azonban elhárította a dolgot, mondván, oldjuk meg mi magunk, elvégre mi használjuk a lakást. Úgyhogy apám jött föl vidékről egy ismerős víz- és gázszerelővel, aki sikeresen ki is javította a hibát. A munka végeztével mindjárt indultak is vidékre, haza, én pedig kikísértem őket. Apám az Angolkisasszonyok templomával szemben, az utca másik oldalán parkolt, és mielőtt beültek volna az autóba, a szerelő még elszívott egy szál cigarettát. Már besötétedett, messzire világítottak a peep-show vörösén villódzó betűi: nem lehetett őket nem észrevenni, a mester is észrevette, meg is bámulta hosszasan, majd miután elszívta az utolsó slukkot és elnyomta a csikket a járdán, megvető arckifejezéssel közölte:

– Látom, itt van a kupi.

Szóltanul és értőn bólogattam, mint aki ismeri a csíziót. Ez a rövidke mondat azonban még inkább fölcsigázta a kíváncsiságomat: ezek szerint ez tényleg egy kupleráj lenne, egy bordélyház? Amiről megint csak nem igazán tudtam, hogy miként működik, ám már eleget olvastam róla ahhoz, hogy bizonyos sejtéseim legyenek, és ezek nyomán különösen megdöbbenett az, hogy az intézmény ekkora, messzire világító vörös betűkkel hirdeti magát.

A kíváncsiságomat végül a lakótársam elégítette ki, oly módon, hogy egy este, amikor egy közös sörözést követően baktattunk hazafelé, elhaladtunk a peep-show előtt, és én – igyekezvén minél természetesebb hanghordozással beszélni – mintegy elejtettem egy megjegyzést arról, hogy milyen sokan járkálnak ide. A lakótársam, Gábor ekkor hasonló természetességgel azt javasolta, hogy ha már erre jöttünk, akkor ugorjunk be mi is. Amin megint csak megdöbbenem, hiszen Gábornak barátnője volt, ám a kíváncsiságom sokkal erősebb volt annál, hogy ezen hosszasan értetlenkedjek, úgyhogy dobogó szívvel követtem őt a lefelé vezető lépcsőkön.

Az egész sokkal egyszerűbb volt, mint hittem. A bejáratnál egy tagbaszakadt kopasz férfi megkérdezte, hogy van-e húzasunk. Nem volt, ő azonban volt olyan kedves, hogy váltott nekünk, majd szigorúan a lelkünkre kötötte, hogy egy fülkébe csak egy ember mehet be. Ezt megígértük, majd egy szinttel lejjebb mentünk, ahol üvöltő diszkózene, parfümpára és zárt ajtajú kabinok fogadtak.

Bedobtuk a húszasokat, megnéztünk két-három meztelenül vonagló lányt az alig egy percre kinyíló ablakokon keresztül, azután szóltanul kijöttünk. Odakint Gábor csak annyit jegyzett meg:

– Szerencsétlenek – amire én bólintottam.

Többet nem beszéltünk erről.

Később fölfedeztem, hogy a város más pontjain is működnek peep-show-k, nagyrésztük nem is eldugott utcákban, diszkrétén sötét kapualjak alatt, hanem egyenest főutak mentén – például a Nagykörúton, amelynek déli, a Petőfi hídhöz közeli szakaszán egymás közelében többet is láttam villódzni. De nem csak kukkoldákkal találkoztam arrafelé kóborlásaim során, hanem szexshopokkal és erotikus mozikkal is. Persze, mi ebben a meglepő, egy nagyvároshoz szükségszerűen hozzátartozik a szexipar és a prostitúció. Igen ám, csak hogy egy külföldi számára Budapesten valószínűleg éppen az a feltűnő, hogy míg ő ahhoz szokott hozzá, hogy náluk, odahaza az efféle dolgok jellemzően egy városrészhez, avagy bizonyos utcákhoz köthetők, addig a magyar fővárosban kijelölt kurvanegyed és vigalmi központ híján lépten-nyomon leplezetlenül ilyenekbe botlik az ember. Ha a külhoni vendég sötétedés után sétára indul, és kilép az elegáns belvárosi szállodája ajtaján, azt látja, hogy a szemben lévő bár kirakatában alig-fehérműbe öltözött hölgy vonaglik egy asztal körül. Méltán mondhatja ilyenkor, hogy: „Ja persze, Európa Bangkokjában vagyok”. Ha Budapest legelőkelőbbnek mondott bevásárló-utcájában érzékire festett arcú hölgyek olyan szórólapot nyomnak a kezébe, amely egy közeli sztriptízbárt hirdet, joggal bólinthat, hogy „Igen, Európa Bangkokjában vagyok”. Ha a Dunakorzón sétál, és miközben Budapest panorámájában gyönyörködne, úrinőnek öltözött prostituáltak szólítják meg, nem kell meglepődnie, hiszen tudja, hogy Európa Bangkokjában van.

A Nagykörút és a Rákóczi út, azaz Józsefváros és Erzsébetváros találkozásánál, a Blaha Lujza téren láttam először kurvákat. Természetesen korábban is hallottam és olvastam róluk, s az iskolai tréfáknak is vissza-visszatérő fordulata volt a strichelés, ám akkortájt még sem a mi városunkban, sem az országutak mentén nem lehetett látni efféle hölgyeket. Mégis, amint észrevettem a Blaha Lujza tér környékén látszólag céltalanul lödörgő, feszes ruhába öltözött lányokat, egyből tudtam, hogy miről van szó. Némelyik még csak kísérletet sem tett arra, hogy legalább valamennyire titkolja hivatását: nekitámaszkodott egy ház falának, és minden arra járó magányos férfit megszólított – néhány percen belül mindig akadt valaki, aki szóba elegyedett vele. Azt is kifigyeltem, hogy amennyiben létrejött az egyezés, akkor vagy a körút mögötti utcák felé tűnnek el, vagy bemennek a József körúton egy bedeszkázott ablakú, lakatlan és látszólag gazdátlan bérházba, amelyről azt hinné az ember, hogy napokon belül összedől, és amelyhez megfigyeléseim szerint a környékbeli lányok szinte mindegyikének volt kulcsa.

Később már szerte sokfelé láttam őket. Különösen akkor, amikor a várostörténeti dolgozatomat írtam, és ebből kifolyólag a korábbiaknál is többet barangoltam Budapesten. Láttam őket a Keleti pályaudvar környékén, a Csikágónak becézett negyedben, de Erzsébetvárosnak a Nagykörúton belülről eső részén is. Láttam őket a Nyugati pályaudvar aluljárójában. Továbbá az Üllői út mindkét oldalán, a Határ úttól egészen a Ferenc körútig, valamint a Thököly úton; nem beszélve a fővárosba bevezető utakról. A legtöbbször azonban kétségkívül Józsefvárosnak a Nagykörúton kívülről eső részén találkoztam, arrafelé, ahol az 1970-es évek legelején apám lakott.

Errefelé láttam a legszerencsétlenebb, a legelesettebb és legijesztőbb külsejű lányokat. Azokat, akik kábítószerrel vagy alkoholtól bódult állapotban nevetséges összegeket is hajlandóak bármire. Akik a legnagyobb télvíz idején is falatka szoknyában, avagy olykor anélkül, bugyiban és dzsekiben álldogálva lesik az arra járó férfiakat, hogy aztán monoton hangon, tettetett kacérsággal darálják el nekik az árakat és a lehetőségeket. Akadtak köztük megdöbbenően

fiatalok, akiknek nemrég még bájos és hamvas arcát már megszabdalta a hirtelen rájuk szakadt élet. Némelyik közülük egykor kimondottan szép lehetett. S amikor kelletően elővillantották a mellüket, bőrükön, a ruhájuk alatt ütések és betegségek okozta foltok éktelenkedtek.

Budapest krónikáinak följegyzéseiből és a várostörténetek kutatásaiból egyaránt az derül ki, hogy azt a jelenséget, amikor az este érkezéssel testüket kínálgató lányok kezdik el járni az utcákat, a pestiek emberemlékezet óta úgy hívják, hogy: „strich”. A dolog messze nem új keletű, hiszen a prostitúció sem az, és korántsem a mi romlott világunkhoz kötődik. A nyugati utazók már a 19. század elején fölfigyeltek a város utcáin esténként és éjjelente bolyongó lánycsapatokra, akiknek egyrésze napszállta után bement az akkori belvárosba, a mai Kiskörút és a Duna közé, és az ottani cifra házak körül keresett úri kuncsaftokat, mások ellenben a külvárosi kocsmák és fogadók vendégeinek igényeit elégítették ki. A helytartótanács több ízben kényszerült foglalkozni a kérdéssel, azonban rendre úgy járt vele, mint a későbbi hatóságok mind a mai napig: megoldás nem született, legföljebb hangzatos, üres és naiv szölamok a prostitúció fölszámolásáról, meg felszíni elkaparások és látszatintézkedések. A helyzet akkor sem rendeződött, amikor az 1840-es években megjelentek az első pesti bordélyházak. Ez ugyanis annyit eredményezett, hogy kialakult a prostitúció ma is létező hierarchiája, miszerint a szerencsésebb lányok bekerülhettek a belvárosi örömtanyákba, ahol valamivel rendezettebb körülmények között, fedéllel a fejük fölött üzhették ősi mesterségüket, a szerencsétlenebbeknek azonban maradt a külváros, az utcai strich – meg a vágyakozás, hogy eső és fagy helyett egyszer ők is egy fűtött bordélyban fognak dolgozni.

Sokan megénekelték már a pesti bordélyokat, a Magyar és a Cukor utca irodalmi legendává nemesült vöröslámpás házait. A kültelkeken lófráló, sovány, sápadt, állandóan nemi betegségekkel és húgyúti fertőzésekkel küszködő, drog- és alkoholfüggő lányok azonban nemigen szerepelnek a novellákban és a regényekben. Pedig Józsefvárosnak már a 19. században is ez jutott. Esténként strichelők lepték el utcáit – legalábbis a Nagykörúton kívül eső részeken –, akikből nem csak a stricik igyekeztek hasznot húzni, hanem a kerület szegény lakosai is, akik a szűkös lakásokban még inkább összehúzták magukat, hogy egy-egy koszlott helyiség üresen maradjon a rendszeresen betérő lányoknak és azok vendégeinek – abból is jött be némi kevéske jövedelem.

Gáspár bácsi és Sára néni nem szobáztattak, a nem használt lakóhelyiséget inkább albérlőknek adták ki. Többek között apámnak, aki Óbuda és Buda történelmi levegője és polgári fényei után megismerhette Pest bugyrait. Itt fogantam meg én is 1972 tavaszán.

*

Miután végigtanulta az egyetem öt esztendejét, apám a diploma megszerzését követően kezdett el bulikba járni. Természetesen a maga visszafogott módján, azaz semmi harsányság, ajtókirúgós fékevesztett jókedv, az ilyesmi órá soha nem volt jellemző, inkább elüldögélt egy sarokban az ismerősökkel, sört ittak, és nézték az ordító beatzene ütemére vonagló miniszoknyás lányokat.

Most már megengedhette magának az ilyesmit: nem kellett esténként-éjszakánként görcsösen tanulnia, és a tervezőasztalokból is épp elég volt annyi, amennyit napközben, a csepeli gyárban látott. Hirtelen addig soha nem tapasztalt mennyiségű szabadideje lett. A munkaidő végeztével a másnapi munkakezdésig lényegében azt csinált, amit akart. Persze, természetéből fakadóan apám nem akart semmi különöset csinálni, neki tökéletesen megfelelt az is, hogy hazament a Lujza utcába, ráköszönt a konyhában szöszmötölő főbérlekre, aztán magára csukta a szobája ajtaját, s vagy olvasott, vagy a fejére tette a fülhallgatót és zenét hallgatott. Utóbbihoz egy idő után már nem csak rádiója volt: egyik első keresetéből vásárolt egy sötétbarna színű, csehszlovák gyártmányú orsós magnetofont, villamosmérnök lévén azt is sikeresen kifundálta, hogy milyen vezetékkel, hogyan tud rá fölvenni rádióból zenét. A magnó

igen jó vételnek bizonyult – apám tizenöt évvel később is ezt használta, egészen addig, amíg be nem szerezte háztartásunk első kazettás magnetofonját.

Alkalmanként pedig az történt, hogy munka után apám nem egyből hazament, hanem Csepelről kiérve elbuszozott a Boráros térig – amely nem italkereskedőkről vagy borpiacról kapta a nevét, hanem Boráros Jánosról, aki a 19. század első harmadában tisztviselőként alaposan kivette a részét Pest későbbi arculatának megtervezésében –, és a Körúton elsétált a Baross utcáig, útba ejtve közben egy-egy könyvesboltot vagy cukrászdát. Az is megesett, hogy a Boráros téren nem kelet, hanem nyugat felé vette az irányt, és vagy villamossal, vagy gyalogszerrel átkelt Petőfi hídon (melyről már a 19. század végén fantáziált Budapest népe és vezetése, ám csak 1937-ben épült meg, és fennállásának első nyolc esztendejében Horthy Miklós kormányzó nevét viselte), hogy valamelyik műszaki egyetemi bulin találkozzék a nem is olyan régi évfolyamtársakkal és kollégiumi cimborákkal.

Akikről mellel semmit nem tudok. Apámnak mintha mindig csak kollégái és szomszédjai lettek volna, barátai nem. Talán ezt is a tanyavilágból hozta magával, hiszen ott se barátkoznak az emberek, nincs is kivel, lévén, hogy a legközelebbi szomszédhoz is biciklivel lehet a leggyorsabban odaérni.

Apám tehát még csöndes, béketűrő, magának való természete mellett is időnként unatkozott a Lujza utcában. Ekkor ismerte meg anyámat.

Ez a legalábbis számomra kulcsfontosságú esemény 1971 őszére esett. Négy évvel az első találkozásuk után ekkor kapcsolódott be megint – ezúttal egy villanásnyi időre, ám annál nagyobb érvényességgel – apám életébe a Beatles együttes.

Anyám messziről érkezett Dél-Budára, a műszaki egyetem egyik szokásos kollégiumi bulijára – a dolognak az a pikantériája, hogy apámhoz hasonlóan szintén Józsefvárosnak a Nagykörúton kívüli részéből: ő az orvosegyetem kollégiumában, Józsefváros szélén, a Rezső téren lakott, az úgynevezett Tisztviselő-telepen, amelyet a 19. század végén avégett hoztak létre, hogy a növekvő létszámú fővárosi és kerületi hivatalnokok lakásgondjaira megoldást találjanak. Persze, az, hogy nem laknak egymástól messzire, csak azután derült ki, hogy a táncteremben lemezjátszóról fölcsendült a Beatles együttes *Here Comes The Sun* című dala, és apám a sokadik tiszteletkört követően végre merte fölkelni anyámat.

– Ez a srác akar valamit – közölte keresztanyám, aki anyám mellett üldögélt a táncterem előtti büféhelyiségben egy nagy, műbőr, természetesen modernnek tekintett fotelban, s aki a tradíciókkal ellentétben semmiféle vérségi kapcsolatban nem állt velünk, hanem anyám szobatársa volt a Rezső téri orvosegyetemi kollégiumban, és a születésem után buliból fölkerített keresztanyámnak. Én a mai napig Ági néni néven ismerem, a „keresztanyu” elnevezés valahogy nem jön a számra. Utoljára tíz évvel ezelőtt találkoztam vele.

Anyám beleszürcsölt a kátrányos üdítőitalba, és az addigiaknál is alaposabban szemügyre vette apámat, aki egy újabb, látszólag céltalan lődörgő körbe kezdett a nagy műbőr fotelek körül, majd azt mondta:

– Igen. Csak nem tudom, melyiküktől – azzal (barátság ide vagy oda) megeresztett egy szúrós pillantást a szobatársnője felé.

Teljesen egyformán öltözködtek, apám, mint mesélte, először testvéreknek gondolta őket. Mindkettőjükön egyrészes, testhez álló ruha feszült, amely a combközép környékén végződött, az alatt magas szárú, fekete, a fotelokhoz passzoló ugyancsak műbőr csizma. A különbséget az jelentette, hogy míg anyám hosszúra növesztette koromfekete haját, addig keresztanyám rövid, szőke frizurával igyekezett elkápráztatni.

A kápráztatás aznap este anyámnak sikerült jobban. A Beatles együttes elkezdett játszani, apám pedig nagy levegőt vett, odalépett a két hölgy elé, színpadiasan meghajolt előttünk, és akadozó-rebegő hangon azt kérdezte, egyértelműen anyámnak irányítva a kérdést, hogy:

– Szabad?

– Szabad – felelte habozás nélkül anyám, és mielőtt kacéran apámra mosolygott volna, a győztesek hűvös pillantásával végigmérte keresztanyámat.

*

Szigorúan kronológiai értelemben véve anyám hat évvel később került föl a fővárosba, mint apám, azonban, hála a rokonságnak, az ő számára az egyetem megkezdésekor már egyáltalán nem volt ismeretlen Budapest.

Rokonság alatt nagyanyám húga, Magdi néni értendő, aki a világháborút követően végleg megvetette lábait Budapesten. Eredetileg avégett ment a fővárosba dolgozni, hogy enyhítse az otthoni terheket, ám olyannyira Budapesten ragadt, hogy nem ment haza akkor sem, amikor a szülei hívták – mit hívták, könyörögtek neki, hogy jöjjön, költözzön vissza, hiszen nagyon megfogytakozott a család: az egyik fiút elvitte a háború nyugatra tartó szele, a másik tébécés, az idősebbik leány pedig férjhez menetel előtt állt, maradt hát a szülők öröme (és nem utolsósorban a ház körüli teendők elvégzésére) egyedül a legkisebb gyermek, mindenki húgocskája, aki viszont megmakacsolta magát, és közölte, hogy márpedig ő megszerette Budapestet, és ami még ennél is több, minden jel azt mutatja, hogy Budapest is megszerette őt, tehát marad. Majd látják olyankor, amikor hazalátogat, vagy ha ők fölvonatoznak Budapestre – nem lehetetlen út, lám, a Juli a háború alatt, bombázások közepette megtette többször is.

Az alatt, hogy Budapest megszerette Magdi nénit, nem csupán az értendő, hogy a Szent János-kórházban megbecsülték és igényt tartottak gondos és precíz munkájára. S nem is csak az, hogy amikor egy-egy vasárnap délutáni séta végett átment Budáról Pestre a fölrobbant Margit híd helyén átmeneti megoldásként épült Mancsi híd nevű fa alkalmatosságon, majd a Nagykörúton a belvárosba tartott, férfiak hol tiszteletteljesen vágyakozó, hol kimondottan sóvár és mohó pillantásai övezték nőiesen telt idomait, amit ő – szégyen, nem szégyen – bizony jóleső örömmel nyugtázott. Sokkal inkább az, hogy néhány jelentéktelennek tűnő, ám talán annál emlékezetesebb flörtöt követően abban az időben, amikor az országra egyre nagyobb sötétség borult, és a küszöbön toporogtak a vészterhes ötvenes évek, Magdi néninek komoly udvarlója akadt egy bizonyos Csató Vilmos, azaz számomra Vilmos bácsi személyében.

Az udvarlás nem tartott sokáig, Magdi néni úgy elkelt, mint a huzat. Nem akart a nővérétől elmaradni, aki közben már meg is szülte elsőszülött gyermekét – anyámat.

Vilmos bácsi személye igen fontos. Ő ugyanis az első tősgyökeres pesti – pontosabban mondva: budai –, aki a famíliába bekerült.

A szó szoros értelmében az utcán szedte föl Magdi nénit – illetve lehet úgy is tekinteni, hogy Magdi néni szedte föl őt, ennek a végeredmény szempontjából semmi jelentősége nincs. Akkor történt, amikor Magyarország végleg leszámolt a polgári demokrácia rövid és törekeny illúziójával: a szovjet támogatással hatalmon lévő Magyar Kommunista Párt bekebelezte a szociáldemokratákat, majd röpké hónapok alatt fölszámolta a pluralizmust és a többpárt-rendszert. Elkezdődtek a bebörtönzések és az internálások, a másként gondolkodó értelmiség pedig – mármint aki tudott – sietve és sértődötten elmenekült. Így másokkal egyetemen Márai Sándor író is, aki egész életművét arra tette föl, hogy keserédesen nosztalgikus emlékművet állítson a számára etalonként és első számú ideaként megnyilvánuló polgári világnak. Ami

Magyarországon talán soha nem volt – avagy legföljebb zárványok és csökevények formájában létezett.

Ezen polgári csökevények utolsó maradványai közé tartozott a korzózás. Amelynek hagyománya természetesen nem Budapesthez köthető, hiszen már az ókorban szerettek az emberek az utcákon lófrálni, ami a látszólagos céltalanság ellenére már akkor is komoly szerepet töltött be, hiszen túl azon, hogy a társadalmi érintkezés és kapcsolatteremtés egy sajátos formáját jelentette, afféle közszemlének, népszámfelmérésnek is lehetett tekinteni. S ahogy Budapest a 19. század folyamán igazi nagyvárossá nőtte ki magát, itt is megjelent a korzózás intézménye, mint ahogy hamar kialakultak azok a helyek is, ahová az egyes társadalmi rétegek elszeparáltan jártak, lévén, hogy nem ugyanott korzózott a vasárnap délutáni kimenőjét töltő cseléd, ahol az ugyancsak a vasárnapi napsütésben fürdőző kenyéradó gazdái. Ezek mellett természetesen voltak olyan utcák is, ahol megvalósult a társadalmi koedukáció.

A korzózás helyszíne javarészt mindmáig Pest, melynek minden bizonnyal az a gyakorlatias oka van, hogy a budai emelkedők nehézkessé tennék az effajta lófrálást. Ám hogy Buda se maradjon ki legalábbis valamilyen módon ebből a szórakozásból, arról a legszűkebb értelemben vett belváros Duna-partja gondoskodik, ahonnét pompás rálátás nyílik a szemközti oldalon magasodó Várra, a Gellért-hegyre, a kicsit távolabbi Margitszigetre, azaz mindazon dolgokra, amelyek Budapest panorámaképein szoktak fölbukkanni. A dolog fényét hivatott emelni a 19. század végén fölépült szállodasor, amely a második világháború során teljesen elpusztult, majd később új hotelnevekkel támadt föl.

Mondanunk sem kell, hogy a Duna-korzó elsősorban a gazdagabbak sétahelyei közé tartozott, és ez volt jellemző a közeli Váci utcára is, amely valaha a régi Pest egyik főtengegyének számított: északi végén állt a város ottani határát jelző Váci, déli végén a hasonló funkcióval bíró Belgrádi kapu. A nyomvonal az évszázadok során semmit nem változott, azonban az utca az Erzsébet híd 1903-as megnyitása után két jól elkülöníthető szakaszra szeparálódott: a délit nevezték az úgynevezett „proletár Váci utcának”, az Erzsébet hídtól északra eső szakasz pedig rohamosan bevásárlóutcává, egyben korzózási útvonallá nőtte ki magát. Ez a Magyarországra rátelepedő szocializmus idején sem változott; persze, a bevásárlási lehetőségek a szocialista hiánygazdaság természetéből fakadóan korlátok közé szorultak, azt azonban még a legvészterhesebb idők, a sűrűn száguldozó fekete karhatalmi autók és a leginkább elfajultnak minősített polgári elemek lakásaiba becsöngető titkos- és olykor nem is olyan titkos szolgák sem tudták megakadályozni, hogy a pesti ember az új korszak beköszöntével is hódoljon egyik kedves vasárnap délutáni időtöltésének. S hogy a Váci utca eme északi szakasza e téren mennyire népszerű volt ebben az időszakban, azt mi sem bizonyít jobban, minthogy a növekvő autóforgalom dacára 1964-ben teljesen lezárták a járművek előtt, onnantól fogva kizárólag gyalogosan lehet rajta közlekedni; amit aztán harminc évvel később kiterjesztettek a déli, az Erzsébet híd és a Szabadság híd közti részre is.

Egy ilyen korzózás alkalmával akadt össze Magdi néni Vilmos bácsival. Mégpedig nagyjából ott, ahol egykoron a fentebb említett Váci kapu állt. Magdi néni – aki akkor még természetesen elsősorban Magdi nővér volt – a Váci utcát északról határoló Vörösmarty tér felé igyekezett, amikor is jobbról beléshaladt Vilmos bácsi, aki az egykori északi városfal nyomvonalán húzódó Deák Ferenc utcából érkezvén éppen azon tűnődött, hogy továbbmenjen-e a Duna felé, vagy bekanyarodjon balra.

A kérdésre a sors adta meg a választ. Vilmos bácsi nagy lendülettel érkezett, Magdi néni valamivel kisebb hévvel, de egyenletes tempóban lépdelt, és az utcasarkon egymásnak ütköztek. A közlekedési szabályok szerint Magdi néni volt a hibás, mivel nem adta meg a jobbról közeledő Vilmos bácsinak az elsőbbséget. Nem közlekedési szabályok szerint ellenben Vilmos bácsi tekinthető vétkesnek, hiszen nem illendő dolog egy férfi részéről egy

nőbe csak úgy belerohanni, mi több, Vilmos bácsi annyira el volt foglalva a gondolataival, hogy se nem látott, se nem hallott, csak ment, mint a vak légy. A következmények ismeretében persze leginkább azt szögezhetjük le, hogy hibásnak egyikük sem minősíthető. Vilmos bácsi, miután keresztülesett Magdi néni lábán, sietve föltápáskodott, és nadrágjának leporolása közben a körülményekhez képest egészen határozott és férfiasan imponáló hangon azt kérdezte Magdi nénitől, hogy nem esett-e baja. Magdi néni ekkor érdeklődve megszemlélte ezt a hozzá mérten vékony, sőt már-már keszeg, csontos férfit, aki keskeny, ám annál markánsabb bajuszával és korai kopaszságával némiképp a sógorára – az én nagyapámra – emlékeztette. A rövid, de annál körültekintőbb szemrevételezés után azt közölte Vilmos bácsival, hogy a részéről minden rendben, még csak nem is haragszik, ám az ijedtségre szusszanna egyet.

Vilmos bácsi egyáltalán nem lepődött meg az övéhez hasonló határozottság hallatán. Karját nyújtotta Magdi nővérnek, és miközben amaz halovány mosoly kíséretében belékarolt, lopva ő is fölmérte, hogy kibe rohant bele. Ezt követően a kölcsönös meglepedettség szellemében átsétáltak a Váci utcát északról határoló elegáns, macskaköves térre (amelyen pár évszázaddal – még macskakövek nélkül – korábban áruval megrakott társzekerek vesztegeltek, arra várva, hogy miután gazdájuk kifizette a kapupénzt, begördülhessenek Pest piacára; azután a német polgárok közeli színházáról előbb Régi színház tereként, később Ferenc József császár legidősebb leánya után Gizella térként ismerték, hogy még később az egyik legnagyobb magyar költő, Vörösmarty Mihály nevét vegye fel), és leültek a tér névadójának 1908-ban átadott, carrarai márványból készült szobra elé egy padra. Még az is lehet, hogy ezután – és ez már tényleg polgári csökevény volt a javából! – beültek a tér északi végén lévő Gerbeaud cukrászdába, amely azokban az években szintén Vörösmarty Mihály nevét viselte. Jobban mondta: azt aggatták rá mások.

Vilmos bácsi a féktelen jókedv és vidámság megtestesítőjeként él emlékeim között. E tekintetben kiváló partnerévé vált Kató nagyapámnak, aki ahogy öregedett – legalábbis anyám és nagyanyám egybehangzó állítása szerint –, úgy lett egyre komolytalanabb ember: egy idő után szinte lehetetlenség volt vele bármit is komolyan megbeszélni, mindenből azonnal tréfát csinált. Úgy sejtem, ez leginkább afféle védekező reakció volt mindkettejük részéről, lázadás, polgárpukkasztás, ami náluk nem vérgőzös avagy nekikeseredett tettek formájában nyilvánult meg, hanem abban, hogy kinyújtották a nyelvüket és fityiszt mutattak a világnak. Nagyapám a Kijev mellett hadifogolytáborban két év alatt közvetlen közélről láthatta, hogy mi a szocializmus, és milyen is az a szovjet példa, amit országunk vezetői szerint nekünk maradéktalanul követnünk kellene. Csatáry Vilmos régi pesti, jobban mondva budai családból származott, testközelből élte át az 1944-45-ös ostromot, és noha olykor-olykor igyekezett anyja és alig kamasz húga megerősokolásának tényét a felszabadítók kiéhezettségének, a hosszú hónapok idegfeszültségének, valamint a háború borzalmas, de elkerülhetetlen velejárójának tekinteni, az akkor belérögzült élmény és a polgári nevelés meggátolta, hogy a szocializmus híveinek táborába csatlakozzék. Nagyapámhoz hasonlóan ő se lázadozott, nyíltan nem politizált, igaz, rendszeresen hallgatta a müncheni Szabad Európa Rádiót, meg hát amikor április 4-e környékén a felszabadító szovjet hősöket emlegették, neki rögvest eszébe jutott anyja és kishúga könyörgő sikoltozása, meg a szakasznyi katona vad zihálása, amit ő egy, a homlokának szegezett revolver okán kénytelen volt végighallgatni, illetve mindezt végignézni, úgyhogy ilyenkor mindig kínjában röhöghetnékje támadt.

Amikor Kató nagyapám és Vilmos bácsi egy-egy családi alkalom ürügyén összekerültek, abból vagy eszement tréfák és pukkadózó nevetés következett, nagyanyám és a húga rosszalló fejcsóválása kíséretében – vagy pedig nótázás, amit mindketten igen szerettek. Olyannyira, hogy időnként magnóra is vették. Meg kell hagyni, valóban szépen énekeltek, és ilyenkor még

nagyanyám is megbocsátotta nekik a komolytalanságot; nem kis részben azért, mert Vilmos bácsi ismerte a két világháború között készült magyar filmek dalait.

Magdi néni tehát beházasodott Budapestbe, igaz, férje családját már nem volt módja megismerni, mivel az idősebb Csatáry Vilmos a háború alatt meghalt (nem harci cselekmények közepette, hanem otthon, párnák között, amikor még a Kárpátokon kívül járt a front), és idősebb Csatáry Vilmosné is alig három évvel élte túl az ostromot. A sógornőjével viszont még találkozott, ám az a kapcsolat is megszakadt 1956 novemberében, amikor Csatáry Jutkának élete során immáron másodjára kellett azzal a ténnyel szembesülnie, hogy bevonultak az oroszok, ezért úgy döntött, hogy neki elege van ebből az egészből, és nyugat felé távozáni elhagyta az országot. Hívta Vilmos bácsiékat is, Magdi néni azonban kijelentette, hogy bármi is lesz itt, ő nem fog egy négyéves gyerekkel és egyetlen bőrönddel egy másik országba költözni, Vilmos bácsi pedig addig hezitált az előszobában ácsorogva, míg a húga ráunt, kiment a lakásból, rácsapta az ajtót, aztán már csak azt hallották, hogy elzúg a ház elől a Vöröskeresztnek álcázott teherautó. Csatáry Jutka azután nem is jelentkezett. Egy sort sem írt arról, hogy egyáltalán kiért-e, és nem üzent a müncheni Szabad Európa Rádió műsorain keresztül sem. Vilmos bácsi bosszúból kiírta őt a család történetéből, én például egészen a nyolcvanas évek végéig, amikor harminc esztendő hallgatás után egyszeriben elkezdtek beszélni 1956-ról, nem is hallottam arról, hogy a mi famíliánknak is van olyan tagja, akit a Lajtán túlra sodort a forradalom szele – jobban mondván az azt eltipró, újra bevonuló Vörös Hadsereg.

Anyám unokahúga, Csatáry Edit két esztendővel volt fiatalabb anyámnál, azonban ez soha nem gátolta meg őt abban, hogy úgy viselkedjék, mintha ő lenne az idősebb. Ahogy lány unokatestvéreknél szokás, életük első bő egy évtizedében ki nem állhatták egymást: Edit lenézte anyámat azért, mert a Klári csak egy kis falusi liba – hogy a lenézés ideológiáját honnét vette, azt nem tudom, gyanítom, hogy nem otthonról, inkább az osztálytársak lehettek a tettesek –, anyám pedig azért utálta az unokahúgát, mert az beképzelt, és állandóan fönnhordja az orrát. Aztán ahogy az ugyancsak lenni szokott, tizenéves korukban az egész hirtelen átfordult. Anyám fölfedezte Editben a pesti nőt, aki már tizennégy évesen úgy viselkedett, mintha a lábai előtt heverne egész Budapest. A fölfedezés irigységet vont maga után, ám anyám kiváló stratégaként arra is idejében ráébredt, hogy az ebből fakadó hiányérzetét úgy tudja mérsékelni (netán el is tüntetni), hogy közeledik az addig lenézett és felfuvalkodott hólyagnak titulált unokahúgához.

Ez korántsem tudatosan és előre kidolgozott koreográfia szerint játszódott le. Anyám egyszerűen ösztönösen ráérezett arra, hogy mi kell neki, és azt miként szerezheti meg. Közben abba az életkorba léptek, amikor egyre több közös mondandót találtak – igaz, hogy volt köztük két év, ami kamaszlányok között olykor soknak mondható, a helyzet azonban az, hogy egy tizenhat éves falusi és egy tizennégy éves fővárosi kamaszlány tulajdonképpen egyidősnek tekinthető. Edit már tizennégy-tizenöt évesen olyan ruhákban járt, amiért nagyanyám még tizennyolc évesen is fölpofozta volna anyámat. Azt persze nagyanyám nem tudta, hogy egyre sűrűbb és hosszabb ott-tartózkodásai idején anyám az Edit ruháit hordja, és ugyanolyan kurta szoknyában korzózik a Duna-parton, vagy az időközben sétálóutcává alakított északi Váci utcában, mint az unokahúga. Magdi néni pedig hű és megbízható szövetségesnek bizonyult: soha egy szót nem mondott erről nagyanyámnak, s arról is gondoskodott, hogy a hazautazások idejére még véletlenül se maradjon erkölcstelen pesti holmi anyám bőröndjében.

Miközben hát apám műszaki rajzokkal töltötte az idejekorán legendásnak minősített 1960-as éveket, anyám, a falusi kamaszlány nálánál jóval közelebből tapasztalta meg a Nagy Generáció által fölmagasztalt miliőt. Évközben hétvégeket, nyáron egész heteket töltött a Csatáry családnál, akik a Szabadság híd és a Petőfi híd között, a tizenegyedik kerületben laktak, abban a városrészben, amelyet az ezredforduló után Újbudának kereszteltek el. Méltán, hiszen ez

valóban Budának a legfiatalabb része: összekötő kapocs a történelmi városmag és a kétezer évvel ezelőtti római katonai tábor, Campona helyén elterülő Nagytétény, valamint a hajdani polgári-nemesi üdülőkörzet, a szőlőültetvényeiről híres Budafok között, melyeket 1950-ben csatoltak Budapesthez. Ilyenformán tehát a tizenegyedik kerület a főváros egyre növekvő és vastagodó csápja volt a déli kisvárosok felé. Annak is a szívében, a műszaki egyetem mögött, a Lágymányosi utcában, egy 19. századi polgári házban éltek Csatáryék, ahonnan anyám és unokahúga ki tudtak rajzani akár valamelyik közeli hídon át Pest, a Belváros és a körüti üzletek felé, akár pedig föl a Várba, ahol mindig lehetett külföldi autókat nézegetni és a gazdáikkal kacérkodni – legalább egy potya fagyalt erejéig. A legegyszerűbb persze az volt, hogy – úgymond – átsattogtak a műszaki egyetem soros bulijára, ahol a műszaki rajzok fölött görnyedő műegyetemistákat is kiválóan pótolta Budapest egyéb aranyifjúsága. Ekképpen esett hát az, hogy amikor anyám 1968-ban hivatalosan is fölkerült Budapestre, és elkezdte az orvosi egyetemet, már ismerte mind a várost, mind a bulik, a koncertek és a pesti éjszakák világát egyaránt.

*

Apám egy időben emlegette, hogy ő annak idején milyen sokat gyalogolt egy-egy anyámmal való randevú kedvéért. Akkoriban még nem készült el a metró, annak épülő alagútja fölött villamos járt az Üllői úton, de inkább nappal, úgyhogy aki éjszaka akart arra felé közlekedni, annak maradt a szocializmusban is méregdrága (és akkortájt ritka) taxi, de leginkább a séta a sötét, csillaghíjas nagyvárosi égbolt alatt.

Miután én is fölkerültem Budapestre, és elkezdtem egyre messzebbre merészkedni a proletár Váci utca környékéről, hamar megtapasztaltam, hogy az a bizonyos apám által emlegetett távolság elsősorban a mi vidéki fogalmaink szerint értendő nagynak. Nem tudom, apám milyen irányban gyalogolt a Lujza utcai albérlet és a Rezső téri kollégium között, ez is egyike azon dolgoknak, amelyeket még föltétlen meg kell kérdeznem tőle. A leghosszabb, de közvilágítás és biztonság szempontjából már akkor is a legnyugodtabb verzió az lehetett, ha a Rezső térről kisétált az Üllői útra, ott jobbra fordult, és elgyalogolt a Ferenc körútig, majd az egykori Mária Valéria-laktanyával szemben – nagyjából ott, ahol 1945 első napjaiban István bácsi gazdátlanul maradt kincstári autójába beszállt egy SS-tiszt – ismét jobbra kanyarodott, a József körúton észak felé haladva elsétált a Baross utcáig, aztán egy újabb jobbfordulót és egy újabb egyenes irányú menetelést követően megérkezett a Lujza utcába. Éjszakai gyaloglás esetén ma is vitathatatlanul ez volna a legbiztonságosabb út; ugyanakkor a kertek alatt, az Orczy úton sokkal gyorsabban célhoz lehetne érni, csak hogy akkor érintjük Józsefváros *nyócker*nek becézett részét, amelyre ellenben inkább illene a *Csikágó* név – jobban, mint Erzsébetváros emígyen elkeresztelt részére –, mégpedig nem mérnöki szempontból, hanem a bandaháborúk és a bűnözés okán.

Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy apám tíz budapesti év tapasztalatával kombinálta a biztonságot és a gyors haladást – végtére is minél rövidebb idő alatt teszünk meg egy távot, annál kisebb a matematikai valószínűsége annak, hogy útközben történik velünk valami, és hát arra sincs garancia, hogy nem a kivilágított Üllői úton akarja egy késsel hadonászó alak elvenni az ember pénzét. Én például a mai fejemmel egy hasonló szituációban az Üllői úton elmennék a Nagyvárad térig, ott elhaladnék a hajdani Ludovika Akadémia 1830-as évekből származó épülete előtt (1945-ig itt képezték a katonatiszteket, az intézmény I. Ferenc osztrák császár és magyar király feleségéről kapta a nevét), onnantól továbbgyalogolnék a Fűvészkert felé, s ott már csak egy egészen rövid sötét utcaszakaszon kellene áthaladnom, hogy elérjek a Baross utcát érintve a Lujza utcáig. Igen, ez az a Fűvészkert, amely egyik fontos helyszíne Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* című regényének (nem mellesleg a Pál utca is Józsefvárosban van, a József körútról nyílik), és amely hivatalosan egyetemi botanikus kertként ismert, ám manapság már nem a vörösingeseknek ad búvóhelyet, hanem sötétedés után – sőt, olykor még

világosban is – prostituáltak lófrálnak a kerítése körül, miközben futtatóik sötét autókban ülve figyelnek az utca másik oldalán. Mindezzel együtt még az is elképzelhető, hogy egy itteni éjszakai séta is majdhogynem veszélytelen, ugyanis egyes vélekedések szerint ahol kurvák vannak, ott a terület önjelölt gazdái ügyelnek a közbiztonságra, hiszen a veszély elriasztaná a kuncsaftokat.

Egyszóval, apám korábbi kijelentéseinek dacára ma már tudom, hogy egy efféle utat gyalogosan is félóra alatt meg lehet tenni, és a távolság legfőljebb vidéki perspektívában tűnik nagynak, Budapesten olykor ennél hosszabb sétákat is megtesz észrevétlenül az ember – nem feledkezvén meg arról, hogy egyrészt az idő mindig relatív; másrészt mindez egyáltalán nem csökkentti apám – mondjuk így: – érdemeit, aki onnantól fogva egyre kevesebb időt töltött Gáspár bácsi és Sára néni lakásában, illetőleg amikor ott volt, előfordult, hogy anyámmal érkezett, és mindjárt be is zárkóztak a szobába. A főbérlok ezt egyszer sem tették szóvá, maguk között sem emlegették, legfőljebb később, anyám gömbölyödő hasát látva gondolhattak arra, hogy az Úr valamilyen formában előbb-utóbb helyre teszi a dolgokat: ha már nekik nem sikerült, legalább egy szobakiadás formájában közreműködhetek egy emberi lény világra érkezésében.

Addig viszont még eltelt néhány hónap. Mármint az ismerkedés jegyében, amit azért korántsem afféle szemérmes egymás felé tapogatózasként kell elképzelnünk. Ne feledjük: abban a korban vagyunk, amikor a média (bár még alig ismerték ezt a szót), de a reklámok és a játékfilmek is hosszú esztendőök óta a modern életmód ismérveit és elvárásait taglalják, rágják az elvtársak és az elvtársnők fülébe, és öles mozdulatokkal igyekeznek belesulykolni mindenkibe, hogy mit kell gondolni a modern ember megnyilvánulásairól. Különben is: vidéki gyökerek ide, tanyavilág amoda, mindkettejük arcélét addigra már éveken keresztül edzette Budapest, anyám pedig a kis unokahúga révén különösképpen sok elméleti és szemléltetett tudást szerzett a férfifogás magasiskolájában. Úgyhogy az őszi megismerkedést követően alig hogy kitavaszkodott, az első halovány kora márciusi napsugarak már rutinos szerelmespárként üdvözölhették anyámat és apámat.

Hol is tehették volna hosszú sétáikat (eltekinthet persze az ingázástól a Lujza utca és a Rezső tér között), mint a Margitszigeten, a szerelmesek paradicsomában, a napsütéses vasárnap délutánok örök színhelyén? Budapest közigazgatási határain belül több sziget partjait is nyaldossa a Duna, ám a legnagyobb rajongás és csodálat egyöntetűen a Margitszigetet övezi – olyannyira, hogy lám, intézményesült földrajzi fogalomként külön szótári egységet képez a helyesírási kézikönyvekben, hiszen neve a többi szigetével ellentétben nem kötőjellel, hanem egybe írandó. Pedig ebben a formájában ez a legfrissebb sziget Budapesten: a 19. század közepén, a Duna szabályozásával egy időben létesült, amikor három kisebb mellékszigetet a főszigethez csatoltak, egyúttal megállították azt az évszázados folyamatot, hogy a folyó a sziget északi csücskét folyton rombolta, a déli csücskét furtonfurt építi, ezáltal folyamatosan dél felé tolta a sziget határait. A máig tartó plebejus reneszánsz az egyesítés után mintegy ötven évvel köszöntött be a Margitszigetre: 1900-ban, amikor megépült a Margit híd leágazása, s immáron nem csak hajóról lehetett a területére lépni. Hogy addig mennyire az úri közönségé volt a sziget, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a budai oldalon lehetett a szigeti kiránduláshoz révészt találni. Jókai Mór írja a följegyzéseiben, hogy a budai rakparton, a 372. számú ház falán volt egy harang, és aki a Margitszigetre akart menni, annak meg kellett háromszor megkongatnia, mire – ha meghallotta – érte jött a szigeten lakó révész.

A szigetet Jókai idejében korábbi tulajdonosáról, Habsburg József nádorról Nádor-szigetnek nevezték (latinosan Palatinusnak). Korábbi elnevezései közül a Nyulak szigete a legismeretebb, de a régi királyok okleveleiben olykor egyszerűen Budai- vagy Duna-szigetként szerepel. A rómaiak építették rá az első erődítményt, azután évszázadokig lakatlan volt – csak

nyulak lakták –, mígnem az Árpád-házi királyok korában szerzetesek és lovagrendek ütöttek rajta tanyát.

A margitszigeti rendházak közül a legnevezetesebb mindenképpen a dominikánus apácakolostor a sziget északi felén. Magam is gyakorta megfordultam a romjai között: először egyetemista koromban, amikor ismerkedtem Budapesttel (ő pedig velem), utána hosszadalmasabban és alaposabban vizsgálódva évekkal később, amikor a dolgozatomat írtam Budapest történetéről. Nem keverendő össze a délebbre, a szigeten átszelő betonút mentén álló ferences rendi kolostor romjaival, amelynek alapterülete kisebb a dominikánusénál, ám a falai és egy gótikus ablak maradványai még látszódnak. Ez néhány évtizeddel az apácakolostor után épült, mellette állt hajdan József nádor nyaralója, amit a 19. század második felében szállodának alakítottak át, és ahová szívesen rándultak át a Margitszigetért rajongó írók és művészek, köztük a fentebb említett Jókai – az 1944-45-ös ostrom során azonban olyan sebeket kapott, hogy le kellett bontani.

A ma már jobbára csak az alapjaiban létező dominikánus apácakolostort azt követően kezdték el építeni, hogy a tatároknak nevezett mongol támadók egy rövid, de annál gyilkosabb megszállás után 1242-ben elhagyták Magyarországot. Az adriai bujdosásról hazatérő IV. Béla akkor megfogadta, hogy hálából azért, hogy elvonult a sárga vihar, következő gyermekét Istennek fogja ajándékozni. A gyermek leánynak született, a keresztségben a Margit nevet kapta, 9 esztendősen került az egyenest neki épített kolostor falai közé. Húsz évet élt ott, a folyamatos önsanyargatásoknak köszönhetően fiatalon visszaadta lelkét a Teremtőnek. Alig egy évvel élt túl az apját, aki ugyancsak a kolostor falai között halt meg 1270-ben.

Lakott még egy királyi apáca a kolostor falai között. V. István lányaként született, és szent életű nagynénje után Erzsébet volt a neve, ám annál kevésbé jámbor életet élt. Nem is bírta sokáig a zárdai szigort: előbb egy Milutics nevű szerb nemes szeretője volt, később végleg eldobta az apácafátylat, és férjhez ment egy cseh főúrhoz – hosszú kort élt meg, a klastrombéli napokat követően legközelebb a következő évszázadban, 1323-ban állt újra a Teremtő elé. Az ő távoztával véget is ért a margitszigeti apácakolostor fénykora. Bár az épületet még kétszázötven esztendeig lakták, a királyi látogatások számára fönntartott különszállásra már senki nem látogatott, a török hódítással pedig az utolsó apáca is elmenekült a szigetről, és a kolostor az enyészeté lett. Hogy újra fölbukkanjon, ahhoz az kellett, hogy az 1838-as nagy árvíz utáni újjáépítésekhez az akkori Nádor-szigetről vigyék a földet, az ásók akkor forgatták ki a földből a klastrom romjait.

*

Természetesen a lányos háznál történt meg először a bemutatás. Anyám előre megsürgönyözte, hogy odahaza úgy készüljenek, a Kálmánt is hozza. Azok úgy is készültek. Egyebet nem nagyon tehettek, a maguk paraszti szemérmességével úgy vélték, hogy ilyen kérdésekbe nekik beleszólásuk nincsen, különben is, az elmúlt hónapokban épp eleget hallottak erről a Kálmánról, épp itt az ideje, hogy a beszámoló után személyesen is megismerkedjenek vele. Anyám minden egyes otthon töltött hétvégén beszélt róla. Márpedig anyám – apámmal ellentétben – elég sok hétvégét töltött odahaza. Mióta az öccse meghalt, legalább minden második pénteken (de legkésőbb szombat délelőtt) vonatra ült és leutazott a falujába.

Az ifjabb Kató Károlyról hallgat az orális családi krónika. Ez legföljebb abban a tekintetben számíthat furcsaságnak, hogy én például akárhány könyvet olvastam vagy filmet láttam a paraszti világról, azok rendre azt sütötték ki, hogy vidéken, az eredeti őszállapothoz valamelyest közelebbi közegben a nagy kérdések, úgyszólván mint a szerelem vagy a halál a hétköznapiak természetes részét képezik, így hát mindenki úgy gondol felőlük és beszél róluk, mint az élet szükséges és nélkülözhetetlen velejáróiról. Én azonban ennek leginkább az ellenkezőjét tapasztaltam: a zárközöttséget és az elhallgatást, miszerint a probléma akkor létezik, ha

beszélünk róla, és ha nincs róla szó, úgy gond sincsen – amit aztán, városi lét ide, budapesti nevelkedés oda, anyám és apám is továbbörökített a mi szűkebb családjunkra.

Egyszóval korán elhunyt nagybátyámról hallgat a családi emlékezet. Én már csak a lábnyomával találkoztam nagyapámék házának udvarán, az udvar végében álló szerszámos sufni mellett, ahol vagy tíz évvel a születésem előtt mezítelen lábbal belelépett a frissen járdává terített betonba. Mindössze két olyan fényképet láttam, amelyen ő is szerepel. Az egyik az 1950-es években készült, és az egész családot ábrázolja, középen anyám van az öccsével, kétoldalt a szülők, és ami a leghátborzongatóbb, hogy a fénykép az előhívásakor egy keskeny csikban fényt kapott, mégpedig pontosan ifjabb Kató Károlynál, akiből emígyen csupán egy elmosódott szellemalak látható. Ezt a fotót nagyanyámék valamilyen oknál fogva nem is helyezték el a családi képek közé, a kazánházban állt, én ott nézegettem olykor-olykor, miközben nagyapám befűtötte a kazánt. Ha kérdeztem valamit, szűkszavúan, majdhogynem kelletlenül válaszolt, csak úgy, mint a másik kép esetében, ami a hálósobában függött, mígnem egyszer eltűnt onnan, és átadta a helyét anyám érettségi fotójának. Azon már jóval több látszódtott nagybátyám vonásaiból, és én egyáltalán nem láttam rajta, hogy beteg – pedig az volt, a születésekor megsérült, és végigbetegeskedte rövid életét. A sérülésről és a betegségről ugyancsak hallgattak nagyapámék, faggatózásaimra rövid és gyors válaszokkal ütötték el a dolgot, ám időnként láttam, amint közben elmorzsolnak a szemük szélén egy-egy könnycseppet. A röpké megjegyzésekből annyit sikerült kihámoznom, hogy a sérülés a fejét érintette, melynek következtében néhai és sosem látott nagybátyám beszélni se nagyon tudott, gondolkodni pedig még kevésbé. Körülbelül akkor halt meg, amikor anyám elkezdte az egyetemét, úgyhogy nyilván ez is közrejátszott abban, hogy anyám egészen az egyetemi évek végéig legalább kéthetenként hazalátogatott.

1972 márciusában vitte magával először apámat. A látogatás szombatra esett – és vasárnapra, mivel csak másnap délután tértek vissza Budapestre. Apám látszólag sztoikus nyugalommal vette tudomásul a döntést: rezzenéstelen arccal fogadta anyám azon, valamikor szerda magasságában tett bejelentését, miszerint szombaton hazautazik, és úgy gondolja, most már ideje bemutatnia őt, azaz Kálmánt a szüleinek. Aztán péntek délután egyre nyilvánvalóan idegeskedni kezdett, aminek következtében másnap reggel, miközben a Lujza utcából gyalogolt a józsefvárosi pályaudvar felé, imbolygott alatta a talaj, és a jegypénztárak előtt komoly szédülésről panaszkodott. Anyámnak elegendő volt szemrevételeznie apám bíborvörös ábrázatát, mindjárt megállapította, hogy választottjának fölment a vérnyomása, úgyhogy útközben figyelemelterelés és szorongásoldás gyanánt mindvégig különféle, részben vele megesett, részben másoktól hallott történeteket mesélt, ám apám idegeskedése csak akkor csökkent valamelyest, amikor végre szembenézett jövődó apósával, megszorította a kezét, és tapasztalta, hogy az, legalábbis első látásra, nem eszik embert, sőt, a markáns katonabajusz fölött derűről és jóindulatról árulkodnak az égszínkéék szemek.

Azt hiszem, nagyapámnak úgyszintén mindjárt első találkozásukkor megtetszett apám. Miért is ne tetszett volna? Kicsit ugyan hebegve köszönt, ám egy jó kötésű, pirospozsgás fiatalember szorított vele kezét (a vérnyomás még nem állt vissza eredeti állapotába), aki túl azon, hogy szép reményű mérnök, ugyanolyan családból származik, mint az övék. Sőt, még olyanabból, hiszen példának okáért akkoriban a faluban már elkezdődött, mi több, jó ütemben haladt a közművesítés, amire viszont a tanyavilágban semmi esély nem volt, Tóth nagyapámék még akkor is ásott kút vizét itták, amikor apám az ezredforduló után a közeli nyugdíjasotthonban helyet szerzett nekik. Egyszóval: nagyapám első pillantásra minden tekintetben a lánya másik felét látta meg apámban – aki egyébként „csókolom”-mal köszönt neki, és erről nem szokott le soha.

Nagyanyám rántott csirkével készült, természetesen ő is fölmérte a jövevényt, és ő sem talált rajta kifogásolni valót. Apám az ebéd végére egészen föloldódott, és bár hangsúlyozta, hogy

valójában nem nagyon iszik, azért hajlandó volt megkóstolni nagyapám savanykás házi borát. Ez utáni lelkesedésében azt is megkérdezte, hogy van-e a ház körül valami tennivaló. Nagyapám kissé meglepődött a kérdésen, túlzottnak és elhamarkodottnak érezte, mesterkéeltséget vélte mögötte fölfedezni, úgyhogy néhány pillanatig szúrós kutakodással fürkészte apám jámbor arcát, majd miután semmilyen hátsó szándékot nem látott rajta, némi enyhültséggel azt válaszolta, hogy tennivaló errefelé éppenséggel mindig akad, ám most kivételesen nincs semmi sürgető, igyekezett úgy intézni a dolgokat, hogy ha a többi nem is, de legalább ez a kivételes hétvége ne a ház körüli munka jegyében teljen. Alighogy ezt elmondta, a következő pillanatban eszébe jutott, hogy ugyan miért is kellett a kérdés mögött sandaságot föltételeznie, hiszen ez a fiú olyan környezetből jön, ahol ezek szerint ugyanúgy megszokott az állandó műszak a ház körül, így hát rögtön el is röstellte magát, és kárpótlásul megkérdezte apámat, hogy van-e kedve megnézni az autót.

Nagyapám nemrégiben épített garázsában ugyanis egy Trabant állt, amit nagyapám hosszú várakozási idő után vásárolt az üzemvezetői fizetéséből, és ezáltal állandósította helyét a falu arisztokráciájában. Nem mintha sokat járt volna vele: néha elmentek bevásárlás végett a közeli kisvárosba, néha pedig a valamivel távolabbi nagyvárosba rándultak át, még jobban bevásárolni. A leggyakrabban azonban arra használta, hogy elzötyögött – mit zötyögött! feszített – a Trabanttal a falu másik végére korszerű, modern, nagyüzemi sertéstápért, melyből ilyenformán egyszerre több zsákkal is tudott venni, ráadásul nem kellett attól félnie, hogy az imbolygó áru hazafelé leesik a bicikli vázáról. Régóta tervezgettek egy pesti autós utat is, egyfelől anyámhoz, másfelől Csatáryékhoz, abba azonban egyelőre nem mertek belevágni – nem a távolság miatt, hanem azért, mert nagyapám tartott a pesti közlekedéstől (ami akkor még talán nem is volt annyira rémes). Meg is várták vele a következő, egy drapp Zsiguli személyében érkező autót.

Apám nem akarta mondani, hogy látott ő már Trabantot eleget, sőt a csepeli gyárban nap mint nap találkozik ennél jóval nagyobb járgányokkal, úgyhogy udvariasan megnézte a kétüteműt, sőt bele is ült – pár hónapja, a gyár költségére szerezte a jogosítványt, a munkaköréhez kellett –, és dacára az ebéd után elfogyasztott pohárka bornak, ment vele a faluban (nagyapám útmutatásai szerint) egy kört. Aztán a fiatalok kiszálltak és inkább a sétát választották – hiába erősködött nagyapám, hogy itt nem kell ilyesmitől tartani, a bor még mindig dobogott apámban, s ő nem akart kockáztatni –, nagyapám pedig letette az autót, és elment Sümegi Jóskához beszámolni a jövőendő vejről.

A másnap délelőtt otthoni semmittevéssel telt, amelynek megszakításaként apámnak sikerült kiharcolnia, hogy segítsen nagyapámnak meghegeszteni a disznóól elkorhadt kerítését. Miután a feladatot sikeresen abszolválta, és újabb jó pontot szerzett jövőendő apósánál, következett nagyapám paprikás csirkéje – baromfi mindig is bőséggel volt nagyapámék udvarán, a mi ott-töltött nyarainkkor is napi rendszerességgel került az asztalra –, meg a visszautazás. Míg érkezésükkor nem fogadta őket senki, és gyalogolniuk kellett az egyébként nem is olyan közeli állomástól a házig, addig vasárnap kora délután nagyapám újra begyűjtötte a Trabantot, és följárnlotta, hogy a jövőendő veje – mert hogy az lesz, ahhoz nem fért immáron kétség – vezessen a vasútig. A hosszas integetéskor pedig arról is megállapodtak, hogy a látogatást hamarosan és a jövőben sűrűbben megismétlik.

A másik háznál történő bemutatkozást apám sokáig húzta-halogatta. Tartott ugyanis Tóth nagyapám sokatmondónak tűnő hallgatagságáról, amit egyesek hajlamosak ellenségeskedésnek, netán sértésnek vélelmezni, holott Tóth nagyapám gyakran avégett hallgatott, mert egyszerűen bizonyos kérdésekről nem formált véleményt. Persze, egy párválasztás nem tartozhat az efféle „bizonyos kérdések közé”; apám ugyanakkor úgy sejtette, hogy a szüleinek nem lesz kifogásuk Klári ellen, vagy ha lesz is, azt úgyse mondják majd el neki. Hiába járt havonként haza, és amikor otthon tartózkodott, hiába igyekezett lelkiismeretesen kivenni a részét a

munkából, mégis, gyakorta úgy érezte, hogy az apja változatlanul neheztel rá a hat évvel korábbi döntése miatt. Holott a dolgok egyáltalán nem álltak rosszul a tanyán: az évszázados tapasztalat és a modern módszerek ötvözése meghozta a gyümölcsét, nagyapám a téesztagság mellett vérbeli háztáji kistermelő lett, mi több, igazából csupán a definíció szerint volt „kis”, hiszen rendszeresen teherautónyi mennyiségben adott el nem csupán a piacon, hanem az élelmiszer-ipari vállalatok számára is almát, körtét, kukoricát, burgonyát, répát, és amennyiben nem sajnálta volna, ipari mértékben árulhatott volna szőlőt is. De sajnálta, úgyhogy inkább bort készített belőle és olyan formában adta el, ami többszörösen is tilos volt, ennek dacára a tanyavilágban igen sokan foglalatostkodtak ilyesmivel.

A tanya tehát apám kétkezi munkája nélkül, illetve a havi egy hétvégi besegítése mellett is szépen működött, a jövedelmek olyan szépen alakultak, hogy akár nagyapám is vehetett volna magának egy autót – ez az időszak volt mindenféle értelemben a Kádár-kor fénykora: bár az új gazdasági mechanizmust már befékezték, az olajárrobbanás és az adóssághullám még csak ezután következett –, ha nem sajnálta volna a luxust a homokba, a vándorló buckák közé, ehelyett inkább két motort tartott: a kisebbel és ócskábbal a téeszirodába és boltba, a nagyobbbal és jobbal pedig a városba járt.

Ráadásként már rég megbocsátott apámnak is – már ha haragról beszélni lehetett –, csak éppen ezt nem közölte vele.

A sors úgy hozta, hogy a sok halogatás után az apai szülőkhöz tett látogatás éppen annak a hétnek a végére lett kitűzve, amelyiken anyám bejelentette, hogy gyereket vár.

Ez is egy szerdai napon történt. Apám szokás szerint munkából egyből a Rezső térre sietett, és amikor kopogtatás után benyitott a kollégiumi szobába, lefagyott ajkáról az üdvözlő mosoly. Anyám sápadt ábrázattal, faarccal állt az ablak előtt, mellette egy széken bizalmasa és szobatársnője, későbbi keresztanyám, Ági (néni) üldögélt hasonló komorsággal. Apám ijedt faggatózására előbb hallgattak egy nagyot, majd anyám annyit mondott:

– Gyere. Beszélni akarok veled – azzal odament apámhoz, és kézen ragadva húzni kezdte kifelé, miközben Ági (néni) a beavatottak komorságával bólogatott.

– Hová megyünk? – kérdezte ijedten apám odakint, a folyosón.

– Nem messzire – felelte anyám, és onnantól fogva nem mondott egy jó darabig semmit. Apám persze ettől végképp enni kezdte a kefét, és meg volt győződve arról, hogy most szakítás következik. Azt ugyan nem tudta sebtiben kitalálni, hogy miért, de úgy volt vele: bizonyos helyzetekben ezt soha nem lehet előre tudni, a baj többnyire csak utólag látszik, és különben is, ráér majd a Lujza utcai magányában töprengeni azon, hogy mit hol rontott el.

Tényleg nem mentek messzire. Anyám kirángatta apámat az Üllői útra, elhaladtak az Állami Pénzverő épülete előtt (ahonnét az Üllői út túloldalára, a Ferencvárosi Torna Club stadionjára pillantva apámnak a legnagyobb lelki nyomorúsága dacára is eszébe jutott, hogy ma kupaszerda van, jó lenne minél hamarább a Lujza utcában lenni, és hallgatni a rádiót), majd a külső körúton átvágva megcélozták a Népligetét, ahol, annak ellenére, hogy nagyon közel volt, együtt még nem jártak soha. Ennek az volt a legfőbb oka, hogy a Népliget nem szerepel a köztudatban a szerelmespárok lehetséges célpontjaként: túlságosan messze van a belvárostól, ráadásul ugyan már száz éve megnyitották, ám még mindig nem tudták eldönteni, hogy mi legyen vele. A 19. század végén angolkertet akartak csinálni belőle, végül megmaradt fásbokros ligetnek. Az 1960-as években autó- és ródliversenypályát építettek a belsejébe, jó nagy pofont adván ezzel a természeti környezet ábrándjának; apámék ott jártakor pedig már tervezték a csillagászati színház, a Planetárium fölépítését, azonban még mindezek együttesen is kevésnek bizonyultak ahhoz, hogy végre általános népszerűségnek örvendő park legyen

belőle. Az ezredforduló éveiben, arra jártamkor, napszállta után bugyira vetkőzött lányok álldogáltak az Üllői út népligeti szakaszán, és a bokrok közé vitték kuncsaftjaikat.

– Terhes vagyok – jelentette ki anyám minden fölvezetés nélkül a Népligetnek az FTC-stadionhoz legközelebb eső sarkán, és kemény tekintettel apámra nézett. Akinek nagy kő esett le a szívéről, és ahelyett, hogy anyám elvárásai szerint sápadozni és sápítózni kezdett volna, nyájasan azt kérdezte:

– Nahát. S ez biztos?

– Biztos – felelte anyám, és még nagyobb keménységgel hozzátette, hogy: – Medika vagyok. Tudom, mi minek a jele.

Apám biccentett, hogy ezzel természetesen tisztában van.

– S most mi lesz? – folytatta a faggatózást.

– Az lesz – válaszolta anyám változatlan elszántsággal –, hogy vagy elveszel, vagy vége mindennek.

– Hogyhogy vége mindennek? – hökkent meg apám, és úgy érezte, hogy az olvadozó jég kezd megint megfagyni. Lelki szemeivel már látta is anyámat, a kétségbeesett lányanyát az Üllői úti síneken heverni (sokáig nem heverhetett volna, az út alatt épülő metróalagút megpecsételte a sínek sorsát).

– Ha nem veszel el, akkor szakítunk. Hazamegyek, körzeti orvos leszek, és anyuval közösen nevelem a gyerekeimet. Rólad pedig nem akarok hallani se.

A dolgok azonban messze nem alakultak olyan drámaian, ahogyan azt anyám elképzelte. Apám egyáltalán nem fogta föl tragikusan a dolgot. Miért is fogta volna föl? Az élet rendje az, hogy az emberek megismerik egymást, azután gyermeket nemzenek és szülnek. Most is ez történt, illetve készült történni. Ő pedig nem akart ellenkezni az élet rendjével. Úgyhogy annyit mondott csupán:

– Feleségül veszlek.

A dolog ezzel el volt intézve. Mehettek a Lujza utcába hallgatni a rádióban a kupafordulót.

*

A dolog nehezebbnek ígérkező része – legalábbis apám szempontjából – ezután következett: nem csak be hogy be kellett mutatnia Kató Klárit a szüleinek, de mindjárt be is kellett nekik számolni az unoka érkezéséről. Anyám ugyanis ragaszkodott ahhoz, hogy senki előtt ne titkolózzanak, állítsanak mindenkit – úgymond – kész tények elé. Minden bizonnyal ezzel akart magának szövetségeket szerezni arra az esetre, ha apám mégis meggondolná magát és lemondaná az esküvőt. Akkor még igen kevésbé ismerhette apámat, hogy ilyeneket feltételezett róla. Nem tudta, hogy apámnak esze ágában nem volt meggondolnia magát, hiszen egyrészt semmi oka nem volt erre, másrészt a belénevelt kötelességtudat eleve lehetetlenné tette volna az ilyesmit.

A kiindulópont ezúttal a Nyugati pályaudvar volt. Apám nem küldött táviratot – bár anyám biztatta, föl is szólította erre –, úgy volt vele: legutóbbi ottjártakor említette, hogy lehet, hogy a következő alkalomra elhozza a Klárit, tekintsék azt előzetes bejelentésnek. Nagyanyám amúgy sem szokott nagy feneket keríteni a vendéglátásnak, ha érkezett valaki, az ugyanolyan kosztolt, mint a háziak rendesen. Esetleg kapott ráadásnak pár darab keményre sült pogácsát, vagy almás pitét, de ezeket a nagyanyám olykor vendégek nélkül is elkészítette, csupán a maga örömére.

Június vége volt, nyári meleg. Apám megint úgy ülte végig az utat, hogy a feje egyre csak vöröslött. Útközben anyám az esküvőről kívánt beszélgetni, amelynek már majdhogynem ki is volt tűzve a dátuma, legalábbis be volt célozva az augusztus végi időpont. Anyámnak ugyanis (vizsgaidőszak ide vagy oda) apám válaszában birtokában első dolga volt leutazni a szüleihez, és közölni velük a tényeket – nem akarta, hogy jövődő apósáék tudják meg először a hírt. Kató nagyapámék jámboran és örömmel vették a dolgok emígyen alakulását, tudatták lányukkal, hogy részükről semmi gond, sőt örülnek az unoka jövetelének, és a hirtelen összekapott ebéd közben – nagyanyám lóhalálában szaladt át a gépjárat üzembe nagyapámért – meg is egyeztek egy augusztusi szombatot illetően, mondván, hogy Klárika csak ne aggódjék, csinálja végig rendesen a vizsgaidőszakot, ők intéznek szépen mindent, ahogyan kell. Így aztán anyám kellő szülői hátszél birtokában vágatott neki a tervezgetésnek, valamint apám puhításának esküvő és lakodalom terén – na persze, apámat nem kellett különösebben puhítani, mint a legtöbb férfi általában, ő is úgy gondolta, hogy a lagzi elsősorban az asszonyok dolga és öröme, neki nem kell egyebet tennie, mint helyeselni és rábólintani mindenre.

A kisvárosba érvén apám ragaszkodott ahhoz, hogy várjanak meg egy buszt, ami elvisz a tanyavilág határáig, onnantól fogva épp eleget kell még anyámnak gyalogolnia „ebben az állapotában”. Anyám tiltakozott a megfogalmazás hallatán, és sértett arccal közölte, hogy egyrészt ez nem betegség, hogy így kéne róla nyilatkozni, másrészt ez nem csak az ő – úgymond – állapota, hanem mindkettejüké, harmadrészt pedig messze van még ő attól, hogy a terhesség különösebb gondot okozzon, leszámítva persze a normálisnak tekinthető énelégést. Apám idegesen nyugtatgatta, hogy eszébe nem volt megsérteni, ő csupán óvni akarta, amikor azt javasolta, hogy várjanak egy autóbuszra, hiszen terhesség ide vagy oda, ebben a melegben senki nem szeret gyalogolni, és különben is, mint említette, eleget kutyagolhatnak majd a buszmegállótól is a tizennégyes dűlőig. A röpke szóváltásnak végül az vetett véget, hogy apám megpillantott egy olyan járatot, amely megfelelt nekik, úgyhogy fölszálltak rá, és a szürke farmotoros Ikarusszal elzötyögtek a tanyavilág határát jelző kisboltig, ahová apám benézett, hátha nagyapám a bevásárlást intézi, de nem találta ott, így hát nekivágtak a menetelésnek.

Világéletemben autóban utazva tettem meg azt a távot, nem tudom hát, gyalogszerrel mennyire lehet kimerítő, csupán egyszerű becslés alapján tudom ahhoz hasonlítani, mint amikor az ember végigmegy a Nagykörút egyik végéből a másikig. Ezt jó lábakkal egy óra alatt meg lehet járni – egyetemista éveim alatt többször kerítettem sort reá –, a változatosságról a kirakatok és a körüti történetek gondoskodnak, ráadásul az embert egyszerre erősíti és pihenteti az a tudat, hogy ha nagyon elfárad, bármikor fölszállhat a villamosra. A tanyavilágban viszont nincs mire fölszállni, és az egyforma vályogházak, a szőlőtőkék, meg az égig érő fenyőfák között nincs különösebb látnivaló. Nem csoda, hogy anyám rettenetesen kimerült, mi több, majd’ megveszett a szomszágától (akkor még nem volt ásványvíz, vagy megtölteni való pillepalack, amit az ember az ilyen alkalmakra magával vihet), úgyhogy amint megérkezett jövődő apósáékhoz, percekig meg sem tudott szólalni: leült egy saját készítésű (úgy értem: nagyapám csinálta) zsámolyra, levegő után kapkodott, és a legszívesebben azt a nagy pohár hideg kútvizet, amit apám sietve hozott, nem csak megitta, de magára is öntötte volna.

– Ő a Klári – jelentette ki apám, és a hangjába egyszerre keveredett izgalom és büszkeség.

Nagyanyám bólintott, még egyszer értő szemekkel megvizsgálta a pihegő, hosszú hajú, rövid szoknyás lányt, és azt mondta neki:

– Szervusz.

– Csókolom – hebegte anyám, félig fölemelkedvén a zsámolyról, és nem tudta, hogy kezét nyújtson, vagy inkább puszt adjon. Nagyanyám úgy oldotta meg a helyzetet, hogy nem lépett feléje, és nem tette le a kezéből a megpucolásra váró leveszöldséget.

– Apu?

– Horol.

Apám tudta, hogy ez fölösleges kérdés volt: nagyapám hétvégén napközben mindig a kertben tartózkodott, és ha más munka véletlenül épp nem akadt, horolni mindig lehetett. Az ember azt hinné, egyszerű munka ez, csak ide-oda kell tologatni a homokos földet a sorok között, egy kis levegőt engedni a talajba, ennyi az egész, de nem, ez csupán a látszat, kamasz koromban időnként a kezembe adták a horolót, ám se nagyapám, se apám nem volt a munkámmal elégedett. Amikor megmutatták, mit kéne a szerszámmal csinálni, én soha nem láttam különbséget a saját tevékenységem és az övék között, tanulságképpen viszont azt jegyeztem meg: a mezőgazdasági munkára születni kell – vagy belé kell nevelkedni.

Azért kisvártatva nagyapám is előkerült, üdvözölte a fiát és megszemlélte a lányt. Szokásához híven nem mondott semmit, amikor apám arról faggatózott, hogy mi a tennivaló, arra is csak annyit válaszolt:

– Horolni kell.

Apám értőn bólintott, és tudomásul vette, hogy a hétvége a horolás jegyében telik. Szerencsére nagyapámnak minden szerszámból több volt, épp az olyan hétvégék miatt, amikor a fia otthon van (vagy esetleg eljön valamelyik veje). Ők így kommunikáltak egymással: művelték a földet, hallgatták a harsanását, és amikor nagyapám időnként megállt és apám mozdulatait figyelte, arra gondolt, hogy hiába lett budapesti a fia, és hiába ücsörög irodában naphosszat, a mozdulataiban még mindig ott van az ősök vére és tudása, s ez bizony így van jól.

Tyúkleves volt és kakaspörkölt ebédre. Anyám meg is állapította magában, hogy itt is baromfitúltengés van, mint náluk, a különbség az, hogy míg az ő szülei elkerítve, ólban és rács mögött tartották a lábas jószágot, addig a tanyán szanaszét kóricáltak mindenfelé, és olyan jámborak voltak, hogy az se keltett a köreikben nagy kavarodást, amikor nagyanyám kiment közibük, és határozott mozdulattal kitekerzte az egyik nyakát. Lássuk be: a hűtőszekrény előtti világban egyszeri ebédhez tyúkot vagy csirkét volt érdemes leölni, mert az jó esetben elfogyott egy alkalomra, veszteség nélkül is. Azt akkor még nem tudták, hogy a tetejében egészségesebb is a sertés- vagy a marhahúsnál.

A második fogásnál hozakodott elő vele anyám. Tudta, hogy ha továbbra is apámra vár, uzsonnáig ülhetnének itt, meg hát amúgy is szerette a kezében tartani a dolgokat. Úgy vezette föl, hogy ez a mostani látogatás egyúttal előzetes meghívást is jelent a közelgő esküvőre – a „közelgő”-nél rövidke hatásszünetet tartott, ám mert nagyanyám és nagyapám némák maradtak és a tekintetük sem kerekedett ki, magyarázatképpen hozzátette, hogy augusztus végét jelölték meg dátumként, de hogy pontosan melyik szombat, az attól függ, hogy az ő édesapja mit tudott intézni odahaza a pappal és a tanáccsal. Mindenképpen igyekezni kell a dologgal – fejezte be rövid, ám annál hatásosabbra szánt monológját –, mert jön a gyerek, és ő szeretné mihamarább tisztában tudni a családi viszonyokat.

Ezek után Tóth nagyszüleimnek már muszáj volt valamit mondaniuk.

– Te egyetemre jársz? – kérdezte nagyapám.

Anyám enyhén elpirult:

– Orvostanhallgató vagyok.

– S abbahagyod?

- Már miért hagynám abba? – anyám őszintén elcsodálkozott.
- Hát mert jön a gyerek.
- S azért abba kéne hagynom? – anyám most már az indulattól kezdett vörösödni.

Nagyapám vállat vont:

- Nem föltétlen kell abbahagynod. Ha nem akarod, ne hagyd abba. De szerintem úgy is abba fogod hagyni.

Anyám apámra nézett, aki épp azzal foglalatzkodott, hogy a maradék galuskát összekeverje egy kis zafittal. Várta, hátha mond valamit, apámban azonban mind genetikailag, mind pedagógiaiilag rögzítve volt az axióma, miszerint ha a fene fenét is eszik, a szülőknek nem szabad ellentmondani – legföljebb úgy, hogy az ne ellentmondásnak tűnjék. Belemélyedt a tényéjába, és miközben úgy tett, mintha a vita kizárólag anyámról és nagyapámról szólna, olyan, diplomáciailag korrekt mondat megfogalmazásán törte a fejét, amely mindkét fél számára elfogadható.

- Eszem ágában sincs abbahagyni az egyetemet – közölte ingerülten anyám. – Főleg akkor, amikor több mint a felén túl vagyok. Mások is bebizonyították már, hogy lehet gyerek mellett is egyetemre járni. Én is ezt fogom csinálni.

- Kálmán bátyád arra gondolt – szólt közbe békülékeny hangon nagyanyám –, hogy egy gyerekkel nem megy minden olyan egyszerűen. De nem arról van szó, hogy végleg abba kéne hagynod, hanem arról, hogy egy darabig, amíg a gyerek kicsi, nem jársz. Biztos lehet olyat csinálni, hogy megszakítsad. Öcsi szépen keres, csak meg tudtok élni.

Nagyapám arca egy hangyányit sem árulta el, hogy mire gondolt pontosan. Anyám pedig először nem értette, ki az az öcsi, csak később esett le neki. Ez volt az a pillanat, amikor apám úgy vélte, hogy most már neki is ildomos valamit mondania:

- Majd meglátjuk, miként lesz. Döntse el a Klári, hogy ő hogy szeretné, aztán valami majd csak kialakul.

Ebben a helyzetben, ilyen háttérrel ez a kijelentés igen sokat jelentett.

Anyám csupán annyit felelt rá:

- Én már eldöntöttem.

A látogatás érdemi része ezzel véget ért. Az ebédet követően anyám segített a nagyanyámnak elmosogatni, apám pedig a borházban nagyapámmal közösen megjavított néhány szétesni akaró hordót. Nagyapám utána visszament a hátsó kertbe horolni. Apám kicsit habozott, kövesse-e, aztán úgy döntött, ráér még erre azt követően is, hogy a menyasszonya távozik. Így hát beült a konyhába hallgatni az asszonyi fecsegést, amely ezúttal már semlegesebb témákról szólt: nagyanyám részletesen kifaggatta jövőendő menyét, hogy a szülei hol élnek, milyen körülmények között, és mivel foglalkoznak.

Délután apám nagyapám motorjával elvitte anyámat a vasútállomásra. A korai távozásban semmiféle megsértődés, netán harag nem játszott szerepet, eleve így volt megbeszélve. Anyám egy vizsgaidőszak közepén járt, és a családi események miatt elveszített néhány napot. Amikor reggel elindultak Pestről, már eldöntötték, hogy ő a vizitálást követően még aznap este visszamegy a Rezső térre tanulni. Legközelebb augusztusban, az esküvő napján találkozott Tóth nagyszüleimmal.

Megint csak izgalmak közepette.

A feszültséget ezúttal egy zsemle színű, ismeretlen származású, Csibi névre hallgató kutya okozta. Némi bornírtsággal mondhatnám, hogy tanyai látogatásakor talán ő fogadta a leg-lelkesebben és a legnagyobb örömmel anyámat. Nagypám furcsállotta is a dolgot, Csibi ugyanis nem volt barátkozó alkat, meglehetősen mostohán bánt a számára idegenekkel, ezúttal azonban őszinte átéléssel csóválta a farkát anyámnak, még azt is megengedte neki, hogy megsimogassa. Nagypám ebből vonta le azt a következtetést, hogy mégis csak rendes lány lehet ez a Klári. A kutyák megérzik az ilyesmit.

Az esküvő napján, 1972. augusztus 26-án kora délután a Tóth család teljes pereputtyal (beleértve a nővéreket és a sógorokat is) már betelepedett a téesztől kölcsönkapott Zsuk típusú furgonba, amikor nagypámnak a tanya bezárásakor föltűnt, hogy sehol nem látja Csibit. Sietség ide vagy oda, nekiállt megkeresni. Jottányit sem engedett a negyvennyolcból, régen nem volt már olyan okos és megbízható kutyája, mint ez, nem hagyta hát elkallódni. Így esett, hogy a tervezett indulási időpont után még egy órával is az egész család az ebet hajkurászta. Nem találták meg, viszont Csibi egyszer csak ott volt az udvaron megint. Hogy honnét került elő, azt ő tudta volna megmondani.

Száz kilométerrel arrébb a menyasszony hol a ruhájához illő fehér arccal, hol vörösen, a könnyeivel küszködve állt a tanácsterem előtt, és meredten bámult abba az irányba, ahonnét a vőlegényét vélte érkezni. A vendégsereg fogyatkozó türelemmel duruzsolt mögötte, egyesek már azt latolgatták, hogy mi lesz azzal a sok étellel és itallal, amit Kató Karcsi összevásárolt a lakodalomra.

– Ha lagzi nem is lesz, azért ami van, megesszük – jelentette ki Sümegi Jóska elszántan, biztos távolságra az üzemvezetőjétől. – Már áll a sátor az udvaron.

– El fog jönni egyáltalán? – érdeklődött Csatáry Vilmos csibészes mosollyal. Nagypám nem válaszolt, az ajkait harapdálta, és arra gondolt: „Pedig olyan rendes gyerekek látszott”.

Aztán befutott a Zsuk. Apám kipattant belőle, és magyarázkodni kezdett a rejtélyesen eltűnt, majd megkerült kutyáról. Nem volt ideje végigmondani, megkezdődött a szertartás.

A lakodalom egyébként információim szerint jól sikerült. Leszámítva, hogy romlott sört szolgáltak föl, és másnap az egész vendégsereg – legalábbis aki ivott belőle – hasmenéssel és hányással küszködött.

*

A családi legendárium szerint apám futballmeccsen volt a születésemkor. Ez nem teljesen igaz, lévén, hogy vasárnap délelőtt születtem, és amennyire hiányos futballtörténeti ismereteim sejtetni engedik, akkoriban abban az időpontban Magyarországon még nem játszottak első osztályú bajnoki mérkőzéseket. Ez jóval később, a rendszeres tévéközvetítések bevezetésekor vált gyakorlattá, azt követően, hogy némely televíziós csatorna csak a délelőtti órákra tudott műsorstruktúrájában a magyar futballnak helyet biztosítani. A teljes igazság tehát az, hogy apám nem a születésem napján, hanem fél nappal korábban, szombat délután volt futballmérkőzésen. Természetesen Kispesten, rövid atlétikai pályafutásának egykori színhelyén, ahol a Bp. Honvéd Bicskei – Kelemen, Ruzsinszky, Egervári – Pál, Szöcs, Kocsis, Pintér – Pusztai (Füle), Kozma, Czákó összetételben pályára lépő együttese 3200 néző előtt 1-1-es döntetlenre mérkőzött a SZEOL AK csapatával. A Honvéd gólját Kozma Mihály szerezte – Tichy már nem játszott, néhány évvel korábban végleg szögbe akasztotta az apám által oly sokszor megcsodált futballcipőjét.

A mérkőzést két nappal azután rendezték, hogy a rendőrség a belvárosban, egész pontosan a Váci utca északi részén, illetve Petőfi Sándor költőnek az Erzsébet híd közelében álló szobra közelében szétverte az egyetemi ifjúság március 15-i tüntetését. Pontosan ugyanúgy, mint az

előző évben, azzal a különbséggel, hogy az 1972-es nagyobb volt, mármint többen jelentek meg rajta, hangosabbak voltak, és több embert tartoztattak le és ítélték el (volt, aki húsz hónapot kapott) – a nyilvánosság előtt mind a kettőt teljesen egyformán elhallgatták. Apám se tudott róla – honnan is tudott volna, ő nem politizált, és mióta megnősült, az egyetemi ifjúsággal is megszakadtak addig sem túl erős kapcsolatai. Az esküvőt követően a Lujza utcából is elköltözött: anyám férjes asszonyként, jövőendő anyaként már nem kívánt kollégiumban lakni, Gáspár bácsiék viszont a maguk szelíd módján közölték apámmal, hogy azt a szobát neki adták ki, nem két személynek, még kevésbé pedig háromnak, anyámnak ugyanis igen hamar látványosan gömbölyödni kezdett a hasa, úgyhogy a legkevésbé sem lehetett eltitkolni közelgő jövetelemet. (Persze, szó se volt arról, hogy bárki is eltitkolná.) Így aztán apám némi keresgélést követően Pest déli végén, Pesterzsébeten talált albérletet, nem messze attól a helytől, ahol én jó húsz évvel később kísértetiesen hasonló körülmények között laktam. Az egyébként tiszta és rendezett családi ház egy gyermektelen házaspáré volt; a kellemetlenségek elkerülése végett apám mindjárt a megállapodáskor tudatta velük, hogy egyelőre ketten költöznének, ám hamarosan érkezik egy harmadik lakó, amennyiben ez ellen a kedves tulajdonosoknak nincsen kifogásuk. Nem volt kifogásuk, csupán azt szögezték le, hogy a gyermek megszületése után is változatlanul azt a körülbelül háromszor négy négyzetméteres szobát tudják a családnak biztosítani, viszont a díjazás onnantól fogva érthető módon emelkedni fog, hiszen egy gyereket fürdetni kell, fűteni neki, és így tovább, ami magával vonja a víz-, a gáz- és az egyéb fogyasztások mértékét. Apám belement az alkuba. Anyám eleinte morgott egy kicsit, azonban belátta, hogy egy születendő gyermek rémképével bajos Budapesten albérletet találni.

Egyszóval: apám nem tudott a tüntetésről. Március 15-e akkor még nem volt állami ünnep, legföljebb egy-egy cikkben, tévéműsorban és munkahelyi beszédben emlékeztek meg róla. A szabadság és a függetlenség bárminemű fölemlegetése még történelmi távlatokban is veszélyes volt, és a pártállami vezetés bizonyára joggal tartott attól, hogy nem is kellene sokat emlegetni ahhoz, hogy feléledjen az 1956-ban sebtében eltakart parázs. A mítoszt viszont nem lehetett a földbe döngölni: Petőfi és társai mindjárt az 1848/49-es forradalom és szabadságharc után eszményképpé váltak, és ahogyan ez az ilyen eseteknél törvényszerű: minél kevesebbet lehetett róluk hallani, annál nagyobb volt a varázsuk. Az efféle bűvópatak pedig olykor-olykor a felszínre tör, úgyhogy miközben a rendőrök kardlapoztak és tömeget oszlattak két egymást követő március 15-én Budapest belvárosában, a hatalom birtokosai megnyugvással dőlhettek hátra, mondván: ha most visszaszorítják, néhány esztendeig megint csak nem lesz gond vele.

Igazuk volt: több mint tíz évnek kellett ahhoz eltelnie, hogy az 1848-as forradalom évfordulóján ismét a szabadság és a függetlenség eszméjéről és vágyáról harsogjon a pesti utca.

Ahogy említettem, az 1973. március 15-i tüntetésről természetesen nem számolt be a belföldi sajtó, a Münchenben székelő Szabad Európa Rádió ellenben igen részletesen és még hosszú hetekig taglalta az eseményeket, és kiáltványokban követelte a politikai foglyok szabadon bocsátását. Apám azonban akkoriban nem hallgatott Szabad Európa Rádiót. Ezt Gáspár bácsiéknál is csak fülhallgatóval merte megcsinálni, és az igazsághoz hozzátartozik, hogy akkor sem politikai célzattal: a zeneszámok és a kívánságműsorok érdekelték. A házasság beköszöntével azután ez is elmaradt – az ember mégse rádiózhat és magnózhathat fülhallgatóval a fején, ha ott ül mellette a felesége –, és akkor tért csupán egy rövid időre vissza, amikor anyám a vizsgaidőszak hetei alatt könyvek és jegyzetek fölött görnyedt. 1973 márciusában azonban nem volt vizsgaidőszak, úgyhogy hiába taglalta a Szabad Európa Rádió a március 15-ei tüntetés és annak szétverésének eseményeit, és hiába suttogott erről a pesti utca, apámnak minderről nem volt tudomása. Különben is: ha lett volna, a szabadság és a függetlenség mámora helyett ő arra koncentrált, hogy hamarosan megszületik a gyereke, és onnantól

fogva minden más lesz. Hogy mennyiben, azt még nem tudta pontosan, csak – mint a jövő apák általában – sejtette, hogy semmi nem lesz ugyanolyan.

Március 17-én, szombaton, ebéd után óvatosan megkérdezte anyámat:

– Mit gondolsz, lesz ma valami?

Anyám az ágyon ült, párnával a háta mögött, megtapogatta a hasát, és közölte:

– Szerintem még vagy egy hétig nem.

Az egy hetet apám merész becslésnek vélte, ám tudatta anyámmal, hogy amennyiben nincs kifogása ellene, ő átugrana Kispestre, és megnézné a Honvéd-meccset – ugyanis ki tudja, mikor lát ilyet legközelebb. Anyámnak nem volt kifogása, vagy ha volt, azt nem tette szóvá, így hát apám kiment a meccsre, kellően kibosszankodta magát a soványka döntetlen, s amikor visszaért, döbbenten látta, hogy anyám nem ül, hanem fekszik az ágyon, a hasát fogja és sápadt. A döbbenet azonban gyorsan elpárolgott belőle – végtére is nem meglepő, hogy egy utolsó hónapos terhes nő mindjárt szülni fog –, és felülkerekedvén az izgalmon azt tudakolta anyámtól, hogy taxit hívjon, vagy menjenek inkább mentővel.

– Nem tudom – nyögte anyám, és becsukta a szemét. – Ahogy gondolod. Felőlem villamossal is mehetünk.

Villamossal azért mégse mentek, mentek helyette egy Tatra típusú taxival. Akkoriban még olyan taxik járták Budapestet, amelyek különösebb akadékoskodás nélkül fölvtették a terhes nőket, és nem féltek attól, hogy az autóban indul meg a szülés – persze, fűzhetnék hozzá mindehhez bornírtan, könnyen megtehették, nem az övék volt az autó. A kórház történetesen ugyancsak a nyolcadik kerületben volt, az Üllői út józsefvárosi oldalán, az egykori Ludovika impozáns épülete mellett, közvetlenül az épülő metróállomás közelében, amely megnyitása után a közeli kórházkomplexum okán a Klinikák nevet fogja majd viselni. Persze, a megnyitás még valamelyest odébb volt, az ezen állomást is magába foglaló szakaszon (a Deák tér és a Nagyvárad tér között) a metró csak négy évvel később, 1977-ben kezdett el közlekedni, a teljes úgynevezett kék (avagy 3-as) vonal elkészültéhez pedig 1990-ig kellett várni. Budapest másik metrója, amely a millenniumi földalatti után a 2-es számot és a „piros” nevet mesélte, ellenben már 1970-ben részlegesen működött, és három évvel később teljes hosszában el is készült. Mindez azonban még így is óriási csúszást jelentett az eredeti, 1950-es tervekhez képest, miszerint a moszkvai mintára épülő metrónak 1955-re járnia kellene – a megkezdett építkezést 1954-ben pénzühiány miatt leállították.

A kórházba érkezés után apámat hazaküldték, mondván, hosszú vajúdasra kell számítani, menjen haza, pihenje ki magát, és másnap délelőtt jöjjön vissza, délutánra talán meg is lesz a gyerek. Apám így is tett: hazament, rádiózott, magnózott, aludt, majd vasárnap délelőtt egy Népsporttal a kezében villamossal visszazötyögött a kórházba, ahol közölték vele, hogy a fia épp most született.

– Az édesanya azt mondta, hogy a gyermek a Bence nevet kapja. Jó lesz? – érdeklődött tőle a hivatalos formákat intéző nővér még azelőtt, hogy engem a kórház zárt televíziós láncán keresztül megmutattak volna apámnak.

– Persze – felelte apám. – Nagyon jó lesz.

Három

Azon a napon, amikor Adriennel találkoztam, hideg volt, és reggeltől estig esett az eső. 1997-ben sokáig úgy tűnt, hogy nem is lesz tavasz: a hosszú és hideg tél nem akaródzott befejeződni, és ha egyszer-egyszer úgy látszott, hogy most végre csomagol és elmegy, félútról rendre visszafordult – amikor egy-egy enyhe estén azt hittük, hogy vége van, éjszaka újra hófelhők gyűltek, és reggelre megint fehér lett a város. A fehérség márciusban órákon belül szürke latyakká silányult, becsurgott gondolataink és érzéseink mögé, és nedvessé-fázóssá tette a mindennapokat.

Pár nappal voltunk Kató nagyapám temetése után. Hirtelen és váratlanul halt meg, hetvenöt és fél évesen: egy hajnalon fölült az ágyában, kiáltott egy fájdalmasat, majd visszahanyatlott. Nagyanyám azt hitte, megint háborús rémálmok gyötrik, úgyhogy csitítólag megpaskolta a párnáját, azután visszaaludt. Amikor egy órával később fölébredt, nagyapám nem mozdult. Nem tudni, mikor halt meg: a kiáltás idején, vagy valamivel később, az orvosok – akik agyi katasztrófát állapítottak meg a halál közvetlen okaként – azt mondták: voltaképpen mindegy, akkor is menthetetlen lett volna, ha nagyanyám azonnal mentőt hív. Az a kis rög, amely ki tudja, testének melyik pontjából vándorolt az agyába, annyira széttrancsírozta az ereket, hogy egy azonnali beavatkozás se mentette volna meg az életét.

Anyám később azt mondta, hogy nagyapám gyakori nevetése és a világra való folytonos nyelvöltögetése dacára valójában szorongó ember volt. A szorongása vitte a sírba, hiszen amennyiben kibeszélte, kikiabálta volna magából a fájdalmait, talán nem csak a visszatérő rémálmokat tudta volna megszüntetni, hanem a stresszesen kalapáló szív se termelt volna gyilkos vérrögöket. Ő azonban inkább hallgatott, és miközben éjszakánként újra megjárta a frontot és a Kijev melletti hadifogoly-tábor, napközben beletemetkezett a csúfondáros-nevetős ember kényelmes szerepébe. Annyira beleélte magát ebbe, hogy azonosult vele, miközben belülről, apránként mardosta a hallgatás, amely végül agyi katasztrófába torkollott.

Minden bizonnyal helytálló diagnózist állított föl anyám, leszámítva azt, hogy arról nem beszélt, hogy a fojtott hallgatás nem csak nagyapámra volt jellemző, hanem az egész családra: érdekes módon a Kató és a Tóth famíliára egyaránt. A kivételt talán Bogi húgom jelenti, akinek lázadása egy időben leginkább karakán szókimondásában nyilvánult meg – felnőttként aztán bizonyos tekintetben visszatért a családban intézményesült tartózkodó szótlansághoz, legalábbis a szüleink irányába, ezzel együtt a közeli és távoli rokonság körében változatlanul ő a legszókimondóbb ember.

Hogy ez a hallgatás hol gyökeredzik, azt nem tudom megmondani. Talán genetikailag ilyen a lelki alkatunk. Lehetséges, hogy földtúró őseinktől örököltük, hiszen a parasztnak évszázadokon keresztül *hallgass!* volt a neve. Lehet, hogy a vándorló homokbuckák, meg a grófi kastély árnyékában, a kovácsoltvas kerítésen túl nem is lehetett miről beszélgetni. Mód se volt a beszédre: dolgozni kellett, és hallgatni nagyokat. Mi, magyarok ráadásul különösen hajlamosak vagyunk arra, hogy hallgassunk bizonyos múltbéli dolgokról, vagy legalábbis csak annyit beszéljünk róluk, amennyit föltétlen kell. Évszázadokkal a török hódítás és Buda eleste után mostanában kezdjük elemezgetni, hogy hol és miben hibáztunk akkor, és mit lehetett volna másként csinálni. Hát hol vagyunk még attól, hogy szembenézzünk a gyilkos 20. századunkkal?

Kató nagyanyám három esztendővel élte túl nagyapámat. Csöndes özvegységben múlatta az időt: jobbára odahaza ült és varrogatott, időnként megetette a tyúkjait. Csak akkor szólt, miután elviselhetetlenné váltak a fájdalmai, ám akkor már nem lehetett megállítani a folyamatot. A sejtek talán azon a reggelen kezdtek el burjánzani benne, amikor nagyapám meghalt, amiért

minden tiltakozásunk és meggyőzni akarásunk ellenére kimondva-kimondatlanul is magát okolta nagyanyám.

*

Egyszóval csütörtök volt, túl március idusán. Ma is világosan emlékszem annak a napnak minden momentumára. A délelőtt és a délután ugyanúgy telt, mint addig bármikor. Reggel nyolcra bementem az egyetemre, egy darabig tettem-vettem – dokumentáltam, aktákat tologattam, dossziékat rendeztem –, majd tartottam egy szemináriumot a harmad-, egyet pedig a negyedéveseknek. Délben ettem a menzán egy finomfőzeléket főtt tojással, utána sétáltam a belvárosi plébániatemplom körül, és mint annyiszor, megint megcsodáltam, micsoda leleményességgel illesztették a gótikus hátsó részhez a barokk bejáratot. Azóta szeretem ezt a templomot, hogy először jártam benne. Noha nap mint nap elhaladtam mellette, sőt három évig laktam a közelében, mégis, egészen addig, amíg egyszer föl nem tűnt, hogy mennyire elűt az épület hátulja az elejétől, nem törődtem különösebben vele. Akkor azonban bementem, és azonnal lenyűgöztek a gótikus oszlopok, a csarnokszentély és a mellékhajóhoz csatlakozó kápolnasor, a Mátyás király korából származó északi és déli oldalbejárat, nem beszélve a reneszánsz faltöredékekről. Második ottjártamkor vettem észre a déli fal szegletében meghúzódó mohamedán imafülkét a kalligrafikus írásjelekkel, amit azután pingáltak oda a messze földről érkezett festők, hogy a törökök elfoglalták Pestet és Budát, és ezt a templomot is dzsámivá alakították át – melynek nyilván megvoltak korábban az egyéb jelei is, ám a török kiűzését követően, a templom barokk átépítésekor eltüntették a többit, és csupán ezt hagyták meg mementó gyanánt.

Amint beleszerettem a templomba, mindjárt utánanéztem a történetének is. Alapjai a valaha itt álló római erőd köveire épültek, és állítólag itt temették el az 1056-ban a szemközti magaslatról a Dunába lőkött Szent Gellért püspököt. Majdnem két évszázaddal később itt tartotta kézfogóját a gyermek Erzsébet (akit később szentté avatták) a szintén gyermek Tübingiai Lajossal, 1849-ben pedig az altemplomban hantolták el nagy titokban a kivégzett Batthyány Lajos miniszterelnököt.

Onnantól fogva rendszeresen bejártam a templomba, járkáltam simára koptatott kövein, beültem a padokba, és nagyokat szippantottam a történelem levegőjéből.

Ezen a napon azonban kívül maradtam. A templom óráját figyelve egy darabig lófráltam a Duna-parton, abban a lebetonozott téglalapban is, amely a Contra Aquincumként ismert egykori római erőd nyomait őrzi, majd amikor úgy gondoltam, hogy elég a lógásból, visszamentem a tanszékre. Kora délután volt még egy fakultatív szemináriumom (Pest, Buda és Óbuda területének történeti változásairól beszéltem egy egészen kis létszámú csoportnak), a hátralévő órákat pedig azzal töltöttem, hogy a régi diplomamunkákat és doktori értekezéseket lapozgattam a tanszéki könyvtárban, miközben folyamatosan azon morfondíroztam, hogy átmenjek-e az Egyetemi Könyvtárba, ahol a saját dolgozatomhoz gyűjthetnék anyagot.

Lusta voltam átmenni. Inkább a tanszéken tébláboltam a fekete műbőrbe kötött, aranybetűs címezésű dolgozatok között. Mikor négy óra után kijöttem az egyetemről, kicsit bántam, hogy egy fél délutánt elvesztegettem ezzel, ám a buszmegálló felé menet már azzal vigasztaltam magam, hogy egyelőre nem sürges az idő, és különben is, az eltelt órákat fölfoghatom akként, hogy stilisztikai leckét vettem: tanulmányoztam, hogy elődeim miként írtak és szerkesztettek diplomamunkát, valamint (régebben) doktori, illetve (manapság) PhD-dolgozatot.

Annyira elmélyültem a gondolkodásban, hogy elhaladtam a Ferenciek terén lévő buszmegálló mellett, és gyalogoltam tovább rendületlenül az Astoria felé. A ferencesek templomával szemben megtorpantam, és tudatosítottam magamban, hogy most nem haza és a metró felé megyek, hanem Budára, hogy meglátogassam egykori gimnáziumi osztálytársamat, Rabcsák Gézát.

Körülbelül egy héttel korábban futottunk össze a metróban. Mindketten siettünk, úgyhogy csak annyi időnk volt, hogy elhadarjuk a másoknak, ki mivel foglalkozik, majd telefonszámot cseréltünk, és megbeszéltük, hogy keresni fogjuk egymást. Ez sokkal korábban bekövetkezett, mint sejtettem: másnap este már csörgött a lakásomon a telefon, Géza jelentkezett, és azt javasolta, igyunk meg egy sört. Örömmel beleegyeztem – három ok miatt. Egyrészt azért, mert alapjában véve meglehetősen monotonon és egysíkúan teltek a napjaim – napközben egyetem, esetleg könyvtárzás, délután nagy ritkán mozi, de inkább séta a városban (ahogy magamban neveztem: „külső anyaggyűjtés”), esténként tévé vagy olvasás –, és noha nem éreztem különösebben magányosnak magam, lévén, hogy megszoktam ezt az életformát, illetőleg mindig találtam valamit, amivel kitölthettem az üres óráimat, azért időnként jólesett eltérni a megszokottól. Másrészt Rabcsák Gézával hosszú évek óta nem találkoztam (mint ahogy a többi osztálytársammal sem), és már csupán a könnyes-nevetős-nosztalgikus múlt-idézés végett is úgy gondoltam, hogy jól fog esni egy kis csevely. Harmadrészt pedig olyan gyakorlatias és haszonelvű indok is vezérelt, miszerint, mint azt metróbéli villámgyors diskurzusunkból megtudtam, Géza a fővárosi önkormányzatnál dolgozott, és ebbéli minőségétől azt reméltem, hogy a segítségemre lehet egyes, a dolgozatíráshoz szükséges adatok és források fölkeresésében – vagy legalábbis az erre való lehetőség megteremtésében.

Ha valaki azt kérdezné tőlem, barátom volt-e a gimnáziumban Rabcsák Géza, rövid tanakodás után bizonyára azt felelném, hogy igen; majd mindjárt hozzá is tenném, hogy: barátok voltunk, ám ez nem az a legendás gimnáziumi barátság, melyről úgy tartják, hogy amennyiben igazi, akkor egy életen át tart (mint ahogy anyám például rendre nagy meghatottsággal emlegeti a gimnáziumi barátnőit, akikkel azóta is tartja a kapcsolatot, és évente egyszer hármasan, család nélkül elmennek pár napra egy gyógyfürdőbe). Rabcsák Gézával kora kamaszkori cimborák voltunk, de ez csupán a gimnázium első két évéig tartott, a harmadik esztendőben már lassanként elváltak útjaink. Aztán a folyamat kiteljesedéseként negyedikben, egy (legalábbis nekem) hosszúra nyúlt és meglehetősen unalmas, vacak nyári szünetet követően Géza az első tanítási napon pengével fölhasogatott farmerben, pólóban és kitűrt, fölhajtott ujjú kockás ingben jelent meg az iskolában, amelyhez ormóttan fekete bakancsot viselt (az apja a rendszerváltás előtt a polgári védelemnél dolgozott, talán onnét szerezte); hajának nagy része le volt nyírva, ami kevés megmaradt belőle, az égnek állt. Ehhez képest az én évek óta meglévő kordbársony nadrágos, inges és mellényes külsőm – ráadásként a széles keretű műanyag szemüveggel és a műbőr szandálommal – nevetségesnek, maradinak, mi több, szánalmasnak tűnt. Egyszóval: Rabcsák Géza olyan metamorfózison ment át azon a nyáron, amit én nem tudtam követni. Onnantól fogva végérvényesen elváltak útjaink: míg ő az utolsó gimnáziumi évet punkzenével, koncertekkel, sörrel és csajozással töltötte, számomra változatlanul a tankönyvek jelentették a hétköznapiak esszenciáját – végigmagoltam a negyedik osztályt, minek eredményeként végül azt a felemás sikert könyvelhettem el, hogy noha nem voltak barátaim, első nekifutásra fölvettem az egyetemre.

Ami nem csak a tanárimat és a szüleimet, de engem is elégedettséggel töltött el. Miközben anyámék elbűszkélkedtek mindenkinek azzal, hogy milyen okos és szorgalmas, derék fiuk van, én az elkövetkező remélt nagy váltásra készülődtem. Tudomásul vettem és beletörődtem abba, hogy odahaza, az iskolában, illetve mindabban, ami addig tágabb értelemben véve az otthonomat jelentette, megfeneklettem, és onnét nem tudok előrébb lépni. Hogy ez az „előrébb” mit jelentett, azt magam se tudtam volna pontosan megfogalmazni, annyit azonban éreztem, hogy míg a kortársaim és az egykori barátaim körül állandóan forr a levegő, egyik buliból a másikba járnak, együtt töltik délutánjaik és estéik jelentős részét, és mindig olyasmi történik velük, ami nálam legföljebb a vágyaimban szerepelt (mert szerepelt, habár ezt soha nem mondtam ki), addig az én életem a tanulásról, és az otthoni estéről meg hétvégekről szól. Nem hibáztattam ezért soha senkit – ma se hibáztatok, noha nyilván a legkézenfekvőbb

magyarázat az lenne, hogy bizonyára valamiféle félresiklott nevelés miatt alakult ez így: a szüleim szigorúan fogtak, megfélemlítettek, nem törődtek velem, nem engedtek sehova, és így tovább; azonban ez egyáltalán nem igaz. Bizonyos tekintetben magam választottam ezt az életformát: kódolva volt bennem a magány és a zárkózottság, és bár mindvégig éreztem, sőt nagyon jól tudtam, hogy egyáltalán nem felel meg és nem elégít ki az, hogy minden nap otthon, könyvek fölött gubbasztok, nem tettem ellene semmit.

Bárhova mehettem, koncertre, moziba, akár buliba is – mármint ha hívtak volna. De nem hívtak. Egyszer-egyszer tettem valami tétova kísérletet: például amikor egy fővárosi rock-zenekar lejött hozzánk, elmentem a koncertjére, beleittam Rabcsák Géza sörébe, majd az este nagyobb részét azzal töltöttem, hogy álltam egy sötét sarokban a koncertteremben, és néztem, ahogy a többiek táncolnak vagy csókolóznak a parketten. Az ilyenek után pedig mindig melankóliába hajló önfegyelemmel igyekeztem tudomásul venni, hogy hiába vagyok kitűnő tanuló, olvasott és eszes gyerek, az élet lényegi dolgai nekem nem adatottak meg – zárva van előttem a világ egy jelentős részének a kapuja, és jobb, ha nem is ácsingózom a kilincs után, mivel úgyis csak újabb és újabb kudarcok érnek. Amikor másnap reggel a szüleim megkérdezték tőlem, hogy milyen volt a buli, és hogy éreztem magam, azt válaszoltam, hogy a koncert és a hangulat egyaránt kitűnő volt, remekül szórakoztam. Ezzel aztán napirendre is tértünk a dolog fölött, és mehetett minden tovább ugyanúgy. A hétvége további részét otthon töltöttem: vagy tanultam, vagy olvastam, vagy tévét néztem, vagy hébe-hóba beszélgettem a szüleimmel és a húgommal – nem magánéleti kérdésekről és lelki ügyekről, az ilyesmi szinte soha nem került szóba: úgy voltunk ezzel, hogy ha nem ejtünk szót róluk, akkor nem is léteznek. Különben is, egy értelmiségi létre készülő fiatalember számára bőséggel akadt téma akkortájt a közéletben is. Eseménydús és forrongó éveket éltünk, s még azok is kénytelenek voltak odafigyelni a hírekre meg a történésekre, akik soha nem érdeklődtek a politikai-társadalmi kérdések iránt. Az egész ráadásul váratlan gyorsasággal zajlott – persze, utólag könnyű okosnak lenni és azt mondani, hogy azért ennek már látszódtak bizonyos előjelei, lehetett tudni, hogy recseg-ropog az egész, és valójában idő kérdése volt, hogy mikor dől össze a gyöngye lábakon álló tákalmány, az ember, különösen történészi diplomával, valóban hajlamos fölfedezni egyes összefüggéseket, azonban akkor úgy éreztük magunkat, mintha egy száguldó gyorsvonatban ülnénk, amelyről még a vezetője se tudja, merre tart. Már ha egyáltalán volt vezetője, nem csak olyanok, akik azt hitték, hogy ők irányítják a gépezetet.

Elsőéves gimnazistaként beléptettek a Kommunista Ifjúsági Szövetségbe, megkaptam a tagságot jelentő vörös könyvecskét, valamint a tagdíj befizetését igazoló lobogós bélyegeket. Ugyanabban az évben (1987-et írtunk) elméleti oktatásokon vettünk részt, ahol tanáraink igyekeztek tágra nyitni a szemeinket, és rávilágítottak az imperialista hatalmak kalandor, veszélyes és a világot megosztó agresszív politikájára. Második osztályban honvédelmi lögyakorlatra mentünk, hátha újra – akár csak három évtizeddel azelőtt, amikor valami számkra homályos, elhallgatott dolog történt Magyarországon – diverzáns, militarista, imperialista csoportok támadják meg hazánkat, akik meg akarják dönteni a proletárhatalmat, és nekünk is fegyvert kell fognunk a haza védelmére. A harmadik év elején igazgatói körlevél hívta föl a figyelmünket a politikai radikalizálódás veszélyeire, egyúttal eltiltott mindenkit a pártpolitikától (kevés sikerrel, hiszen a bátrabbak választási plakátokat ragasztgattak az éjszakai utcákon). A harmadik tanév végén, 1990 nyarán pedig már merőben új ideológiájú, koalíciós kormány irányította az országot, amely első válságát pár hónappal később, a negyedik osztály őszén élte át, amikor a benzináremelés ellen tiltakozó taxisok elfoglalták az ország legfontosabb útjait és hídjait – így azt a hidat is, amely épp a mi gimnáziumunk előtt keresztezi a városunkat átszelő folyót.

Egyszóval: lelki élet helyett ott volt a közélet. Én pedig tanultam, olvastam, figyeltem és érdeklődtem. Tényleg nem lehetett rám panasz, hiszen sorra hoztam a jó jegyeket az iskolából,

megyei történelemversenyt nyertem, a tanárain dicsértek, és mindenki biztosra vette sikeres egyetemi fölvételemet. Amit magam is célul tűztem ki, miután láttam, hogy városunkban bezárulnak előttem az ajtók. Negyedik évben, amíg osztálytársaim azzal voltak elfoglalva, hogy milyen csajokat szedjenek föl, vagy milyen pasikkal jöjjenek össze, és hogy kinél szokott lenni a legjobb buli, addig én teljesen beleástam magam a tankönyvekbe és a felvételire való fölkészülésbe. Okkal: úgy gondoltam, hogy számomra egyetlen kitörési pont, egyetlen lehetőség maradt arra, hogy megváltozzék az életem – ha fölkerülök Budapestre, és ott újra-kezdek mindent.

Mert noha mást kommunikáltam a külvilág felé, egyáltalán nem éreztem magam jól a bőrömben. Miközben a többiek szerelmi bánatokkal, másnapossággal és a terhességtől való félelemmel kínlódtak, mindenki meg volt győződve arról, hogy az én életem sima és kitaposott út, és igazából marha szerencsés vagyok, hiszen nincs más dolgom, mint hogy besétáljak az egyetem kapuján és elmerüljek a tudomány tengerében, meg az ezzel járó sikerekben. Igen, tudósna készültem, történésznek kora kamaszkorom óta, és ezt minden lehetséges módon és fórumon ki is nyilvánítottam. Ebbe az eljövendő tudós-imázsomba pedig tökéletesen beleillett a befelé fordulásom, a jó mélyre elzárt lelki életem (melyről időnként magam is meg voltam győződve, hogy nem létezik), illetőleg az, hogy – legalábbis látszólag – nem érdekelt a rock, nem érdekelt a kortárs irodalom, legfőképpen pedig nem érdekelt a bulik. Mindenki, beleértve a szüleimet, a húgomat, a tanárainkat és az osztálytársaimat, elkönyvelte, hogy én már most a tudománynak élek, és a csodabogárságom egyszerűen abból fakad, hogy életem értelme a történelem, azon túl pedig letojok mindent.

Holott ez egyáltalán nem így volt. Nem szerettem például iskolába járni. Nem szerettem, de zokszó nélkül végigküszködtem minden nap a hajnali kelést és a nulladik órákat, meg az összes tanórát, a nap végén az egyetemi előkészítővel. Közben kimondatlanul is rühelltem nevetséges és gyerekes műanyag iskolatáskámat, a váltócipő gyanánt használt fehér orvosi szandálomat, a kordbársony nadrágomat, a kockás és a csíkos műszálas ingeimet, a színes mellényeimet, az állandóan szerteálló hajszálaimat, na meg persze a jókora műanyag keretes szemüvegemet. Soha senki nem hallott panaszkodni ezek miatt, soha egy rossz szavam nem volt ellenük, ám a negyedik gimnáziumi évre tökéletesen elegem lett mindabból, ami körülvett – legfőképpen a saját akkori énemből. Noha sok egyébvel együtt ezt se gondoltam tudatosan végig, a lelkem mélyén eldöntöttem, hogy kilépek ebből az egészből, és radikálisan változtatok.

*

A Ferenciek terén megpróbáltam az eső elől beállni a buszmegálló fedett része alá, ám az zsúfolt volt, tele várakozó emberekkel. Némi toporgást követően megállapodtam a megálló fedetlen, Astoriához közelebb eső végén. Homlokomba húztam a sapkámat, és igyekeztem úgy helyezkedni, hogy a szél ne vágja a képembe a vizet. Bár még arrébb volt a naplemente időpontja, komor fellegek borították az eget, sötétség terült szét a városon, ami rátelepedett az én hangulatomra is. Azzal próbáltam a rossz érzéseimen úrrá lenni, hogy gondolatban elkezdtem a múltban kalandozni. Régi szokásom ez: miközben utazok vagy tömegközlekedési járműre várok, hajdani dolgokon merengek; míg egyesek olvasnak a tömegközlekedési eszközökön, addig én gondolatban újraélem az egyszer már megtörténtekeket – elég ilyenkor egy ismerős látvány, egy ház, egy hang, vagy egy illat, és mint Proust regényhőse, hirtelen én is a múltamban találom magam.

Azon a környéken nem kell különösebben erőlködnöm: az Erzsébet híd pesti hídfője, a bölcsészkar épületének környéke, a Váci utca és a Ferenciek tere voltak budapesti életem első szakaszának színterei. Akkortájt, amikor Adriennt megismertem, ha a lakhelyem már nem is, az egyetemi elfoglaltságom még javában odakötött.

Első pesti éveimben a Váci utcában laktam. A lakás anyám egyik igen távoli rokonáé volt, egy olyan valakié, akivel éveken keresztül nem találkoztunk, mi több, nekem nem is rémlik, hogy azelőtt, az albérlet ürügyén kívül bármikor is összefutottunk volna. Anyámnak mindenestre sikerült vele úgy megállapodnia, hogy viszonylag olcsón, jóval a piaci ár alatt adta ki a lakást, mondván, még így is jól jön neki, hiszen legalább nem áll üresen, és hát az se mindegy, hogy ismeretlen bérlő-e, vagy olyan, akiben megbízhat.

A lakás legnagyobb előnye az volt, hogy nagyon közel esett az egyetemhez. Csupán át kellett mennem az aluljárón az Erzsébet híd másik oldalára, és máris ott voltam a bölcsészkaron. Abban az aluljáróban láttam először hajléktalant, mindjárt azután, hogy elkezdtem az egyetemet, egy napsütéses szeptemberi délelőttön. Az első pillanatokban nem tudtam mihez kötni azt a torzonborz, nagy szakállú, koszos ruházatú, piszkos arcú figurát, aki üldögélt egy kockás pléden az aluljáróban, körülötte tömött nejlonszatyrok, és úgy nézett ki, mintha egy Andersen-meséből ugrott volna elő. Nem tudtam megállni, hogy ne lassítsak, sőt ne torpanjak meg a közelében, és miközben megbámultam, egyszeriben belém hasított, hogy mit látok. Nálunk, odahaza akkoriban még nem lehetett hajléktalanokkal találkozni, a tévében azonban már többször szó esett róluk, úgyhogy volt némi fogalmam a dologról – az is rögvest föltűnt, hogy a pestiek egyáltalán nem foglalkoztak vele, úgy mentek el mellette, mintha ott se lenne. A torzonborz alak se törődött velük: épp a reggeli toalettjét intézte, azzal volt elfoglalva, hogy rendezgette a körülötte hányódó nejlonszatyrokat, és időnként átpakolt ezt-azt egyikből a másikba. Vagy egy percre néztem, ő ezalatt egyszer se tekintett rám – nem mintha ezt akartam volna –, majd továbbmentem. Utána hamar megszoktam a jelenlétüket, pár héten belül már ugyanúgy hozzásoroltam őket a pesti utca mindennapi arcához, mint azt, hogy szemben jön velem a járdán egy addig csak a tévében látott híresség.

Reggel nem kellett korán kelnem, és ha nem volt órám, napközben hazaugorhattam. (Általában otthon ebédeltem, anyám főztjét, amit hétvégenkénti hazalátogatásaim után cipeltem föl Budapestre.) A ház az Angolkisasszonyok 18. századi temploma közelében állt, nem messze az 1875-ben átadott, neoreneszánsz új Városházától, Ady Endre utolsó pesti lakásától, valamint attól az épülettől, ahol nagyanyám egyik kedvence, az 1930-as és 1940-es évek tragikája, az ünnepezt sztár, Karády Katalin lakott. A Váci utca azon szakaszán akkor még autók közlekedtek – reggelente hosszú, tömött sorban araszoltak a Vámház körút felé –, a keskeny járdán is járművek parkoltak, alig lehetett mellettük elférni. Az Angolkisasszonyok templomával átellenben volt egy közért, az azelőtti járdarészen elég sokat sétálgattam, mivel pont szembeesett a templom melletti épülettel, mely valamikor rendházként funkcionált, azokban az években pedig középiskolaként működött, és valami különös belsőépítészeti hiba vagy szeszély folytán a tornaöltöző épp az utcai front földszintjére került. A középiskolás lányok egyáltalán nem törődtek azzal, hogy vetkőzés és öltözés közben belátni hozzájuk, sőt tornaóra után még szélesre is tárták az ablakokat, és láthatóan élvezték, hogy valaki (többnyire én) a szemközti járdáról kukkolja őket. Világosan emlékszem, hogy ott és akkor láttam először fedetlen női mellet – még a pár házzal arrébb villogó peep-show-ba se kellett egyelőre bemennem ahhoz, hogy így módon megszerezsem első erotikus élményemet.

Hosszú időn keresztül nem is nagyon láttam Budapestből többet, mint a belváros szíve, amely egyúttal a régi Pest városfalakon belüli, történelmi magját is jelenti: Váci utca (beleértve az úri szakaszt, ahova átjártam sétálni), Ferenciek tere, Erzsébet híd, Duna-korzó, Petőfi Sándor utca, Astoria. Ezen felül sokáig csupán annyit tudtam, hogy miként jutok el a Nyugati pályaudvarra, ám az odavezető lehetőségek közül is kizárólag a metrót ismertem, úgyhogy ha esetleg valamilyen műszaki ok folytán nem járt volna a pályaudvar felé a metró éppen akkor, amikor én hazafelé igyekeztem, bizony pánikba estem volna (ilyen szerencsémre egyszer se fordult elő).

Annak dacára, hogy szinte semmit nem ismertem belőle, közvetlenül azelőtt, hogy megkezdtem egyetemi tanulmányaimat, a főváros csodálatos Kánaánként, a mesés lehetőségek és az eljövendő boldog új életem helyszínéül élt a képzeletemben. Az első budapesti pofont a lakás látványa adta. Egy augusztus végi szombaton mentünk megnézni. Szinte kihalt volt a város, akkor még hétvégenként alig volt forgalom. Apám simán le tudott parkolni a Daciával a ház előtt, én pedig mindjárt kiszálláskor gyanakodva és egyre felhősebb gondolatokkal méregettem a kopott, málló vakolatú, a benzingőztől sötétre színeződött öreg bérházat. Belül még siralmasabb látvány fogadott: összehugyozott, bűzös, koszos kapualj, foghíjas, repedezett lépcsőház, keramitos udvar néhány kiszáradt fával és bokorral, ócska padokon üldögélő rossz ruházatú nyugdíjasokkal. Földszinti lakás volt, udvarra néző ablakokkal, napközben is sötét volt benne, így hát az is mindjárt nyomasztólag hatott, hogy beléptünk a világos udvarról, és azonnal föl kellett kapcsolni a villanyt.

A mai fejemmel azt mondom, hogy pesti bérházi viszonylatban, abban a kategóriában nem volt azzal a lakással különösebb baj. Igen, sötét volt, de hát minden udvari és földszinti lakás sötét. Igen, hideg volt, de hát a magas belterű lakások többnyire hidegek, legalábbis nehezen lehet őket fölfűteni. Igen, a konyhában mindig pulóverben kellett tartózkodni, de hát az efféle lakások konyháiban általában nincs fűtés. Igen, régi volt és kopottas, de hát ezek a bérházak száz évvel ezelőtt épültek, és ha a tulajdonos nem költött jelentős összegeket a lakás felújítására, bizony meglátszott rajta az idő vasfoga. Igen, a belső elrendezés sem volt szerencsés, mivel a belső szobába a külsőn keresztül lehetett bemenni, de hát Budapesten a régi lakások között nehezen talál olyat az ember, ami megfelelne az efféle igényeknek. Mindez azonban akkor, a mi csendes, zöldövezetben lévő, napsütötte és tágas vidéki lakásunk után nagyon nyomasztóan hatott rám. A hazafelé vezető utat szóltan depresszióban töltöttem, és rögvést elhatároztam, hogy csupán a mindenképpen szükséges időt fogom a fővárosban tölteni – amint tehetem, vonatra ülök és rohanok haza.

*

Álltam a megállóban azon az 1997. márciusi délutánon a Ferenciek terén, gyűlt a tömeg, autóbusz azonban hosszú percekig nem érkezett, és amikor a járdaszegélyhez lépve kihajoltam a Kossuth Lajos utca felé, sokáig a fényeit se láttam közeledni. Előttünk, az úttesten végtelennek tűnő sorokban araszoltak az autók. Délután öt óra volt, ilyenkor fölbolydul és bedugul a város: az utcák megtelnek, és a szokásosnál is nagyobb a tülekedés. Aki nem ebben nőtt föl, annak nehéz az állandó lökdösődést, az egymás lábára taposást, a rohanást, a zsúfolásig tele BKV-járműveket, a tömeget megszoknia. Szerintem akkor lesz budapesti polgár egy ide fölkerült vidékiből, amikor már nem idegesíti a sebesség, a tempó, a szemét, a kosz, a tömeg, a zaj. Akkortól fogva föl se tűnik mindaz, amit eleinte nehezményezett, és ha alkalomadtán netán egy csendesebb helyről tér is vissza a város forgatagába, olyankor se érzi se szerencsétlennek, se elveszettnek magát amiatt, hogy itt kell élnie.

Én nagyon nehezen értem el ezt az állapotot, jóval hosszabb ideig tartott, mint normális körülmények között bárkinek. Elsőéves egyetemistaként hidegzuhanyként zúdult rám Budapest. Amíg meg nem ismertem közelebbiről, addig úgy tekintettem rá, ahogyan Amerikára tekintettek egykor a kivándorolni vágyó európaiak. Amit mindaddig Budapestből láttam – akár a tévéből, akár rövidke ideruccanásaim során –, azok alapján úgy gondoltam, hogy ez a város túl azon, hogy központja és motorja lesz az új életemnek, véd, elrejt, ápol és befogad. Hamarosan kiderült, hogy csínján kell bánnom a reményeimmel: Budapest nem föltétlen az, aminek én hiszem, vagy aminek a tévéből láttam – legalábbis kell némi idő ahhoz, hogy megszokjuk egymást. Ennek előérzete már azon az augusztusi szombat délutánon megjelent bennem, amikor először megnéztük az albérletet. Az egyetem elkezdésével egy időben pedig rám tört a depresszió.

Eleinte igyekeztem úgy tenni, mintha odahaza lennék: reggelenként időben fölkeltem, és késés nélkül megjelentem akár a legkorábban kezdődő szemináriumokon és előadásokon is. Lelkiismeretesen bejártam minden órára, sőt, délutánonként átnéztem a jegyzeteimet. Ám hamarosan megtapasztaltam, hogy itt egyáltalán nem így mennek a dolgok. Ha nem volt névsorolvasás, az évfolyamtársaim általában nem mentek be az előadásokra; vagy ha mégis, úgy velem ellentétben nem körmöltek az elejétől végéig szorgalmasan. A reggel nyolckor kezdődő órákon pedig végképp alig jelent meg valaki – olykor az előadó vagy a szeminárium-vezető is húsz-harminc percet késett. Péntekenként aztán ki is ürült a bölcsészkar épülete: eleve mindenki igyekezett úgy alakítani az órarendjét, hogy aznapra ne legyen egyetemi elfoglaltsága, és amennyiben ez papíron nem sikerült, megvalósította a gyakorlatban, és nem ment be az aznapi órákra. Péntekenként csupán a hozzám hasonló stréberek jártak egyetemre.

Egy idő után persze én is alkalmazkodni kezdtem. Először annyiban, hogy a délutánokat és az estét nem azzal töltöttem, hogy a délelőtti jegyzeteimet olvasgattam. Később – hiába laktam az egyetem szomszédságában – én is elkéstem a reggeli órákról, illetve ha nem volt muszáj, nem mentem be minden szemináriumra és előadásra. Mindez azzal járt, hogy hirtelen temérdek időm lett, amivel nem tudtam mit kezdeni. Odahaza azzal némítottam el a depressziómat, hogy elfoglaltságot kerestem magamnak – jobban mondva, nem is kellett nagyon keresnem, lévén, hogy teljesítménycentrikus gimnáziumba jártam, ahol ha az ember el akart érni valamit, akkor tanulnia kellett, mégpedig olykor (legalábbis én így fogtam föl) éjt nappallá téve. A kezdeti botladozásaimat követően azonban kiderült, hogy az egyetem nem ilyen: ott van körülbelül két hónap, amikor az ember nekihasal, és akkor aztán végképp nem foglalkozik semmi egyébbel, csak a tankönyvekkel és a jegyzetekkel, ám azt megelőzően és azután úgy osztja be az idejét, ahogyan az neki tetszik.

Éppen ez forgatta meg bennem a méregtűskét. Nem tudtam a hirtelen rám szakadó idővel mit kezdeni. Ha nem kell minden előadásra és szemináriumra bejárni, és nem kell minden délután tanulni, akkor mit csináljak az üres óráimmal? Igen, ott volt a közelben az Egyetemi Könyvtár, ahol már akkor is elég sok időt töltöttem, meg ott volt a Váci utca és a Vörösmarty tér, ahol lehetett bolyongani, nézelődni. Ki tudtam menni a Duna-korzóra és megbámulhattam a Várat, elgyalogolhattam az Astorián túl a Kiskörút antikváriumaiba, elmehettem boltba, vacsorát főzhettem, és így tovább. Azonban mindez együttesen is kevés volt. Ezek mellett is tele voltam nyomasztó gondolatokkal és félelmekkel, amelyekről akkoriban úgy gondoltam, hogy Budapest hozta ki belőlem, ez a város idegenít el és rémiszt meg. Később rájöttem, hogy ez legfőljebb annyiban igaz, hogy míg az otthoni, vidéki közegben ezeket az érzéseket el tudtam nyomni nem csupán a környezetem, de saját magam elől is, addig a városi levegő szabadabbá tett, és a felszínre rántotta a lelkem legmélyebb bugyraiban rejtőző aggodalmakat.

Gábort anyám hajtotta föl. Pár nappal az egyetem megkezdése előtt közölte, hogy egyik kolléganőjének a közgazdasági egyetemre jár a fia, akit szintúgy nem vettek föl kollégiumba, úgyhogy most kétségbeesetten keres albérletet, ám eddig semmi jót nem talált – mit szólnék ahhoz, ha velem lakna? Ami már csak azért sem jönne rosszul – magyarázta anyám –, mert meg lehetne osztani a rezsiköltséget és a bérleti díjat.

A barátnője segített cipelni a holmiját: egy cserfes, csinos leányzó, aki Kőbányán, a Közgáz kollégiumában lakott, Gábor jó párszor ott éjszakázott. Persze, a lány (Viki volt a neve) is elég sok időt töltött nálunk. Én a leggyakrabban vasárnap esténként találkoztam vele, amikor több napi élelemmel és tiszta ruhával fölpackolva visszaérkeztem otthonról Budapestre, ők pedig a nagyobbik szobában ültek és nézték a tévét, esetleg zenét hallgattak, miközben fényárban úszott a lakás: minden létező lámpa égett benne. Olyankor nyeltem egyet, de nem szóltam semmit, hanem jelentőségteljes igyekezettel elkezdtem lekapcsolgatni a villanyokat. Ugyanis, amennyire lehetett, spórolni próbáltam a rezsit, és ebbéli mániám időnként már-már nevetséges, vagy inkább sajnálnivaló kényszeres cselekvésekbe csapott át – hiszen valójában egyáltalán

nem kellett a fogamhoz vernem a garast: jó eredményekkel vizsgáztam, tehát viszonylag magas ösztöndíjat kaptam, és jó módú szüleim is rendszeresen támogattak kisebb-nagyobb összegekkel.

Gábor nem veszekedett velem, és megtűrte antiszociális rigolyáimat. Viki ellenben többnyire döbbenet, nehezteléssel a tekintetében bámulta, ahogy komor arccal, időnként gyilkos pillantásokat lövellve kapcsolgatom le azokat a lámpákat, melyek szerintem feleslegesen és pazarlóan égtek, szerintük viszont azt a célt szolgálták, hogy a körülményekhez képest hangulatossá tegyék az alapvetően sötét és fény nélkül barátságtalan lakást.

Nem csak a mindenütt világító lámpákért dúltam-fúltam (magamban), hanem azért is, mert rendre a nagyobbik, azaz az én szobámban találtam őket vasárnap esténként. Eredetileg úgy állapodtunk meg, hogy Gáboré a kisebbik, a belső szoba, enyém a külső, a jóval tágasabb és nagyobb, ám ez utóbbiban volt a tévé, sőt a kisebb szoba szűkössége miatt Gábor magnója és a könyveinek egy része is. (Én egyébként a szó szoros értelmében sokáig nem is költöztem be az albérletbe: például mindig csak annyi ruhát hoztam föl vidékről, amennyit az adott héten hordtam, hétvégére pedig hazavittem a szennyest; továbbá a könyveim közül is csak az volt nálam, amire épp szükségem volt.)

Egy vasárnap estén derült ki, hogy Gábor és Viki használják az én franciaágyamat. A szüleim aznap délután ismerősökhöz mentek látogatóba, úgyhogy nem a megszokott vonattal, hanem egy jóval korábbival zárandokoltam föl Budapestre. A lakótársam elővigyázatlanul – avagy feledékenységéből – nem zárta be az ajtót, én pedig rájuk nyitottam. Már túl voltak az együtt-léten, meztelenségükből se láttam semmit: amikor betoppantam a szobába, az ágyamon feküdtek összebújva, betakarózva, és nézték a tévét. (A szokásosnál jóval kevesebb lámpa égett, de ez föl se tűnt.) Mogorván köszöntem, ők zavartan visszaköszöntek, én meg nekiálltam kipakolni a táskámból; közben magamban azon dohogtam, hogy micsoda szemét és aljas húzás ez, nem csak a szobámban terpeszkednek egész hétvégén, de ezek szerint az ágyamba is belefekszenek. Beakasztottam az anyám által kivaszt és gondosan összehajtogatott ingeimet a szekrénybe – végtelen önzésembe arra nem is gondoltam, hogy ennek a szekrénynek a polcain ott vannak Gábor könyvei is, tehát a szoba már csak azért se tekinthető kizárólagosan az enyémnek –, és szánt szándékkal jó hangosan csapkodtam a szekrényajtót, ezzel tudatva neheztelésemet. Gábor közben valahogy magára bűvészkedte az alsónadrágot, kiszállt az ágyból, és egy plédet tekert Viki köré, aki áttipegett a másik szobába. Becsukták maguk mögött az ajtót, én pedig ingerülten átkapcsoltam a tévét egy másik csatornára, jelezvén, hogy még a műsorukkal sem vagyok hajlandó közösködni. Kicsivel később Gábor, már fölöltözve, visszajött, összeszedte az ágyneműt – arra ügyeltek, hogy ne az enyémet használják –, majd (továbbra is szó nélkül) kiment. Elkezdtem nézni egy régi, fekete-fehér magyar filmet a két világháború közti időből (akkoriban rendszeresen mentek vasárnap délutánonként, otthon is mindig megnéztem, és utána utaztam föl a fővárosba), már jócskán tartott, amikor mindketten kijöttek a belső szobából. Tisztán emlékszem, hogy Viki nem nézett rám, és nem is köszönt, egyedül Gábor tudatta egy vakkantással, hogy elmennek valahova – aznap már nem is beszéltem senkivel, késő éjszaka volt, amikor megérkezett.

Volt még pár másik alkalom, amikor – úgymond – rajtakaptam őket. Egyszer például hazamentem ebédelni, és a kishaza ajtaját csukva találtam. Nagy sebbel-lobbal indultam volna kinyitni – ez is egy mániám volt: nyissuk össze a szobákat és kevesebbet kell fűteni –, amikor a szeretkezés számomra még ismeretlen, ám akkor is félreérthetetlen hangjait hallottam a csukott ajtó mögül. Föltehetőleg ők is meghallották a lépteimet a csikorgó-nyikorgó parkettán, mivel ahogy közeledtem az ajtóhoz, a hangok elhallgattak. Kikullogtam a nagyszobából, és annak az ajtaját is becsuktam. Amilyen gyorsan csak tudtam, megebédeltem, és visszarohtam az egyetemre.

*

Álltam a buszmegállóban 1997 novemberében a Ferenciek terén. Egyre jobban föltámadt a szél, és hiába forgattam több irányba a sapkát, nem tudtam megakadályozni, hogy ne vágja a szemembe az esőt. Magamhoz szorítottam a táskát, és reménykedtem, hogy nem folyik bele a víz és nem teszi tönkre a dolgozatíráshoz szükséges jegyzeteimet. Kezdem fájni: átjárt a nyirkosság, és nem bírtam sehogy se úgy állni, hogy ne érezzem a kabátom alá betüremkedő szelet, amely a budai hegyek közül érkezett a városba, ahol aztán az utcákon bolyongva teljesen fölbolydult és összetekeredett, úgy, hogy a végén már maga se tudta, merről és merre fúj – egyszerűen ott volt mindenütt.

Hosszú percekre keresztül nem jött autóbusz, majd ahogy lenni szokott, egyszerre három érkezett. Pár másodpercig tanakodtam, hogy melyik a jobb: ha a gyorsjáratral megyek, vagy ha a normál tempójúval; megállók szempontjából nem számított, mivel tudtam, hogy Rabcsák Géza a Bartók Béla úton, a Kosztolányi Dezső tér és a Tétényi út között lakik, és mindkét járat annak a szakasznak csupán a két végénél áll meg; végül azért választottam a normál tempójút, mert arra viszonylag kevesen szálltak föl – amint fölléptem a járműre, le is huppantam egy ülésre az ablak mellé.

Sörözni készültünk Rabcsák Gézával, és ebben az mondható különösnek (már ha különös egyáltalán), hogy sok-sok évvel azelőtt ő kóstoltatta meg velem először a sört. Még odahaza történt, azon már emlegetett alkalomkor, amikor kísérletet tettem arra, hogy kikökkentssem magamat a szokásos monotóniámból, és megtaláljam – vagy legalábbis megpróbáljam megtalálni – a korlátaim közül kivezető utat. Az osztálytársaim körében divatos együttes lépett föl a városunkban, a nevére egyáltalán nem emlékszem, lévén, hogy a rockzene soha semmi jelentőséggel nem bírt az életemben – gimnazista koromban se ismertem sem az előadókat, sem a számaikat; illetve utóbbiak közül legföljebb hallomásból azokat, amelyeket reggelente játszott a rádió, miközben én a szokásos teámat kortyolgattam, apám pedig az ugyancsak szokványos kolbászos-vajas szendvicsemet készítette tízóraira. Később, leginkább avégett, hogy valamelyest képben legyek, utánanéztem ennek-annak, és igyekeztem megismerni a műfaj legnevesebbnek tartott előadóit, mondván, manapság ez is hozzátartozik a kultúrában való jártassághoz, ám meg kell mondjam, egyik sem tett rám akkora benyomást, hogy a rajongója legyek.

A koncertből is az maradt meg leginkább az emlékezetemben, hogy nagyon hangos volt a zene. Addig is tudtam persze, hogy ez egy hangos műfaj: az osztálytársaim iszonyatos hangerővel bögették az osztálykirándulásokra elvitt magnóikat, és amikor a tanórák közti szünetekben walkmant tettek a fejükre, akkor is kihallatszott a fülhallgató mögül, hogy éppen lassú vagy gyors számot hallgatnak (mást nem tudtam megkülönböztetni). A koncert hangereje azonban várakozásaim ellenére is mellbevágott. A művelődési ház egyik kicsiny termében tartották, ami a kapunyitást követően rövid idő alatt zsúfolásig megtelt – leginkább velem egykorúakkal, a fél gimnázium ott volt. Nagy lendülettel szándékoztam belefogni újabb eltervezett lázadásomba – mármint a saját magam elleni lázadásba, azaz lázadási kísérletbe –, úgyhogy vagányságomat bizonyítandó kezdés előtt előreverekedtem magam a színpad széléig. Aztán a zenészek kijöttek, és pokoli hangerővel csaptak a húrok közé. Az egyik hangfal ott volt pontosan előttem, a belőle áradó recsegő gitárriffek egyenesen engem találtak telibe; ráadásul a hangfal mögött ült a dobos, aki úgy ütötte a hangszereit, hogy azt hittem, menten szétesik a fejem. Miközben a többiek egymást lökdösve-taszigálva a zene ütemére fergeteges táncba kezdtek, én kétségbeesetten menekültem a terem hátsó végébe, ahol ugyanolyan erővel ordított a zene, de legalább nem taglózott a földre.

A terem végében ácsorogva meghallgattam néhány számot, majd kiténferegtem a folyosóra, a büfé elé. Műanyag pohárban szolgálták föl a sört. Tanácstalanul nézelődtem, bámultam a sok bőrzekés, bőrnadrágos, hosszú hajú rockergyereket, meg a csókolózó és egymást markolászó párokat, amikor egyszeriben előttem termett Rabcsák Géza, és azt kérdezte:

– Na, hogy tetszik, Bence?

– Nagyon klassz – feleltem siralmasan, és igyekeztem jó képet vágni.

– Akkor igyál, tesó – azzal a számhoz nyomta a poharát, én pedig beleittam a sörébe.

Keserű volt és bűdös. Köhögni kezdtem tőle, kevésen múlt, hogy nem köptem ki mindet a koszos pévécépadlóra, noha csak egy-két korty csúszott le a torkomon. Rabcsák Géza hahotázni kezdett, hátba vágott, és eltűnt a színpad előtt tomboló tömegben.

Még vártam egy keveset, azután hazamentem. Onnantól fogva hosszú időn keresztül nem találkoztam alkohollal.

A következő alkalom akkorra esett, amikor Gábor, a lakótársam sörözni invitált.

Abba a kocsmába mentünk, amelyet hallomásból már ismertem évfolyamtársaim elejtett megjegyzései nyomán, sőt, amikor nem az Angolkisasszonyok templomával szembeni kis közértben vásároltam, hanem a Ferenciek terén lévő nagy élelmiszerboltban, hazafelé menet, az ablakán bepillantva rendszerint láttam is egy-egy ismerős alakot odabent üldögelni. Hangosan dobogott a szívem, amikor Gáborral benyitottunk. Zsúfolásig tele volt, úgyhogy első gondolatom az volt, hogy ebből ma semmi nem lesz. A lakótársam azonban beljebb rángatott, majd levezetett a lépcsőn a pincébe, ahol ugyancsak asztalok álltak, és ahol ugyancsak szép számban akadtak vendégek, de azért az egyik sarokban találtunk szabad helyet. Letelepeltünk egy billegő lábú, ragacsos foltokkal teli asztal mellé, és sietve közöltem Gáborral, hogy nem is biztos, hogy sört innék, mivel nem igazán szeretem, ugyanis – igyekeztem átváltani némi bennfentes hangsúlyra – számomra túlfutott keserű.

– Semmi gond – mondta Gábor. – Akkor igyunk bort.

A borral még kevesebb élményem volt, mint a sörrel: csupán a szagát ismertem, az ízét egyáltalán nem, noha mindkét nagyapám foglalkozott borászattal, persze, amúgy házilagosan. Az osztálytársaim viszont egyáltalán nem ittak bort. Legalábbis nem tudtam róla. Számomra sokáig olybá tűnt, hogy a lázadás itala a sör: azon az egy-két koncerten, amelyen én is megjelentem, sört lehetett kapni, bort nem, és az osztálykirándulásokon is a sörözés volt a menő, mint ahogy sört ittak azok a rockerkölykök is, akik esténként a főtér melletti mellékutcákban handabandáztak, divatos rockszámokat énekeltek, és ha végeztek egy-egy üveggel, berúgták a bokrok közé. A bor az én szememben, javarészt a nagyapáim nyomán, a paraszti életformához tartozott. Persze, az akkor még nem jutott az eszembe, hogy kortársaim sörfogyasztásának az volt az elsődleges oka, hogy ugyanannyi pénzért általában nagyobb mennyiségű sört lehetett vásárolni, mint bort, nem beszélve arról, hogy példaképeik, a rockzenészek is a sörrel énekeltek a dalaikban.

Körbenéztem, és azt láttam, hogy más asztalokon is állnak boroskancsók, így hát bólintottam, hogy részemről rendben van a dolog. Rendeltünk, aztán Gábor udvariasan megkérdezte, zavar-e, ha rágyújt. Tudtam, hogy dohányzik, és azt is föltétlenül a javára kell írnom, hogy kizárólag a konyhában szívott el esténként egy-két szállal, a többit az egyetemi aulára tartogatta. Nemet intettem, ő erre megkínált cigarettával, amire megint csak megráztam a fejemet. Aztán félórával később, miután megittam egy pohár savanykás fehérbort, már elfogadtam a következő invitálást: remegő kézzel kiráncigáltam az elem tartott papírdobozból egy szálat, és a számba dugtam. Gábor odadobta elem az öngyújtót, nekem viszont változatlanul úgy remegett a kezem, hogy alig tudtam a szájamban lévő cigarettát a lángba tartani. Amikor pedig nagy nehezen sikerült, a papír lángra kapott és megperzselődött a vége, ám a cigaretta nem gyulladt meg.

Gábor egy darabig érdeklődéssel figyelte az igyekezetemet, majd rám szólt, hogy amikor beledugom a lángba, szívjam meg a cigarettát. Nem ment könnyen, sokadik nekifutásra jött

csak össze. Az első slukkra megtelt a szemem könnyel, és köhögnöm kellett, de aztán egész gyorsan túljutottam rajta, és pár perccel később – legalábbis én így hittem – már úgy szívtam a cigarettát, mintha évek óta dohányoznék. Azt persze láttam, hogy Gábor velem ellentétben lenyeli a füstöt – én sem akkor, sem később, más alkalmakkor nem merészkedtem erre: azóta se lettem dohányos, ha valaki megkínál, néha elfogadom, ám a füstöt legfőlőbb megforgatom a szájpaddlásom alatt, nem engedem beljebb, mivel akárhányszor tettem erre kísérletet, rögvest rám tört a köhögés.

Az első kocsmázásom végül egész normálisra sikerült. Izgalmam gyorsan alább hagyott, és az első kortyokat követően önmagamhoz képest már egész fesztelenül és oldottan viselkedtem. A bor ízlett, és amennyire tőlem tellett, megpróbáltam elfogadható válaszokat adni Gábor kérdéseire. A részletekre nem emlékszem, de rémlik, hogy arról faggatott, hogy milyen az egyetemi élet nálunk, milyenek az évfolyamtársaim, és hogy hová szoktunk együtt eljárni. Egyáltalán nem lepődött meg azon, amikor a legnagyobb őszinteséggel közöltem vele, hogy fogalmam sincs, a többiek mit csinálnak a szemináriumokon és az előadásokon kívül, lévén, hogy nem tartom velük a kapcsolatot: amikor vége van az óráimnak, hazamegyek, vagy a könyvtárba jegyzetelni, esetleg a környéken lófrálok. Arra is emlékszem, hogy Gábor afelől is érdeklődött, hogy ez vajon azért van-e, mert nem szimpatikusak az évfolyamtársaim, avagy esetleg nem sikerült még megtalálnom velük a közös hangot. Nem tudom már pontosan, mit válaszoltam, de a bor által megoldott nyelvvel föltehetőleg elmagyaráztam neki, hogy rám világeletemben ez volt a jellemző: soha nem tartoztam társaságba, soha nem jártam és nem is hívtak sehova, és tulajdonképpen miután Rabcsák Géza is lázadó rocker lett, és már nem a történelemkönyvek meg a számítógépes játékok érdekelték, nem is volt többé barátom.

Gábor más alkalmakkor is elhívott kocsmába, és ha nem is mindig, de azért hébe-hóba vele mentem. Emlékszem, egyszer egy olyan helyre is elcipeltem, ahová nem hozzánk hasonló értelmiségi fiatalok jártak (azaz nem az úgynevezett egyetemi ifjúság), hanem egészen más társaság. Ez a kocsmá a Vámház körút túloldalán volt, a közgazdasági egyetem mögött, egy kis utcában, ahol Gábor javaslatára sört ittunk, mivel – mint megtudtam – azon a helyen pancsolt hamisított bort kínáltak. Keserűség és rossz szag ide vagy oda, az első kortyok után a sör is ízlett, bár lehet, hogy ennek az volt inkább az oka, hogy Gábor társaságában egy idő után egész jól föl tudtam oldódni: nem feszengtem, és képessé váltam megnyílni bizonyos dolgok iránt. Még az se rettentetett a későbbi alkalmaktól vissza, hogy közvetlenül mellettünk kis híján verekedés robbant ki. Az történt ugyanis, hogy nekünk is szemet szűrt, hogy a szomszéd asztalnál ülők (meglehetősen zaklatott külsejű társaság) egy, a lábukhoz dugott nagyméretű műanyag flaskából szolgálják ki magukat – azaz hozott italt fogyasztanak, aminek minden vendéglátós esküdt ellensége. Olyan föltűnően bámultam őket, hogy egyikük rám mordult, hogy mit nézek ennyire, a saját dolgommal foglalkozzak inkább. Szokás szerint azonnal elvörösödtem és magamba zuhantam, a társaság pechjére azonban fölfigyelt erre a csapos, és odament számon kérni, hogy akkor miként is van ez. Lökösödés kezdődött, sőt talán egy-két pofon is elcsattant, ám mielőtt elfajult volna a dolog, a vendégek együttesen kitessekeltek a renitenskedőket.

Az is megesett, hogy Vikivel és Gáborral moziba mentünk. Egyetemi buliba is hívtak, Kőbányára, ahol a Közgáz kollégiuma működött. Oda azonban egy darabig nem mentem el – még élénken éltek bennem a korábban e téren szerzett rossz emlékeim. A buliba járáshoz még gyűjtenem kellett egy kis erőt.

*

Párásak voltak a busz ablakai, a kinti világból nem láttam egyebet, csak az utcai lámpák és a mellettünk araszoló autók fényeit, meg a vízcseppeket az üvegen. Pedig utazás közben szeretek kifelé bámulni. Mindig igyekszem az ablak közelébe férkőzni, és még ha ezredjére járok

is arra, akkor is figyelem, hogy mi történik odakint. Bőséggel akad látnivaló: a pesti utca képe furtonfurt változik, házakat építenek föl meg át, új üzletek nyílnak, régiak zárnak be; nem beszélve az emberekről, akik között még Budapesten se találni két egyformát. Azon a napon azonban, amikor Adriennel találkoztam, nagy, kövér cseppekben esett az eső, és hiába törölgettem újra meg újra a busz ablakait, csak a kezem lett egyre koszosabb, a nem láttam semmit. Perceken belül kiderült, hogy ez volt a szerencsém – már ha lehet szerencsésnek nevezni a folytatást –, hiszen ha nem esik, akkor a kinti világ bámulásával töltöm az időt, és nem ismerem meg Adriennét. Ezúttal azonban kénytelen voltam a buszban lévő dolgokra koncentrálni, de még így is csak viszonylag későn, már azt követően, hogy az autóbusz rákanyarodott a budai rakpartra, fedeztem föl, hogy egy lány ül szemben velem, és engem néz.

Azt hiszem, ő is a Ferenciek terén szállt föl, legalábbis amikor elfoglaltam azt az ülést, a szemben lévön nem ült senki. A busz átment az Erzsébet hídon – amit a második világháború idején a Dunába robbantott, azonos nevű elődjével szemben húsz évvel később nem lánc-hídként, hanem kábelhídként építettek újjá –, aztán elfordult a Gellért-hegy felé. Nagyjából ott, ahol Szent Gellért kocsija, miután a keresztény hit ellen lázadó pogányok a megköttözött püspökkel együtt elindították lefelé a szírtől, 1046-ban a Dunába zuhant, arra lettem figyelmes, hogy a lány engem néz, de olyan hosszan és kitartóan, hogy egy idő után lehetetlen volt nem észrevennem, hogy valóban engem figyel, nem pedig mondjuk rajtam felejtette a tekintetét. Meglehetősen zavarba jöttem ettől, hiszen soha nem volt még olyan – legalábbis nem vettem észre –, hogy engem így megnézzon egy lány. Iskolás koromban, kiskamaszként sokat hallottam arról, hogy milyen „egy csajjal szemezni”, ám úgy voltam vele, hogy ez is, csak úgy, mint sok minden más, a többiek privilégiuma, nekem nem adatott meg. Így hát amint újra meg újra szembetaláltam magam Adrienn mosolygós arcával, egyre erősebben dobogott a szívem, és minden bizonnyal tetőtől talpig elvörösödtem.

Aztán persze én is szemügyre vegyem őt. Nem vagyok magas ember, ám Adrienn hozzám képest is egészen alacsony volt (ami persze csak azt követően látszódott igazán, hogy leszálltunk a buszról); sötét színű (fekete vagy sötétkék) farmert viselt, fehér sportcipőt, bordó pulóvert, és a pulóvere színével talán egy árnyalattal világosabb szélzdzsekit. Se esernyőt, se sapkát nem láttam nála, sötétbarna haja vizesen csillogott. Vakítóan égszínkék szeme teljesen lenyűgözött: egészen a Móricz Zsigmond körtérig egy pillanatra sem tudtam szabadulni belém fűrődő tekintetétől. Ami, megjegyzem, egyáltalán nem volt kutakodó: Adrienn nyílt arccal, derűsen, kissé nevetve nézett.

Bárhogy is erőltetem, nem emlékszem, miként kezdtünk el beszélgetni. Ez már csak azért is különös, mivel jóformán minden pillanatára emlékszem annak a napnak, ez az egyetlen momentum azonban mégse maradt meg bennem – úgy sejtem, azért, mert a hirtelen izgalom rövid időre majdhogynem önkívületi állapotba hozott, azaz az első percekben nem az eszem, hanem az érzéseim és az ösztöneim vezéreltek. Az bizonyos, hogy amikor a busz továbbindult a Szent Gellért tértől, már beszélgettünk, és ami végképp szokatlan volt a számomra, az első szavakat követően villámgyorsan leküzdöttem a zavaromat, nem hebegtem-habogtam, nem makogtam, nem idegeskedtem. Adrienn mosolygós arca és nyílt, égszínkék tekintete elűzték a saját magammal és az efféle helyzetekkel szemben korábban mindig jelentkező aggályaimat, és a Móricz Zsigmond körtérig nyugodtan és fölszabadultan beszélgettünk.

Már ha persze beszélgetésnek lehet nevezni azt a pár mondatot, amit az idő és az út rövidege lévén válhattunk egymással. Rémlik, hogy megbeszéltük, milyen pocsék idő van és milyen nehezen akar kitavaszkodni, én pedig rögvest szóba hoztam az üstököst, ami azokban a napokban – leszámítva a dolgozatírást – az első számú szenzációt jelentette számomra: közvetlenül sötétedés után, illetve valamivel napkelte előtt volt látható, és impozáns látványt nyújtott. Általános iskolás voltam, amikor visszatért a Föld-közelbe a Halley-üstökös, akkoriban arról tévéműsorok és újságcikkek egész sora szólt, holott jószerivel nem is lehetett látni,

én legalábbis hiába kerestem, nem sikerült fölfedeznem az égbolt ezernyi égiteste között. Ez az úgynevezett Hale-Bopp-üstökös azonban nagy volt, látványos és gyönyörű, pontosan úgy nézett ki, ahogyan egy üstökösnek a könyvek szerint kinéznie kell: világító fej, mögötte hatalmas, fényes uszály. Annyira közel haladt a Földhöz, hogy még Budapesten, az utcai világítás miatt jószerivel csillagtalan égbolton is látható volt; persze, tudni kellett, merre keresse az ember. Én tudtam, mert a nagyapám temetését megelőző éjszakán a faluban megtaláltam és kigyönyörködtem magam benne, úgyhogy el is magyaráztam Adriennek, hogy az égbolt melyik csücskében és mikor keresse – természetesen akkor, amikor nem borítják felhők az eget.

Azt már a MórícZ Zsigmond körtéren fejtegettem (ahol ő leszállt, és noha én még mehettem volna, leszálltam én is), hogy milyen érdekes belegondolni abba, hogy a Hale-Bopp-üstökös keringési ideje a hírek szerint több ezer év, azaz utoljára valamikor a fáraók korában járt errefelé, és azok látták legutóbb, akik a piramisokat építették. Adrienn figyelmesen végighallgatott, majd a monológom végén megkérdezte – élénk, csilingelő hangja volt –, hogy mivel foglalkozom.

– Hát... – nyögtem, mintha szégyelleném –, szóval történész vagyok.

A sötétben is látszott, hogy fölcsillan a szeme.

– Az nagyon klassz lehet! Én is sokáig történész akartam lenni.

– Még lehetsz... – hunyorítottam bátorítólag.

Legyintett.

– Egyre kisebb az esély... De most már mindegy.

– Miért, te mivel foglalkozol?

– Egyetemre járok.

Azt nem tette hozzá, melyikre, én pedig nem faggatóztam.

Mielőtt elindult volna fölfelé a Villányi úton, megkérdeztem tőle, nincs-e kedve valahova beülni velem. Ekkor megint elmosolyodott. Tündéri mosolya volt.

– Azt se tudom, hogy hívnak...

– Ezen mindjárt segíthetünk – visszamosolyogtam és kezet nyújtottam: – Tóth Bence vagyok.

Meleg és kicsi keze volt:

– Németh Adrienn.

– Hát, akkor ezen túl is vagyunk... Szóval?

– Az az igazság, hogy sietek. Bár mondjuk egy kávé nem jönne rosszul...

Délután négy óra után már nem iszom kávé: amúgy is rossz alvó vagyok, és nem akarom ezzel tetézni a dolgot. Ez a nap azonban minden tekintetben kivételes volt, úgyhogy rövid egyeztetést követően bementünk a körtéri gyorsétterembe, és vettünk két műanyag pohárnyi kávé. Adrienn nem engedte, hogy meghívjam, hiába akartam kifizetni az övét is, ragaszkodott ahhoz, hogy azt ő rendezze. Ez kicsit rosszul esett, úgy éreztem, hogy a visszautasítás megtöri bimbózó ismerkedésünket. Adrienn ezt bizonyára látta rajtam, ugyanis kifelé menet, megint csak mosolyogva, magyarázatként azt közölte:

– Ne haragudj, de emancipált nő vagyok.

Ezen én is csak mosolyogni tudtam.

Az eső változatlanul esett, úgyhogy visszamentünk a virágáros pavilon eresze alá, ahol addig álldogáltunk. A kávé pocskék volt: forró és íztelen. Mégis – legalábbis nekem úgy tűnt, hogy –, nagyon rövid idő alatt elfogyott. Mikor Adrienn készülődni kezdett, hogy induljon tovább, megkérdeztem, nem kísérhetem-e el, mire nagyon határozottan megrázta a fejét.

– S meddig maradsz ott, ahova mész?

– Nem tudom.

– Mert akkor megvárnálak itt...

– Nem biztos, hogy még ma visszajövök.

– Akkor várok reggelig.

Erre pár másodperc csend után annyit mondott, hogy:

– Hát akkor: szia.

– Nem adod meg a telefonszámodat?

– Add meg te.

Kiráncigáltam a táskámból, a jegyzeteim közül egy üres papírlapot, és ráfirkantottam az otthoni telefonszámomat. Adrienn anélkül gyűrte a zsebébe, hogy rápillantott volna.

– Örülök, hogy találkoztunk...

Szótlánul bólintott, integetett, és elindult a Feneketlen-tó felé. Egy darabig figyeltem, ám elég hamar eltűnt a Villányi út sötétjében.

Nem szálltam buszra. Gyalogoltam Rabcsák Géza lakásáig, és egyáltalán nem zavart, hogy bőrig ázom.

*

Krisztina volt az első szerelmi kalandom. Egy osztályba jártunk a gimnáziumban, és az ottani és akkori sorsunk nagyon sok mindenben hasonlított. Nem volt szép lány, de nem volt kimon-dottan csúnya sem: ha leadott volna pár kilót, lecserélte volna az enyémhez hasonló, nagy látóterű, műanyag keretes szemüvegét, valamint kicsit nőiesebben öltözködik, minden biztonnyal nagyobb sikerei lettek volna mind a másik nemnél, mind úgy általában véve a közösségben elfoglalt pozícióját illetően. Hozzám hasonlóan neki is megvoltak a „pajtásai” az osztályban, akikkel elheherészett a szünetekben a folyosón, mélyebb barátságot azonban nem alakított ki senkivel. Gondolom, társtalansága is szerepet játszott abban, hogy ő is éjt nappallá téve tanult. Simán föl is vették az egyetemre, műszaki pályára: építésznek készült.

Körülbelül egy hónapja lehettem budapesti egyetemista, amikor összefutottunk a metróban. A Ferenciek terén, az aluljáróban lődörgött: mint kiderült, nem ismerte a környéket, és azt kereste, merre van a buszmegálló. Megmutattam neki, sőt előzékenyen el is kísértem oda. Útközben megtudtam, hogy ő se került be a kollégiumba, egy idős néninél bérelt szobát a tizenegyedik kerületben, a Budafoki úton; nem érezte ott jól magát, és – velem ellentétben – föltett szándéka volt, hogy minél előbb, akár már évközben fölvegyék kollégistának; pedálozott is miatta rendesen, a diákjóléti bizottságnál és más helyeken kilincsel, döntés leghamarább félév környékén volt várható... Mindezt nagy lendülettel, egy szuszra hadarta el nekem, s amikor épp készültem tőle búcsút venni, arról kezdett el faggatni, hogy velem mi van, és mit csinálok erre felé. Amint megtudta, hogy ezen a környéken lakom, sietve közölte, hogy neki egyáltalán nem sürgős hazamenni, ha gondolom, sétálhatunk még itt a környéken, vagy csinálhatunk valamit együtt.

Örültem a javaslatának. Gábor reggel bejelentette, hogy aznap Vikinél alszik, Kőbányán, így hát magányos estének néztem volna elébe, ha nem toppan be Krisztina. Mivel pont vacsorázni készültem, azt javasoltam, tartson velem, együk meg együtt az anyám által készített és ma estére betervezett töltött káposztát. Habozás nélkül igent mondott. Bementünk a Ferenciek terén lévő nagy közértbe tejfölért és kenyérért, utána az albérletem felé vettük az irányt. Odafele menet Krisztina végig csacsogott – hogy nekem mennyire jó lehet itt a belvárosban lakni, neki bezzeg milyen messze van az albérlete, ráadásul mennyire rettenetes ott minden, inkább naphosszat a városban csavarog és csupán este megy oda, csak hogy minél kevesebbet kelljen ott lennie, és egyébként is, idáig mekkora csalódás neki ez az egész egyetemesdi, meg a főváros, azt hitte, hogy majd minden milyen szuper lesz, de soha semmi érdekes nem történik itt vele, az előadások unalmasak, a szemináriumokon állandóan nehéz példákat kell megoldaniuk, nincs igazi társaság... és a többi, és a többi. Én jobbra csak hallgattam, egyrészt mert még soha nem hallottam Krisztinát ennyit beszélni, másrészt meg némán csodálkoztam azon, hogy mintha magamat hallottam volna – leszámítva persze azt, hogy Krisztina velem ellentétben mindent megtett azért, hogy ez a helyzet megváltozzon. Hümmögések közepette annyit jegyeztem meg, hogy az én belvárosi életem se fenéig tejfel, mindjárt meglátja például, hogy mennyire sivár és lepusztult az a hely is, ahol lakom.

Hazaértünk. Azonnal beraktam a töltött káposztát melegíteni a sütőbe, Krisztina pedig körbejárta a lakást, majd közölte, hogy egész jó kis kérés ez. Leültünk a külső szobába, és Krisztina megmutatta, hogyan kell bekapcsolni a konvektort – nekem addig nem volt dolgom ilyesmivel, s mivel egyre hidegebbre fordult az idő, ami ráadásul abban a lakásban hatványozottan érződött, növekvő gyanakvással figyeltem nap mint nap a szerkezetet, és rettegve készültem arra a percre, amikor meg kell birkóznom vele. Egyszer meg is kérdeztem Gábort, hogy ő érte hozzá, mint kiderült, szintén távfűtéses lakásban nőtt fel, ám a részéről elütötte azzal a dologgal, hogy legfőlőbb majd jól fölöltözünk, így hát egyedül maradtam ezzel a nyomasztó problémámmal is. Krisztina azonban járatos volt a konvektor használatában, és el is magyarázta, hogyan működik. Perceken belül kellemes duruzsoló meleg lett a szobában – igaz, eleinte még aggasztott a készülékből áradó nehézkes szag, de Krisztina hamar megnyugtatót, hogy ennek így kell lennie, ha hosszas kihagyás után üzemelik be a készüléket.

Ezután megbeszéltük, hogy mennyire nyomasztó város ez a Budapest, és a csoport- és az évfolyamtársaink is mind rettenetesen hülyék, meg hát ez az egész úgy, ahogy van, teljesen kiábrándító, és mennyivel jobb volt nekünk odahaza. Mivel sorstársamra találtam, én is beszédes lettem, és rövid időn belül csak úgy ömlött belőlem az addig elfojtott panasz. Aztán megettük a még meglehetősen hideg töltött káposztát, Krisztina pedig azzal búcsúzott el, hogy hamarosan találkozunk.

Így kezdődött a mi szerelmi viszonyunk – már ha lehet szerelemnek nevezni. Egészen addig működött, amíg megvolt a közös nevezőnk, nevezetesen, hogy milyen rossz nekünk ebben a nyomorult, zajos nagyvárosban. Krisztina délutánonként, tanítás után eljött hozzám, beszélgettünk, vacsoráztunk, időnként tanultunk: ő matematikapéldákat hozott, én meg előszedtem az előadásjegyzeteimet, és azokat tanulmányoztam. Gábor igen keveset mutatkozott akkortájt az albérletben, nem is emlékszem, hogy találkozott volna Krisztinával, akivel ilyenformán sok közös estét töltöttünk együtt. Semmi meglepő nincs hát abban, hogy kipróbáltuk a testi szerelmet is. Előbb csók formájában, majd kevéssel a vizsgaidőszak előtt két behatolás is történt, habár abban, azt hiszem, legalábbis Krisztina számára nem volt sok köszönet. Mindenesetre én azon kellemes állapotban leledztem, hogy életemben először van barátnőm, noha ez a tény korábbi reményeimet meghazudtolva egy csöppet sem rángatott ki a depressziómból, és a külön-külön elszenvedett, de közös töről fakadó kudarcaink szintén nem segítettek egyikünknek sem a helyzetünkből kikecmeregni. Engem azonban ez se zavart: kellemesen

elpancsikoltam a pár hétig tartó állóvízben, és amikor otthon megpendítettem a dolgot, a szüleim is roppantul örültek neki.

Pedig már az elején benne volt kapcsolatunkban a közeli szakítás esélye. Én belesüppedtem a semmittevésbe, és úgy voltam vele, hogy ahogyan eddig is volt valahogy, úgy ezután is lesz. Krisztina azonban komolyan gondolta, hogy kitör a korlátai közül, és még egyszer nem kerül abba a helyzetbe, amilyenben a gimnáziumban volt. Nem csak mindent megtett azért, hogy bejusson a kollégiumba, ezáltal a társaságba is, hanem igyekezett minél inkább kihasználni a Budapest nyújtotta lehetőségeket. Például szerette a rockzenét, és állandóan nyaggatott, hogy egy pénteken vagy egy szombaton menjünk el koncertre – ami persze a részemről már csak azért is lehetetlen dolognak tűnt, mert el nem tudtam képzelni, hogy egy egész hétvégét, azzal együtt pedig majdnem két teljes hetet a fővárosban töltssek. Úgyhogy csak hitegettem, hogy persze-persze, egyszer így lesz, elmegyünk, ám a kisujjamat se mozdítottam azért, hogy a terv megvalósuljon. Krisztina filmklubba is járt, ahol hétfőnként művészfilmeket vetítettek, engem is vagy kétszer elrángatott, aztán megkértem, hogy menjen egyedül, engem nem érdekelnek ezek a blőd baromságok; pedig ezért aztán igazán nem kellett volna sokat tennem, hiszen a filmklub helyszíne, a Molnár utcai idegen nyelvi könyvtár öt perc sétára volt az albérletünkötől. Egyszer kiállításmegnyitón is voltunk, az is Krisztina ötlete volt, művészfotókat nézegettünk a Vigadóban, föl kellett rá elegánsan öltözni, de én azt élveztem a legjobban, hogy lehetett enni pogácsát és inni hozzá finom édes bort. (Akkor már túl voltam Gáborral az első borkóstolón.)

Végül két dolog tette be a kiskaput Krisztinánál. Az egyik a gólyabál volt, melyről egy este nagy hévvel elmeséltem, hogy az előző hétvégén tartották, és az én hülye csoporttársaim egyébről se tudnak azóta beszélni. Ő kikerekedett szemekkel kérdezte, hogy tényleg most volt-e, és hogy miért nem mentünk el, mire én csak hápogtam, hogy nem is gondoltam, hogy el akarna menni, és különben is, nagy baromság az egész... A másik az volt, hogy közvetlenül a vizsgaidőszak előtt végre rávett arra (legalábbis ő azt hitte), hogy legalább egy péntek este maradjak fönt, Pesten, és menjünk el színházba, már ki is nézte a darabot. Rábeszélte, de csupán látszólag – ugyanis rám bízta a belépőjegyek megvásárlását, én viszont nem mentem el azokat beszerezni, noha két jegyiroda is működött a közelben. Aztán amikor csütörtök este eljött, azt hazudtam, hogy nem kaptam a kinézett előadásra jegyet. Nagy levegőt vett, majd közölte, hogy semmi baj, akkor menjünk el valami klubba egy jó kis koncertre – mire tudattam, hogy már megvan a hazaútra szóló vonatjegyem. Nem szólt semmit, nem kiabált, nem veszekedett, sőt még unottan csókolózott is velem, a szexet azonban már nem engedte. Azzal búcsúzott el, hogy sok vizsgája lesz, majd jelentkezik.

Éreztem, hogy kisiklott a dolog, úgyhogy decemberben és januárban párszor föl hívtam, beszélgettünk is telefonon, mindenféle semleges ügyekről, majd január közepén, az utolsó vizsgámat követő délutánon kibusoztam hozzá a Budafoki útra. Meglehetősen merész kirándulás volt ez a részemről, hiszen Pestnek is csupán egy vékonyka szeletét ismertem, Budát viszont egyáltalán nem (egyelőre a rokonaimnál, Magdi néninél és Csátáry Editéknél se tettem tisztelgő látogatást, arra csak később került sor), úgyhogy rettenetesen izgultam, hogy el ne tévedjek. Nem jártam azelőtt nála, de tudtam a címét. Becsöngettem, egy csúf arcú, idős asszony nyitott ajtót, aki közölte, hogy Krisztina már nem lakik itt, hogy hol, azt nem tudja megmondani, de mintha említette volna, hogy föl vették kollégiumba...

Onnan gondolom, hogy ez nem volt szerelem, hogy nem rázott meg különösebben a dolog. Tudomásul vettem, hogy vége van, és éltem tovább az életemet. Azóta se láttam Krisztinát.

Jó egy évvel később, a második év tavaszán jött el a következő, növel kapcsolatos ügyem. S amit soha nem gondoltam volna: épp Vikivel, akivel nem voltam jó viszonyban, mert noha Gábor hébe-hóba mindkettőnket elcípelt egy-egy mozira, meg hát az albérletben találkoztam

gattunk olykor-olykor, ő nem feledte az én stiklijeimet, és amikor időnként néhány percre négy szemközt maradtunk, a hirtelen hűvössé, sőt ellenségessé váló viselkedése jelezte, hogy neheztel rám.

Buli volt a Közgáz kollégiumában. Már voltam egyszer ilyenén, és nem is tudom, hogy miért fogadtam el másodjára is Gábor invitálását, mivel az elsőről nem maradt semmiféle pozitív élményem: magányosan lődörögve töltöttem az éjszakát a kollégium folyosóin, hajnalban, az első busszal keveredtünk Gáborral haza, úgyhogy egész nap iszonyatosan fáradt voltam, s rettenetesen fáj a fejem. Gábor többször hívott még, gondolom, inkább a lakótársnak kijáró kötelező udvariasságból, ám hosszú időn keresztül egyik invitálását se fogadtam el, így hát nagyon meglepődött, amikor egy hirtelen ötlettől vezérelve akkor igent mondtam.

Fölszálltunk az Astoriánál a piros metróra, elmentünk az Örs vezér térig, onnét még vagy félórát autóbusszoztunk Kőbányára, mire odaértünk a Közgáz kollégiumához, ami egy sokemeletes betonépület a pusztá közepén, gyártelepek és raktárak szomszédságában. Mikor megérkeztünk, már javában zajlott a buli: a nagy földszinti teremben táncoltak és ölelkeztek a párok. Gábor azonnal eltűnt mellőlem, én meg lélekben fölkészültem arra, hogy megint egyedül lófrálva fogom tölteni az éjszakát. Bántam, hogy eljöttem, és azon tanakodtam, hogy visszamenjek-e a belvárosba; ám akkor már volt annyi jó érzés bennem, hogy föltett szándékomban állt közölni Gáborral, hogy hajnalban ne keressen. Ahhoz azonban meg kellett volna őt találnom. Bejártam az egész épületet, és a hosszas mászkálás közben úgy döntöttem: amennyiben nem lelem meg Gábort, keresek egy társalgót, ahol jobb híján egy-két órát alhatok. Nem tudom, hányadik emeleten, de találtam is egy sötét helyiséget. Bementem, és épp készültem fölkapcsolni a villanyt, hogy megszemléljem, vajon ez a terem alkalmas-e alvásra, amikor hüppögést hallottam az egyik fotelből. Bocsánatot kértem, és ki akartam menni, mire valaki a nevemet mondta:

– Te vagy az, Bence?

– Igen – válaszoltam meglepetten, és közelebb léptem a hüppögőhöz. Ekkor vettem észre, hogy Viki az.

– Gábor is itt van? – néztem körbe.

– Nem, Gábor nincs itt...

– Nem akartalak zavarni, bocs, már megyek is – ám amint újra nekiindultam, Viki közölte:

– Egy szart se érdekel, hogy Gábor hol van.

Erre nem tudtam mit mondani, így hát kis szünet után hozzátette:

– Szakítottunk. Egyébként tíz perce láttam a harmadikon a mosdó előtt smárolni. Azóta már biztos odabent dugnak.

– Hát én akkor... nem zavarlak – nyögtem, és megint tettem kifelé egy lépést, de Viki határozottan rám szólt:

– Gyere ide, Bence.

Rekedt volt a hangja, és nagyon erotikus. Ideges és izgatott lettem, nem tudtam és nem is akartam ellenkezni. Közel mentem hozzá. Láttam, hogy hálóingben ül a tévéfotelben, az arca könnyektől maszatos, a kezében borosüveg. Még soha nem láttam ennyire szépnek, pedig már elég sokszor találkoztam vele.

A következő pillanatban a számnak esett, és vadul csókolni kezdett. Egy perc múlva lerángatta rólam a nadrágot, és az ölembe ült.

Ez se tartott túl sokáig. Viki visszatelepedett a fotelba, én zavartan elköszöntem. Nem tartóztatott, nem is köszönt.

Úgy döntöttem, mégse alszom a kollégiumban, és nem is keresem meg Gábort. Kimentem az épület elé, álltam a sötétben vagy egy félórát, mire jött egy autóbusz. Visszamentem a Váci utcába.

Mikor reggel egyetemre indultam, Gábor még nem volt otthon. Aznap péntek volt, délután hazautaztam. Vasárnap este visszajöttem Budapestre, de csak hétfő este találkoztam Gáborral. A buliról nem beszéltünk. Vikiről se. Se akkor, sem később. Nem mondom, hogy rossz lett a kapcsolatunk, de onnantól fogva nem jártunk se sörözni, se moziba. A félév végén Gábor fölmondta az albérletet. Vikivel nem találkoztam többé.

*

Bőrig áztam, mikorra fölcsongettem Rabcsák Gézához. A lépcsőházban ellenőriztem, hogy a táskám mennyire bírta a gyűrődést, nem áztak-e szét a benne lévő papírlapok, de úgy tűnt, hogy rendben van az összes jegyzetem, és semmi nem veszett kárba.

– Ennyire esik? – kérdezte Rabcsák Géza, miután ajtót nyitott, és én csapzottan-ázottan ott álltam a küszöbön.

– Eseget – feleltem derűsen, és (még mindig Adrienn hatása alatt) rámosolyogtam. Géza nem értette a mosoly okát, de a rend kedvéért visszavigyorgott.

– Kerülj beljebb.

Szép volt a lakás: két fêlszoba, egy nagyobb nappali, és egy konyha-elôszoba. A ház is rendezettnek látszott, körfolyosós-udvaros épület, már a 20. századból való, úgy tippeltem, hogy az első világháborút követően húzták föl. A nappaliban egyszerre villódzott a tévé és a számítógép képernyôje, mi több, a sarokban egy zenegép is mûködött, igaz, lehalkítva, csupán a kijelző villogásából lehetett látni, hogy be van kapcsolva.

Rabcsák Géza leültetett a kanapéra, a tévé elé, és kibontott két doboz sôrt. A gimnázium óta nem sokat változott (állítólag én sem, leszámítva, hogy a mûanyag keretes szemüveg helyett kontaktlencsét viselek, idônként hosszabbra engedem a hajam, és hol fôlszedek, hol leadok néhány kilót): vézna test, rövid haj, kerek szemüveg, farmernadrág, póló, kitûrt ing; és ugyanolyan hanghordozással beszélt, mint a gimnázium utolsó két esztendejében. Mint azt idônként szétesô és elkalandozó elbeszélésébôl megtudtam, belekezdett egy egyetembe, de az vagy nem tetszett neki, vagy kibukott onnét (ezt nem tudtam egyértelmûen megállapítani), úgyhogy némi keresgélés után egy fôiskolán kötött ki; azt befejezte, de a diplomájához még egy nyelvvizsga hiányzott, akkortájt igyekezett megszerezni. A fôiskola médiában és kommunikációban utazik, mert hogy – jelentette ki Rabcsák Géza – ezeknek van mostanság keletje.

– Amúgy a fôpolgármesteri hivatalban dolgozom – tette hozzá Géza a fentiekhez, és lebiggyesztette keskeny, vértelen ajkait. – Szóval hivatalnok vagyok.

Ezen kicsit vihogott.

– S mit dolgozol?

– Ügyeket intézek.

– Pontosabban?

Vállat vont.

– Mikor mit... Leginkább aktákat tologatok.

Egy darabig hallgattunk, azután azt mondtam:

- Az jó. Akkor lehet, hogy tudnál segíteni a PhD-dolgozatomhoz.
- Miről írod?
- Budapest történetéről.
- S milyen hosszú lesz?
- Még nem tudom... Az is lehet, hogy könyv lesz belőle. Az egyik tanárom ezt mondta. Mármint hogy jó eséllyel lehet.

Az állát vakargatta.

- S miben tudnék én segíteni?
- Hát... bejuttathatnál például különféle archívumokba.
- Gondolod, hogy nekem erre van befolyásom?
- Szerintem igen.

Elvigyorodott, és annyit mondott:

- Akkor oké.

Ittunk egy doboz sört, aztán lementünk a közeli kocsmába. A lépcsőházban megdicsértem a lakást és a házat, mire Rabcsák Géza közölte, hogy az anyjáék vették a kérést, az ő nevükön van, neki esélye se lenne, hogy a hivatalnoki jövedelméből ilyesmit vásároljon. Bólogattam, de nem kötöttem az orrára, hogy én is a szüleim bőkezű támogatása révén vehettem lakást.

Még mindig esett. A kocsmában nem volt messze, és olyan lepukkant volt, amilyennek Rabcsák Géza előre jelezte. Diákokkal volt tele, valószínűleg azért, mert olcsón mérték az italt: mintha külvárosi talponállóban lennénk, nem pedig Budán. Letelepeltünk egy ragacsos asztalhoz; Rabcsák Géza cigarettával kínált, elfogadtam. Míg sörért ment, körbenéztem. A berendezés a western-pubokéra hajazott, noha a falakon lógó indiános újságkivágások meglehetősen bizarr módon keveredtek a magyar népi motívumos, festett vásári tányérokkal és fokosokkal. A western-pubokat utánozta az is, hogy körben mellmagasságig mindenütt lambéria fedte a falat, de az csak messziről tűnt fának, közelebből nézve kiderült, hogy műanyag – legalább ha valaki összehányja, könnyebb takarítani. Zsivaj volt, cigarettabűz és piaszag, a sör híg és jéghideg. Viszont elég nagy számban gyűltek össze a környező asztaloknál a szebbnél szebb egyetemista lányok. Őket méregettük, hol leplezetten, hol leplezetlenül, nem véletlen hát, hogy Rabcsák Géza megkérdezte:

- Van csajod?
- Nincs – feleltem őszintén, és megint eszembe jutott Adrienn. – S neked?
- Minek? Csak a baj van vele – Géza idétlenül vihogott, de a következő pillanatban mintha elszégyellte volna magát, és azzal egészítette ki: – Egy ideje már nincs. Majd lesz. Közeleg a nyár, akkorra fölszedek valakit.

Ennyiben maradtunk.

Nem sokáig ültünk a kocsmában. Megittunk egy sört, fizettünk és távoztunk. Bosszantott bennünket, hogy a nagy zajtól – a bekapcsolt tévétől, az egyetemisták kacagásától, a részegek káromkodásától – nem hallottuk egymást. Ám még ennél is jobban zavart, hogy igazából nem tudtunk egymásnak mit mondani. A legtöbbet Géza beszélt, főként a munkahelyéről: szidta a közigazgatást, a hivatalnokrendszert, az értetlen főnököket, a lassú ügyintézkedést, a minden behálózó politikát, a lobbikat, az alacsony béreket. Én többnyire némán bólogatva hallgattam,

és közben az járt a fejemben, hogy lám, így múlik el a világ dicsősége: annak idején, érettségi körül, meg nem fordult volna bennem – de nyilván őbenne sem –, hogy a lázadó és divatosan dekadens Rabcsák Géza, az alternatív rocker és punk egyszer a munkahelyére fog a leginkább panaszkodni, és az lesz a kulcskérdés az életében, hogy melyik kollégájával milyen viszonyban van.

Mielőtt leléptünk volna, történt valami.

Fizettünk, majd kimentem a mosdóba. Egy szűk folyosó végén két koszos és ócska fürke jelentette a végét: az egyik a férfi, a másik a női volt. A férfivécé esett a folyosó végéhez közelebb, azaz miután végeztem, el kellett haladnom a női előtt. Hallottam, hogy valaki van odabent, ám nem gondoltam volna, hogy nem csukja magára az ajtót. Márpedig nem csukta, és nekem a látványtól a földbe gyökerezett a lábam: ott állt a picinyke, koszos fabódé közepén egy roppant bájos ifjú hölgy, terpeszállásban, letolt bugyival és nadrággal, és amint meglátta a hápgasomat, kedélyesen azt kérdezte tőlem:

– Na mi, van, még sose szagoltál ilyet?

– De igen – tört ki belőlem, bár nem mondtam teljesen igazat: borotválthoz még nem volt szerencsém.

A hölgy vállat vont:

– Akkor minek nézed? Nincs benne semmi különös. Ilyen van mindenkinek – azzal megfordult, hogy lehúzza maga mögött a vécét, és mielőtt fölrángatta volna a bugyit meg a farmert, megmutatta a meztelen fenekét.

Még mindig nem tudtam arrébb tágitani, úgyhogy miután kilépett a fürkéből, a lány centiméterekkel állt meg előttem. A terjengő bűz ellenére is éreztem bőrének és hajának az illatát. Elmosolyodott:

– Látod, amilyen helyes pofa vagy, most akár a tiéd is lehetne. Csak az a baj, hogy én is a csajokat szeretem – még közelebb hajolt hozzám és szájon csókolt.

Vagy egy fél percig csókolóztunk. Készültem átölelni, mire gyöngéd erőszakkal eltolt magától. Még egy utolsó csókot lehelt az orrom hegyére, aztán kilibegett a folyosóról.

– De sokáig tartott – jegyezte meg Rabcsák Géza, miután visszamentem a helyemre.

Nem mondtam semmit. Körbenéztem a kocsmban, a lányt kerestem. Nem láttam sehol. Kiléptünk az utcára, az eső már csak szitált, hideg szél vágott a képembe. Arra gondoltam, hogy ami abban a koszlott vécében történt, az bizonyára nem is volt igaz. A Kosztolányi Dezső tér felé menet megint Adrienn járt az eszemben.

*

Ma is nehezemre esik pontosan megfogalmazni, hogy mi ragadott meg abban a lányban azalatt a rövidke idő alatt. Vibráló varázs, lebilincselő mosoly, báj, kedvesség, szépség... más-kor is láttam szép lányokat a vonaton, az utcán, a villamoson, sőt tanítottam is igazi gyönyörűségeket, olyanokat, akiknek ráadásul a fejük sem üres. A magyarázat, azt gondolom, inkább arrafelé kereshető, hogy ama röpké percek alatt úgy éreztem magam Adriennel, mint nővel még soha. Levetkőztem félszégességemet, félelmeimet, konok zárkózottságomat, azt a kényszeres régi ideát, hogy az egész úgyis eleve bukásra ítéltetett; és számomra is megdőbbségteljes módon életemben először, ha csak rövid ideig is, de úgy társalogtam a másik nem egy képviselőjével, mintha évek óta ismernénk egymást.

A Kosztolányi Dezső téren villamosra szálltam, és csak a Szabadság hídon vettem észre, hogy hosszú percek óta nem kifelé nézek, és nem a kivilágított Várat, vagy a híd túloldalán a köz-

gazdasági egyetem épületét figyelem, hanem a villamosban ülő embereket. Pedig a hidakon elém tárulkozó látványt soha nem mulasztom el. Budapest szépsége a hidakról látszódik igazán: miközben átkelünk valamelyiken, föltárulkozik előbb az egyik, azután a másik oldal – a méltóságteljes, úri Buda szembenéz a proletárgyerek Pesttel. Mintha a földrajzi formák is ezt a kettős arculatot mutatnák: a hegyek és a sziklák őrzik a történelmi levegőt, ám szemben a síkság már a szétfolyó jelen, a kettő között pedig a hömpölygő folyam a kapocs... Ha valamiért választanom kellene egy kedvencet a pesti hidak közül, habozás nélkül a Szabadság hidat választanám. Lehet, hogy pusztán azért, mert szeretem a zöld színt, de az is tetszik, hogy a híd vasszerkezetén föl lehet sétálni egészen a tetejére, amit én soha nem mernék megcsinálni, ám vannak vakmerőek, akik megteszik – lefelé aztán nem vezet az út, ahhoz túl meredek, hogy ugyanott legyalogoljanak, így hát nem telik el úgy év, hogy a tűzoltók ne hoznának le a Szabadság híd tetejéről, a Nagy-Magyarország-címer mellől egy, leginkább emberi szóra és odafigyelésre vágyó öngyilkosjelöltet. Egyébként a híd utolsó ezüstszegét császári-királyi kéz verte be, az ezeréves Magyarország tiszteletére Budapestre látogató Ferenc József 1896-ban, a pesti oldalon. Ezért is, másért is, mindenesetre a híd sokáig viselte az ő nevét.

Egyik első élményem anno az volt Budapestről, hogy nem tanácsos a velünk egy járműben utazókat megbámulni – megtörtént nem egyszer, hogy rám förmedtek, hogy mit lesek, a saját dolgommal foglalkozzak inkább. Mi több, olyan is megesett, hogy a Ferenciek terén haladtam lefelé a mozgólépcsőn, gondolataimba voltam mélyedve, és észre se vettem, hogy öntudatlanul megbámulok egy tagbaszakadt, kopasz fickót, aki fölfelé tartott a másik mozgólépcsőn. Csak a lépcső aljához közelítve figyeltem föl rá, amint utánam kiabált, hogy az anyámmal szórakozzak, ne vele; sőt visszajött a metrószintre, és miután meglátott, fenyegetően megindult felém. Szerencsére szerelvény érkezett, kitódultak belőle az emberek, én pedig be tudtam ugrani. Akkor rögzült bennem az, hogy jobban teszem, ha kifelé bámulok – arrafelé úgylis több a látnivaló.

Ezúttal azonban a villamosban ülőket lestem. Kevesen voltak, hiszen már elkezdődött az éjszaka, és amint sorra végigjártam rajtuk a tekintetemet, mindegyikük fáradtnak vagy szomorúnak tűnt. Egyetlen kivétel egy tetőtől talpig farmerbe öltözött lány volt, aki nálamnál pár évvel lehetett fiatalabb – azaz egyidős a tanítványaimmal –, és nem csak hogy állta a tekintetemet, hanem amikor elfordítottam a fejem, a szemem sarkából láttam, hogy továbbra is engem néz. A Fővám tértől az Astoriáig szemeztünk – igen, életemben először, sok-sok évvel a kamaszkor után végre valóban megtörtént velem, sőt egyszer próbaképpen mosolyra húztam a számat, amire válaszul a lány egyértelműen visszamosolygott. Nem volt olyan szép, mint Adrienn – én így láttam legalábbis –, viszont hasonlóan bájos volt, kedves és tiszta arcú.

Ez az élmény, ha lehet, még inkább földobott.

Az Astoriánál leszálltam, a megállóból finoman intettem neki. A lány nem intett vissza: elrobogott a villamossal, és csak ekkor jutott eszembe, hogy bizonyára arra várt, hogy megszólítsam. Amit meg is tehettem volna – mégse bosszankodtam miatta, ellenben szokatlanul boldognak éreztem magam. Kettesével szeltem a fokokat lefelé a mozgólépcsőn, és a metrón egész végig Adrienn körül zakatolt az agyam.

*

Az egyetem utolsó évében vettem azt a zuglói lakást. Jobban mondva: a szüleim vették nekem, azzal a szándékkal, hogy az embernek meg kell gondolnia, hogy mire ad ki pénzt, és hát értelmesebb bankkölcsönt törleszteni, mint albérleti díjat fizetni, ami a divatos klisé szerint ugyebár egyenlő az ablakon történő pénzkihajigálással. Mikor közölték, hogy ebből a megfontolásból – és részben befektetési célból – lakást akarnak nekem vásárolni, a kötelező hálálkodáson túl kijelentettem, hogy nem vagyok hajlandó régi bérházba költözni. Így esett a

választásunk a számba vehető helyszínek és az árak hosszas egyeztetése után Budapest megannyi, a Kádár-korszak fénykorában emelt, és akkor roppant modernnek számító lakótelepe közül a főváros tizennegyedik, a köznyelvben Zugló néven számon tartott kerületében, az Örs vezér terének szomszédságában lévőre, azon belül is egy tízsintes panelépület egyik ötödik emeleti lakására, a Kerepesi út és a Szentmihályi út sarkán. (A Zugló elnevezés ilyen használata egyébként nem teljesen helyes, hiszen Zugló eredetileg csak egy részét jelentette a tizennegyedik kerületnek, a Városliget és Rákosfalva mellett.) Ami többé-kevésbé nosztalgikus hangulatot keltett bennem, hiszen én is panellakótelepen nőttem fel.

Kétszobás lakás volt, a folyosón közvetlenül a lift mellett, ami azzal járt, hogy a velem egy szinten lakók rendre elhaladtak az ajtó előtt. Az ebből fakadó zajhoz hozzájött a lift motorjának hangja és a fülke ajtajának csapódása is. A felvonó mellett volt a szeméttároló, melynek becsukáskor ugyancsak zengett a bádogajtaja, nem beszélve a belőle áradó permanens bűzről. Ahogy az ember fölért az emeletre, és megállt a folyosó végén, olyan érzése támadt, mintha egy sci-fiben lenne, egy űrhajón, vagy egy futurisztikus városban: a mennyezeten duruzsoló neoncsövek villództak, a fal mellett lezárt szekrények (bennük villany-, víz- és gázórák), s többnyire mindig csukott lakásajtók, amelyek mögött, akár valami kabinban vagy kapszulában, éltek egymástól elszeparáltan az emberek.

A panel nyáron iszonyatosan fölforrósodik: napközben a behúzott függönyök és a csukott ablakok dacára is dőlt befelé a meleg, esténként pedig az épület ontotta magából a napközben felszívott hőt. Télen annyiban volt más a helyzet, hogy odakinn ugyan hideg volt, ám bent a távhőt nem lehetett szabályozni: vagy ment, vagy nem; de ha ment, akkor a legnagyobb mínuszok idején is klottgatyában, félmeztelenül lehetett a lakásban tartózkodni. A ház a lakótelep legszélén, egy benzinkút szomszédságában állt, közvetlenül a Kerepesi út mellett, ahol napközben több sávban araszol a forgalom (különösen reggel és kora este, amikor jönnek a városba, illetve hazafelé tartanak az ingázók), de éjjel is folyamatosan hallottam az elsuhanó autók berregését. Ráadásul alattunk volt a HÉV-megálló, ami kényelem szempontjából nagyon jól jött, hiszen így öt perc alatt az Örs vezér terén lehettem, az viszont már korántsem volt jó, hogy hajnalonként rendszerint a HÉV fékezésére, majd az indulásra figyelmeztető jelzőhangra ébredtem, annak ellenére, hogy azt idővel állítólag meg kellett volna szoknom. Nem szoktam meg, se ezt, se a lakótelep fölött elhaladó légi forgalom zaját – maradt helyette a habszivacs füldugó.

Egyszer megpróbáltam megsaccolni, mennyien laknak abban a házban. Abból indultam ki, hogy minden emeleten húsz, azaz összesen kétszáz lakás van az épületben. Azt viszont nehéz megtippelni, hogy egy lakásban átlagosan hányan élhetnek: volt ugyanis olyan, ahol többgyerekes család lakott; volt, ahol még az 1970-es években, az elsők között ideköltözött, ma már nyugdíjas házaspár (a gyerekek kirepültek a fészekből); aztán voltak özvegyek, elváltak (olykor gyerekekkel), valamint egyetemista albérlők. De hogy melyikből volt több, és melyikből kevesebb, azt nem tudtam megállapítani. Végül a kétszázat taláломra megszoroztam előbb hárommal, majd 2,5-tel, s ekképpen jött ki, hogy a házban olyan 5-600 ember él, akikkel valószínűleg minddel találkoztam többéves ott-lakásom alatt a liftben, a lépcsőházban, a levélszekrényeknél, a HÉV-megállóban, vagy a sarki közértben, ám egy kezemen meg tudnám számolni, hogy mennyivel beszéltem is az egyszerű köszönésen kívül.

Mindezekkel együtt azért jól érzem magam ebben az agyonfűtött, de legalább világos, és nekem sok tekintetben komfortérzet nyújtó két szobában. Az volt az első saját otthonom.

Leszálltam a metróról, odasandítottam a HÉV-hez, és megnéztem, áll-e a megállóban szerelvény. Állt, de a kiírás szerint negyedórával később indult, annyi idő alatt pedig gyalog is haza szoktam érni. Nekivágtam újra a sétának. Az eső végleg elállt, és a sár meg az út szélén lévő mocsok ellenére – nyilván a metróról magammal hozott boldogságérzetem miatt –

ezúttal fura mód tisztának és üdének láttam a környéket. Megnéztem a levélszekrényben, kaptam-e levelet, majd megnyomtam a lift hívógombját, a liftet azonban már nem vártam meg, hanem lendületből, megállás nélkül, a lépcsőfokokat kettesével szelve fölszaladtam az ötödikre. Bementem a futurisztikus folyosóra, kinyitottam az ajtót, és beléptem a lakásomba.

Odabent szokás szerint meleg fogadott. Rutinmozdulatokkal lerúgtam a cipőmet, ledobtam a kabátomat, és bementem a nappaliba ablakot nyitni. Közben láttam, hogy pirosan villog a telefonom üzenetrögzítője. Arra gondoltam, hogy bizonyára anyám keresett, arról érdeklődik, hogy hazalátogatok-e a hétvégén. Nem siettem, csak azután mentem a készülékhez és nyomtam meg a gombot, hogy beengedtem egy kis friss levegőt. Legnagyobb meglepetésemre azonban nem az anyám hangját hallottam, hanem azt az üzenetet, amelyet ma is, ha álomból fölvernek, el tudnék mondani, lévén, hogy nem csak leírtam szó szerint, hanem másnap egy, a tanszékről hazacsempészett diktafonnal magnóra is vettem, később pedig, amikor már volt lehetőség ilyesmire, számítógépre digitalizáltam:

– Szia, Adrienn vagyok, tudod, a lány a buszról, akivel ittál egy kávé a körtéren. Csak kerestelek, hogy dumáljunk kicsit. Ha gondolod, hívj vissza, örülni fogok neki.

Itt letette a telefont. Hiába hallgattam vissza újra meg újra, nem közölte a számát. Valamiért talán úgy emlékezett, hogy nem csak én írtam le neki a magamét, hanem ő is nekem az övét.

Az izgalomtól forogni kezdett körülöttem a lakás. Az egyik pillanatban a plafonig tudtam volna ugrani örömben, a következőben már átkoztam magam azért, amiért olyan hosszasan időztem Rabcsák Gézával. Egyelőre nem tudtam megállapítani, Adrienn mikor hívott, erről nem közölt semmit az üzenetrögzítő, de valami azt súgta, hogy nem sokkal azelőtt, hogy hazaérkeztem. Az idegességtől alig tudtam elaludni, bosszúságomba öröm és remény vegyült. Az, hogy a vágyott telefonhívás ilyen hamar bekövetkezett, bizakodással töltött el, és nagyon reméltem, hogy Adrienn nem sokára újra jelentkezni fog.

*

Pár óra álmatlan vergődés után fölültem az ágyban, és azt láttam, hogy oszlani készülnek a felhők, és jó esély van arra, hogy ma végre kisüssön a nap. Nyomasztó volt már a véget érni nem akaró, hónapokon át tartó tél: az ember belefásult a csontig hatoló dermesztő hidegbe, az állandó latyakba, meg abba, hogy valami folyton szítál az égből, és a feje búbjától a talpa felé haladva aprólékos szívóssággal ellep, elzsibbaszt, elfásít, elkeseít. Minden koszos volt, ázott és szürke, s egyelőre nem is volt érdemes takarításba fogni, hiszen ha olykor pár óra erejéig olybá is tűnt, hogy itt a tavasz, a tél mintha csak arra várt volna, hogy a legvégsőkéig feszítve a húrt rabolja el tőlünk a reményt: megint beborult az idő, megint fújni kezdett a makacs, hideg szél, és megint szállingózni kezdett a hó.

Ám azon a márciusi péntek reggelen, hat nappal Kató nagyapám temetése után, amikor kinéztem az ablakon, és szinte látni véltem, hogy a fölkelő nap amint szárítgatja és átmelegíti a hetek óta lucskos, ázott várost, az volt az első gondolatom, hogy: „Most tényleg itt a tavasz”. S noha az elmúlt hetekben mindnyájan megtanultuk, hogy csínján kell bánni az efféle kijelentésekkel, ezúttal úgy éreztem, hogy ez most nem hiábavaló ábránd csupán, amit rövidesen sötét fellegek fognak miszlikbe aprítani, hanem a valóság, és a hosszú tél után végre ma tényleg elkezdődik valami.

Bekapcsoltam a kávéfőzőt, majd mindjárt ki is kapcsoltam, mivel lefekvés előtt elfelejtettem bekészíteni a kávé, pedig az esti rítusaim közé tartozik. Miután ebbéli elmaradásomat pótoltam, fürödni indultam, lévén, hogy este az is elmaradt. Előtte azonban nem tudtam megállni, hogy kétszer egymás után ne hallgassam meg azt, ami egyrészt fölvilványozott, másrészt megint csak elkeseített amiatt, hogy lemaradtam róla:

– Szia, Adrienn vagyok, tudod, a lány a buszról, akivel ittál egy kávét a körtéren. Csak kerestelek, hogy dumáljunk kicsit. Ha gondolod, hívj vissza, örülni fogok neki.

Az üzenetrögzítő megállt és kikapcsolt. Levetköztem, beálltam a kádba zuhanyozni. S miközben jólesően ömlött rám a meleg víz, hirtelen az jutott eszembe, hogy milyen sok ehhez hasonló magányos reggelben volt már részem az elmúlt esztendőök során.

Amióta fölkerültem Budapestre (helyesebben szólva: visszakerültem, hiszen ebben a városban születtem, csak aztán jó tizenöt évig távol éltem tőle), a legtöbbször egyedül, illetve olyan lakásban ébredtem, amelyben rajtam kívül más nem tartózkodott. Igaz, eleinte ott volt lakótársként Gábor, aki gyakran a barátnőjénél, a kőbányai kollégiumban töltötte az éjszakát és a reggelt, azonban ezzel együtt is nagyon jó volt, hogy abban a számomra oly nehéz és megpróbáltatató első két budapesti évben lakótársam akadt, s noha nem volt ott minden reggel és minden nap, távollétében is jelen voltak a holmijai, ami ezáltal számomra azt a semminél jóval komfortosabb érzetet keltette, hogy nem csupán én lakom a lakást.

Gábor két év után odébbállt a Váci utcából, ezt a vizsgaidőszak közepén, egy este jelentette be. Bátortalanul megkérdeztem, hogy mi ennek az oka – tartottam attól, hogy esetleg haragszik rám, mert mondjuk beszélt Vikivel, és az exbarátnője elmesélte a mi kis ócska kalandunkat a kollégium társalgójában. Válaszképpen hosszas és bizonyos tekintetben meglepő monológba kezdett arról, hogy mint bizonyára én is tudom, nehéz manapság megteremteni a normális, emberhez méltó megélhetés feltételeit: akadozik a gazdaság, elszabadulni látszik az infláció, sorra szűnnek meg a munkahelyek, az ország menetel a pénzügyi csőd felé, és miközben a politikusok egymásra acsarkodnak a parlamentben, és személyeskedő ügyekkel vannak elfoglalva, a miniszterelnök súlyos beteg, és az államfőt rendre kifütyülik, nincs senki, aki fölállna, és azt mondaná, hogy „Uraim, a marakodás és az egymásra mutogatás helyett inkább azzal foglalkozzunk, hogy miként tehetjük rendbe ennek a jobb sorsra érdemes országnak a dolgait”. Száz szónak is egy a vége – fejezte be a nagy lendülettel elkezdett monológot Gábor –, az ő szülei odahaza igen nehéz helyzetbe jutottak, nem tudják többé támogatni, úgyhogy vagy munkát kell keresnie ahhoz, hogy továbbra is egyetemre járhasson, vagy föl kell mondania a drága belvárosi albérletet, de az a legvalószínűbb, hogy mind a kettő.

Megleptek Gábor szavai. Nem az, hogy távozik az albérletből, ez valahogy benne volt a levegőben, mert noha egyáltalán nem biztos, hogy Viki elmesélte neki a mi kis afférunkat, azután a tavaszi buli után már csak úgy éledgeltünk egymás mellett, annak ellenére, hogy mivel szakított Vikivel, Gábor sokkal többet volt odahaza. Mégse beszélgettünk, legföljebb olyan hétköznapi dolgokról, hogy ki vásároljon és ki adja föl a csekket, ám nem jártunk se kocsmába, se moziba, ráadásul Gábor gyakran bezárkózott a belső szobába és magára csukta az ajtót. Lehet, hogy ennek az egésznek semmi köze nem volt hozzám, és lehet, hogy amennyiben Viki esetleg (haragjában) el is árulta a kalandunkat neki, a jó szívével és a jó természetével Gábor valószínűleg megértette, hogy én ebben a bosszú eszköze voltam csupán. Ma már tudom, hogy Gábort a családi és a megélhetési gondjai nyomasztották, nem az én személyem. Nagyon örültem annak, amikor jó félévvel később, ősszel, egy vasárnap este a vonaton, Pest felé menet összefutottunk, s akkor úgy tűnt, hogy többé-kevésbé megoldódtak a problémái. Nem beszélünk sokat, pár mondatot csupán, mivel egy lánnyal volt, akivel láthatóan nagyon jól érezték magukat. Lelkesen kezét ráztunk, és Gábor megkérdezte tőlem, hogy még mindig belvárosi gyerek vagyok-e. Mondtam, hogy igen, majd visszakérdeztem, hogy és ő merre van. Örömmel újságolta, hogy legalább az utolsó két évre fölvettek kollégiumba, ráadásul nem is Kőbányára, hanem Ferencvárosba, közvetlenül az egyetem könyvtára mellé. Az meg már a hab a tortán, hogy milyen remek lakótársa van – tette hozzá, és megcsókolta a lányt. Elköszöntem, és magamra hagytam őket a boldogságukkal. Talán ez volt

az első eset, amikor ilyesmi láttán nem éreztem féltékenységet, és az a nyomasztó idea se tört rám, hogy milyen szerencsétlen vagyok, hogy én nem részesülhetek ebben.

Mindenesetre Gábornak azok a bizonyos tavaszi mondatai sok tekintetben elgondolkodtattak. Rá kellett döbbernem arra, hogy miközben ellubickolok a magam kis pocsolyáiban, nem nézek saját magamon túl, és nem érdekelnek a külvilág dolgai. Pedig jobban is odafigyelhetnék rájuk – gondoltam az azt követő nyáron, hogy Gábor elköltözött –, hiszen történelmi időket élünk: Magyarország levetette a régi ruháját, azt, amit soha föl se akart venni, hanem mások aggatták reá, és most készül egy másikba beöltözni, amelyről persze megint csak vannak viták, hogy vajon ez a sajátja-e, vagy mások szeretnék, ha fölhúzná (esetleg csupán egy-egy paszomány, zseb, válltömés az, amit kívülről mindenképpen látni szeretnének rajta). De hát az efféle vita a demokrácia része, és az alig néhány esztendővel korábbi állapotokkal összevetve már az is nagy előrelépés volt, hogy egyáltalán lehetett erről vitázni. Az átöltözés viszont kínokkal járt. Sokkal nagyobb kínokkal, mint amilyennek azt a rendszerváltozás közvetlen mámorában hitték az ország polgárai. Akkor olybá tűnt, hogy csak le kell cserélni a régi vezetői garnitúrát, újat kell állítani helyettük, el kell küldeni a megszállókat, és minden megy a maga útján. Hát egyelőre nem ment.

Harmadik egyetemi évemben egyedül laktam, ám ezt sokkal jobban bírtam a vártnál. Ebben nyilván az is szerepet játszott, hogy látszólag visszatértem otthoni énemhez abban a tekintetben, hogy ahelyett, hogy beleástam volna magam a saját nehézségeimbe, a külvilágot kezdtem figyelni. Ez olyan apró lépésekkel kezdődött, hogy beszélgetésbe elegyedtem a ház földszintjén lakókkal, akikkel azelőtt jóformán egy mondatot se váltottam. Így például a velem szemben lakó idős nénitől megtudtam, hogy a közvetlenül mellettünk lévő lakást az orosz maffia bérlí, és amikor Oroszország elnöke 1993 őszén tankokkal lövette Oroszország parlamentjét, azt ők szervezték, innét, a Váci utcából. Azt is megtudtam tőle, hogy az a jó alakú ifjú hölgy a szemközti lakásból, aki szemlesütve szokott köszönni nekem, és akinek láttán én is rendre zavarba jövök, mivel jó párszor kifigyeltem már, amint esténként anélkül járkál bugyiban és melltartóban a kivilágított lakásában, hogy elhúzná a függönyt, prostituált, akihez rendszeresen járnak ügyfelek. S arról is értesültem, hogy miféle emberek laknak a házban, itt, az Angolkisasszonyok temploma mellett: stricik és drogkereskedők, zsidók és szabadkőművesek, arabok, titkos ügynökök, maffiózók, magas rangú kormánytisztviselők, egykori pártfunkcionáriusok, és így tovább.

*

A tavasz 1997-ben azon a pénteken köszöntött be, amikor a sokadik budapesti magányos reggelemen öltözködés közben még párszor meghallgattam Adrienn telefonüzenetét – remélvén, hogy olyan részletre figyelek föl benne, amely addig elkerülte a figyelmemet –, majd a megszokott rend szerint elindultam otthonról: fölszálltam a HÉV-re, és elzötyögtem vele az Örs vezér teréig, ahol az aluljáró kavalkádja után metróra ültem.

„Rákosfalva” – ez a felirat olvasható abban a HÉV-megállóban, amelynek közvetlen közelében laktam. A név az errefelé csordogáló Rákos-patakra utal, a történészi fülnek pedig Rákos mezejére, ahol a 13–16. században az országgyűléseket tartották, noha a pontos helyszín vitatott, és a tizennegyedik mellett a tizenharmadik kerület is szeretné eme történelmi nevezetességű helyet a magáénak tudni. Ez a környék évszázadokon keresztül mocsaras-lapos vidék volt, csak a 18. század közepén láttak neki a lecsapolásának, akkor fűzfákkal ültették be, az lett a magja a későbbi Városligetnek, amely köré a 19. században jobbára villákból és kúriákból álló külső városrész épült. Aztán a 20. század beköszöntével a villákon túl megjelentek az ipartelepek és a munkásnegyedek, végül a Zuglóként ismert városrész mai arculatát a Kádár-korban felhúzott hatalmas lakótelepek alakították ki.

A „Rákosfalva” elnevezés első hallásra úgy tűnik, mintha ez is ott lenne valahol az Óperencián és az Üveghegyen túl; legalábbis a belvárosból nézve, márpedig budapesti viszonylatban onnét számítva létezik az, hogy *közel* és *messze*. Távolságban talán messze volt, időben azonban közel, hiszen a HÉV percek alatt a metróhoz vitt, azzal pedig csupán néhány megállót kellett utaznom az Astoriáig, onnét rövid séta volt az egyetem. Laktam ennél sokkal messzebb is, mindenféle értelemben véve, ahonnan bezötykölni a belvárosba valóban fölért egy kalandúttal.

Egy esztendővel kiköltözése után én is Gábor sorsára jutottam: a harmadik pesti évemet követő nyáron a szüleim közölték velem, hogy bármennyire is olcsó az albérlet a rokoni szálak végett, nem tudják tovább finanszírozni ötödik kerületi lakhatásomat. Apám addigi munkahelye privatizációs bonyodalmak miatt átmenetileg megszűnt, és noha viszonylag könnyen talált magának arra az időszakra állást (pedig ez, annyi idős fejjel, vidéken, nem volt egyszerű), ott korántsem keresett annyit, mint azelőtt.

Nekiálltam albérlet után vadászni. Augusztus végére találtam egy önálló házrészt Kispest szélén, a Nagykörösi úttól nem messzire. Első látásra egészen fölviányozódtam tőle, és azonmód lüktetni kezdett bennem a vidéki vér: a fővárosban fogok lakni, ám közben majdhogynem olyan viszonyok között, mint Kató nagyszüleim falun – udvar, kert, különálló ház, a szomszédságban is csupa hasonló épület, és természetesen az utcában, de a környéken is mindenki ismer mindenkit.

Viszonylag tágas udvar volt a miénk, egyik sarkában elhanyagolt veteményeskerttel, a másik sarkában száraz szőlőtőkékkel, nagyobbik felében pedig egy U alakú földszintes házzal, amelynek az utca felé eső nagyobb részében (az U egyik szárában és a talpában) lakott a tulajdonos: egy idős özvegyember. Az U másik szárát valamikor leválasztották a ház többi részétől, és két külön bejáratú traktust alakítottak ki belőle, bizonyára azzal a beteljesületlenül maradt szándékkal, hogy itt egyszer majd egy többnemzedékes család él. A befelé eső házrészben egy középkorú asszony lakott, akiről csak annyit tudtam, amennyit el-elkaptam a beszélgetésekből. Rendszeresen kint ül ugyanis az udvaron az öregemberrel, és végtelen hosszan társalogtak – illetve leginkább a nő rekedt hangját lehetett hallani, az öreg főként bólogatott. Annyit szűrtem le ezekből, hogy szomszédom nemrég került föl Budapestre, vidékről, ahonnan a családja elől menekült, a részletekről azonban, legalábbis számomra, nem derült ki semmi: én nem kérdeztem, ők meg nem kötötték az orromra. Így hát azt se tudom, hogy a nő miből élt a munkanélküli-segélyen kívül, és hogyan fizette az öregnek a bérleti díjat. Nem tudom, illetve nem akarom tudni – egyszer ugyanis az utca végén lévő koszos kis közértben hallottam, amint a pénztárosnő és az egyik vevő egymást túllicítálva kurváznak le valakit a környékről, mert hogy az állítólag egy-két üveg italért is hajlandó a kedvében járni bárkinek, sőt azért lakhat ott, ahol lakik, mert ilyen módon törleszti a lakbért a tulajnak. Ezt hallván persze azonnal föltámadt bennem a gyanú, hogy az én szomszédomról van szó.

Az asszony házrésze mellett állt az enyém: egy alig tizenöt négyzetméteres szoba (amelyben csak egy ágy, egy asztal, és egy szekrény fért el), azon túl egy zuhanyzófülke, egy mosdó, és egy piciny konyha, amit a sokszoros takarítás után is annyira koszosnak éreztem, hogy soha nem főztem benne, és anyám főztjét is a melegítés után inkább a szobában fogyasztottam el.

Az elején remek kalandnak képzeltem az egészet: a belvárosi lét után kipróbálom, milyen a külváros, és megnézem, milyen Budapest másik arca. Az első három fővárosi évemben úgyis hozzászóltam ahhoz, hogy a közelemben van minden – néhány lépésnyire laktam az egyetemtől, a metrótól, a buszmegállótól, a boltoktól, kedvemre válogathattam a környékbéli mozik és sörözők között, és ha egyedül éreztem magam, egyszerűen kimentem a csillogó-villogó, esténként fényárban úszó Váci utcára, vagy a Duna-korzóra, és lófráltam az emberek

között. A külvárosban azonban, mint ahogy ezt előre sejtettem, majd meg is tapasztaltam rövid időn belül, egészen más lakni.

A külváros olykor olyan, mintha nem is Budapest lenne. Az emberek úgy beszélnek (már ha beszélnek egyáltalán) a Várról, a Hősök teréről, a Vörösmarty térről, a Duna hídjairól és a többi hasonló dologról, mintha ezek egy másik városban lennének. Hónapok, sőt évek telnek el anélkül, hogy azok, akiknek nem a belvárosban van a munkahelyük, beutazzanak a belső kerületekbe. Mert miért is mennének? A külső kerületekben is megvan minden, ami a napi létezéshez szükséges, ráadásul sokuk ugyanott dolgozik, vásárol és tanítatja a gyerekeiket, ahol él, szóval, ha csak nem vágyik valami extra dologra, nem is kell a környéket elhagynia. Az én szomszédjaim is közibük tartoztak: az öreg legmesszebbre a közértbe, a postára, meg a kocsmába járt, és ahogy kivettem az itt-ott elejtett szavaiból, azelőtt se nagyon mászkált máshova: a munkahelye, ahonnan nyugdíjba ment, szintén a kerület egyik üzemében volt. De ott élt pár utcányira tőle a lánya is, aki a kerület központjában vezetett butikot, és az öreg elég gyakran panaszkodott rá a szomszédasszonyomnak, hogy miért nem állapodik meg már végre, miért nem megy férjhez és miért nem szül gyereket. (Egyébként csinos nő volt: látszott rajta, hogy túl van a harmincon, ám alakját az én évfolyamtársaim is megirigyelhetnék volna, nem beszélve az öltözködéséről, akárhányszor összefutottam vele, minden alkalommal úgy nézett ki, mintha egy divatlapról lépett volna le.)

Pár héten belül kiderült, hogy az én külvárosi kalandom tanulságnak és szociológiai tanulmányútnak igencsak megfelel, a körülményekről azonban sok jót nemigen tudtam mondani.

Például az albérlet az egyetemtől istentelenül messze volt: két irányból közelíthettem meg, és mindkét útvonal minden alkalommal igen hosszúnak bizonyult. Egyrészt kimetározhattam majdnem a végállomásig, ahol autóbuszra ültem, amely aztán lépésben araszolt a mindig zsúfolt Határ úton (onnet kapta a nevét, hogy 1950, azaz a tizenkilencedik kerület létrejötté előtt ez jelentette a határt a főváros és az akkor még önálló Kispest között), a buszmegállótól pedig gyaloglás következett. Másrészt – és ez volt az igazán kalandos utazás! – elmehettem villamossal a Boráros térig, ahol megint csak buszra szálltam, és igaz, hogy az a járat már majdnem házig vitt (a Nagykörösi út túlsó, pesterzsébeti oldalán tett le), csak hogy előtte áthaladt Budapest egyik legszomorúbb pontján, a Dzsumbujon, minek következtében ha csak a buszablakból nézve is, de láthattam, hogy milyen az igazi nagyvárosi nyomor, és áldhattam a jó sorsomat, amiért nem ilyen körülmények között tengetem a napjaimat.

Az albérletben sem volt rózsás minden. Sőt: az alacsony lakbéréen kívül meglehetősen kevés dolog bizonyult rózsásnak benne.

Házzrészem dohos szaga azután sem tűnt el, hogy sokat szellőztettem, holott beköltözésem előtt az öreg azzal nyugtatott, hogy csak azért lehet érezni ennyire az állottságot, mert régóta nem laktak itt, és nem nyitottak ablakot. Ám a ruháimba is beivódott, úgyhogy anyám minden hétvégén mosás előtt elborzadva szagolgatta a levetett gönceimet. Az asszony és az öreg, ha az időjárás engedte, egyfolytában az udvaron beszélgettek (azaz főleg a nő beszélt), ilyenformán teljesen nyitott volt előttük az életem: látták, mikor megyek el, mikor érkezem, és mit vásároltam a közértben. Egyébként pedig hamar megtanultam (és nem csak a távolság miatt), hogy ide csak akkor jöjjenek ki, amikor a belvárosban már nincs dolgom.

Azon az őszen és télen töltöttem a legkevesebb időt Budapesten. Negyedéves voltam, a korábbinál lazábban és szabadabban alakíthattam az órarendemet, sikerült is az összes szemináriumomat heti három napba beleprésem. Ennek az lett az eredménye, hogy hetente két, de legfőljebb három éjszakát tartózkodtam az albérletemben. Melyről igen korán, még a tanévkezdés idején rájöttem, hogy rossz választás volt – kalandnak hittem, ám a remélt élmények helyett rá kellett döbbernem, hogy alkalmatlan vagyok az efféle kalandokra: a külvárosi proli lét lényegi átélésében megakadályozott, hogy túlságosan szeretem a kényelmet

és a kispolgári életformát. Ha író vagy szociológus lennék, bizonyára egész sor tapasztalattal gazdagodhattam volna, és a létezés olyan dimenzióit vizsgálhattam volna meg, amelyekhez sem addig, sem azóta nem volt szerencsém (vagy inkább szerencsétlenségem). Azonban egyik sem vagyok, így hát maradt az a tudat és a hozzá kapcsolódó rossz érzések, hogy ahová költöztem, az egyáltalán nem az én világom. Idegennek éreztem a családi házas külvárost, és azok után, hogy a Váci utcában töltött utolsó évem alatt végre több-kevesebb sikerrel neki-láttam fölszámolni az önmagamtól való belső félelmeit, a külvárosban egyszeriben megtanultam a világtól félni.

Féltem az autóbuszon: a Soroksári úton, a Gubacsi úton, az Illatos úton és a Dzsumbujban egyaránt. Féltem a kisperesti utcákban kódorgó kiéhezett és kiszámíthatatlan kutyáktól. Féltem a jó alakú, de megdöbbenően csúf arcú, a legnagyobb hideg idején is miniszoknyát viselő prostituáltaktól, akik sötétedés után ellepték a Nagykörösi és a Határ utat, s amikor arra jártam, fölemelték a falatnyi szoknyáikat, és síri hangon, zsibbasztó trágárságokkal igyekeztek leszólítani. Féltem a közeli kocsmából kitámolgó részegektől, és féltem a koszos ruházatú öregektől, akik reggelente a közértben minden kiflit végigtapogattak, hogy megtalálják a vélt legfrissebbet. S természetesen féltem a közvetlen szomszédjaimtól: féltem az asszony italtól és cigarettától rekedt hangjától, és féltem az öregember bárgyú nézésétől, valamint halk, kiismerhetetlen beszédétől is.

Azon a heti pár albérleti éjszakán mindig keveset aludtam. A szokásosnál is nehezebben tudtam elaludni, és éjjelente többször fölriadtam – a Váci utcában sose tartottam betörőktől, itt azonban képes voltam órákon át hallgatózni a sötétben, hogy vajon miért ugat a kutya, és hogy levelet zörget-e az udvaron a szél, vagy valaki mászkál odakint. Rendszerint hajnalban ébredtem: a szomszédasszony köhögésére, vagy arra, ahogy hallgatja odaát, a papírvékony válaszfalakon túl a rádiót.

November utolsó, vagy talán december első napjaiban egyszer a szokásosnál korábban, délután, még világosban értem haza, azt hiszem, azért, mert elmaradtak az aznapi utolsó szemináriumaim. Emlékszem, mennyire meglepődtem, hogy az udvaron nem látok senkit. Tétován nézelődtem mindenfelé, amikor egyszer csak meghallottam a szomszédasszony hangját:

– A papát keresed?

Feléje pillantottam, és sóbálvánnyá dermedtem a megdöbbenéstől. Az asszony a mosdóból kilépve, letolt mackónadrággal állt házrésze küszöbén, vécepapírral törölgette magát. Arcán kaján vigyor.

– Nincs itthon. Elvitte a lánya valahova.

Bólintottam, és készültem elsomfordálni a saját házrészem felé, amikor a nő megint rám szólt:

– Gyere már ide egy kicsit.

Nem tudtam megállni, hogy ne nézzek megint oda – s onnantól fogva nem is bírtam levenni a tekintetem arról a hatalmas bozontól. Az a két lány, akivel korábban dolgom volt, nem rendelkezett ekkora rengeteggel.

A következő percek kitörlődtek a tudatomból. Az is lehet, hogy nem voltam teljesen magamnál. Arra eszméltem, hogy beszéldelek a saját lakrészembe, lerángatom a ruhámat, beállok a zuhany alá, és olyan forró vizet folyatok magamra, amelyet csak el tudok viselni.

Szenvedéseimet fokozandó épp a következő reggelen hallottam a közértben, amint az eladó és az egyik vevő kurvaként emlegetnek valakit. Nagyon megijedtem.

A vizsgaidőszakot teljes egészében odahaza töltöttem – ott aludtam minden éjjel, akkor is, ha aznap zárásig jegyzeteltem és tanultam az egyetemi könyvtárban: éjszaka vonatoztam, hajnalban jöttem vissza Budapestre. Nem akartam a szomszédasszonyt újra látni. Istennek hála, amikor januárban fölmondtam az albérletem és kihurcolkodtam, nem találkoztam vele. Persze, lehet, hogy akkor is a házrészének ablakából lesett. Nem mertem arrafelé nézni.

*

Arra a hétvégére is hazautaztam. Nem sokkal korábban jutottam hozzá egy jókora köteg olyan forráshoz, amelyeket azelőtt hallomásból sem ismertem, s úgy tűnt, föl tudom használni a dolgozatomhoz.

Pénteken délelőtt bementem az egyetemre, leveleznyeltem egy szemináriumot – hárman jelentek meg rajta, egész jó létszám –, majd egy óvatlan pillanatban zsebre vágtam a tanszéki diktafont, hazaloholtam, és kazettára másoltam Adrienn üzenetét. A hétvégén többször meghallgattam, fülhallgatóval, alaposan kiaknázva apám magnójának hangkiemelő és egyéb lehetőségeit. A szüleim és a húgom csodálkoztak, hogy mit gubbasztok annyit a készülék előtt, miért tekerem újra meg újra vissza ugyanazt a szalagot, és miért vágok olyan arcot lejátszás közben, akár a filmekben a detektívek. Nem kötöttem az orrukra, ám már konkrét terveket szőttem. A többszöri figyelmes újrhallgatás eredményeként ugyanis kikristályosodott bennem az a gondolat, hogy Adrienn az utcáról telefonált, mégpedig sejtésem szerint a Móricz Zsigmond körtér környékéről: ugyanis az üzenet pár másodperce alatt a háttérben villamosok csörömpölését véltem hallani.

Miután ezt emígyen kiderítettem – avagy a tudományos pontosság kedvéért maradjunk inkább abban, hogy fölépítettem rá egy hipotézist –, tükön ülve vártam a hétvége elmúltát, hogy nekiláthassak az Adrienn utáni nyomozásnak.

Most, amikor több esztendő távlatából ezt többé-kevésbé már meg tudom ítélni, úgy gondolom, hogy Adrienn az önterápia egyik fontos állomása volt: alig pár perc leforgása alatt, a buszon és a Móricz Zsigmond körtéren átlendített abba az irányba, hogy ne csupán fölismerjem, hogy nekem mi kell és mire van szükségem, hanem tegyek is lépéseket azért, hogy a vágyaim teljesüljenek. Önterápiám ott kezdődött, amikor egyedül maradtam a Váci utcai albérletben. Már Gábor is kísérletezett azzal, hogy kirángasson ódon műanyag keretes szemüvegem mögül, és megmutassa, milyen a világ, milyen látni és milyen élni, még pontosabban: milyen megélni bizonyos dolgokat; ám azalatt a két év alatt legföljebb az érdeklődésemet keltette föl – nekem és magamtól kellett megélnem ahhoz, hogy továbblépjek. Az út hosszú volt, de egyértelmű és egyenes. Akár egy beavatás, melynek a végén (legalábbis a reményeim szerint) férfi és teljes ember lehetek.

Miután közöltem a szüleimmel, hogy fölmondtam a kisperesti albérletet, mert nem érzem magam jól benne, ők a régi reflexszel a telefon után nyúltak, és hívni akarták az ismerőseiket, hogy ki tudna segíteni. Azonnal leállítottam őket, és náluknál csak én csodálkoztam jobban, amikor azt mondtam nekik, hogy hagyják, magam szeretném a dolgot megoldani. Egy ideig megint az apróhirdetéseket bújtam, sőt a második félév elején meg is néztem néhány lakást, de nem találtam megfelelőt. Közben véget ért a vizsgaidőszak, elkezdődött a következő szemeszter, úgyhogy pár héten keresztül ingáztam Budapest és a lakhelyem között. Addig is tudtam, hogy dacára annak, hogy városunk megyeszékhely, sokan járnak föl onnét nap mint a fővárosba, mivel ott van a munkahelyük; ám míg magam ki nem próbáltam, nem gondoltam bele abba, hogy ez mennyire fárasztó lehet. Szerencsére nekem csak hetente négyszer kellett utaznom – a csütörtököt abban a félévben nem tudtam fölszabadítani –, és akkor se minden alkalommal úgy, hogy már reggel nyolckor az egyetemen legyek, ám így is kaptam némi ízelítőt abból, hogy mit jelent egymást követő napokon, huzamosabb időn keresztül ötkor kelni, hatkor a vonaton zötykölődni, majd egy fárasztó nap végén este hét-nyolc felé érni

haza, azzal a tudattal, hogy másnap ugyanez fog történni. Többnyire ugyanazokat az arcokat láttam reggel és este a vonaton, és ezek az arcok annyira kiégettek és fáradtak voltak, hogy még inkább megerősödött bennem az elhatározás, hogy mindent megteszek azért, hogy nekem ezt ne kelljen csinálnom.

Tudtam, hogy az egyetemi kollégiumoknak vannak vendégszobáik, amelyeket ki szoktak adni alkalmi látogatók számára. Így hát egy gyorsan jött ötlet nyomán elkezdtem hívogatni a kollégiumokat. Elsőként mindjárt a miénket, mondván, én is arra az egyetemre járok, csak éppen az egy főre eső családi átlagkeresetünk túl magas ahhoz, hogy kollégista legyek, ám talán lehetne megoldást találni arra, hogy miként lakhatnék mégis ott legalább a félév végéig, akár a vendégszobában. Nem sikerült dűlőre jutnunk: tudatták velem, hogy természetesen időről időre lefoglalhatom a vendégszobát, arra azonban nincs lehetőség, hogy hosszú távra oda rendezkedjem be.

Nem adtam föl. Következőként a közgazdasági egyetem kőbányai diákszállóját tárcsáztam, mivel azt úgy-ahogy ismertem – és csodák csodája, azonnal igent mondtak. Csupán be kellett mennem az igazgatóhoz, ott átlapoztuk a naptárat, megjelöltük, mely éjszakákra foglalom le a vendégszobát, majd előre kifizettették velem az egészet: nagyjából annyiba került, mint egy olcsó albérlet ugyanerre az időtartamra. Volt benne némi rizikó, hiszen megtörténhet, hogy megbetegszem, vagy más ok miatt nem tudok jönni, és akkor bukom a lefoglalt éjszaka árát, de vállaltam ennyi kockázatot.

Így lettem negyedéves koromban három hónap erejéig kollégista.

Az első két hétben alig aludtam: iszonyatosan zavart, hogy hajnalig rohangásznak a folyosókon, csapdossák az ajtókat, meg hogy a szomszéd szobában pokoli hangerővel hallgatnak rockzenét. S bizony voltak nehezebb pillanataim, amikor arra gondoltam, hogy hagyom veszni a szobafoglalást, és inkább ingázok megint. Végül önfegyelmet gyakoroltam, összeszorítottam a szám, erőt vettem magamon. Az egész a többnapos osztálykirándulásokra emlékeztetett – meg az úttörőtáborokra, melyeket egyébként annak idején cefetül gyűlöltem. Mosakodáshoz, tisztálkodáshoz ugyanazt a folyosó végi zuhanyzót használtam, amit a kollégisták, és egy idő után már föl se tűnt, hogy hiába van elkülönítve e célra a férfi és a női zuhanyzó, olykor lányok is bejöttek a miénkbe, s magukat egyáltalán nem zavartatva levetköztek és megfürödtek előttem. Ha ételt akartam melegíteni, ahhoz is a kollégiumi teakonyhát használtam, és tudomásul kellett vennem, hogy a hűtőbe rakott ennivalómat is ugyanúgy megdézsmálják, mint bárki másét.

Közvetlenül a vendégszoba alatt volt a nagyterem, ahol hetente egyszer a bulikat tartották, és ahol én is megfordultam akkor, amikor Gábor elrángatott ide. (Egyébként figyeltem, hátha meglátom valahol Vikit, de egyszer se találkoztam vele, lehet, hogy már nem ott lakott, persze, elég nagy volt a kollégium, és én nem töltöttem olyan sok időt benne, hogy mindenkit megismerhessek.) Ha buli volt, a zene hozzám is fölhallatszott, a basszusfutamok megrengették a vendégszobát. Aludni ilyenkor nem nagyon lehetett, így hát lementem, néztem a táncolókat, s olykor néhány kollégistával beszélgetésbe elegyedtem, sőt valamikor április végén tettem pár óvatos tánclépést is. Akkoriban vettem le a gimnáziumból továbbörökölt műanyag keretes szemüvegemet, és szereztem be kontaktlencsét, továbbá lefogytam pár kilót, és amolyan értelmiségi fazonú szakállt meg bajuszt növesztettem – külsőre nem lógtam hát ki nagyon a kortársaim közül.

Miután egyikükkel-másikkal elbeszélgettem, híre ment, hogy a vendégszobát bérlem, egyébként semmi közöm nincs a közgazdaságtanhoz, meg a közgazdasági egyetemhez, lévén, hogy történészhallgató vagyok. Nyilván az erről keringő hírek nyomán kopogott be hozzám a félév vége felé egy Sára nevű elsőéves ifjú hölgy, azzal a kéréssel, hogy nem írnék-e neki egy

pároldalas dolgozatot a magyarországi rendszerváltásról – a politológia szemináriumára kellene.

– Én is meg tudnám írni – magyarázta –, de baromira nem érdekel a téma, és különben is, van más tanulnivalóm. Te meg amúgy is ilyen egyetemre jársz, bizonyára a kisujjadból kirázod az egészet.

Nem teljesen ilyen egyetemre jártam, de igaza volt: tényleg nem került nagy erőfeszitésembe összeeszkábálnom. Megbabonázva néztem Sárát – gyönyörű lány volt, sudár termettel, szabályos, szép arccal, vállaira omló világosbarna, vékony, egyenes szálú hajjal. Izgalomtól rekedt hangon megkérdeztem, mikorra kellene, majd megállapodtunk, hogy két héten belül megcsinálom. Hálásan megköszönte előre is, és a lelkemre kötötte, hogy döntsem el, mivel tudná viszonzni.

Egy hétfője alatt összeütöttem, és a megbeszélte nap estéjén, amikor Sára bekopogott a vendégszobába, odaadtam neki. Belepillantott, ám nem olvasta el, hanem közölte, hogy tökéletesen megfelel.

– S ha nem lesz jeles? – érdeklődtem a látványtól továbbra is remegő hangon.

Legyintett.

– Nekem elég a kettes is... de annál biztosan jobb lesz. Utálom azt a tárgyat. Köszí szépen, hogy megcsináltad.

Aztán megkérdezte, hogy mit kérek érte. Hebegtem-habogtam, mert ugyan törtem rajta a fejem, de képtelen voltam eldönteni. Persze, a legkézenfekvőbb az lett volna, hogy mondok egy összeget, ám nem tudtam, mennyit mondjak. Így hát makogni kezdtem, hogy nem vagyok tisztában ezekkel, hadd gondolkozzam még, és így tovább... Mire Sára azt mondta:

– Akkor bízd rám, jó?

S ahogy ott ültem a vendégszoba foszlott heverőjén, ő elém térdelt a mocskos pévécépadlóra, magabiztos kezekkel kigombolta a sliccemet, és az ölemre hajolt.

– Ez így rendben van? – kérdezte pár perccel később, miközben papír zsebkendővel törölgette ajkait.

Csak hebegni tudtam megint. Biccentett, és kiment a szobából.

Onnantól fogva már nem sokat éjszakáztam a kollégiumban. Apám egykor állami tulajdonú munkahelye részvénytársaság formájában újjáalakult, és visszahívták apámat is. Úgyhogy nem albérleteztem és nem is kollégiumoztam tovább – 1995 nyarán a szüleim vettek nekem egy lakást a Kerepesi út és a Szentmihályi út találkozásánál, „Rákosfalva” HÉV-állomás fölött.

*

Azt követően, hogy megismerkedtem Adriennel, két hétig, miután végeztem egyetemi teendőimmel, minden nap buszra ültem, és elmentem a Móricz Zsigmond körtérre. Útközben az utasokat fürkésztem, amire többen fölfigyeltek, s a szokásos pesti gyanakvással nézték, hogy mit tekintgetek. Az utazás hol hosszabb, hol rövidebb ideig tartott, annak függvényében, hogy az Erzsébet hídon és a budai rakparton mekkora volt a forgalom, és én igyekeztem minden pillanatát kihasználni. Általában, ha tehettem, nem elégedtem meg azzal, hogy egy helyben álljak és onnét bámuljak szerteszét, hanem igyekeztem bejárni az autóbust. Ez persze a késő délutáni tömegben időnként reménytelen vállalkozásnak bizonyult, más alkalmakkor pedig rám zúduló szidalmakkal és méltatlankodó megjegyzésekkel járt együtt.

Mérhetetlenül kevés esélyem volt arra, hogy az autóbuszson megtaláljam Adrienn. Mint ahogy hasonlóképpen veszett ügynek lehet minősíteni azt is hogy napokat töltöttem azzal, hogy hosszú órákon keresztül lófráltam a Móricz Zsigmond körtéren föl-alá, és bebarangoltam annak környékét. A kutató történész azonban nem végez valószínűsítésszámítást, hanem igyekszik megragadni az első szálat, és elindul rajta. Lehet, hogy ez a szál fabatkát sem ér, s utóbb tévesnek vagy hiábavalónak bizonyul, ám a sikeres kutatáshoz elszántság és gyakran szerencse kell, annak viszont meg kell adni az esélyt.

Két hetet töltöttem azzal, hogy minden nap kiutaztam a körtérre, és kerestem Adrienn. Ez az idő jócskán kizökkentett mind nyugalomból, mind a dolgozatírásom rendes üteméből. A két hét közötti hétvégét is Budapesten, a Szentmihályi úton töltöttem, és igyekeztem pótolni az így keletkezett lemaradásomat. Ezen időszak alatt töviről hegyre megismertem a Móricz Zsigmond körteret és a közeli utcákat egyaránt. Gyanítom, hogy én is ismerőssé váltam az ottaniak szemében, legalábbis pár nap után észrevettem, hogy a körtéri virágáros nő, meg az újságáros, meg a hamburgeres lány szemmel tartanak – láthatóan föltűnt nekik, hogy minden nap, nagyjából mindig ugyanabban az időpontban leszálok egy, a belváros felől érkező autóbusról, és keringek a környéken 1-2 órán át. Miközben sétáltam, éreztem magamon kíváncsian szigorú tekintetüket, és biztos voltam abban, hogy egyfelől megvan a véleményük rólam, másfelől már – legalábbis az újságos és a virágáros, akiknek egymás szomszédságában állt a bódéjuk – alaposan ki is tárgyaltak, és megvitatták, hogy vajon mi a fenét lödörgök én erre minden este órákon keresztül.

Az első napokban igyekeztem nem messze kerülni a körtértől, nehogy lemaradjak Adriennről. A legtöbb időt a buszmegállóban töltöttem: figyeltem, kik szállnak le a buszokról, ami nem volt egyszerű feladat, mivel időnként egyszerre több járat is beállt a megállóba. Fordítanom kellett némi figyelmet a villamosokra is, hiszen nem zárhattam ki azt a lehetőséget sem. Ám miután néhány nap elteltével ez a fajta keresgélés céltalannak bizonyult, elhatároztam, hogy változtatok a kutatási stratégián. Ezután bementem a környező utcákba is. Adrienn azt mondta, hogy egyetemre jár, ilyen pedig a közvetlen környéken egy volt, a kertészeti egyetem, így hát fölsétáltam a Villányi úton, bementem az intézmény impozáns kertjébe, megbámultam a fákat, a bokrokat, a virágokat, és figyeltem, hogy abban az időpontban kik jönnek az épületből kifelé. Alig néhányan, de hát, az igazat megvallva, annak amúgy is kevés esélye volt, hogy valaki öt-hat óra felé az egyetem felé vegye az irányt. A biztonság kedvéért járőröztem egyszer az államigazgatási főiskola közeli épülete előtt is, hátha Adrienn odajár, és csupán az egyszerűség kedvéért nevezte magát egyetemistának. Aztán eszembe jutott, hogy a Villányi út fölött, a Gellért-hegy nyugati lejtőjénél van az ELTE irodalomtörténeti intézete, úgyhogy egy ízben oda is fölzarándokoltam – azonban az abban az időpontban már végképp kihaltnak tűnt. Egy darabig eljátszottam azzal a gondolattal, hogy végtére is itt van a közelben a műszaki egyetem, ám ezt a szálat elvetettem, mondván, ilyen alapon dekkolhatnék a főváros bármely egyeteme előtt, hiszen majdhogynem bizonyos, hogy Adrienn azon a csütörtök estén nem iskolai elfoglaltság felé igyekezett. Ez egyébként már annak fényében sem tűnt valószínűnek, hogy úgy fogalmazott: lehet, hogy ahová megy, onnét aznap már nem jön vissza.

A következő lehetséges lépésnek a környező utcák lakóépületeinek föltérképezése látszott. Megint csak egy jószérivel semmi reménnyel nem kecsegtető vállalkozás, lévén, hogy igen sok lakóház volt a környéken, és jó néhány esetben meg is találtam a lakók névsorában a *Németh* nevet – ebben a tekintetben is pechem volt: jóval egyszerűbb lett volna a dolgom, ha Adrienn nem egy tucatnév viselője. Hasonló okok miatt nem mentem semmire azzal sem, hogy a telefonkönyvben kikerestem az összes Némethet, aki a tizenegyedik kerületnek azon részében lakott. Persze, megtehettem volna, hogy sorba végigjárom, esetleg fölhívom mindegyiket, ám ez túlságosan nagy időbe és energiába került volna – és az igazat megvallva, nem is voltam hozzá elég bátor. Mint ahogy ahhoz se, hogy fölkeressem a budapesti egyetemeket,

és megtudakoljam, melyikre jár Németh Adrienn nevű hallgató. Igen, gondoltam erre is, ám ez az elképzelés végképp megmaradt az ötletelés szintjén, hiszen nem is biztos, hogy a dékáni hivatalok kiadták volna nekem a hallgatók névsorát – nem vagyok járatos az adatvédelmi jogszabályokban, de úgy sejtem, ez nem így működik –, és ha valamiért mégis kiadnák – morfondíroztam tovább –, minden valószínűség szerint több tucatnyi Németh Adrienn tanul a budapesti egyetemeken. Arról nem is beszélve, hogy mi van, ha nem fővárosi intézmény hallgatója, hanem vidékié, mert ezt sem lehet kizárni. Mint ahogy azt sem, hogy nem a valódi nevén mutatkozott be, vagy nem is egyetemi hallgató – mint számba vehető kutatási tényező, ilyesmi is megfordult a fejemben, azután eszembe jutottak azok a nagy, őszinte, égszínkék szemek, és ezeket mindjárt el is vetettem.

Hogy a fentiek közül végül nem kísérleteztem egyikkel sem, annak az az egyik oka, hogy lusta ember vagyok, és bármennyire is fontosnak tartottam, hogy megtaláljam az egyetlen egyszer, alig fél óra erejéig látott Németh Adrienn, lustaságom megakadályozott abban, hogy átlépjem a józan ész határait. Ami megint csak azt igazolja, hogy mindez igazából az önterápiám része volt. Csak az első hetekben gondoltam arra, hogy szerelmes volnék Adriennbe – azután ebből annyi maradt, hogy jó érzés gondolni rá, és jó volt újra meg újra meghallgatni a kazettán, majd később számítógépen tárolt üzenetét. Elsősorban azért akartam megtalálni őt, hogy a vele megtapasztalt ritka varázslat folytatódjék – lehet, hogy nem bennünk és a kettőnk kapcsolatában, hanem elsősorban bennem.

Két héten keresztül minden nap elzarándokoltam a Móricz Zsigmond körtérre, ott egy darabig álltam az újságáros, a virágáros és a hamburgeres gyanakodó pillantásait, majd fölgyalogoltam a Villányi úton, és bejártam a Feneketlen-tó (amely persze nem feneketlen, bár valóban szokatlanul mély: 4-5 méter, egy hajdani téglagyári munkagödörben keletkezett), valamint a kertészeti egyetem környékét. Nem jutottam semmire. Az egyetlen eredménye az lett a bolyongásaimnak (már ha lehet ezt eredménynek tekinteni), hogy a második hét szerdáján a körtéren beleütköztem Rabcsák Gézába.

Ő lepődött meg jobban, én valamelyest számíthattam rá, hiszen a közelben lakott. A körtéri nagy közértebből jött ki, telepakolt szatyrokkal mind a két kezében, és amint megpillantottam, megint csak az jutott az eszembe, hogy sok-sok esztendővel ezelőtt, a gimnázium utolsó két évében egyikünk se gondolta, hogy egyszer úgy fog mutatkozni, mint egy átlagos kispolgár, aki a fárasztó munkanapja után bevásárol, majd hazafelé tart.

– Mit keresel errefelé? – nézett rám kikerekedett szemekkel.

Eszem ágában sem volt beavatni a titkomba, úgyhogy azt válaszoltam, hogy a Feneketlentől szembeni barokk templomot jöttem megnézni. Ezt megint csak látható megütközéssel fogadta, azután eszébe jutott, hogy Budapest történetéről írok dolgozatot – vagy könyvet talán –, és nyilván ez a templom is szerepelni fog benne. Bólogattam, hogy igen, így van, majd udvariasan megkérdeztem, hogy érzi magát.

– Köszí, jól – felelte szokásos flegmaságával, s hozzátette: – Lesz nálam pénteken egy buli, ha van kedved, gyere el.

– Igazi buli? – kérdeztem vissza.

– Naná! Házibuli.

Biccentettem, kezet ráztunk, ő fölszállt az épp beérkező autóbuszra.

Az innen-onnan elcsípett megjegyzések és félmondatok nyomán egészen odáig úgy képzeltem el a házibulit, hogy egy félhomályban úszó lakásban a hangszórókból üvölt a zene, a félhomályos nagyszobában összekapaszkodva táncolnak a párok, a fal mentén és a sarokban végeláthatatlanul kígyóznak az üvegek, a szőnyegen és az ágyakon részeg emberek fekszenek,

a konyhában tornyokban áll a szendvics és a mirelit pizza, a fürdőszobába nem lehet bejutni, mert odabent szeretkeznek, és így tovább... Mindenből azonban igen keveset láttam azon a péntek estén Rabcsák Gézánál. Mindjárt azzal a bakival indítottam, hogy túl korán érkeztem: hétre szolt az invitálás, és én hét előtt pár perccel be is csöngettem. A házigazda érezhető meglepetéssel nyitott ajtót, rajtam kívül még senki nem volt ott. Úgyhogy az első óra azzal telt, hogy ültem a szobában és néztem a tévét, Géza pedig a pogácsás és a salátás tálcákat igazgatta az asztalon, illetve behozott a konyhából néhány üveget. Nyolc óra után kezdtek szállingózni a vendégek, akkor kibontottuk az üvegeket, és a házigazda fölhangosította a zenét.

Onnantól kezdve a dolog valamelyest hasonlított ahhoz, ami képzeletemben a házibulikról élt, noha a valóság annál – legalábbis így, első tapasztalásra – sokkal lágyabbnak bizonyult. Nem volt félhomály: égett a lakásban minden lámpa, és fényárban úszott a nagyszoba is, ahol többségében tartózkodtunk. A bekapcsolt számítógép előtt is mindig ültek páran, fölváltva játszottak rajta különféle játékokat. Rengeteg szendvics, pogácsa és saláta fogyott, és elképzeléseimhez mérten kevés alkohol. Nem voltak se táncosok, se összegubancolódtak párok. Főleg Géza főiskolai évfolyamtársai jöttek el, s mivel szinte mindnyájan az államigazgatásban dolgoztak, szóba kerültek politikai témák is. Én viszont egy idő után meguntam a politizálást, és átmentem a hálósobába, ahol egy csúnya arcú, pattanásos srác a mobiltelefonját mutogatta egy csúnya arcú, szemüveges lánynak. Az efféle szerkezet akkortájt még újdonságnak számított, úgyhogy kíváncsian végighallgattam a működéséről szóló kiselőadást. A srác azután kiment, én pedig egyedül maradtam a lánnyal, és elkezdtük bámulni a franciaágy végénél duruzsoló kicsiny tévét. Meglehetősen későre járt már, így hát nem keltett különösebb meglepetést, hogy az egyik külföldi csatornán kapcsolgatás közben szexfilmre bukkantunk. Mindketten eleget ittunk ahhoz, hogy ne érezzük emiatt feszélyezve magunkat – néztük, és közben pikáns megjegyzések közepette kommentáltuk. Én ettől természetesen izgalomba jöttem, hiszen a szexualitásról azelőtt nem nagyon beszéltem senkivel (a szüleimmel sem: ők kerülték ezt a kérdést, úgy voltak vele, hogy az iskolában a többiektől úgyis megkapom a kellő fölvilágosítást), és az efféle kalandjaim is meglehetősen ad hoc jellegűek voltak. Most viszont szexfilmet néztem egy lánnyal, közben szabad szájú kommentárokat tettünk, szóval, kevesebb is elegendő lett volna ahhoz, hogy a helyzet totálisan fölcsigázzon... és a lánynak sem volt ellenére, hogy amikor egy-két óra felé távozni készült, följánlottam, hogy beülök a taxijába, és az ő lakásáig megfizessük a fuvardíjat.

Az Astoria közelében lakott, a Rákóczi úton. Megtehettem volna, hogy tovább megyek a taxival, egészen hazáig, ám kiszálltam, mondván, itt föl tudok ülni az éjszakai buszjáratra. Persze, a kijelentés mögött az a nem is olyan titkos vágy húzódott, hogy hátha a lány föl-invital. Ez meg is történt: megkérdezte, nincs-e kedvem meginni nála egy pohárka házi pálinkát, nemrég kapta, és annyi van belőle, hogy nem tud vele mit kezdeni. Azonnal igent mondtam, úgyhogy fölmentünk hozzá.

Túl sokat nem tudtam a lányról, csupán annyit, hogy idősebb nálam pár évvel, és Rabcsák Géza évfolyamtársa volt. Egy meglehetősen lepusztult, régi bútorokkal telipakolt lakásban lakott – ami ráadásul zajos is volt, minden ablaka az Erzsébetváros és Józsefváros határát jelentő Rákóczi útra nyílt. Ittam egy pohár pálinkát, néhány kortyot ő is ivott, aztán vára-kozásteljesen üldögéltünk a nagymamától örökölt ócska sezlonon, és felszínes dolgokról beszélgettünk. Végül kótyagos fejjel közöltem vele, hogy ideje távoznom, mire bólintott, és habár reméltem, hogy tartóztatni fog, ezt egy szóval sem jelezte. A folyosót lezáró rácsig kísért. Nem válaszolt a köszönésemre: bezárta a rácsot, lehajtott fejjel visszament a lakásába. Miután eltűnt az ajtó mögött, éreztem, ahogy tódul belém a vér, és újra izgalomba jövök. Toporogtam a bezárt rács előtt, s az ajkamat harapdáltam mérgemben, közben próbáltam eltalálni, hogy a rács mellett lévő négy csengő közül melyik lehet az övé – a családnevét nem

tudtam, a keresztnéve pedig (Ildikó) az ital hatására átmenetileg kiment a fejből. Egy darabig vártam, hátha kijön, de nem jött ki; úgyhogy az elszalasztott lehetőség miatt továbbra is dühöngve elindultam lefelé a sötét lépcsőházban.

*

Egy darabig kacérkodtam a gondolattal, hogy megkeressem Ildikót. El is kértem a számát Rabcsák Gézától, aki a telefonon keresztül is hallatszó vihogás közepette lediktálta, én meg beírtam a noteszomba. Többször is eljutottam a konkrét elhatározásig, hogy föl hívom. Természetesen akkor volt különösen erős a kísértés, amikor testi vágyak és képzetek gyötörték: újra meg újra eszembe jutott, ahogy fekszünk a tévé előtt, nézzük a szexfilmet, és jókat vigyorogva zaftos megjegyzésekkel illetjük a látottakat. Ilyenkor rendre elkapott a tehetetlen düh, amiért veszni hagytam az akkor nyilvánvalóan kínálkozó és az addigi életemben kuriózumként jelentkező alkalmat. Végül mégse hívtam föl. Egyrészt gyávaságból nem, másrészt azért, mert amikor a vágyak csillapodván végiggondoltam, hogy mit mondhatnék neki, roppant életszerűtlennek és ostobaságnak tartottam, hogy mondjuk bejelenteném, hogy azon az estén ugyan nem vettem a lapot, ám most itt vagyok, szívesen odamegyek a lakására, és csináljuk, ami akkor elmaradt.

Egyszer még találkoztam vele. Géza elhívott egy másik buliba. Nem őhöz, ezúttal nem ő volt a főszervező. A tizenharmadik kerületnek a Körút melletti nagypolgári részébe, Új-Lipótvárosba, a Pannónia utcába, egy söröző pincéjébe szólt az invitálás, ahol a társaság többes születés- és névnapi partit tartott. Meglepett, hogy az egyetlen közös alkalmat követően Rabcsák Géza nekem is szólt, de tagadhatatlanul jólesett a meghívás, eleget tettem neki. A buli azonban annál kevésbé tetszett: unatkoztam, és amint alkalmasnak találtam az időt, meglógtam róla. Nem tetszettek sem az erőltetett poénok, sem az infantilis csínytevések – mint például sötét vagy erős paprikát önteni a távollévő sörébe, azután harsányan röhögni azon, hogy milyen pofákat vág –, de nem találtam a helyemet akkor sem, amikor a társaság a régi közös emlékeket elevenítette fel.

Táncra is sor került. Beálltunk a pince azon végébe, ahol nem voltak székek és asztalok, és elkezdtünk csörögni. Igyekeztem Ildikó közelébe kerülni, többször rámosolyogtam, sőt a nagy hangerő dacára olykor a magam tetzesosza módján kicsit tettem a szépet neki, de ő alig vett tudomást ebbéli igyekezetemről. Egykedvűen hallgatott, legföljebb udvarias félmosolyra húzta a száját egy-egy tréfásnak szánt megjegyzésem nyomán. Hamar letettem arról, hogy rövidke kis történetünknek folytatása lehet – egyúttal pedig tanulságként azt véstem az agyamba, hogy egy föl kínálkozó nőt vissza lehet utasítani, onnantól azonban nincs hozzá visszaút.

Ez már valamikor a tavasz végén történt. Akkoriban már csak alkalmanként jártam ki a Móricz Zsigmond körterre: ha nem volt máshol dolgom, és sétálni szottyant kedvem, megessett, hogy arrafelé vettem az irányt. Időnként a hónom alá csaptam a jegyzeteimet, odabuszogtam, aztán a Feneketlen-tó partján, egy padon olvasgattam; közben szemmel tartottam a környéket, és reménykedtem, hátha fölbukkan Adrienn. Nem bukkant föl. Legalábbis azt hiszem, hogy nem, ugyanis egyszer mintha láttam volna valakit, aki akár ő is lehetett. Sétáltam a tó körül, és épp próbáltam rávenni magamat arra, hogy leüljek egy padra, kinyissam a táskámban cipelt jókora dossziét, és belemélyedjek a 19. századi budapesti bűnözés szociológiai hátterébe, amikor vagy ötven méterrel előttem észrevettem egy lányt, aki hátulról Németh Adriennre emlékeztetett. Ahogyan azt ilyen távolságból föl tudtam mérni, ugyanolyan magas volt, mint ő; ugyanaz az alak, ugyanaz a termet, ugyanaz a hajviselet; de még a járása is olyannak tűnt, mint Adrienné. A Feneketlen-tó partján haladt a Kosztolányi Dezső tér felé, persze, azonnal a nyomába eredtem, és amilyen gyorsan tudtam, siettem utána, sőt, futottam, ám a Bocskai úton nyomát vesztettem. Hiába tekintgettem minden irányba,

egyszeriben mintha a föld nyelte volna el. Némi tétova föl-alá rohangászás után bekukkantottam néhány üzletbe, de nem találtam sehol. Arra is gondoltam, hogy valamelyik itteni házban lakik, és lázas igyekezettel elkezdtem nézegetni a névtáblákat – ezúttal azonban nem találtam egyetlen Némethet sem. Később azzal biztattam magam, hogy nem is Adrienn-t láttam – már ha láttam valakit egyáltalán, és nem a képzeletem játszott velem.

Akkortájt már csak nagyon haloványan élt bennem a remény, hogy megint telefonálni fog. Az első napokban-hetekben még számítottam rá, igyekeztem is a lehetőség szerint nap mint nap rövidebbre fogni a körtér környéki nyomozásaimat, hogy este minél többet lehessen otthon, hátha hív. S emiatt nem mentem le például a szüleimhez az egyik hétvégén; a következő leutazásom előtt pedig fölkutattam a lakást a telefon használati utasítása után, hogy megtaláljam, miként lehet a bejövő hívásokat – ha lehet egyáltalán – egy másik kapcsolási számra, nevezetesen a szüleimre átirányítani. Ha pedig olykor-olykor úgy érkeztem haza, hogy pirosan villogott az üzenetrögzítőm kijelzője, elkapott az izgalom, és első gondolatom mindig Adrienn volt. Ám minden alkalommal csalatkoznom kellett.

Magamban úgy kalkuláltam, hogy Adrienn esetleges újabb telefonálása legfőlőbb a találkozásunkat követő első egy-két hétben várható – addig ugyanis még friss emlék lehetek a számára, azt követően viszont az élmény halványodni kezd, és végül már egyáltalán nem érzi fontosnak, hogy újra keressen. Nem beszélve arról, hogy azt hiszi, hogy megadta nekem a számát, és most arra vár, hogy a rögzítőn hagyott üzenetét követően én jelentkezzem: nyilván úgy gondolja, hogy ő megtette a szükséges lépéseket, mostantól nála van a labda, amennyiben akarok tőle valamit, majd hívom.

Nem vagyok járatos az adatvédelmi jogszabályokban, mégis, fölkerestem a telefontársaság egyik kirendeltségét, és hogy szavaimnak nagyobb nyomatékot adjak, magammal vittem a tanszéki diktafont is, rajta Adrienn több tucatszor meghallgatott üzenetével. Nem kellett a munkahelyemtől messze mennem, a kirendeltség az egyetem közelében volt, a Petőfi Sándor utcában. A kiszolgálópultnál egy ötvenes éveiben járható, mogorva arcú, molett hölgy fogadott. Először sehogyan nem akarta megérteni, hogy mit akarok, legalábbis úgy tett, mintha nem értené – háromszor is elmondatta velem, hogy azért jöttem, mert kaptam egy számomra nagyon fontos telefonüzenetet, csak épp nem tudom az illetőt visszahívni, mivel nem ismerem a telefonszámát, így hát szeretném megtudakolni, hogy az adott időpontban milyen számról érkezett az a bizonyos hívás.

– S miféle üzenetről volna szó? – érdeklődött változatlan szigorúsággal az arcán a molett hölgy.

– Egy számomra nagyon fontos üzenetről...

– Valamiféle kiemelt fontosságú ügy?

– Igen, azt hiszem... legalábbis én is így mondanám...

– Hivatalos ügy?

– Nem – megráztam a fejem. – Egyáltalán nem hivatalos.

– Tehát magán célzatú?

– Igen – pár pillanattal később hozzátettem: – Számomra viszont nagyon fontos. Égbekiáltóan az.

A hölgy az orrára tolta a szemüvegét:

– Magánemberként eszközli a kérést?

Néhány másodpercebe beletelt, mire fölfogtam a kérdés értelmét, aztán bólintottam:

– Igen.

– Semmiféle hivatalos papírja nincs róla?

A zsebeimben turkáltam:

– Hát, itt van a személyim, ha kell...

– Nem ilyenre gondoltam. Az érdekelne, van-e valamiféle hivatalos papírja arról, hogy én kiadhatok magának erre vonatkozólag személyes adatot?

– Erről nincs papírom – válaszoltam magamra erőltetett nyugalommal. – Viszont a telefonszám, amelyre a hívás beérkezett, az enyém, én vagyok az előfizető. Ezt Ön is meg tudja nézni a nyilvántartásában, de a biztonság kedvéért elő is kerestem a szerződést...

Megint a zsebembe nyúltam, és ezúttal ki is húztam onnét a telefontársasággal kötött szerződésemet. A hölgy orra elé dugtam, aki visszatolta a helyére a szemüveget, majd akkurátusan széthajtogatva maga elé tette, és elkezdte tanulmányozni a papírt.

– Zaklatják magát arról a bizonyos számról? – kérdezte hirtelen.

– Nem – feleltem.

– Akkor miért akarja megtudni?

Nagy levegőt vettem, és nekikészültem, hogy immáron negyedjére beszéljem el a históriámat, ám az ügyintéző asszonyosság a torkomra forrasztotta a szót – megint az ornyergére tolta a műanyag keretes szemüveget, és közölte:

– Ebben az esetben ugyanis tudnánk figyeltetni azt a számot...

– Nem zaklatnak, mert mindössze egyszer... – rögvest észbe kaptam, és hebegve hozzátettem:

– Illetve végül is zaklatnak, mert hogy...

A hölgy megcsóválta a fejét:

– Sajnálom, nem tehetek semmit. A viszontlátásra.

Visszaadta a szerződést.

Még elnyögdöstem pár szerencsétlen könnyörgő mondatot, ám nem jutottam semmire. A hölgy lezárta az ügyemet, én pedig kénytelen voltam elkotródni, mielőtt kitéssékel a biztonsági őr.

Megint csak átkozni tudtam a balfékségemet: tálcán kínálták föl a megoldási lehetőséget, de későn eszméltem, és nem tudtam élni vele.

Elhatároztam, hogy a következő alkalommal ügyesebb leszek.

Ezúttal a telefontársaság egy másik, józsefvárosi irodáját kerestem föl, a Nagykörúton, a Blaha Lujza tér és Rákóczi tér között. Jóval kisebb kirendeltség volt, mint a Petőfi Sándor utcai: két ügyintéző tartózkodott benne, és kevesebbet kellett sorba állnom. Egy álmatag arcú, lassú beszédű fiatal lány foglalkozott az ügyemmel, és én ravaszul rögtön azzal álltam elő, hogy zaklatnak egy bizonyos telefonszámról, és szeretném megtudni, ki az.

– Írásban kellene kérvényezni – mondta a lány gépies hangon, miközben a kirakaton át a Körút forgalmát bámulta.

– Megtehetem itt is?

– Igen.

– S akkor megkapom itt a telefonszámot?

– Nem.

Kicsit úgy éreztem magam, mintha kabaréjelenetben lennénk, de nem hagytam annyiban a dolgot.

– S miért nem kapom meg?

A lány úgy beszélt, mintha olvasná:

– Mert erre itt nincs lehetőség. Nekem is kérvényezni kell a központ felé, ki kell vizsgálni az ügyet, ők utánajárnak, és adott esetben tudják blokkolni az arról a számról Ön felé kezdeményezett hívásokat.

Egy másodperc alatt taktikát választottam. Szerencsére rajtam kívül egyetlen ügyfél tartózkodott az irodában, akivel a másik alkalmazott foglalkozott, így hát odakönyököltem a pulthoz, és átváltva tegezésbe, bizalmaskodó hangon, amennyire csak lehetett, tömören és érthetően, de kellően hatásvadász módon előadtam a történetemet.

A lánynak nem kellett többször elmondanom, rögtön vette a lapot. Miután befejeztem, a kezét tördelte a pult mögött, és sírós-nyafogós hangon azt suttogta, hogy nem is tudja, mit tegyen.

– Mibe kerül ez neked? – kérdeztem a legszebb mosolyommal, nyájasan.

– Ha megtudják, kirúgnak – súgta felém, nehogy az iroda túloldalán ülő kollégája meghallja véletlenül.

– Senki nem fogja megtudni – leheltem vissza, majd a hatás kedvéért a fejére nyomtam a diktafon fülhallgatóját, s lejátszottam neki az üzenetet.

Tetőtől talpig elvörösödve adta vissza a készüléket.

– Ezt a lányt szeretnéd megtalálni? – kérdezte, és nem tudtam nem kihallani a remegő hangjából a Jane Austen és a Brontë nővérek könyvei iránti rajongást.

– Ezt – susogtam hősszerelmes módjára.

– Tudod, hogy mikor volt a hívás?

Hogyne tudtam volna! Ha álmomból riasztottak volna, akkor is rögtön meg tudtam mondani a pontos dátumot és a körülbelüli időpontot.

A lány megint a kollégája felé sandított: amaz változatlanul a másik ügyféllel foglalkozott. Kattintgatni kezdett a számítógépén, végül pár perc után, jelentőségteljes arccal, megint csak suttogva, azt mondta:

– Hát, nem tudom, hogy mennyit tudok segíteni, de az az igazság, hogy ez egy utcai telefonfülke száma. Mégpedig kártyás készüléké. A tizenegyedik kerületben, a Móricz Zsigmond körtéren – azzal felolvasta a percre pontos időpontot.

Egy pillanat alatt átfutott az agyamon: Adrienn hívásának időpontjában én a villamoson ültem, valahol a Kosztolányi Dezső tér és a Gellért tér között. Még az is lehet, hogy éppen akkor mentem át a Móriczon – vagy állt be a szerelvény az ottani megállóba –, amikor ő nekem telefonált. Meglehet: ha nem befelé, hanem kifelé bámulok, megláttam volna a körtéren. Be se kellett csuknom a szemem, egyszeriben láttam magam előtt, merre vannak ott a fülkék: közvetlenül az út mellett, a virágáros bódé szomszédságában... A villamosból épp odalátni.

Nem tudtam, melyiken bosszankodjam jobban: azon, hogy nem értem időben haza, vagy hogy a körtéren nem néztem ki a villamos ablakán. Mindenesetre nagyon megköszöntem a lánynak a segítséget – amire ő vállat vont, és annyit mondott:

– Irigylem azt az Adrienn-t – s köszönés helyett mélyen, hosszasan a szemembe nézett álmatag tekintetével.

*

Heteken keresztül harmincöt fokot mutattak a hőmérők, eső az előrejelzésekben sem szerepelt, és csak úgy, mint az elmúlt esztendőök hasonló alkalmakor, az olvadozó aszfaltú, rekke-

nően fullasztó Budapestet ezúttal se lehetett elviselni. Különösen nem egy panelház ötödik emeletén.

Lemenekültem anyámékhoz, vidékre. Ők két hétre elutaztak Horvátországba, a húgom pedig abban az életkorban volt – amely nálam kimaradt –, amikor az ember a csordaszellem bűvöletét követve kizárólag társaságban érzi jól magát: az egyetemi haverjaival járta sátorral és biciklivel járta az országot. Anyámék hívtak, tartsak velük, de nem fűlött hozzá a fogam, nem vonz a tengerparti henyélés, és nehezen viselem a forróságot. Maradtam inkább anyámék társasházi lakásában, ahol valamelyest el lehetett viselni a kánikulát. Lehúztam a redőnyöket, késő délutánig ki se dugtam az orromat a házból. Végre egyéb kötöttségektől és terhektől mentesen elmerülhettem a forrásaimban, és írhattam a dolgozatomat Budapest történetéről.

Ami az eredeti célját, azaz a tudományos fokozat elérését tekintve jól sikerült. Alaposan megdolgoztam vele, sok munkát és energiát fektettem belé, megérdemeltem hát az érte kapott elismerést és a vele járó tudományos fokozatot. Hozzászoktam, az életem részévé vált, hogy eminens tanuló vagyok – azaz már csak voltam, bár a közismert klisé szerint a bölcs ember holtáig tanul –, az ezzel kapcsolatos elismeréseket és egyéb dolgokat általános iskola óta az életem szokványos részének tekintettem. Hallottam róla, hogy középiskolai évfolyamtársaim egy darabig irigykedve emlegették, hogy rekord pontszámmal vettek föl az egyetemre, mi több, tanáraim követendő példaként állítottak az utánam jövők elé, ugyanakkor egyik sem keltett bennem különösebb földindulást. Kárpótlásként könyveltem el a tekintetben, hogy igaz, hogy kor- és osztálytársaim a maguk mércéi szerint nem számoltak velem, ám mégis csak akadt valami, amiben, ha ideig-óráig is, de fölém tudtam kerekedni. Persze, sokra nem mentem vele, az élet ettől nem változott: mind az enyém, mind az övék maradt ugyanolyan, legföljebb a helyszínek cserélődtek ki.

A nagyobb célt azonban nem sikerült teljesítenem: könyv nem született a dolgozatomból, és ez örömként vegyült örömömbe. Tanárom, aki korábban effélével kecsegtetett, a dolgozat bírálása és megvédése után egy hosszas négyszemközti beszélgetés során azt mondta, hogy noha az eredeti célt tekintve kiváló munkát adtam ki a kezemből, a dolgozatban sok minden benne maradt, nem dolgoztam ki eléggé ahhoz, hogy szellemiségében és szellemességében olyan legyen, amit érdemes könyvként megjelentetni. Ez az beszélgetés természetesen letört: hosszú idő óta az első bírálat volt, amit a szakterületemen, illetve a tudásomról kaptam, és arra figyelmeztetett, hogy nem szabad elszállnom magamtól – ezek szerint mégse vagyok akkora koponya, amekkorának tartom magam, illetve mások tartanak. Lehet, mi több, egészen bizonyos, hogy szorgalmas vagyok, hogy képes vagyok kitartóan és szívósan dolgozni és tanulni valamiért, ám a képességeim nem elegendőek ahhoz, hogy ezeken túl kitűnjek.

A dolog elkésérített, de nem döntött kétségbe. Néhány napra megrendült az önbizalmam, hiszen úgy éreztem magam, mint akinek az orra előtt csapják annak a szobának az ajtaját, ahová egész addigi életében készült bejutni. Kisiskolás koromtól fogva hatalmas tehetségnek voltam kikiáltva, olyannak, akiből – úgymond – egyszer biztosan lesz valaki, akinek emlegetni fogják a nevét, és akiről mások majd tisztelettel beszélnek. Eszerint készültem úgynevezett „felnőtt” életemre: ha másutt nem, legalább ezen a téren sikereim lesznek, mégpedig – mint egyetemi felvételem utózöngéiből is kiderült – olyan sikerek, amelyeket pont azok fognak a legjobban irigyelni, akikhez személyiségem korlátai miatt nem tartozhatok. A dolgozatot értékelő és addigi pályámat egyengető tanárom kijelentése azonban egyszeriben elvágta előttem az addig olyan simának és egyszerűnek látszódó utat. Szembesülnöm kellett azzal, hogy (egyelőre legalábbis) egy vagyok az országban dolgozó több tucatnyi történész közül, és habár jelent meg egy-két cikkem folyóiratokban, semmi nem mutatja, hogy több is lenne bennem.

Volt emiatt pár keserű napom, de végül sikerült a jobbik oldaláról megragadnom a dolgot. Amint az önterápiám hatni kezdett, s amint kezdett megnyílni előttem a világ, és kezdtek befogadni az emberek, kiderült, hogy nincs is szükségem homályos és pontosan meg nem fogalmazott ideákra. Igen, minden bizonnyal csupán egy ügyes iparos vagyok – na de hát az életet többnyire az iparosok művelik, ők faragják a hétköznapiakat, általuk válik olyanná a világ, amilyen. Persze, szükség van a nagy koponyáktól származó indító löketre is, azonban azt követően, hogy a dolog működni kezd, a hozzám hasonló iparosok viszik tovább a lendületet.

Így hát többé-kevésbé mégis csak könnyed szívvel – legalábbis a vártnál sokkal könnyedebben – búcsút vettem a lángészszégnek: tudomásul vettem, hogy a Budapest történetéről szóló dolgozatomból mégse lesz könyv („De azért dolgozzál még rajta – mondogatta hébe-hóba a tanárom –, ki tudja, lehet még ebből énekes halott”), és folytattam a munkámat a tanszéken – tanítottam, közben, ugyanúgy, mint addig, cikkeket és rövidke értekezéseket írogattam, amelyek némelyike meg is jelent.

Ami viszont mindezeknél jóval többet ért: lassacskán bekerültem – végre – az emberiségnek nevezett hatalmas közösségbe. Már én se éreztem kívülállónak magam, és a körülöttem lévő emberek sem ekként tekintettek rám. Úgy döntöttem: ha nem vagyok csodabogár, nem is viselkedem így. Sörözni meg moziba hívtam a kollégáimat, akik egy idő után viszonzták gesztusaimat, és egyre többet beszélgethettem velük. Tudatosítottam magamban, hogy egyáltalán nem vagyok más, mint a többi ember: se több, se kevesebb, se jobb, se rosszabb; de ha valamilyen téren mégis csak különb lennék, az se jelenthetne elegendő indokot arra, hogy kívülállóként, netán felülről tekintsek az emberiségre, ahová én is tartozom, és ahová minden ellenkező irányultságú, magamra erőltetett elképzelésem és téveszmém dacára valójában világéletemben tartozni akartam.

Elkezdtem hát közösségbe járni és ismerkedni emberekkel. Közben persze megmaradtak hosszú, magányos sétáim is, hiszen jólesett továbbra is olykor-olykor egyedül lenni, nem alkalmazkodni semmihez, csupán lófrálni zsebre dugott kézzel a városban, és bámulni a házakat, az utcákat, meg az embereket. Egy ilyen séta aztán majdnem az életembe került.

Több mint egy évvel azután történt, hogy találkoztam Adriennel. Az előző évinél is forróbb, pokolian meleg volt 1998 nyara: egymás után születtek a hőmérsékleti rekordok, heteken keresztül nem volt eső, a talaj kiszáradt, mindenfelé kiégetten sárgult a táj. Mégis, a hőség ellenére azon a nyáron az addigiaknál többet tartózkodtam Budapesten: egyrészt a köröttem kiépülgető társaság, a kollégák és az ismerősök miatt, másrészt azért, mert hiába utaztam le többször is a jól bevált rutin szerint anyámék viszonylag hűs társasházi lakásába, előbb-utóbb hiányozni kezdett a főváros, s jólesett a hőségtől meglágyult síneken döcögő és emiatt forró katlanná változó vonatokon újra meg újra visszatérni ide.

A belvárosban, az általam olyan jól ismert környéken sétálgattam egy forró kora délután. A Duna-partról tartottam a Váci utca felé, amikor úgy éreztem, hogy mögöttem megnyílik a föld, és fölszáll minden a levegőbe – beleértve engem is. Isteni szerencsém volt: csupán alig pár méterre jártam a Váci utcától, amikor meglökött, majd földhöz vágott a légnyomás. Mögöttem viszont valóban a levegőbe röpült az Aranykéz utca: amikor kótyagos fejjel fektemben visszanéztem, füstöt láttam magam mögött, sikongásokat és jajveszékeltéseket hallottam. Valaki fölrángatott az aszfaltról, és megkérdezte, jól vagyok-e. „Jól” – feleltem, és fizikai értelemben tényleg nem esett semmi bajom; mind a mai napig borzasztó azonban belegondolni abba, hogy ha egy fél perccel korábban robban a bomba, vagy ha én haladok valamivel lassabban, már nem vagyok.

A robbanásnak ott, az Aranykéz utcában halálos áldozatai voltak: a detonáció címzettjén, egy vállalkozón kívül meghaltak néhányan a környéken sétálók és dolgozók közül. Én pedig újra csak megtanulhattam egy roppant fontos dolgot az életről: nevezetesen azt, hogy sokat nyüglődünk, és elég sok a bajunk, ám mindezek eltörpülnek ahhoz képest, hogy milyen fontos és milyen nagyszerű is az, hogy élünk és élhetünk.

*

Hosszú időn át senkinek nem beszéltem Adriennről. Egyáltalán nem kezeltem valamiféle különleges titokként, egyszerűen úgy gondoltam, hogy ha eljön az ideje és lesz rá alkalom, akkor és ott majd beszélek róla, addig viszont fölösleges mások orrára kötnöm. A történet úgyis a folyamat egészében értelmezhető, és ahhoz, hogy bárki is megértse az indítékaimat, ismernie kell az előéletemet. Persze, a szüleimnek talán mesélhettem volna róla, akár már az elejétől fogva is, hiszen annak ellenére, hogy a mi viszonyunkra lényegében mind a mai napig, de különösen régebben egyfajta elhallgatás volt jellemző, ők azért szemmel tartottak, és bizonyos fokig érzékelték a körülöttem és bennem zajló dolgokat.

Az első ember, akinek Adriennről beszéltem, a Radnai Béla nevű kollégám volt. Őt már évfolyamtársamként is ismertem, ám akkor kerültünk közelebbi kapcsolatba, amikor a diploma után mindketten bent maradtunk az egyetemen. Nem egy tanszéken dolgoztunk (azóta ráadásul átment egy múzeumba), neki a középkori Magyarország a szakterülete – különösen Zsigmond király és kora –, de gyakran futottunk össze a büfében vagy folyosón, és olyankor mindig megálltunk és diskuráltunk. Fura figura: nagy tudású szakember (igaz, a hosszú évek óta készülő Zsigmond-monográfiája még mindig nem jelent meg), okos, intelligens, művelt, ugyanakkor időnként meglehetősen nyers és kellemetlen tud lenni – kell némi idő és empátia ahhoz, hogy az ember megszokja a stílusát. Utóbbinak nem voltam híján, hiszen emlékeztem, hogy Radnai Béla ugyanolyan közösségen kívüli magányos farkas volt az egyetem éveit alatt, akár csak én, így már pusztán a bajtársiasság miatt is el tudtam nézni a stiklijait és a tüskéit. Természetesen én is hallottam a róla szóló pletykákat, miszerint mindenféle zűrös ügyei lennének a magánéletét illetően, ám annyira azért nem kerültünk bizalmas viszonyba, hogy rákérdezzek a pletykák hátterére.

Egyszer az egyetem menzáján, ebéd közben a nőkről beszélgettünk, nevezetesen arról, hogy kinek milyen barátnői voltak (fiatalemberek között gyakori téma), és akkor nem tudtam megállni, hogy ne említsem meg neki Adriennről. Az igazat megvallva jól is esett végre valakinek beszélnem róla, mivel akkor már elég hosszú ideje a mindennapjaim fontos elemévé vált ez a fantomlány, helyesebben az utána való kutatás, és időnként nagyon nyomasztott, hogy egyedül cipelem a terhet, és egyedül birkózom a feladattal. Persze, nem tártam föl egyből mindent Radnai Bélának: csupán annyit mondtam, hogy találkoztam a buszon valakivel, nagyon jól beszélgettünk, majd megadtam neki a telefonszámomat, ő föl is hívott és üzenetet hagyott, ám a számát nem hagyta meg, én pedig szeretném őt megtalálni. Amint mindezt így, egyszerre elhadartam, nagy megkönnyebbülést éreztem. Annak meg különösen örültem, hogy Béla figyelmesen és értőn meghallgatott, majd kifaggatott, hogy miket csináltam eddig, milyen módszerekkel kutattam a lány után. Elmeséltem a sétáimat a Móricz Zsigmond kör téren és környékén, és arról is beszámoltam, hogyan szereztem tudomást arról, hogy azon a bizonyos estén egy Móricz Zsigmond kör téri telefonfülkéből hívott. Most azonban – tettem hozzá – nem tudom, miként lehetne innét továbblépni, és mi lehet (szakszerűen szólva) a következő kutatási irány.

Radnai Béla azt mondta ki, ami már korábban megfordult bennem is, ennyire egyértelműen azonban magamnak se mertem megfogalmazni:

– A pasiját látogatta meg.

Világosan emlékeztem Adrienn azon kijelentésre, miszerint azért sem érdemes megvárnom, mert nem tudja, hogy aznap visszajön-e onnét, ahová menni készül. Semmi okom nem volt tehát megcáfolni Béla állítását.

Morzsolgatni kezdtem a főzelékkel teli tányérom melletti papír szalvétát:

– Jó, de akkor miért hívott föl utána engem?

– Még szórakozni akart – Radnai Béla vállat vont. – Vagy lehet, hogy ilyen csaj. Szeret több vasat a tűzben tartani. Lelépett a pasától, aztán fölhívott egy másikat. – Elvigyorodott: – Lehet, hogy a fickó nem elégítette ki rendesen, és neked szánta ezt a nemes feladatot.

Az illendőség kedvéért elmosolyodtam, majd megjegyeztem:

– Az is lehet, hogy összeveszett a pasival.

– Lehet – ismerte el Radnai Béla.

– De az is lehet – folytattam –, hogy nincs is semmiféle pasi a képben. Egyszerűen ott volt dolga, meglátogatta a nagynénjét, a nagymamáját, a barátnőjét, akárkit, azután fölhívott.

Radnai Béla egyetértően bólogatott, azután azt kérdezte:

– Hirdetésekkkel próbálkoztál már?

Jól értettem a kérdést, mégis visszakérdeztem:

– Mikkkel?

– Föladni egy hirdetést... Megírod benne, hol és mikor találkozotok, és megadod az elérhetőségedet. Olyan újságban kellene megjelentetni, amit olvasnak az egyetemista lányok. Hátha észreveszi.

Csak csodálkozni tudtam, hogy nekem ez nem jutott az eszembe.

*

Két újságban helyeztem el a hirdetést, teljesen megegyező szöveggel. Az egyik egy, főleg a fővárosi huszonévesek által olvasott társadalmi és kulturális hetilap volt – nem volt egyszerű hirdetni benne: már azon sem tudtunk a szerkesztőkkel dűlőre jutni, hogy ez a „Társkereső” avagy inkább az „Üzenetek” rovatba való, végül az előbbibe tették; ráadásul a hirdetésekre kizárólag levélben lehetett válaszolni – a szerkesztőségben nyitottak nekem egy postafiókot, annak számát közölték a hirdetés végén, én pedig időről időre betelefonálhattam, hogy érkezett-e válasz. Összesen kétszer jelentettem meg ott a szöveget (nem volt olcsó multság), és volt, hogy naponta hívtam őket, de folyton csak a morcos választ kaptam, hogy senki nem küldött semmit.

A másik újság egy ingyenes műsormagazin, amit mozikban és gyorséttermekben terjesztenek. Itt másként zajlott a hirdetés menete: a szöveg mögé be kellett írnom a telefonszámomat – a biztonság kedvéért mind az otthoni, mind a tanszéki számomat beleírtam –, aztán várhattam és bízhattam a szerencsémben. Eleinte úgy terveztem, hogy drágasága okán csupán egy, legfőljebb két alkalommal közlöm ott is a hirdetést: próbaként megjelentetem a szöveget, és ha nem történik semmi, egy-két hónap után újabb kísérletet teszek. Annak, hogy végül éveken át hetente megjelent, Mariann volt a kiváltó oka.

Azon a napon ismertem meg, amikor először bementem a laphoz a hirdetés ügyében. Kicsit vaskos, de azért nem kövér, velem egy magas, vakítóan vörös hajú és telt keblű nő volt. Egyedül üldögélt a műsorújság kicsiny írodájában, és nagy érdeklődéssel olvasta az elébe tett szöveget.

- Hát, ez nagyon regényes dolog – jegyezte meg, nem kevés kacérsággal a hangjában.
- Mi volna ebben regényes? – érdeklődtem.
- Az, hogy így keresel egy lányt. Azt hittem, ilyesmi csak a könyvekben meg a filmekben fordul elő.

Jobban megnéztem az íróasztalát, és láttam, hogy az egyik sarkában könyvek tornyosulnak egymásra rakva.

- Sokat olvasol?

Mariann követte a pillantásomat:

- Itt van erre idő.

Egyszeriben elöntött a merészség – igaz, ehhez nagyban hozzájárult Mariann kacérsága is:

- A szomszédban láttam egy kis büfét, ha gondolod, igyunk meg ott egy kávé... Persze, ha van kedved hozzá...

Arra se volt időm, hogy meglepődjek a bátorságomon, máris jött a válasz:

- Ott elég ócska kávé adnak. Amúgy se mehetek sehova, mert bármikor hívhatnak a főnökeim. De – Mariann a háta mögé mutatott – itt, az irodában szuper kávéfőző van. Két óra múlva végzek. Ha van kedved, gyere ide, és megiszunk idebent egyet.

Említettem, hogy meglehetősen rossz alvó vagyok, úgyhogy délután már kerülöm a koffeintartalmú italokat, viszont addigra megtanultam, hogy vannak az életben olyan kivételes alkalmak, amikor az embernek a saját érdekében szakítania kell a begyöpösödött szokásaival. Ez is egy ilyen kivételes alkalom volt – a kávé túl természetesen azért, mivel randevúra hívtam egy nőt, aki azt rögtön el is fogadta.

Mégpedig nem is akármilyen randevúra.

Néhány perccel hat óra előtt újra megjelentem a műsorújság hirdetési irodájában. Mariann széles mosollyal üdvözölt, és noha még nem telt le teljesen a munkaidő, azonnal bezárta az irodát. Kezet nyújtott, bemutatkozott:

- Tarnóczai Mariann vagyok.
- Tóth Bence – mondtam hebegés nélkül, és viszonztam a mosolyt.
- Tudom – felelte vidáman. – Együtt töltöttük ki a megrendelőt. Reméltem, hogy visszajössz...
- Megbeszéltük, nem?
- ... úgyhogy már le is főztem a kávé – a háta mögé mutatott.

Csak ekkor konstatáltam az irodában terjengő kávéillatot.

Mariann határozott, céltudatos hölgy volt. Az első pillanattól kezdve egyértelműen kinyilvánította, hogy mit akar. Legföljebb annyi szabadságot hagyott nekem, hogy hébe-hóba eldönthettem, mit fogadok el. Mondhatnám, hogy meglepődtem, de addigra már kezdtem hozzászokni ahhoz, hogy folyamatosan változik az életem, és napról napra újabb kalandokkal és lehetőségekkel ajándékoz meg a sors. Így hát szemrebbenés nélkül hagytam, hogy az első kávékortyok után az ölembe üljön, és szenvedélyesen csókolózni kezdjen velem.

Nem csak ő, én is ki voltam éhezve az effélére, úgyhogy annyit kérdeztem csupán:

- Nem látnak be kívülről?

A fejét rázta, hogy nem. Ebben nem voltam egészen bizonyos, de hagytam, hogy pár perc vad csókolózást követően kihámozzon a nadrágomból, és ő is letolja a bugiját.

Miután végeztünk, ugyanolyan szenvedéllyel megcsókolt, és mintegy magyarázatképpen annyit fűzött hozzá:

– Az az igazság, hogy oltárira megirigyeltem azt a lányt.

– Melyik lányt?... – bármennyire furán hangzik, abban a pillanatban tényleg nem tudtam, kiről beszél.

– Hát akit annyira keresel, hogy hirdetésekkel adsz föl miatta...

Az álmatag tekintetű leányzó jutott ekkor az eszembe, akit telefontársaság körúti irodájában sikerült a sztorimmal az ujjam köré csavarnom.

Így kezdődött a Mariannal való kapcsolatom. Vagy mondjuk inkább így: viszonyom. Hamar kiderült, hogy jó pár évvel idősebb nálam, mi több, férjes asszony. A férjével soha nem találkoztam, fényképet se láttam róla, csupán Mariann elbeszéléseiből ismerem. Már amennyire lehet ismerni egy olyan embert, akiről a felesége kizárólag azt hajtogatja, hogy elhízott, tohonya alak, ráadásul impotens, hiszen hónapokon át nem nyúl a feleségéhez, s ha nagy ritkán neki is merészkedik, abban sincs köszönet.

Megint csak olyan történt, amiről korábban álmodozni se mertem: házasságtörő lettem. A bűn pedig, nem tagadom, édesnek bizonyult. Az se érdekelt különösebben, hogy túl sokat nem jelentettem Mariann életében: leginkább eszközt arra, hogy általam élhesse ki szexuális vágyait. Nem kért többet ennél, és nem is adott – igaz, nem is tudtam volna többet nyújtani, hiszen egészen más pályán mozogtunk és más körülmények között éltünk. Mariann állítólag impotens és tohonya férje jól menő üzletember volt. Budán, a második kerület Rózsadomb-ként ismert részén laktak – ami a Gellért-hegy és a Várhegy után a budai Duna-part harmadik legmagasabb dombja, több mint száz esztendeje gazdag nagypolgárok otthona, és nagyban valószínűsíthető, hogy az itt eltemetett és minden bizonnyal első budai török halottról, az 1541-ben, a győzelmi istentisztelet közepette elhunyt Gül Baba nevű dervisről kapta a nevét. Gyakran utaztak egzotikus helyekre, társaságba jártak, hozzájuk hasonló nagyvilági emberekkel tartották a kapcsolatot. Mariannak igazából semmi szüksége nem volt arra, hogy egy hirdetési irodában poshadjon nap mint nap, ám túlságosan tűzről pattant és heves személyiség volt ahhoz, hogy otthon kuksoljon a négy fal között, inkább talált magának egy mások számára talán monotonnak és unalmasnak tűnő állást avégett, hogy ha már otthon nem lehet, úgy másutt kiélhesse kalandvágyait.

Nem én voltam az első az életében, akit az irodában összeszedett. S nem is az utolsó. Azért dobott ki jó félév után, mert valaki mással is összegabalyodott. Nem bántam különösebben, hiszen érzelmileg egyáltalán nem kötődtem hozzá – se ő énhozzám –, viszonyunk kizárólag testi jellegű volt. Abba azonban beleadtunk apait-anyait. Mikor véget ért, leginkább azon keseregtem, hogy most egy darabig megint nem tudom kielégíteni ez irányú vágyaimat, amelyek sok-sok évnyi elfojtás után egyszeriben vulkánként törtek a felszínre.

Vagy az irodában találkoztunk, zárás körül, vagy nálam, a Szentmihályi úton. Randevúink ritkán tartottak egy óránál tovább, hiszen Mariann sietett haza, a férjéhez, és el kellett számolnia az idejével. Azt hiszem, harmadik találkánk alkalmával jött el először hozzám, akkor is azért, mert engem eleinte feszélyezett a bürosex – hiába bizonygatta, hogy, dacára a hatalmas ablakoknak, kívülről nem látni, mi folyik az iroda belsejében, azon a délutánon mégis arra kértem, hogy ezúttal nálam csináljuk. Nevetett, legyintett, igent mondott. Végül mégse járt olyan sokszor nálam, egyrészt mert az odautazással is fogyott a drága idő, másrészt pár alkalom után megedződtem, és hozzászoktam az asztal- meg a széktáncoltatáshoz. Továbbá amiatt sem forszíroztam nagyon a dolgot, mert tudtam, hogy Mariann nem az én panelkörnyezetembe való.

Egyszóval: első ízben volt a lakásomon, amikor megcsörrent a telefon. Mivel még nem voltam ilyen helyzetben, nem tudtam, mitévő legyek. Ő azonban rutinosan leugrott rólam, s integetett, hogy vegyem föl. Nem tehettem mást, mint föltápáskodtam, és zaklatott hangon beleszóltam a kagylóba:

– Tessék.

– Németh Adrienn vagyok.

Falfehér lettem, alig tudtam kipréselni a szavakat:

– Szia...

– Annyira vágyom rád! Nem bírok magammal! Mindig a bugyimban nyúlkalok. Mikor jössz megint? Olyan jó lenne, ha megint jól megdugnál, mint amikor... – a mondatot röhögés szakította félbe, aztán megszakadt a vonal.

Ezt követően érkezett még pár hasonló hívás. Általában ugyanúgy felolvasták a szöveget, mint az első alkalommal, és többnyire ugyanúgy nem tudták a röhögéstől végigmondani. Olyan is volt, hogy férfihang hívott, és eldarálta, hogy Németh Adrienn a város egyik legjobb kurvája, de ő tudna három másikat is ajánlani, amennyiben megfizetem.

A dolog akkor tette be nálam a kiskaput, amikor egy nap ebédreől visszaérkezvén a tanszéken azzal fogadtak, hogy Németh Adrienn keresett. Megint elöntött a verejték, mint ilyenkor mindig, hiszen soha nem tudhattam előre, hogy ez most valós dolog, vagy megint valami ócska tréfálkozás. Megkérdeztem, üzent-e valamit. Erre mindenki elfordította a fejét, a férfiak közül páran a markukba röhögtek, a tanszékvezető pedig karon fogott, félrevezetett, és olyan disznó mondatot súgott a fejembe üzenet gyanánt, amittől én is elvörösödtem. Mindjárt a Radnai Béláról keringő pletykák jutottak az eszembe, és onnantól fogva egy darabig nem hirdettem tovább.

Amikor újrakezdtem, Mariann tanácsára nyitottam egy internetes postafiókot, és azt adtam meg elérhetőség gyanánt. Mariann lelkiismeretes nő volt: azt követően is szó nélkül fogadta és betette a hirdetéseimet a lapba, hogy szakított velem – már ha lehet ebben a viszonyban szakításnak nevezni azt, hogy egy másik férfival kezdte csillapítani vágyait. Nem sokkal ezután elment a műsorújságtól, én azonban továbbra is, rendületlenül adtam föl ott a hirdetéseket, ugyanazzal a szöveggel. Immáron életem rutinjává vált, árát beépítettem állandó havi költségeim közé. Az igazat megvallva, ahogy telt az idő, egyre kevésbé, sőt már jószerivel egyáltalán nem bíztam abban, hogy Adrienn jelentkezik. Az erre a célra nyitott e-mail címre soha nem írtak – leszámítva persze a rendszeresen érkező szexképeket, meg a prostituáltak hirdetéseit. Én azonban – leginkább babonából – nem akartam a dolgot abbahagyni: úgy éreztem, hogy az Adrienn utáni hajsza jelentette a fordulópontot az életemben, és a keresést azt követően is folytatnom kell, hogy az jószerivel fikcióvá vált. Ez ugyanis a kulcsa a változásomnak, illetőleg annak, hogy a múltam valamilyen formában ne térhessen vissza. A hirdetés ilyenformán új életem szimbóluma volt.

S végül ezeknek a hirdetéseknek köszönhetem, hogy megismertem Zsuzsát és hogy általa, valamint a hirdetések által egy kis időre mégis csak híres lettem. Persze, ez a hírnév ugyanúgy tizenöt percig tartott, ahogyan azt évtizedekkel ezelőtt Andy Warhol megjósolta, és korábbi ideáimtól eltérően egyáltalán nem a tudományos tevékenységemnek köszönhettem.

Zsuzsa akkoriban egy hetilapnál dolgozott újságíróként. Az előbb azt írtam, hogy senki nem válaszolt a hirdetéseimre. Most helyesbíték: leszámítva Zsuzsát, aki természetesen nem *senki*, hanem immáron a legfontosabb nő az életemben: a feleségem és a jövő gyermekem édesanyja. Írt egy e-mailt, miszerint régóta figyeli a hirdetésemet, és nem csak neki, de az ismerősei közül is jó pár embernek fölkelte az érdeklődését, úgyhogy örülne, ha volna

esetleg kedvem beszélgetni vele erről az egészről, aztán ha jól sikerül a beszélgetés, megírná a lapba a történetet.

Jól sikerült a beszélgetés, olyannyira, hogy lett folytatása is, és most nem a rólam megjelent rövidke újságcikkre gondolok, amelyre amúgy ugyanúgy nem jelentkezett Adrienn, ám ez akkor már egyáltalán nem érdekelt. Nem egyből, első látásra, hanem lépésenként, ám annál intenzívebben szerettem meg Zsuzsát. Az ő részéről sem ment gyorsan a dolog, hosszasan udvarolnom kellett neki. Beletelt némi időbe, mire el tudtam hitetni vele és meg tudtam győzni arról, hogy bármennyire is lányregénybe illő a sztori, az Adrienn-ügy valójában már akkor befejeződött, amikor ő nem ért el engem telefonon. Onnantól fogva az már nem a mi történetünk, hanem kizárólag az enyém, és nem rólunk szól, hanem rólam.

Meg Zsuzsáról.

Valamint természetesen erről a gyönyörű, mesés városról, Budapestről, ahol ha nehézségek árán is, de végre férfivá értem, és – mondom ezt most minden pátoz nélkül, csupán a maga hétköznapi értelmében – ember lett belőlem.

*

Abban a bizonyos világmegváltó évben, 1989-ben tettem be a lábamat először klasszikus pesti gangos bérházba. Merthogy manapság is bérházként emlegetik ezt a 19. század második felének nagy fővárosi építkezései során elterjedt, jellegzetesen budapesti épülettípust, noha az ilyenben lakók többsége már nem bérli az épület tulajdonosától a lakását, hanem birtokolja azt. Az elnevezés azonban – sok más dologgal egyetemben – maradt.

A Belváros déli peremén, a Nyugati pályaudvar közelében, a Bajcsy-Zsilinszky úton állt az a százéves épület, melynek egyik lakásában működött az anyám által kiszemelt nyelviskola központja. A szüleim úgy döntöttek: elég régóta tanulok angolul ahhoz, hogy nekifussak a nyelvvizsgának, előtte azonban jó volna elvégezni egy pár hónapos intenzív gyorstalpalót. Nem tiltakoztam, miért is tiltakoztam volna, hiszen ez nem volt szokásom, úgyhogy anyám egy langyos késő nyári délután kézen ragadott, fölült velem a vonatra, és beíratott egy újsághirdetés alapján kiválasztott, jó nevű fővárosi nyelviskolába. Ahhoz azonban, hogy majdan szombatonként nyelvvizsga-előkészítőn vehessek részt, ott, a helyszínen elvégeztettek velem egy röpké szintfelmérőt. Ami – eminens gyerektől hogy is lehetne másként? – jól sikerült. Számomra azonban nem az ebbéli siker keltette a legnagyobb élményt, hanem az épület. Mégpedig negatív értelemben. Először jártam ugyanis budapesti bérházban, és a látvány letaglózott.

Pedig az egyáltalán nem nézett ki rosszul. Legalábbis több hasonló korú és jellegű társához képest nem: nem tarkították hatalmas penészfoltok a lépcsőházat, nem potyogott óriási foltokban a vakolat, nem repedeztek meg a falak, és nem hiányzott a gang kövezete sem. Viszonyítási alapom azonban egyelőre nem volt, és mivel mindaddig kizárólag úgymond modern házak modern lakásaiban laktam, idegenkedve néztem az ódon falakat, a szecessziós díszítőelemeket a bejárati tér mennyezetén, a hideg oszlopokat, a vasrácsos ósdi liftet, a száz év alatt tükörsimára koptatott lépcsőket. Külön rácsodálkoztam arra a számomra addig ismeretlen építészeti megoldásra, mely során a ház belsejében udvart alakítottak ki, és az ajtók, valamint az ablakok egy része erre nyílt, a lakásokat pedig a lépcsőházból az udvar fölé lógó nyitott körfolyosókról lehetett megközelíteni. Akkor még nem tudtam, hogy ezt a körfolyosót (vagy függőfolyosót) nevezik gangnak. Ismertem a kifejezést az olvasmányaimból, csak éppen nem tudtam beazonosítani.

Anyám észrevette, hogy tágra nyílt szemekkel nézelődöm, és olyan büszkeséggel kérdezte, mintha övé lenne a ház, vagy legalábbis neki is lenne lakása benne:

– Hogy tetszik?

– Rettenetes – csúszott ki belőlem őszintén.

– Pedig az ilyen házakban gyönyörű lakások vannak – és tekintetének fölvilágosításából láttam, hogy nagyon sok mindent megadna azért, hogy neki egyszer egy ilyen épületben lakása legyen. Akkor láttam rajta először azt a sokáig kimondatlan, később bevallott vágyat, hogy ő igazából mindig Budapesten akart élni. Nem elköltözni innét az egyetem után, vagy ha mégis, akkor visszatérni ide.

A nyelviskola központjával szolgáló lakásban újabb, számomra zavaró dolgokkal találkoztam. Először is minden lépésemnél recsegett a parketta. Aztán elszédített a belmagasság: megszoktam, hogy azokban a lakásokban, ahol addig laktam, ha nem is súrolta a fejem a mennyezetet, de például székre állva kényelmesen lehetett a csillárban izzót cserélni; itt azonban már első pillantásra látszott, hogy ehhez még az az alumínium létra sem volna elég, amit apám odahaza használni szokott. Ugyanehhez a magassághoz méretezték az ablakokat és az ajtókat is – mindegyiken hideg tapintású, görbülő, régies kilincs. A lakást a szobákon áthaladva körbe lehetett járni, némelyik szoba sarkában ódon cserépkályha terpeszkedett, az egyikben fából ácsolt galériát is láttam.

A tanfolyamot aztán nem itt, hanem az Október 6. utcában, egy valamivel újabb („modernebb”) házban tartották. A szintfelmérőn látottak azonban olyan ellenkezést váltottak ki bennem, hogy amint kiléptünk az öles és egyébként pazarul díszített kapun, szinte húztam anyámat a vonat felé, hogy minél hamarabb hazaérjünk a mi barátságos, modern, alacsony légterű vidéki otthonunkba. Akkor és még nagyon sokáig el nem tudtam képzelni, hogy nekem egyszer egy ilyen házban lakásom legyen. Igaz, két évvel később efféle helyen laktam a proletár Váci utcában – azonban egy albérlet mégis csak más, mint egy saját tulajdonú lakás. Az albérletről tudja az ember, hogy átmeneti, ahonnet egyszer egész biztosan el fog költözni.

*

A lakást, ahol élünk, Zsuzsa választotta ki. Nekem nem volt különösebb bajom az Örs vezér téri lakóteleppel, ő viszont falusi lányként nehezen viselte a panelt. Én olyanban nőttem fel, Zsuzsa számára viszont egy lakótelep a városi lét legkiábrándítóbb arcát jelenti. Amúgy is: a média egyszer csak elkezdte ontani a híreket és a szakvéleményként feltüntetett kommentárokat arról, hogy a panelházak állaga rohamosan romlik – ezzel párhuzamosan pedig a bennük lévő lakások értéke csökken –, hiszen ezeket már úgy rakták össze, ahogyan nagyon sok mindent a 20. század utolsó harmadában: kimondatlanul is átmeneti megoldásként, a *carpe diem* jegyében, hogy amíg élünk, legyen valami, az utánunk jövők meg majd csak elrendezik a problémáikat. A hírekben hallottakon felül legalább annyira zavarta Zsuzsát a mindent beborító szürke beton, a nyári hőség, a szédítő emeleti magasságok, a szomszédból átszűrődő állandó zaj, és a panelházaknak az a jellegzetes szaga, amelyben összekeveredik a folyamatosan málló azbeszt, az átizzadt melegítőruhák és a hulladékleöntők mellé borított rothadó szemét bűze.

Eladtam kuckómat és beköltöztünk a belvárosba. Na, nem teljesen belülré, legföljebb az Örs vezér térhez viszonyítva beljebb, Középső-Ferencvárosba, amely az 1990-es évek közepétől rehabilitációs övezetként ismert: az Üllői út – Haller utca – Mester utca – Ferenc körút által határolt négyszögben nekiláttak fölszámolni az évszázados szegénynegyedeket és a valahai külvárosi nyomor évtizedekkel később is meglévő maradványait. A legrosszabb állapotú épületeket lebontották, helyibük újakat építettek, azokat pedig, amelyeket meg lehetett menteni, felújították. Mindez persze nem megy egyik napról a másikra, és noha a rehabilitációs övezet folyamatosan terjeszkedik északról dél felé, amikor mi ideköltöztünk, Középső-Ferencváros még meglehetősen eklektikus képet mutatott: tetszetős új társasházak keveredtek a régi bérkaszárnnyakkal, és miközben az utca egyik oldalán változatlanul a penész rajzol a falra virágokat, s nemcsak látszik, de vészterhes, baljós sikolyával hallatszik is a nyomor,

addig a szemben lévő épületek és a melljük települt infrastruktúra már polgári jólétről és kényelemtől árulkodik.

A mi házunknak hajdanában Brüll-ház volt a neve. Hogy miért, annak okát nem sikerült kiderítenem, minden valószínűség szerint a tulajdonosát hívták így. Egy Kiss Géza nevű mérnök tervezte, alig harmincévesen, kevéssel azután, hogy a párizsi és a berlini iskolaéveket követően hazatért, és előbb egy Körössy Albert nevű építész irodájában dolgozott, majd önálló karrierbe fogott. 1908-ban kezdték építeni, egy évre rá már készen állt, ám Kiss Gézának a jelek szerint egyedül mégse futott jól a szekér, ugyanis nem sokkal ezután visszatársult Körössyhez. Két másik pesti lakóház tervezése is az ő nevéhez fűződik – regénybe illő fordulat, pedig az élet írta így, hogy egyiket, a Rákóczi utat, mint kiderült, ha futólag is, de ismerem: abban a házban lakott, vagy talán lakik ma is Ildikó.

Annak, hogy a hajdani belvároson kívül vagyunk, az épületen is föllelhetők a nyomai. Kiss Géza remek munkát végzett, nincs se a küllemmel, se a funkcionális elrendezéssel baj, ám Erzsébetvárosban, Terézvárosban és Lipótvárosban a száz-százötven évvel ezelőtti nagy városfejlődés idején a tehetősebb polgárság lakott, s ez az olyan aprónak tűnő, mégis beszédes dolgokban is megnyilvánul, hogy arrafelé tágasak, szélesek a gangok, gyakran kőkorlát fogja őket körbe, és fényesre csiszolt kőoszlopok tartják a felsőbb szinteket. Nem beszélve a díszekről és a cirádákról, melyeknek az elmúlt évszázadban jócskán megkoptak a színeik, és már csak lassanként elmálló formáikban emlékeztetnek a hajdani szépségre és dicsőségre, ám mégis ott vannak, és tudósítanak arról, hogy abban az épületben jómódú emberek éltek hajdanán. Nálunk, Ferencvárosban – és a szomszédvár Józsefvárosban – keskenyek a gangok, vaskorlát határolja őket, és az épületek díszítése épp hogy annyi luxust enged meg, amennyi a belvárosinál szűkebbre szabott költségvetésbe egykoron belefért. A Brüll-ház a Ludovikával szemben, a kerület szélén áll, építése idején polgárok és tisztviselők laktak errefelé, néhány utcával beljebb azonban már igazi proletár bérkaszányák sorakoznak egymás mellett, amelyek a ferencvárosi ipari üzemek munkásainak szolgáltak otthonul.

A Brüll-ház földszintjén valaha a Ludovika nevű kávéház működött, belső, udvari terasszal, ahová a vendégek úgy tudtak kiülni, ha előbb átmentek a ma használatruha-üzletnek otthont adó kávéházi termeken. Ez a hajdani terasz – nagyszobányi, lebetonozott terület – négy lépcsőfokkal mélyebben van ma is az udvar többi részénél, és noha az oda nyíló ablakokat és az ajtót az 1950-es években befalazták, a vakolaton még látszódik a nyomuk. Ahol egykor fehér abrosszal borított asztalok és virágtartók sorakoztak, ma eldobott háztartási gépeket, rozsdás csöveket és kiszuperált, lábhiányos székeket tárolnak a lakók, a beton repedéseiben pedig burjánzik a gaz.

*

A lakást Zsuzsa találta, a helyszínt is ő választotta ki: egy ideig albérletben lakott a közeli Mester utcában, akkor nagyon megtetszett neki a környék, meg a kerület. Ráhagytam a dolgot, mondván, rendben, akkor keresgéljünk errefelé, úgyhogy végignéztünk néhány lakást a közelben, majd maradt ez. Szép, nagy, levegős; hátránya, hogy a viszonylag nagy alapterület mindössze két szobán osztozik. Eredetileg a mellette lévő lakás is hozzá tartozott, ám a szocializmus kitörésekor kisebbekre osztották a terebélyes polgári lakrészeket, mondván: sok jó munkásember kis helyen is elfér. A mi bejárati ajtónk közvetlenül a hátsó lépcsőnél, az udvar legtávolabbi szegleténél nyílik, azaz mi azt a részét vettük meg az egykori nagy lakásnak, amely hajdan a cselédbejáróval volt közvetlen összeköttetésben. Az eredeti belső elrendezésnek már nem nagyon lehet látni nyomát, csupán onnét lehet sejteni, hogy egy-egy fal utólag került oda, hogy az a többinél jóval gyöngébb. Ezt mindjárt a beköltözés utáni napokban kénytelenek voltunk megtanulni, amikor a konyhaszekrényt fúrtuk föl, és azonnal átrohant a szomszéd, mondván, hagyjuk abba, mert hamarosan az ő lakása és a miénk között

nem fal lesz, hanem egy nagyobbacska üreg. Nem hagytuk magunkat eltántorítani, apám rendületlenül fúrt tovább, pedig abból, hogy a furatokból nem téglapor, hanem valami szürke anyag folyt ki, látszott, hogy a férfi igazat beszél. A salaktákolmány viszont a fenyegetés dacára bírta a terhelést: se nem dőlt össze, se nem repedt, és a konyhaszekrény is a helyén van mind a mai napig.

Közvetlenül előttünk egy jókora termetű, kopasz fiatalember lakott itt, külsőre az a fajta, akit a futballmérkőzések közvetítésein, valamint a meccseket követő balhék alkalmából a híradók képkockáin lehet látni, amint többedmagával nekiront az ellenfél szurkolóinak vagy a rendőröknek. Közelről sokáig egész békésnek és jámbornak látszott, komolyabb agresszivitást egyedül törpe kutyája mutatott: miközben a vásárlás részletei felől alkudoztunk, rendre megállt húsz centivel az ember előtt és elkezdett torkaszakadtából ugatni, ami roppant mód megnehezítette a lakás áráról és átadásáról folytatott tárgyalást, hiszen folyton arra koncentráltunk, hogy mikor harap a lábunkba a dög. Végül ennek ellenére is sikerült mindenről megállapodnunk, és a fiatalember is csak azután kapta föl a vizet, hogy elmúlt a lakás átadásának írásban meghatározott időpontja, és én megkértem az ügyvédet, hogy ugyan csörögjön már rá, hogy vigye a szteroidos műanyag hordóit meg a súlyzóit mielőbb, mert szeretnénk beköltözni. A következő látogatásunk alkalmával nekem esett, a falhoz nyomott, és a képembe ordította, hogy ne hívogassam az ügyvédet, mert ő nem szereti ezt a stílust. Csak hápogni tudtam, a dolognak azonban nem lett folytatása, és ha a megbeszéltnél valamivel később is, de elköltöztek rendben, és egy idő után elmaradtak azok a hasonló kinézetű cimborák meg a kihívóan öltözött lányok is, akik pár hónapig még nálunk keresték.

*

A hajdani Ludovika kávéház egykori teraszán, a limlomok között szokott üldögelni délutánonként Bánföldi úr. Kicsiny, kopasz ember, egyik szemét már megette belülről a rák, ám ezt avatatlan nem biztos, hogy észrevenné, az orvosok ugyanis éppen olyan műszemet ültettek be a helyére, amilyen az élő: ugyanolyan élénken, tisztán, kéklőn csillog, akár az ép. Aki nem tudja, nehezen hinné el, hogy Bánföldi úr nagybeteg: az udvar másik végén lévő szobakonyhás földszinti lakásából kilépve olyan fürgén szökell át a keramiton, és olyan könnyedén járja meg a hajdani belső teraszra vezető négy lépcsőfokot, mint akinek kutya baja sincs. Én is csak onnét tudok a daganatokról, hogy egyszer szóba elegyedtem vele.

– Szerencsém van – magyarázta akkor Bánföldi úr, és egyszerre hunyorgott az élő meg a műszemével. – Olyan öreg vagyok, hogy a rák is lusta bennem. Ha fiatalabb lennék, már felfalt volna rég. De még itt vagyok.

Megkért, hogy segítsék elemet cserélni a rádiójában. Letettem a táskámat a legfelső lépcsőfokra, és lementem hozzá a hajdani belső teraszra. Bánföldi úr egy rozsdás hűtőgép és egy szétszedett kazán darabjai között üldögélt, szomorú mosollyal nyújtotta felém a rádiót:

– Ne haragudjék már, de valahogy annyira remeg ma a kezem... – Biztosítottam afelől, hogy nem haragszom, majd kicseréltem az elemeket és bekapcsoltam a készüléket. Működött. Visszaadtam Bánföldi úrnak, aki változatlanul mosolyogva gyorsan lehalkította az udvarban szétáradni akaró zenét.

Addig a köszönésen kívül nem nagyon beszéltem Bánföldi úrral, azt azonban tudtam, hogy a lakók egy része, különösen azok, akiknek a hajdani terasz fölött vannak a lakásaik, egy időben mérgelődtek vele a délutáni rádiózások miatt – amire Bánföldi úr azzal védekezett, hogy ha halkabbra veszi a készüléket, akkor nem hallja a zenét. Végül úgy oldódott meg a dolog, hogy egy lakógyűlési szavazást követően vettünk Bánföldi úrnak közösségi pénzből egy fülhallgatót, amit azóta, ha kiül a rozsdás háztartási gépek közé, első dolga betenni a fülébe.

Ezúttal azonban csak lehalkította a rádiót, és bár a zsinór kilógott a zsebéből, egyelőre nem dugta bele, hanem azt kérdezte tőlem, hogy szeretem-e Wagnert. Zavarba hozott, makogni kezdtem, végül beismertem, hogy nem vagyok otthon a zene világában, így hát nem tudok a kérdésre válaszolni. Bánföldi úr egy legyintésnek is beillő biccentéssel nyugtázta a dolgot, és arra hívta föl a figyelmemet, hogy éppen Wagner-délután megy a rádióban, úgyhogy itt a remek lehetőség arra, hogy megismerkedjek a nagy zeneszerző életművével.

Aztán hirtelen mesélni kezdett. Ömleni kezdett belőle a szó: mintha évek, vagy talán évtizedek óta nem beszélt volna senkivel, mintha egyszeriben felnyitottak volna egy zsilipet, és most végre akadálytalanul áramolhat kifelé a mondanivaló. Elmondta, hogy az apja főpincér volt itt, a Ludovika nevű kávéházban, mi több, a pincérkedés mellett a tulajdonos személyi asszisztense. Azt akarta, hogy egyetlen fia kövesse nyomdokait, titkon abban reménykedvén, hogy a meddő házasságban élő tulaj egyszer majd az ő családjuknak adja tovább az üzletet. A fiatal Bánföldi urat azonban kiskamasz korától a zene tartotta rabul, operaénekesnek készült, és az apjával való folyamatos összezördülései dacára sem volt hajlandó ebbéli terveiről lemondani. Szemtelenségében olykor odáig merészkedett, hogy megállt a körfolyosón, a lakásuk ajtaja előtt – Bánföldi úr itt fölmutatott a harmadik emeletre –, és onnét harsogta a rádióból megtanult operaáriákat a kávéház meglepett közönségének.

Az áriák mentették meg az életét. Újpesten, a téglagyárban, a munkatáborban esténként énekelt a sorstársaknak, amire fölfigyelt az egyik német tiszt, és megkérdezte tőle: Wagnertől tud-e valamit. Bánföldi úr tudott, úgyhogy onnantól fogva naponta bejárt a tiszthez Wagner-délutánokat tartani. Semmi dolga nem volt, csak állni a parancsnoki asztal előtt, és míg a tiszt adminisztrált, harsogni a Wagner-áriákat.

Aztán egy napon a tiszt azt mondta neki:

– Sajnos, ma énekelsz nekem utoljára, hajnalban mindenkit bevagonírozunk – azzal megint a papírokba mélyedt, Bánföldi úr pedig kihúzta a karosszékre dobott zubbonyból a szolgálati revolvért, és lelőtte a tisztet. Kiugrott az ablakon, az ostrom végéig pincékben és szétlőtt lakásokban bujkált Budapesten.

– Hát, ma is Wagner-délután lesz – fejezte be elbeszélését Bánföldi úr, és kesernyésen nevetett.

Másnap, amikor munkából hazajövet átvágtam az udvaron, odakiáltott, hogy hallgattam-e tegnap a rádiót. Megint csak makogtam valamit, mire ő újból legyintett. Lementem hozzá. Akkor mesélt a rákról: ugyanolyan csendes derűvel beszélt róla, akár a német tiszt lelövéséről. Mintha csak egy film vagy egy regény alaptörténetét mesélte volna el.

*

Minden korábbi ellenérzéseimet félretéve gyorsan megszerettem a házat és a lakást. Már a beköltözésünk előtt tiszteltem a korát, azóta pedig mind a mai napig érezni vélem benne a történelem leheletét, sőt, a gangon meg a lépcsőházban időnként mintha látni vélném a régmúlt árnyait.

Nem is kell nagy képzelőerő ahhoz, hogy napsütötte tavaszi és nyári délutánokon, az egyetemről hazajövet, amikor ránézek a Ludovika kávéház hajdani teraszára, ahogy oda-biccentek Bánföldi úrnak, egyszeriben fehér öltönyben és kalapban feszítő, talán szegény, ám mégis elegáns urakat lássak, akik kávé szürcsölnek, és miközben a világnézeti állásuknak megfelelő újságokat lobogtatják, hangosan politizálnak. Körülöttük színes ruhás dámák ülnek, valamint szégyenlős úri kislányok és idejekorán kiábrándult háziasszonyok, akik már annak is nagyon örülnek, ha a Ludovikáról átrándult valamelyik nagybajuszú, nyalka tiszt rájuk hunyorít.

A ház előtt időnként Kató nagyanyámat is szoktam látni, ahogyan gondosan letakart kosárral a kezében baktat a ferencvárosi pályaudvar felől, és amint elhalad a kávéház előtt, nagyon ügyel arra, nehogy a tisztanoncok vagy a szabadságos bakák megszólítsák. Azokat a szovjet katonákat is látom olykor-olykor, akik betörték a ház kapuját, és a bentieket keresvén rutinos léptekkel azonnal a pincébe siettek, melynek ajtaján még ma is olvasható a megkopott, mégis ordító felirat: ÓVÓHELY. Azok is köztük vannak, akik a földszinti Gizi nénit kislánykorában megerőszakolták, és noha erről mindenki csak fél füllel hallott, mégis, azóta máshogy fogadjuk Gizi néni mogorva akadékoskodásait, és elnézzük neki, hogy nem fogadja a köszönéseket.

Talán az a tűzér is megfordult itt, aki azt a löveget kilőtte, amelyik telibe kapta a Mária Terézia-laktanya egyik szárnyát, hogy aztán István bácsi mellé beüljön az autóba egy SS-főhadnagy, és útnak indítsa őt előbb Németország, azután az Amerikai Egyesült Államok felé.

Talán Kató nagyapám is botorkált errefelé, miután leszállt a Keleti-pályaudvaron, és a ferencvárosi állomást keresvén hazafelé tartott, hogy végre véget vessen a frontszolgálat és a hadifogság esztendeinek.

Felkelőket is szoktam olykor látni, ahogy a Corvin köz felől haladnak Kispest és Csepel irányába, miután a belvárosból már kiszorították őket a szovjet tankok, és mielőtt végleg feloszlana a csoport, megállnak pihenni a kapualjban.

S néha érezni vélem a ház aprócska rezdüléseit is, amint az Üllői út kerge alatt mozog a metró fúrópajzsa, és az alig észrevehető remegések hajszáltrepedéseket futatnak a falon.

Megszerettem a Brüll-házat, és azt is megtanultam hamar: a körfolyosó, a gang, amelytől annak idején annyira idegenkedtem, egy semmi máshoz nem hasonlítható életvitelt hordoz. A Szentmihályi utcában, a lakótelepen nem ismertem a szomszédjaimat, és a „Rákosfalva” nevet viselő HÉV-megálló melletti boltban csak sejtéseim voltak afelől, hogy melyik vásárlóval lakom egy épületben. Itt, a Brüll-házban azonban jó idő esetén napközben nyitva vannak a gangra nyíló ajtók, és mindenki tudja, hogy a szomszédja meg a szemben lakó mit csinál, mivel foglalkozik. Harsányan köszönünk egymásnak, és a gangon jártunkban-keltünkben beszélgetésbe elegyedünk. A legfurcsább pedig az, hogy ebben az individualizált, elszigetelődni vágyó világban ez ellen még senki nem emelt panaszt.

*

Már túl voltunk az esküvőn, és élveztük a mindkettőnk számára nehezen megtalált boldogságot, amikor egy délután a Ferenciek terénél megpillantottam Németh Adriennét.

Ezúttal egészen biztosan ő volt.

Hosszú évek teltek el azóta a félóra óta, mégis megismertem: ugyanaz az arc, ugyanaz a termet, ugyanaz a járás. Épp készültem lemenni a metróhoz, mikor láttam, hogy jön a mozgólépcsőn fölfelé. Figyeltem magam, de nem éreztem semmit, legföljebb azt a fajta megelégedettséget, amikor az embernek olyan dolgot kínálnak föl, amelyre már nincs szüksége. Fölment az aluljáróból, és abban a buszmegállóban állt meg, ahol én sok-sok évvel azelőtt egy hideg, esős kora tavaszi délutánon elindultam Rabcsák Gézához. Megvártam, míg fölszáll az első beérkező autóbuszra. A busz lépcsőjén állva megfordult és visszanézett. Találkozott a tekintetünk, de nem láttam rajta, hogy megismer. Az ajtó bezárult, a busz kikanyarodott a megállóból, és elvitte előlem Németh Adriennét.

Sietős léptekkel elindultam haza.

- & -